

Solska kronika

Šolska kronika

1-2

Šolska kronika - 23
Revija za zgodovino šolstva in vzgoje - XLVII
Ljubljana

School Chronicle - Journal of the
History of Schooling and Education

23/2014

SCHOOL CHRONICLE - JOURNAL OF THE HISTORY OF SCHOOLING AND EDUCATION
- BULLETIN OF THE SLOVENIAN SCHOOL MUSEUM. LJUBLJANA, SLOVENIA.

Urednica / Editor: mag. Marjetka Balkovec Debevec

Pomočnik urednice / Editor's assistant: Anton Arko

Uredniški odbor / Editorial Board: Anton Arko, mag. Marjetka Balkovec Debevec, dr. Theodor Domej (Avstrija / *Austria*), dr. Darko Friš, dr. Boris Golec, Ksenija Guzej, Tatjana Hojan, Polona Koželj, mag. Marija Lesjak Reichenberg, Marko Ljubič, dr. Zdenko Medveš, mag. Stane Okoliš (odgovorna oseba izdajatelja / *Responsible person of the publisher*), Slavica Pavlič, dr. Mojca Peček Čuk, dr. Leopoldina Plut Pregelj (ZDA / *USA*), dr. Edvard Protner, Mateja Ribarič, dr. Branko Šuštar, mag. Mladen Tancer, dr. Andrej Vovko

Članke je recenziral uredniški odbor. Za znanstveno vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. / *The articles have been reviewed by the Editorial Board. The authors are solely responsible for the content of their articles. No parts of this publication may be reproduced without publisher's prior consent and full mention of the source.*

© Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum, Ljubljana*

Redakcija te številke je bila zaključena 5. 12. 2014.

The editing of this issue was completed on December 5th, 2014.

Prevodi / Translation:

Maja Visenjak - Limon (angleščina / *English*),
Marinka Krenker (nemščina / *German*)
in avtorji člankov

Lektoriranje / Proofreading:

Tatjana Hojan, Valentina Tominec

Uredništvo in uprava /

Editorial and administrative office:

Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1,
SI-1000 Ljubljana, Slovenija
telefon, fax / *Phone, Fax:* +3861 2513 024

e-pošta / e-mail:

solski.muzej@guest.arnes.si
www.ssolski-muzej.si

Transkacijski račun / Bank account:

01100-6030720893

Sofinancira / Co-financed by:

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport /
Ministry of Education, Science and Sport
Agencija za raziskovalno dejavnost R Slovenije - ARRS /
Slovenian Research Agency

Izdajatelj / Publishers:

Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum*
Zveza zgodovinskih društev Slovenije /
Historical Association of Slovenia

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and computer typesetting:

Matjaž Kavar, Laura Bolčina, RAORA d.o.o., Kropa

Tisk / Printed by:

Littera picta d.o.o., Ljubljana

Naklada / Number of copies:

650 izvodov

Revija je vpisana v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pod zaporedno številko 43, z dne 14. 2. 2002.

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje je vključena v: / *School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education is included in:*

CSA/Sociological Abstract, USA

EBSCO Publishing, Ipswich, USA

COBISS - Co-operative Online Bibliographic System Services, Slovenia

Š O L S K A K R O N I K A
REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE
Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana

Leto 2014, številka 1–2

Letnik 23 – XLVII

School Chronicle / Schulchronik

Journal of the History of Schooling and Education.

Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana. Slovenia.

Zeitschrift für Schul- und Erziehungsgeschichte. Organ des

Slowenischen Schulmuseums. Ljubljana. Slowenien.

VSEBINA / CONTENTS / INHALTSVERZEICHNIS

ČLANKI IN PRISPEVKI / ARTICLES AND OTHER CONTRIBUTIONS /
ARTIKEL UND BEITRÄGE

- Boris Golec: **Polihistor brez univerzitetne izobrazbe – regularno šolanje Janeza Vajkarda Valvasorja** ...7–35
A polymath without a university education – the regular schooling of Janez Vajkard Valvasor
Polyhistor ohne Universitätsbildung – die Regelschulbildung von Johann Weichard von Valvasor
- Tatjana Hojan: **Dr. Franc Močnik v slovenskih pedagoških glasilih** ...36–55
Dr. Franc Močnik in Slovenian pedagogical journals
Dr. Franc Močnik in slowenischen pädagogischen Zeitschriften
- Edvard Protner: **Razvoj zakonodaje s področja zasebnih šol na Slovenskem s posebnim poudarkom na zasebnih ženskih učiteljskih** ...56–82
The development of legislation relating to private schools in Slovenia, with an emphasis on private teacher collages
Die Entwicklung der Gesetzgebung auf dem Gebiet der Privatschulen im slowenischen Raum mit besonderem Nachdruck auf privaten Lehrbildungsanstalten für Frauen
- Monika Govekar - Okoliš: **Strokovne in gospodinjske šole na Slovenskem med letoma 1848–1914** ...83–101
Vocational and domestic science schools in Slovenia between 1848 and 1914
Fach- und Hauswirtschaftsschulen auf slowenischem Gebiet in den Jahren von 1848 bis 1914

Anton Arko: **Pedagoške smernice v vzgojno-izobraževalnem procesu skozi učbenike in prosvetne revije v letih 1945–1950** ...102–114

Pedagogical guidelines for the educational process viewed through text-books and educational journals between 1945 and 1950

Pädagogische Richtlinien im Erziehungs- und Bildungsprozess der pädagogischen Zeitschriften in den Jahren von 1945 bis 1950

Ivanka Zajc Cizelj: **»Kdor ptičev in gnezd pri miru ne pusti, se od petja in sadja lahko poslovi.« Zaščita ptic v 19. in na začetku 20. stoletja** ...115–123

“If you go around upsetting birds and their nests, you can say goodbye to song and fruit.” Bird protection in the 19th and early 20th century

“Wer Vögel und ihren Nestern keine Ruhe lässt, muss auf ihren Gesang und das Obst verzichten.” Vogelschutz im 19. und anfang des 20. Jahrhunderts

Jurij Auer: **Josip Kobal in njegov pomen za izobraževanje slepih otrok** ...124–130

Josip Kobal and his importance to the education of blind children

Josip Kobal und seine Bedeutung für die Ausbildung der blinden Kinder

Lidija Czwecko Voler: **Uporaba metode »oral history« pri poučevanju in prvi koraki k znanstveno-raziskovalnemu delu** ...131–144

The use of the »oral history« method in teaching and the first steps towards scholarly research

Der Gebrauch der Methode »oral history« beim Unterrichten und die ersten Schritte zur wissenschaftlichen Forschungsarbeit

Tatjana Hojan: **Slovenski učitelji za zgodovino šolstva: Odsek za zgodovino šolstva in delo njenih ustanoviteljev** ...145–151

Slovenian teachers for the history of schooling:

The section for the history of schooling and the work of its founders

Slowenische Lehrer für die Geschichte des Schulwesens:

Abteilung für die Geschichte des Schulwesens und die Tätigkeit ihrer Gründer

JUBILEJI / ANNIVERSARIES / JUBILÄEN

Tatjana Hojan: **Pred 50. leti je izšel prvi Zbornik za zgodovino šolstva, iz katerega izhaja Šolska kronika** ...153–158

50 years ago, the first Zbornik za zgodovino šolstva (Miscellany for the History of Education) was published, the predecessor of School Chronicle

Vor fünfzig Jahren erschien das erste Sammelband für die Geschichte des Schulwesens, aus dem die Schulchronik entstand

IN MEMORIAM

Branko Šuštar: **In memoriam Vesna Rapo (1961–2014)** ...159–162

**SPOMINI NA ŠOLO /
REMINISCENCES OF SCHOOLING / ERINNERUNG AND DIE SCHULE**

Mira Hiršel: **Učenci v stiski** ...163–165
Pupils in distress

**IZ MUZEJSKEGA DELA / MUSEUM ACTIVITIES / AUS DER
MUSEUMSTÄTIGKEIT**

Stane Okoliš: **Slovenski šolski muzej v letu 2013 – Poročilo o delu** ...167–224
Slovenian School Museum in 2013 – Report on activities
Slowenisches Schulmuseum – Der Jahresbericht 2013

Branko Šuštar: **Pedagoški muzej v Santiagu de Composteli (MUPEGA
- Museo Pedagógico de Galicia) – kot svetilnik in povezava ob Atlantiku**
*The Pedagogical Museum in Santiago de Compostela (MUPEGA - Museo
Pedagógico de Galicia) – a lighthouse and a connection beside the Atlantic* ...225–237

**DROBTINICE IZ ŠOLSKE PRETEKLOSTI / BITS AND PIECES FROM PAST
SCHOOL TIMES / SPLITTER DER SCHULVERGANGENHEIT**

Slovensko učiteljstvo in vojna (Popotnik 1914) (pripravila Tatjana Hojan) ...239–240
Slovenian teachers and the war (Popotnik 1914) (prepared by Tatjana Hojan)

**POROČILA IN OCENE / REPORTS AND REVIEWS / BERICHTE UND
REZENSIONEN**

**Spoznavamo korenine in širimo krila: zbornik ob 210-letnici
šolstva v Apačah** (Maja Hakl Saje) ...241–243

Sonja Pečjak, Medvrstniško nasilje v šoli (Matej Hrastar) ...244–245

100 let šole v Bukovščici (1912–2012) (Neža Trdin) ...246–247

Jaz, mi in drugi: Podobe mojega sveta (Marjetka Balkovec Debevec) ...248–249

AVTORJI PRISPEVKOV Šolske kronike št. 1–2, 23/XLVII, 2014
/ LIST OF CONTRIBUTORS / AUTOREN ...250

SODELAVCI Šolske kronike št. 1–2, 23/XLVII, 2014
/ LIST OF CONTRIBUTORS / MITARBEITER ...251

**NAVODILA AVTORJEM IN AVTORICAM / INSTRUCTIONS
TO CONTRIBUTORS / ANLEITUNGEN FÜR AUTOREN** ...252

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje. Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana (Slovenija) je slovenska znanstvena in strokovna revija za zgodovino šolstva, pedagogike in vzgoje, ki jo od leta 1992 samostojno izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani. Revija ima začetke v skupnem zborniku šolsko-pedagoških muzejev v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, ki je začel izhajati leta 1964 kot Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete.

School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education. Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana (Slovenia) is a slovenian scientific and professional publication concerned with schooling, pedagogy and education. Since 1992 it has been independently issued by the Slovenian School Museum in Ljubljana. The Miscellany has developed from a joint publication of the school-pedagogical museums in Ljubljana, Zagreb in Belgrade, which began to be published in 1964 with the title A Miscellany of the History of Schooling and Education.

<http://www.ssolski-muzej.si/slo/schoolchronicles.php>

Članki in prispevki

UDK 929Valvasor J. V.
1.01 Izvirni znanstveni članek
Prejeto: 29. 9. 2014

Boris Golec*

Polihistor brez univerzitetne izobrazbe – regularno šolanje Janeza Vajkarda Valvasorja *A polymath without a university education – the regular schooling of Janez Vajkard Valvasor*

Izvleček

O šolanju kranjskega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693) vemo le toliko, kolikor je v spominskih utrinkih izpričal sam v Slavi vojvodine Kranjske (1689). Otroštvo je večidel preživel na Valvasorjevem rodbinskem gradu Medija pri Izlakeh, že prvega šolskega pouka pa bi bil lahko deležen v rodni Ljubljani. Edina sodobna omemba Valvasorja kot dijaka šestletne jezuitske gimnazije v Ljubljani – najverjetneje jo je obiskoval v letih 1653–59 – je iz leta 1659, ko je bil sprejet v Marijino kongregacijo. Kot dijak ni prebival v konviktu, temveč zasebno, zelo verjetno pri polbratu Karlu, in sicer nedaleč od mestne tehnice na Starem trgu. Po končani gimnaziji se Valvasor ni odpravil na univerzitetni študij, temveč na dolgotrajno mladostno potovanje, na neke vrste »življenjsko univerzo«. Skromni podatki o njegovem šolanju so v prispevku umeščeni v širši kontekst izobraževanja na Kranjskem sredi 17. stoletja.

Abstract

All we know about the education of the Carniolan polymath Janez Vajkard Valvasor (1641–1693) is what is included in the passages on this subject included in his Glory of the Duchy of Carniola (1689). He spent most of his childhood at the family castle of Medija near Izlake, but he may have received his first education in Ljubljana, where he was born. The only contemporary mention of Valvasor as a student at the six-year long Jesuit grammar school in Ljubljana – most likely he attended this school between 1653 and 1659 – is from 1659, when he was accepted into Mary's Congregation. He did not board at the school, but most probably stayed with his half-brother Karl, not far from the town weighing scales on the square Stari trg. After finishing grammar school, Valvasor did not go to university, but on a long journey, attending the "university of life". The article combines the modest data about Valvasor's education with the wider context of education in Carniola in the mid-17th century.

* izr. prof. dr. Boris Golec, znanstveni svetnik, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana, e-pošta: bgolec@zrc-sazu.si

Uvod

Branko Reisp, avtor prve znanstvene monografije o polihistorju Janezu Vajkardu Valvasorju (1641, Ljubljana–1693, Krško), osrednji znanstveni osebnosti 17. stoletja na Kranjskem, je poudaril, da polihistor po končani jezuitski gimnaziji v Ljubljani ni nadaljeval s študijem na univerzi.¹ Končal je samo gimnazijo, tj. jezuitske »nižje študije« (*studia inferiora*), najvišjo šolsko stopnjo, ki jo je bilo tedaj v kranjski prestolnici sploh mogoče doseči. Višji študiji (*studia superiora*) so se namreč pri ljubljanskih jezuitih začeli šele v prvih letih 18. stoletja, že po Valvasorjevi smrti.² Lahko bi rekli, da je šel Janez Vajkard po poti večjega dela svojih plemiških vrstnikov in tako po formalni izobrazbi ni odstopal od povprečja. O njegovem šolanju je nasploh malo znanega, vse, kar je bilo doslej moč dognati, pa bomo v nadaljevanju umestili v širši kontekst izobraževanja na Kranjskem sredi 17. stoletja.

Neznanke o polihistorjevem elementarnem šolanju

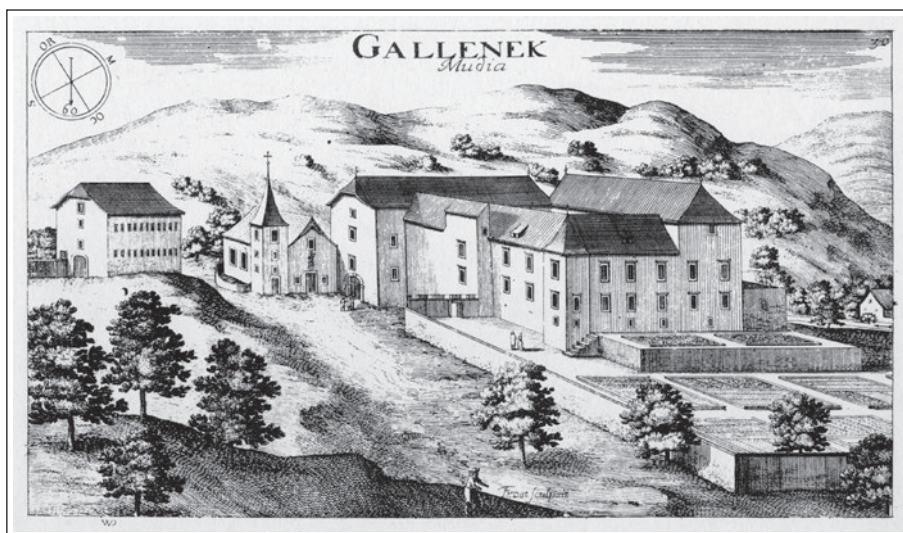
O otroštvu Janeza Vajkarda Valvasorja in njegovem šolanju vemo le toliko, kolikor je izpričal sam. Otroška leta je večidel preživel na Valvasorjevem rodbinskem gradu Medija pri Izlakah, vsaj deloma pa tudi v Ljubljani. V *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) omenja en sam dogodek iz otroških let, zato ne preseneča, da v svojem monumentalnem enciklopedičnem delu o rodni deželi ni nikjer omenil, kje je nabiral **prvo šolsko učenost**.³ Spoznanje torej ne preseneča, bilo pa bi tudi več kot nenavadno, ko bi o tem obstajal pisni vir. Prav zanemarljiva je možnost, da bi se ime Janeza Vajkarda pojavilo na kakšnem seznamu učencev katere od javnih ali zasebnih šol v Ljubljani. Računati je mogoče kvečjemu z najdbo ego-dokumenta, v katerem bi se razkril kak domači učitelj pri Valvasorjevi družini. Nedavno je denimo prišlo na površje ime duhovnika in učitelja pri njegovem generaciji starejšem bratrancu Janezu Krstniku Valvasorju v Zavrhu pri Svibnem, in sicer prav iz druge polovice štiridesetih let 17. stoletja, ko je Janez Vajkard dorasel za šolo.⁴ Ugotovitev je pričevanjska z vidika analogije. Tako kot je na

1 Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 78.

2 Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 160, 164–166, 174.

3 Golec, *Valvasorjev izvor* (3. del), str. 27–28.

4 Ob vizitaciji štajerskega dela ljubljanske škofije leta 1652 je duhovnik Tomaž Soller povedal, da je kot sacelan (grajski duhovnik) in domači učitelj dve leti služboval »pri gospodu Valvasorju v Zavrhu« (*apud Dnum Valvasor [...] in Neydorf*). Soller, doma iz Kranja in med vizitacijo vikar v Šentilju pri Velenju, je izpričal, da tam službuje drugo leto, prej pa je bil šest let na Svibnem, in sicer najprej dve leti na župniji, nato z dovoljenjem škofa sacelan in domači učitelj pri gospodu Valvasorju v Zavrhu (*in Scharffenberg 2 annis, apud Dominum Valuasor ut licentia ordinarii 2 annis fuit sacellanus et iuuentutis perceptor in Noydorf ad instantiam eiusdem Domini Valuasor, servivit 2 annis*), in nato spet dve leti na svibenski župniji, kamor se je vrnil, ker ni imel (škofove) odpustnice (za dlje kot dve leti) (NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 52/9, pag. 48, med 4. in 6. 11. 1652). Sollerjevo službovanje v Zavrhu spada torej v čas med letoma 1646 in 1648.

Grad Medija po Valvasorjevi Topografiji Kranjske iz leta 1679. (*Topographia*, št. 30)

svojem domu učitelja vzdrževal Janez Krstnik, ki je imel tedaj še zelo majhne otroke, stare do štiri leta,⁵ bi duhovnika in hkrati domačega učitelja mnogo prej pričakovali pri polihistorjevem očetu Jerneju Valvasorju na Mediji. Jernej je namreč leta 1637 postavil veliko grajsko kapelo, imel številnejše potomstvo ter bil poleg tega bogatejši in uglednejši od nečaka.⁶ Završki sacelan je dal nemara zgled za ustanovitev grajskega beneficija na Mediji (1650), a se sacelanska služba v Zavrhu ni obdržala. Ni tudi rečeno, da pri medijski kapeli ni bilo duhovnika sacelana že vse od njene zgraditve in da je ustanovna listina za beneficij nujno nastala pred nastopom službe prvega duhovnika. Če je Medija že pred letom 1650 premogla sacelana, je Jernej hišnemu duhovniku zlahka zaupal tudi poučevanje svojih otrok. V ustanovni listini za beneficij takšne obveznosti sicer ni,⁷ kar samo po sebi ne pove ničesar. Morebitni sacelan bi lahko poučeval za dodatno plačilo, kadar bi bilo potrebno.

Druga možnost je seveda ta, da je Janez Vajkard že prve šolske korake naredil v rodni Ljubljani, kjer je bila izbira šol in učiteljev neprimerno boljša, možnosti za pridobitev solidne izobrazbe pa temu ustrezno večje. Glede na to, da je bil njegov oče

5 Glede na to, da se je Janez Krstnik Valvasor poročil šele v začetku leta 1644, so bili njegovi otroci, katerih rojstev sicer ne poznamo, v času Sollerjevega službovanja v Zavrhu še zelo majhni. Najstarejša Ana Elizabeta se je, sodeč po navedbi starosti 68 let ob smrti leta 1712, rodila še v letu poroke svojih staršev. O poroki gl. ARS, AS 740, Gospostvo Jablje, fasc. 8, Medija – Familiaria, Janez Krstnik Valvasor, poročni dogovor 31. 1. 1644. O smrti Ane Elizabete, poročene Posarel: NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 197.

6 O Jerneju Valvasorju: Golec, Valvasorjev izvor (2. del), str. 218–229.

7 Prepis ustanovne listine z dne 2. avgusta 1650, nastal leta 1753: ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 237, RDA, L 242, Medija, No. 12. Prim. Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 164–165.

Jernej med letoma 1646 in 1649, ko je štel bodoči polihistor pet do osem let, spet poverjenik deželnih stanov,⁸ bi bil Janez Vajkard kot šolar lahko takrat v varnem zavetju in pod budnim očesom staršev.⁹ Ali pa je nanj v Ljubljani med njihovo odsotnostjo pazila polsestra Marija Klara, dvajsetletnica, ki jo spomladi 1649 srečamo v stolni župniji kot krstno botro, ko je Jernej že odložil funkcijo poverjenika.¹⁰ Tedaj je imel Jernej Valvasor v najemu stanovanje v hiši mestne tehtnice in kruharne na Starem trgu, ki so jo pozneje brez dokaza razglasili za rojstno hišo Janeza Vajkarda.¹¹ Nenazadnje je v Ljubljani večidel prebival tudi njegov najstarejši polbrat Karel, prvič poročen verjetno leta 1648 in drugič 1650.¹²

Valvasorjeva življenjepisca Peter Radics in Branko Reisp sta se vprašanja njegovega začetnega šolanja lotila različno. Reisp ga je zaradi nedokumentiranosti raje preskočil, kot da bi se prepuščal ugibanjem.¹³ Drugače kot Radics, ki je glede na bivanje staršev v Ljubljani – po njegovem do vključno leta 1648 – navedel, da bi lahko Janeza Vajkarda v elementarnih predmetih poučeval kateri od tedaj štirih v Ljubljani delujočih šolnikov. Leta 1647 so v kranjski prestolnici izpričani trije t. i. »nemški šolmoštri« (*die deutschen Schulmeister*) – Hans Comissarius, Baltazar Gumrer in Filip Specht –, četrti pa je bil stolnični učitelj in hkrati »glasbeni mojster« (*Musikmeister*) Valentin Pistorius.¹⁴ Na tega moža je Radics posebej opozoril kot na možnega polihistorjevega elementarnega učitelja, ker je Valvasorjevo stanovanje na Starem trgu spadalo v stolno župnijo. Če bi deček obiskoval stolnično javno šolo, bi se – tako Radics – ob Pistoriusu že v najnežnejših letih prebudilo njegovo veliko zanimanje za glasbo.¹⁵ Verjetnost, da je Valvasor hodil v stolnično šolo pri sv. Nikolaju, je res precejšnja, saj je bila ta šola v njegovem času pripravnica za jezuitsko latinsko gimnazijo. V Ljubljani tudi ni manjkalo zasebnih učiteljev in inštruktorjev ter jezikovnih šol, na katerih so učitelji za majhno plačilo poučevali razne jezike.¹⁶

8 Golec, Valvasorjev izvor (2. del), str. 224.

9 Nenazadnje so tedaj v Ljubljani krstili dva Jernejeva sinova (1646 in 1649), tako kot je bil med očetovim prvim poverjeniškim mandatom krščen v kranjski prestolnici 28. maja 1641 tudi Janez Vajkard (Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 16–17).

10 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1643–1653, pag. 223, 18. 4. 1649.

11 Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 23–26.

12 Njegovo prvo ženo Ano Kristino, rojeno baronico Schrattenbach, srečamo samo ob smrti 16. januarja 1649 v Ljubljani, ko ji je bilo po mrliški matici 22 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 106; prim. Radics, *Johann Weikhard*, str. 343, 344). Drugič se je oženil v Ljubljani 27. februarja 1650 z Ano Rozino pl. Barbo (prav tam, P 1632–1651, pag. 154). Razen prvega otroka Danijela (* 1650–52), ki ga poznamo samo z rodovnika v *Slavi* (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109), so bili v Ljubljani v petdesetih letih (1653, 1656 in 1658) krščeni trije Karlovi otroci (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 2, 139, 189).

13 Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 75.

14 Radics, *Johann Weikhard*, str. 60–61. – Učitelj Filip Specht, »Germaniae Scholae Ludirector«, je umrl že 6. oktobra 1649, star 40 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 114), medtem ko sta po Radicsu druga dva poučevala še leta 1661.

15 Radics, *Johann Weikhard*, str. 61.

16 Gruden, Šola pri sv. Nikolaju, str. 7–10; prim. Mal, *Stara Ljubljana*, str. 60–63; Ciperle, Ljubljansko šolstvo, str. 137–138.

Obdobje polihistorjevega elementarnega šolanja je močno zaznamovala očetova smrt. Jernej Valvasor je preminil 15. januarja 1651, ko je bilo Janezu Vajkardu devet let in pol.¹⁷ Z očetovim odhodom v večnost se je v Valvasorjevi družini veliko spremenilo. Vdova Ana Marija, rojena Rauber, je ostala na Mediji sama z najmanj osmimi otroki, starimi od približno sedemnajst let do komaj rojene najmlajše hčerke. Živih je bilo tudi najmanj pet Jernejevih otrok iz prvega zakona, od tega dva do štirje še doma, le najstarejši odrasli sin Karel si je malo prej ustvaril družino in je kot zakupnik zagospodaril na očetovem sosednjem gradu in gospostvu Gamberk.¹⁸

Še ne desetletni Janez Vajkard je utegnil biti do očetove smrti doma na Mediji ali pa v Ljubljani v kateri od tamkajšnjih javnih ali zasebnih šol, a vsekakor že pod budnim očesom učitelja.

Na jezuitski gimnaziji v Ljubljani

Odločitev, da Janeza Vajkarda pošljejo na ljubljansko jezuitsko gimnazijo, se zdi domala samoumevna. V tem obdobju je moral na Slovenskem skoraj vsakdo, ki si je hotel pridobiti srednješolsko ali višješolsko izobrazbo, obiskovati gimnazijo oziroma višje študije pri jezuitih.¹⁹ Tako sta že polihistorjev oče Jernej in stric Adam Valvasor v začetku stoletja študirala pri jezuitih v Gradcu.²⁰ Gimnazija v jezuitskem kolegiju v Ljubljani je bila polihistorjevemu domu najbližja in jo je dotlej obiskovalo že več članov Valvasorjeve rodbine.²¹ Poleg tega je bil v petdesetih letih z ljubljansko jezuitsko skupnostjo precej povezan najstarejši polbrat Karel.²² Ko je Janez Vajkard pri desetih letih postal goden za gimnazijo, sta se dva njegova brata sicer šolala drugje ali pa sta se tja napotila kmalu zatem. Najstarejši pravi brat Janez Ditrih je leta 1652 izpričan na višjih jezuitskih študijah v Gradcu, kjer je ostal dve leti, potem ko je skoraj brez dvoma končal gimnazijo v Ljubljani.²³ Istega leta srečamo drugega starejšega brata Volfganga

17 O Jernejevi smrti govori nekaj mlajši sekundarni vir, knjiga ljubljanske kongregacije Marije Vnebovzete (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 38).

18 Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 31.

19 Ciperle, Jezuitski učni program, str. 160.

20 Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 31, 34.

21 Ljubljansko jezuitsko gimnazijo je dotlej zanesljivo obiskovalo tistih pet Valvasorjev, ki so jih sprejeli v jezuitsko kongregacijo Marije Vnebovzete: polihistorjev bratranec Janez Krstnik (sprejet 1629), bratranca Janez Sigfrid in Jurij Sigmund (oba 1632) ter polbrata Karel (1632) in Franc Adam (1639) (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 116, 123, 149).

22 Karla Valvasorja v petdesetih letih 17. stoletja pogosto srečujemo v dnevniku patra ministra; omenjan je med odličnejšimi gosti in v sodni funkciji (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/32r, npr. fol. 47v, 53, 54, 64).

23 V katalogu seminarja in v kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete njegovega imena ni. Leta 1652 je bil v Gradcu vpisan na študijsko stopnjo logika, mati je v oporoki zapisala, da je tam študiral dve leti, v njenem zapuščinskem inventarju pa je tudi regest pobotnice gospodarja, pri katerem je bil Janez Ditrih leta 1653 na hrani (Golec, Lažni Valvasor, str. 20–21, 22).

Kajetana na seznamu novih učencev latinske šole v Rušah,²⁴ tri leta pozneje, leta 1655, pa prav tam še devetletnega Volfganga Jerneja, pet let mlajšega od polihistorja.²⁵ Samo ugibamo lahko, ali so tudi Janeza Vajkarda sprva nameravali poslati v Ruše. Vendar se tam skoraj zagotovo ni šolal niti kratek čas, preden je postal ljubljanski gimnazijec, saj bi v takem primeru najverjetneje pustil sled v Ruški kroniki. Glede na višjo kvaliteto študija na jezuitski gimnaziji in nadarjenost, ki jo je nedvomno kazal že kot otrok, v družini najbrž ni bilo veliko pomislekov, kje naj deček nadaljuje šolanje.

Kdaj v prvi polovici petdesetih letih 17. stoletja je Janez Vajkard prišel na ljubljansko jezuitsko gimnazijo, ni mogoče reči s tolikšno gotovostjo, kot je to storil Radics, ko je zapisal, da ga je tja poslala mati v letu očetove smrti.²⁶ Nenazadnje polihistorjevemu življenjepiscu ni bilo znano niti to, kdaj natanko je Jernej Valvasor preminil.²⁷ Reisp se je ob pomanjkanju virov izrazil manj določno. Po njegovem naj bi se Janez Vajkard začel šolati na jezuitski gimnaziji nekako v enajstem letu, ko mu je umrl oče,²⁸ pozneje pa pravi »nekako okrog leta 1651«.²⁹ Ker ni bil gojenec seminarja – notranji dijak, njegovo ime zaman iščemo v katalogu seminarja, temeljnem viru o ljubljanskem dijaštvu tega časa.³⁰

O Valvasorjevem **šolanju pri ljubljanskih jezuitih** imamo dejansko samo dve neposredni pričevanji. Obe sta izpod njegovega peresa in ju je po svoji navadi le mimogrede vpletel v pripoved o drugih stvareh. Pri razpravljanju o raznih zapletenih zvezah s hudičem je opisal zgodbo fanta, ki si je z iglo prebadal telo, ne da bi krvavel in občutil bolečino. Iz opisa izvemo pomemben podatek, da je Valvasor v Ljubljani obiskoval peti razred jezuitske gimnazije, poetiko. Omenjenega fanta je neki nemoralen človek zavedel v četrtri šoli, sintaksi, nato naj bi zabadanje za zabavo praktical dve ali tri leta, dokler mu ni tega početja – kot pravi Valvasor – prepovedal »naš profesor« v peti šoli, poetiki. Kdo je bil nesrečni zapeljani fant in kdo ga je k temu navedel, polihistor »iz določenih dobrih razlogov« ni želel razkriti.³¹ Nič bistveno novega ni povedal na drugem mestu, kjer govori o lastnem srečanju z vodno pošastjo, povodnim možem iz Ljublanice. Do tega naj bi prišlo »pred približno štiriintridesetimi leti«,

24 ŽU Ruše, Notata Rastensia etc., fol. 14v; prim. Mlinarič, Seznam imen, str. 138. – V Ruški kroniki, ki je nastala sredi 18. stoletja, sta napačna podatka o njegovem baronskem naslovu in tem, da je pozneje postal sekovski kanonik.

25 ŽU Ruše, Notata Rastensia etc., fol. 17v; prim. Mlinarič, Seznam imen, str. 140. – Tudi pri Volfgangu Jerneju je neupravičen baronski naslov.

26 Radics, *Johann Weikhard*, str. 61.

27 Golec, *Valvasorjev izvor* (2. del), str. 229.

28 Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 75. – Reisp tedaj še ni poznal datuma smrti Jerneja Valvasorja (prav tam, str. 59).

29 Reisp, *Rodbina Valvasor*, str. 241.

30 Prim. Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 72–84.

31 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 86–87, prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 77. – Ni gotovo, ali je bil fant Valvasorjev sošolec tudi v četrtem razredu, sintaksi. Glede na prakticanje zabadanja »dve ali tri leta« kaže, da je vsaj en razred ponavljal.

torej nekako leta 1655 ali 1654, »ko sem v Ljubljani še študiral«. ³² Žal Valvasorjevih navedb ni mogoče uskladiti do te mere, da bi dognali, kdaj je obiskoval kateri razred. Odgovor bi dobili, če ne bi zamolčal imena svojega profesorja in nemara tudi, če bi imenoval vsaj zapeljanega sošolca iz petega razreda. Za ta čas poznamo namreč vsa imena učiteljev in profesorjev posameznih razredov, ³³ sošolec pa je morda naveden med gojenci jezuitskega seminarja. ³⁴

Preden se posvetimo vprašanju, od kdaj do kdaj je Valvasor obiskoval gimnazijo, si pogledjmo, kaj je o njej zapisal sam, kakšen je bil njen takratni ustroj in kako so v tem času sicer živeli ljubljanski gimnazijci. Valvasor se je o jezuitih in zlasti o njihovih šolah izrazil zelo pohvalno, vendar o slednjih precej na splošno. Najbolj na široko se je o ljubljanskem jezuitskem kolegiju razpisal v VIII. knjigi *Slave*, kjer govori o njegovi ustanovitvi konec 16. stoletja in navaja imena vseh rektorjev. ³⁵ Napovedal je tudi nadaljevanje pri opisu Ljubljane, ki ga ima na koncu XI. knjige. Tu se je pri obravnavi jezuitskega kompleksa najdlje zadržal ob Marijinem kipu, kar je po svoje tudi razumljivo, saj so tega skupaj z marmornim podstavkom postavili leta 1682 prav po Valvasorjevih načrtih. Zelo podrobno je nato opisal še slovesnost ob kanonizaciji Frančiška Borgie leta 1671, na kateri je bil precej verjetno navzoč sam, ³⁶ le malo zatem, ko se je vrnil z zadnjega velikega potovanja. O kolegiju, gimnaziji in seminarju beremo: »Tako nasproti [jezuitske] cerkve je lep in čudovito velik kolegij ali nova šola z velikim avditorijem, na katerem lahko vidimo umetelen in pogosto spremenljiv teater ali gledališki oder; vse to so pred nekaj leti dali postaviti častiti kranjski deželni stanovi. Študij sega tukaj do šeste šole ali retorike, tu pa je tudi študij kazuistike [moralne teologije]. Poleg te nove šole stoji stara, na splošno imenovana seminar, kjer imajo gospodje patri jezuitskega reda na hrani učence ali študente, ki se tam poleg študija učijo še vsakovrstne instrumentalne in vokalne glasbe, in jih kar najbolje vzgajajo.« ³⁷

Omembe vredne so se mu torej zdele druge stvari, medtem ko se je samega šolskega ustroja le dotaknil, ne da bi pri tem povedal kar koli o vsebini študija. O tej najdemo nekaj zelo splošnih podatkov v VI. knjigi, v poglavju o načinu življenja plemičev in meščanov na Kranjskem: »Tako so v deželi v ta namen ustanovljeni prav dobri seminarji in šole. Zlasti gospodje očetje jezuiti si v svojih kolegijih pohvalno prizadevajo mojstrsko izpopolniti študirajočo mladino v humanističnih študijah, predvsem v latinščini, elokventnosti in veščini sklepanja (ali logiki), ter uporabljajo pri poučevanju posebne metode in spretnost.« Mladina si tu pridobi »trdno osnovo«, nato pa se odpravi na visoke šole ali na »akademijo« v obliki potovanja v tuje omikane deže-

32 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 685.

33 Za leta 1653–1657: *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 177, 182, 189, 192, 197; *Historia annua*, str. 177, 182, 189, 192, 197.

34 Prim. Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 72–84.

35 Valvasor, *Die Ehre VIII*, str. 703–713.

36 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 689–690. – Slovesnosti s procesijo so se začele 22. novembra 1671 (*Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 260 (pag. 392); *Historia annua*, str. 260).

37 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 690.

Ljubljanski jezuitski kolegij, v ospredju Marijin steber, ulit po Valvasorjevem postopku in postavljen leta 1682. (Valvasor, Die Ehre XI, med str. 688 in 689)

le.³⁸ Kljub kratkim, strnjenim opisom lahko povzamemo, da je bil kranjski polihistor s samo šolo in na njej pridobljeno izobrazbo na splošno zelo zadovoljen.

Ljubljanski kolegij in gimnazijski študij v njem sta bila organizirana po stroгих enotnih pravilih jezuitskega reda. Oznaka kolegij se je nanašala na samo redovno skupnost, vendar kaže tudi na tesno navezanost na študije, saj se je predstojnik kolegija imenoval rektor. Gimnazijo je vodil prefekt, ki je vzdrževal tesne stike z vodstvom kolegija. Glavni cilj vsega jezuitskega nižjega študija ali gimnazije je bil pouk latinščine in v manjši meri tudi grščine, trajal je pet do šest let in potekal po razrednih skupnostih. Jezuitski študijski program je poznal sistem letnih razredov in razrednih učiteljev, ki so vsi obvladali celotno učno snov, vse pa je bilo naravnano na enakomerno napredovanje dijakov v razredu.³⁹ Zahtevana starost za vpis na nižje študije je znašala deset do dvanajst let, prestop v naslednji razred je bil praviloma mogoč samo po opravljenem izpitu ob koncu počitnic, tj. jeseni. Gimnazijski ali nižji študiji (*studia inferiora*) so obsegali pet stopenj (*gradus*), ki naj bi jih dijaki obvladali v petih letih, a se je prva stopnja praviloma delila v dva oddelka ali razreda. Tako so tudi v Ljubljani poznali šest razredov. V prvih štirih razredih oziroma treh stopnjah so posredovali osnovna, predvsem gramatikalna znanja latinskega jezika in njihovo pravilno rabo. Na naslednji stopnji, v humanitetnem ali poetikalnem razredu, so skušali zbuditi zanimanje za lepoto klasičnih jezikov, v najvišjem razredu, retoriki, pa so se dijaki učili utemeljevanja (argumentiranja) in govorniških spretnosti. Temeljna značilnost jezuitskega srednjega šolstva je bila uniformirana realnost, pri kateri je enotni šolski sistem v vsakem trenutku omogočal izmenjavo učiteljev, učencev in učbenikov.⁴⁰

V učnem načrtu je kot prevladujoče vseskozi ostalo pridobivanje formalne jezikovne izobrazbe. Realije so se pojavljale v omejenem obsegu le kot učna snov v najvišjem razredu retorike, ne da bi se mogle uveljaviti kot samostojni učni predmeti. Vendar pa se posredovanje zgodovinskih znanj v ljubljanskem jezuitskem kolegiju podobno kot v drugih kolegijih avstrijske province ni omejevalo samo na priložnostno branje zgodovinskih besedil klasičnih avtorjev. Učitelji so si kljub časovni omejenosti prizadevali podati kolikor toliko popolno predstavo svetovne in cerkvene zgodovine. Poleg tega so s historičnimi deli, ki so jih delili ob raznih slovesnostih, dijake poskušali navdušiti za zgodovinska dogajanja. Osrednja pozornost je seveda veljala latinščini, ki

38 Valvasor, *Die Ehre VI*, str. 342. – O jezuitskih kolegijih govori Valvasor v množini, kar je le deloma upravičeno. Imeli sta ju tudi mesti Trst in Reka, katerih opisa prav tako najdemo v *Slavi*, a s pojasnilom, da ne spadata več h Kranjski (Trst: Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 588–599; Reka: prav tam, str. 609; *XII*, str. 97–104). Jezuiti in njihov kolegij s študenti so omenjeni samo pri Reki (*XII*, str. 100, 104), pri Trstu pa le posredno; na veduti je upodobljena in označena njihova cerkev (*XI*, med str. 598 in 599). O jezuitskih kolegijih v Trstu in na Reki prim. Dolinar, *Die Rolle*, str. 216.

39 Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 160–161.

40 Prav tam, str. 161, 164–166, 172–173. – O delitvi razredov na ljubljanski gimnaziji govori letopis ljubljanskega kolegija. V 50-ih letih 17. stoletja srečamo naslednja poimenovanja razredov: najnižji razred ali mala šola, osnove, gramatika, sintaksa, poetika in retorika. O tem: *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 171 (pag. 264), 173 (pag. 269), 177 (pag. 279), 182 (pag. 288–289), 189 (pag. 298), 192 (pag. 303), 197 (pag. 310), 202 (pag. 314).

naj bi čimprej postala učni jezik, govoriti latinsko pa je bilo obveznost. V ozadje ni bila potisnjena samo materinščina, temveč tudi verouk, saj so jezuiti večjo pozornost kakor samemu posredovanju verskega znanja namenjali vzgoji h krščanskim vrednotam. Pri tem so imele posebno vlogo t. i. Marijanske kongregacije kot eno najbolj učinkovitih vzgojnih sredstev Jezusove družbe. Poleg monopolnega položaja latinščine, omejene zastopanosti grščine in realij, skoraj popolne izključitve materinščine in usmerjenega sestavljanja učbenikov so imeli pomembno vlogo tudi nekateri jezuitski metodični pristopi, kot so interpretiranje in scenske predelave latinskih besedil. Za njihovo pedagoško-vzgojno dejavnost je bilo nadalje značilno spodbujanje tekmovalnega duha s podeljevanjem častnih nazivov in nagrad. Temu so dajali kot vzgojnemu ukrepu tudi prednost pred kaznimi in pri tem so posebej odločno odklanjali šolski zapor. Pred dolgočasjem in nenadzorovanimi zunanjimi vplivi so jezuiti dijake skušali zavarovati s čimbolj smiselno izrabo prostega časa in pri tem nasprotovali daljšim odmorom, predvsem pa daljšim počitnicam, čeprav so na drugi strani priznavali nujnost oddiha za ohranjanje zdravja in kot predpogoj za uspešen študij. Načrtni in urejeni program oddiha je bistveno pripomogel k temu, da so se učenci v jezuitskih kolegijih počutili dobro. Brez dvoma so jih veselile številne možnosti za javno nastopanje in predvsem gledališke predstave.⁴¹

Ljubljanska jezuitska gimnazija je bila med Valvasorjevim šolanjem po številu dijakov velika tudi za današnje predstave. Skupno število šolajočih je leta 1655 znašalo 569, od tega jih je bila slaba petina plemiškega rodu – 8 grofov, 5 baronov, 39 deželanov in 52 drugih plemičev.⁴² Le manjši del je prebival v internatski ustanovi, t. i. seminarju ali konviktu; ta je sprejemal revne dijake ali gojence s podporno ustanovo (alumne) in druge, ki so domsko bivanje plačevali (konviktorje). Sicer pa so gimnazijo obiskovali predvsem zunanji dijaki (eksterni), za katere je mogoče izračunati, da so predstavljali kar okoli 90 % vseh.⁴³ Ljubljana v tem času še ni poznala višjih študijev (studia superiora), ki so jih tu postopoma ustanavljali od začetka 18. stoletja. Nad ravno nižjih študijev so od prve polovice 17. stoletja dalje obstajala le predavanja kazuistike (moralne teologije).⁴⁴

Dogajanje v kolegiju in gimnaziji oziroma šoli, kot jo praviloma imenuje *Letopis kolegija*,⁴⁵ je v omenjenem viru dobro dokumentirano za skoraj celotno 17.

41 Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 166–170, 173.

42 *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 191, pag. 300.

43 O tem na splošno: Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 171. – Po katalogu ljubljanskega jezuitskega seminarja je leta 1655 znašalo število alumnov 24, konviktorjev pa 50; poimensko je prvih navedenih 21 in drugih 32. Med alumni je naveden baron, ki ga isto leto najdemo tudi pri konviktorjih, sicer pa je bilo med zadnjimi kar 13 plemiških fantov, od tega dva barona, devet plemičev (*Nobilis*) in dva kranjska deželana. Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 77–78.

44 Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 174; prim. Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 690.

45 Objavi: *Letopis Ljubljanskega kolegija; Historia annua*. – Izraz gimnazija (*gymnasium*) je v petdesetih letih uporabljen leta 1653 (*Letopis ljubljanskega kolegija*, str. 179 (pag. 283), *Historia annua*, str. 179) in pa na kronogramu ob odprtju nove gimnazijske stavbe leta 1658: »AeDes noVae gyMnasii Labacensis« (*Letopis ljubljanskega kolegija*, str. 205 (pag. 318), *Historia annua*, str. 205).

stoletje. Od srede stoletja obstajata tudi dva dnevnikarja – prefekta šole in patra ministra.⁴⁶ Petdeseta leta, ko je gimnazijo obiskoval Janez Vajkard Valvasor, je navzven najbolj zaznamovala intenzivna gradnja nove šolske stavbe. Že mnogo prej začeto delo je napredovalo leta 1654, ko so jezuiti dosegli ponovno oprostitev plačila davka in so zgradbo prekrili s streho.⁴⁷ Odprtje novega gimnazijskega poslopja in preselitev oddelkov iz stare v novo šolo pa sta z velikimi slovesnostmi sledila šele na predvečer praznika Marijinega vnebovzeta 1658 (15. avgusta).⁴⁸ V letopisu beremo o živahnem utripu v kolegiju, tako skoraj vsako leto o gledaliških predstavah in tudi o uprizoritvah krajših prizorov, ki so jih pripravili dijaki nižjih razredov.⁴⁹ Ko je bil Valvasor še nižješolec ali se bolj verjetno niti še ni vpisal na gimnazijo, so jezuiti leta 1653 dosegli mir med meščani in dijaki,⁵⁰ naslednje leto pa odpravili nočno pohajkovanje, ki je navadno upravičeno netilo sovražnosti, ter razne že sicer nedovoljene igre.⁵¹ Pri dijakih so na razne načine spodbujali pobožnost in dobre navade, kar jim je med drugim uspevalo prek Marijinih kongregacij.⁵² V jezuitskih kongregacijah je bil poudarek na skupnosti, odnosih in medsebojni povezanosti, zelo pomembna značilnost pa je bila tudi vloga laikov.⁵³ V Valvasorjevih študijskih letih so v ljubljanskem kolegiju delovale tri kongregacije, med njimi dve dijaški: Kraljice angelov varuhov za dijake nižjih razredov ter vplivnejša in pomembnejša kongregacija Marije Vnebovzete, namenjena dijakom višjih razredov.⁵⁴ Ta je bila najstarejša, prvotno odprta za širše članstvo,⁵⁵ njeni člani pa so bili že mnogi Valvasorji, med drugim polihistorjev stric Adam in oče Jernej.⁵⁶ Kot bomo videli, je vpisna knjiga kongregacije Marije Vnebovzete sploh edini sodobni vir o polihistorjevi povezanosti z jezuitskim kolegijem.

Popolnih evidenc dijakov gimnazije iz tega časa namreč ni. Znana so le imena članov omenjene kongregacije⁵⁷ in tistega majhnega dela gimnazijcev, ki so stanovali v seminarju ali konviktu, pogosto brez navedbe, kateri razred so obiskovali.⁵⁸ Nekaj

46 ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/31r in I/32r. – O začetku vodenja dnevnika prefekta šole pod J. L. Schönlebnom prim. Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 13–20.

47 *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 188 (pag. 296).

48 Prav tam, str. 204–205 (pag. 317–318). – Ko so leta 1660 končno dogradili oziroma razširili še zgradbo kolegija (prav tam, str. 212, pag. 328), je bil polihistor najverjetneje že na svojem prvem mladostnem potovanju.

49 O delovanju kongregacij v 50-ih letih 17. stoletja gl. prav tam, str. 171 (pag. 265), 179 (pag. 283), 185 (pag. 292–293), 191 (pag. 301), 195 (pag. 308), 196 (pag. 309), 204 (pag. 317), 210 (pag. 323) in drugje.

50 Prav tam, str. 179 (pag. 283).

51 Prav tam, str. 184–185 (pag. 292).

52 Prav tam, str. 180 (pag. 284), 185–186 (pag. 293), 195 (pag. 308) in drugje.

53 Bizant, *Marijine kongregacije*, str. 139.

54 Prav tam, str. 142–148.

55 Prav tam, str. 142–144.

56 Golec, *Valvasorjev izvor* (1. del), str. 44, 45, 55, 57; (2. del), str. 219, 220, 229.

57 ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r.

58 Objava: Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 72–84.

dijakov je poimensko omenjenih še v dnevniku šolskega prefekta.⁵⁹ Valvasor ni nobeno leto izpričan kot gojenec seminarja, ne med revnimi dijaki – alumni, ne med t. i. konviktorji, ki so bivanje v seminarju plačevali in med katerimi ni bilo malo plemiških sinov. Čeprav se v katalogu seminarja sumarne številke po posameznih letih včasih razhajajo s številom poimensko navedenih alumnov in konviktorjev – kar pomeni, da sezname niso popolni –,⁶⁰ ni nobene podlage za Radiscsevo trditev, da je bil Janez Vajkard konviktor (*Konvikvist*).⁶¹ Tako kot velika večina gimnazijcev je v resnici spadal med zunanje dijake.⁶² O njegovem bivanju zunaj seminarja priča tudi že omenjena pripoved o povodnem možu, ki naj bi ga videl na lastne oči, kako je neke jasne in svetle noči pri mestni kruharni napadel nekoliko opitega meščana, ta pa se je rešil tako, da se je oprijel potapljalke (kaznovalne naprave za goljufive peke) in priklical na pomoč stražo.⁶³ Le kaj bi sicer tam ponoči (sam) počel mladenič, star 13 ali 14 let, če bi živel v seminarju? Kot bomo videli v nadaljevanju, obstaja za to prepričljiva razlaga: stanoval je v neposredni bližini.

Kot že rečeno, Valvasor v *Slavi* ni ponudil dovolj podatkov, da bi lahko z gotovostjo vedeli, **katerega leta je šolanje začel in kdaj končal**. Če sodimo po njegovi poznejši prizadevnosti in sistematičnosti, je seveda pričakovati, da je vse razrede opravil v šestih letih. A pot bi mu utegnilo prekrižati kaj nepričakovanega, kar bi šolanje podaljšalo za leto ali celo dve, denimo bolezen. Glede na to, da so na jezuitske gimnazije sprejemali dečke od desetega do dvanajstega leta starosti,⁶⁴ je mogoče začetek njegovega šolanja postaviti v čas med letoma 1651 in 1653, kot bomo videli, pa bi se lahko vpisal tudi šele leta 1654. Če ni bilo posebnih ovir, je gimnazijo končal med letoma 1657 in 1660. Čas, ki ga je zanesljivo preživel na njej, predstavljajo torej tri leta, od 1654 do 1657. Šolsko leto se je takrat začinjalo konec oktobra oziroma v začetku novembra.⁶⁵

Starosti v Ljubljani umrlih dijakov v poldrugem desetletju 1650–1665 pričajo, da so bili v istem razredu dijaki različnih let, kar je seveda povezano z več dejavniki, med drugim z njihovim socialnim ozadjem. Med tretješolci (gramatika) najdemo tako

59 ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/31r.

60 Gl. op. 43.

61 Radics, *Johann Weikhard*, str. 62.

62 O zunanjih in notranjih učencih gl. Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 171.

63 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 685–686. – Valvasor je zgodbo pospremil s komentarjem, ki jasno priča, da v obstoj ljubljanskega povodnega moža ni verjel. Zlahka bi bila za tem potegavščina, kakršno si je privoščil neki kmet iz okolice Brezovice pri Ljubljani; enega od igralcev v dijaški igri Paradiž je nagovoril, naj v hudičevi preobleki prestraši njegovo zapito ženo, s čimer jo je ozdravil popivanja (*Die Ehre XI*, str. 351–352).

64 Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 172.

65 Po notnem jezuitskem študijskem programu *Ratio studiorum* so glavne šolske počitnice v jezuitskih kolegijih trajale od 21. septembra do 3. novembra (Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 170). V dnevniku ljubljanskega šolskega prefekta najdemo od leta 1650 do 1659 datume med 30. oktobrom in 4. novembrom (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/31r, pag. 1, 15, 17, 19, 21A, 22A, 22B, 25).

12-letnika (v začetku šolskega leta) kakor 16-letnika iz Celja (proti koncu leta),⁶⁶ v prvem razredu 12-letnike in 13-letnike,⁶⁷ v šestem (retorika) pa sedemnajstletnika, dva dvajsetletnika in celo 23-letnega dijaka.⁶⁸ Tudi v petem razredu (poetika) je izpričan starejši dijak, 21-letnik z Vipavskega, sicer gojenec seminarja.⁶⁹ Čeravno so podatki o umrlih maloštevilni in glede starosti ne nujno povsem zanesljivi, dajejo vendarle vtis, da so se na gimnazijo vpisovali večinoma šele 12-letniki in nekateri še starejši.

Da tudi Valvasor najbrž ni prestopil njenih vrat pred dvanajstim letom, torej pred jesenjo 1653, kaže edini jezuitski vir, ki govori o njegovi mladostni povezanosti z jezuiti – vpisna knjiga članov kongregacije Marije Vnebovzete. Ime Janeza Vajkarda Valvasorja se je v njej znašlo 15. avgusta 1659, in sicer med 47 novosprejetimi mladenci, dotlej člani kongregacije Kraljice angelov varuhov.⁷⁰ Upošteva, da je bila prva kongregacija namenjena dijakom višjih razredov (petega, šestega in kazuistike), druga kongregacija pa mlajšim (tretji in četrti razred),⁷¹ je bil tedaj osemnajstletni Valvasor leta 1659 v petem ali šestem razredu, tj. na poetiki ali retoriki. Vpis v kongregacijsko knjigo je zelo zanesljiv dokaz, da je avgusta 1659 resnično še obiskoval gimnazijo. Nič namreč ne kaže, da bi v tem času v kongregacijo sprejemali tudi starejše, že nekdanje dijake, izjema je morda samo kateri od študentov kazuistike (moralne teologije). Za leto 1661, ko knjiga ne navaja novosprejetih članov, ampak prikazuje zgolj članstvo kot takšno, je to – poleg izvoljenega vodstva – razdeljeno na moralne teologe ter na zadnja dva razreda gimnazije, tj. dijake retoričnega in poetičnega razreda.⁷² Iz prejšnjega leta 1660 ni podatkov ne o članih ne o novih sprejemih, prej pa so vsako leto 15. avgusta sprejemali nove člane iz kongregacije Kraljice angelov varuhov, ki je bila namenjena dijakom nižjih razredov. Trdna referenca, da so bili ob sprejemu v kongregacijo Marije Vnebovzete še gimnazijci, je za nekatere katalog gojencev jezuitskega seminarja. Od skupaj 153 članov kongregacije, sprejetih v treh letih 1657–1659, jih v katalogu najdemo 24, med njimi 15 s podatkom, kateri razred so obiskovali. Od zadnjih bi pred sprejemom v kongregacijo lahko končal gimnazijo le eden, in sicer Janez Hočevnar, sprejet sočasno z Janezom Vajkardom 15. avgusta 1659. Štiri leta prej, leta 1655, je namreč izpričan v četrtem razredu – če ne gre za soimenjaka –, ne vemo pa, ali je tudi odtlej študiral tako uspešno kot prejšnja leta in ali je torej gimnazijo res

66 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 140 (17. 12. 1653); M 1658–1735, pag. 33 (16. 8. 1665).

67 Prav tam, M 1635–1657, pag. 152 (17. 10. 1654); M 1658–1735, pag. 3 (21. 7. 1658), 6 (18. 7. 1659), 19 (28. 3. 1662).

68 Prav tam, M 1635–1657, pag. 120 (3. 4. 1650), 122 (4. 7. 1650); M 1658–1735, pag. 2 (6. 3. 1658), 4 (26. 12. 1658).

69 Prav tam, M 1635–1657, pag. 124 (31. 8. 1650).

70 ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 232–233.

71 Bizant, Marijine kongregacije, str. 147.

72 ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 234–239.

končal že leta 1657.⁷³ V tem letu bi šolanje zlahka sklenil tudi Janez Vajkard Valvasor, če bi se vpisal pri desetih letih (1651) in bi vseh šest razredov končal v rednem roku.

Pri ugotavljanju letnic začetka in konca njegovega šolanja si skoraj ne moremo pomagati z že znano pripovedjo o njegovem sošolcu iz petega razreda, ki si je v telo zabadal igle.⁷⁴ O pojavu govori sicer tudi letopis jezuitskega kolegija, vendar že pri letu 1653, ko je bil polihistor kvečjemu drugošolec ali pa ga ni bilo niti še v prvem razredu. Poleg tega naj bi se početje tedaj razširilo na več dijakov.⁷⁵ Kolikor je tudi (poznejši) Valvasorjev sošolec leta 1653 s tem šele začel, po navedbi v *Slavi* pa je »veščino« prakticiral dve ali tri leta, bi torej peti, predzadnji razred obiskoval skupaj s polihistorjem najprej v šolskem letu 1655/56, če bi prišel Valvasor na gimnazijo že z desetimi leti, torej jeseni 1651. Vendar nikakor ni rečeno, da je bil polihistorjev sošolec eden tistih, ki so se z zabadanjem zabavali že leta 1653, ko je bil ta pojav toliko razširjen, da si je prislužil omembo v letopisu.

Okvirno nam je v večjo pomoč podatek, da je polihistorjev mlajši brat Janez Herbard Valvasor naveden med člani kongregacije v šestem razredu (*Rhetores*), 8. septembra 1662.⁷⁶ V primeru, da so ga v šestem razredu vanjo tudi sprejeli, bi Janez Vajkard, sprejet 15. avgusta 1659, po tej analogiji končal šesti razred jeseni istega leta

73 Leta 1657 so iz nižje kongregacije sprejeli v Marijino 59 članov, naslednji dve leti pa vsakič po 47 (prav tam, pag. 222–233). Od novosprejetih članov leta 1659 jih je med gojenci seminarja izpričanih sedem: Andrej Raznožnik, Jurij Hohenbrunner, Janez Krstnik Skerpin (Škerpin), Janez Krstnik Faustinger, Janez Hočevar, Janez Fider in Martin Žlebnik (Žlibnik) (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 74–83). Za Žlebnika vemo zgolj, da je bil gojenec seminarja leta 1655. Štiri – Raznožnika, Hohenbrunnerja, Skerpina in Fiderja – navaja kot gojence še skupni seznam za leti 1659 in 1660. Tudi Faustinger pred sprejemom v Marijino kongregacijo avgusta 1659 ne bi mogel končati gimnazije, saj je po seznamu gojencev za leti 1657 in 1658 obiskoval tedaj šele četrti, sintaktični razred. Drugačna slika se pokaže pri Novomeščanu Janezu Hočevarju. Med gojenci seminarja je naveden pet let zapored od 1652 do 1656, in sicer leta 1654 v tretjem razredu (gramatika) ter naslednje leto v četrtem (sintaksa). Če je tudi odtlej študiral tako redno kot dotlej, je končal gimnazijo že leta 1657. Lahko pa bi šlo tudi za dva Janeza Hočevarja, saj je kraj izvora, Novo mesto, naveden le prvič (1655). Leta 1658 najdemo med novosprejetimi člani kongregacije osem takratnih ali nekdanjih gojencev seminarja: Andreja Lukančiča, Franca Gregoriča, Jurija Šifererja, Janeza Kralja, Jakoba Stegmana, Luko Guetsolta, Pavla barona Moscona in Vida Šego (prav tam, str. 75–89). Trije – Lukančič, Kralj in Stegman – so bili ob sprejemu še gojenci seminarja, zadnja dva leta 1657 ali 1658 v razredu poetika, medtem ko se drugih pet pojavlja v seminarju med letoma 1653 in 1656, le za Šifererja pa je znano tudi, da je leta 1655 obiskoval drugi razred in torej leta 1658 še ne bi mogel končati šolanja. Od novosprejetih članov kongregacije v letu 1657 je bilo takratnih ali nekdanjih gojencev seminarja devet: Andrej Boštjančič, Andrej Pene, Blaž Samec, Feliks Tropper, Janez Killer, Janez Jugovic, Lovrenc Boštjančič, Mihael Fruperger in Sigmund Wagen (prav tam, str. 73–81). Štirje so ob vpisu v kongregacijo izpričani še v seminarju – Pene, Tropper, Killer in Jugovic –, tisto oziroma naslednje leto vsi v zadnjem razredu, retoriki. Gimnazije dotlej prav tako še nista mogla končati Boštjančič, izpričan leta 1653 v drugem razredu, in Samec, leta 1656 v četrtem, medtem ko najdemo ostale tri v katalogu v letih od 1651 do 1656, vse brez navedbe razreda.

74 Gl. op. 31.

75 *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 180 (pag. 285).

76 ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 244.

1659. Takšna razlaga je ob vsem, kar vemo, najverjetnejša. Če polihistor ni nobenega razreda ponavljal, se je torej na gimnazijo vpisal jeseni 1653, star 12 let, in jo zapustil pri osemnajstih letih jeseni 1659.

Ni dvoma, da je Janez Vajkard Valvasor vseh šest razredov gimnazije končal v Ljubljani. V Gradcu, kjer bi ga sicer najprej iskali, njegovega imena ne zasledimo.⁷⁷ Kot je mogoče izračunati iz podatkov v zgodbi o srečanju s povodnim možem, je »še študiral« v Ljubljani leta 1654 ali 1655 (»pred približno štiriintridesetimi leti«), ko je bil lahko kvečjemu v tretjem oziroma četrtem razredu. Nadalje je na istem mestu pustil pričevanje o sošolcu iz petega razreda⁷⁸ in končno je izpričano, da je bil tako član Marijine kongregacije za mlajše dijake kakor kongregacije za dijake višjih razredov.⁷⁹

Polihistorjeve sošolce gre iskati med poimensko znanimi gojenci seminarja in člani kongregacije Marije Vnebovzete, vendar za prav nobenega od tam izpričanih ni mogoče ugotoviti, ali je res drgnil šolske klopi skupaj z Valvasorjem. Ker ni dovolj oprijemljivih virov niti o tem, ali se je Janez Vajkard podal na gimnazijo že jeseni 1651 in se je torej šolal dlje kot običajnih šest let ali pa je šolska vrata prvič prestopil šele v naslednjih treh letih, smo v podobni zadregi pri imenih **njegovih učiteljev in profesorjev**. Letopis ljubljanskega kolegija vsebuje natančne podatke, kdo je v posameznem letu poučeval kateri razred,⁸⁰ ne vemo pa, kdaj je bil v katerem razredu Valvasor. V razpredelnici so učitelji in profesorji razvrščeni po razredih in letih znotraj štirih šestletnih obdobij, ki pridejo v poštev kot obdobja polihistorjevega šolanja.⁸¹ Glede na prej povedano je najverjetnejše tretje obdobje (1653–1659), ob pogoju, da ni mladenič nobenega razreda ponavljal.

77 Prim. Andritsch, *Die Matrikeln. Band 2; Band 3*.

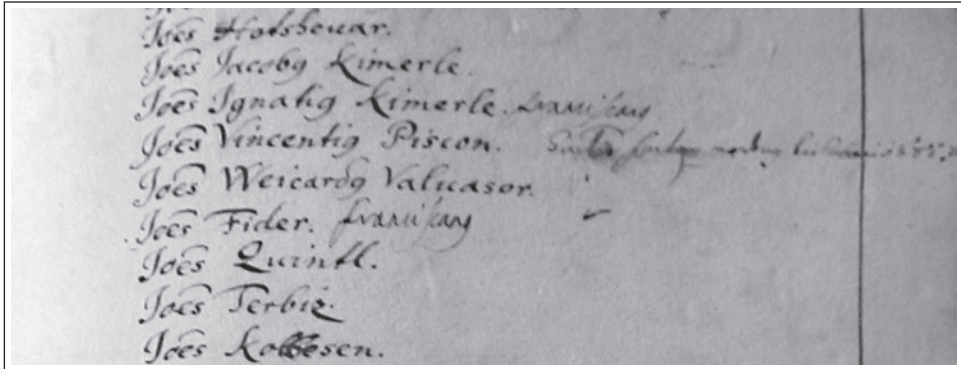
78 Gl. op. 31.

79 Gl. op. 71 in 72.

80 V letopisu kolegija (*Letopis ljubljanskega kolegija*) so učitelji navedeni po koledarskih letih, ne po šolskih (od novembra do septembra). Da je treba pri posameznem koledarskem letu računati šolsko leto od jeseni prejšnjega leta (npr. pri letu 1652 šolsko leto 1651/52), je potrdila primerjava z dnevnikom šolskega prefekta (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/31r), ki sicer le redko navaja celoten profesorsko-učiteljski zbor. Nekaj primerov: v letopisu je kot šolski prefekt za leto 1652 naveden p. Bernard Reffinger in za leto 1653 Gašper Filtz (str. 173 (pag. 269), 177 (pag. 279)), prefektov dnevnik pa pove, da je Filtz postal prefekt novembra 1652 (fol. 9). Mag. Gotthard Wolf, ki je po letopisu poučeval gramatiko leta 1653 (str. 177 (pag. 280)) in naslednje leto ne več (str. 182 (pag. 288)), je v prefektovem dnevniku omenjen kot učitelj gramatike marca 1653, torej v šolskem letu 1652/53 (fol. 12). Prefekt šole p. Janez Krstnik Dolar, kot tak naveden v letopisu pri letu 1657 (str. 197 (pag. 310)), je bil po dnevniku v tej funkciji od novembra 1656 (fol. 21v) do januarja 1658, ko je odšel v Passau (fol. 22A). Letopis za leto 1658 navaja, da je opravljal funkcijo šolskega prefekta na začetku, »malo pozneje« pa je bil poslan v Passau (str. 202 (pag. 313)). In končno: celoten učiteljsko-profesorski zbor v šolskem letu 1663/64, kot ga najdemo v prefektovem dnevniku (fol. 28), je identičen sestavi, ki jo pozna letopis pri letu 1664 (str. 230 (pag. 350)).

81 *Letopis ljubljanskega kolegija*, str. 173 (pag. 269), 177 (pag. 279), 182 (pag. 288–289), 189 (pag. 298), 192 (pag. 303), 197 (pag. 310), 202 (pag. 314), 202 (pag. 314), 208 (pag. 321), 211 (pag. 324–325).

Vpis Valvasorjevega imena v kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete 15. avgusta 1659.
(ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, III/51r, pag. 232–233)

Valvasorjevi učitelji in profesorji na jezuitski gimnaziji v Ljubljani, če je končal šolanje v rednem roku šestih let:

Razred/vstop	Če je vstopil jeseni 1651	Če je vstopil jeseni 1652	Če je vstopil jeseni 1653	Če je vstopil jeseni 1654
najnižji razred, mala šola (<i>infima, parva schola</i>)	mag. Matija Modrijan (1651/52)	mag. Andrej Olipec (1652/53)	mag. Jakob Kranich (1653/54)	mag. Klemen Podl (1654/55)
osnove (<i>principia</i>)	p. Andrej Tomšič (1652/53)	mag. Jakob Faber (1653/54)	mag. Janez Wolff (1654/55)	mag. Matija Modrijan (1655/56)
gramatika (<i>grammatica</i>)	p. Andrej Tomšič (1653/54)	mag. Friderik Ciriani (1654/55)	mag. Jurij Langenegger (1655/56)	mag. Erazem Spizig (1656/57)
sintaksa (<i>syntaxis</i>)	mag. Joahim Häring (1654/55)	mag. Friderik Ciriani (1655/56)	mag. Janez Schurian (1656/57)	mag. Erazem Spizig (1657/58)
poetika (<i>poetica, poesis</i>)	mag. Peter Höckh (1655/56)	mag. Feliks Coronino (1656/57)	mag. Karel Zennegg (1657/58)	mag. Alojzij Braun (1658/59)
retorika (<i>rhetorica</i>)	mag. Adam Dillher (1656/57)	p. Janez Lindelauff (1657/58)	p. Krištof Warmuet (1658/59)	p. Matija Soutermans (1659/60)

Kot je bilo v navadi na jezuitskih gimnazijah nasploh, so se učitelji tudi v Ljubljani menjavali zelo hitro. Jezuiti so namreč pogosto prehajali iz enega kolegija v drugega, še posebej magistri, ki so se zamenjali skoraj vsako leto. Tako je lahko posameznik

vtisnil kolegiju svoj pečat le v izjemnih primerih, sicer pa je ostajal v ozadju, kajti prednost so dajali skupnosti jezuitskega kolegija.⁸² V devetletnem obdobju od 1651/52 do 1659/60 je od šestih ljubljanskih gimnazijskih učiteljev izpričan v naslednjem šolskem letu praviloma en sam in samo trikrat po dva. So pa v potencialnih Valvasorjevih študijskih letih trije po enkrat napredovali skupaj s svojim razredom: pater Andrej Tomšič ter magistra Friderik Ciriani in Erazem Spizig.

Tako Radics kot Reisp sta spomnila na Janeza Ludvika Schönlebna (1618–1681), ki je pozneje močno vplival na Valvasorjevo delo in bil v letu 1650/51 prefekt ljubljanske gimnazije.⁸³ Reispovim pomislekom, koliko in kako bi lahko kot profesor že tedaj vplival na mladega dijaka, je treba dodati, da se Schönleben in Valvasor na gimnaziji sploh nista mogla srečati. Patra Schönlebna so namreč odpoklicali na Dunaj in je Ljubljano zapustil že 18. oktobra 1651,⁸⁴ šolsko leto 1651/52, v katerem bi desetletni Valvasor lahko najprej začel obiskovati prvi gimnazijski razred, pa se je začelo novembra. Med profesorji, ki so v petdesetih letih poučevali na ljubljanski gimnaziji, najdemo – kot je opozoril Reisp – znanega jezuitskega dramatika Dunajčana Henrika Söldnerja,⁸⁵ a Janez Vajkard tudi tega ni mogel spoznati kot svojega učitelja.⁸⁶ Reisp je spomnil še na tretjega, Franca Harrerja iz Preddvora, ki je v Ljubljani deloval več kot eno desetletje.⁸⁷ Harrer sicer ni poučeval na gimnaziji, temveč moralno teologijo (kazuistiko), a je bil hkrati slabo leto tudi prefekt gimnazije, in sicer v šolskem letu 1657/58.⁸⁸

Precej oprijemljivejšje je Valvasorjevo znanstvo s **patrom Janezom Krstnikom Dolarjem, znanim skladateljem** (ok. 1620, Kamnik–1673, Dunaj),⁸⁹ katerega iden-

82 Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 160.

83 Radics, *Johann Weikhard*, str. 61; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 77.

84 ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/32r, fol. 4v. – Schönleben je bil zelo verjetno sošolec polihistorjevega polbrata Karla Valvasorja ali na gimnaziji kakšno leto pred njim. Oba so namreč sprejeli v jezuitsko kongregacijo Marije Vnebovzete istega leta 1632, Schönlebna tri mesece pred Karlom (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov II/51r, pag. 122, 123).

85 Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 77.

86 Söldner je jeseni 1651 začel poučevati sintakso (četrti razred), 1652 pa poetiko (peti razred). *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 173 (pag. 269), 177 (pag. 279). Od leta 1653 ga ni bilo več v Ljubljani.

87 Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 77.

88 Reispovi podatki niso povsem točni. Harrer je prišel v Ljubljano proti koncu leta 1652, ostal prvič neprekinjeno do leta 1662, kot profesor kazuistike od šolskega leta 1652/53, in bil prefekt samo slabo leto (*Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 173 (pag. 269), 177 (pag. 279), 182 (pag. 288–289), 189 (pag. 298), 192 (pag. 303), 197 (pag. 310), 202 (pag. 314), 207 (pag. 320), 217 (pag. 335), 219 (pag. 337)). O njem gl. tudi: Glonar, Harrer, str. 292–293.

89 O Dolarju gl. zlasti: Höfler, Janez Krstnik Dolar, str. 82–89; Škulj, Ioannes Baptista Dolar, str. 27–36.

titeta je bila dolgo nejasna.⁹⁰ Če bi Janez Vajkard prišel na gimnazijo z desetimi leti in bi v šolskem letu 1655/56 obiskoval peti razred, bi bil Dolar tedaj profesor razreda pred njim, retorike. A četudi se nikoli nista srečala v neposrednih vlogah profesorja in dijaka, je Valvasor zelo dobro vedel za Dolarja, ki je ta čas dobro leto, od jeseni 1656 do začetka leta 1658, deloval v kolegiju kot vodja glasbe oziroma zbora ter hkrati kot gimnazijski prefekt v šolskem letu 1656/57 in del leta 1657/58. V zadnjem šolskem letu, v katerem je že po dobrih dveh mesecih odšel v Passau, je bil tudi katehet in spovednik v cerkvi.⁹¹ Valvasor ga omenja med kranjskimi pisci v VI. knjigi *Slave*, kjer poleg tega, da je šlo za Kranjca in jezuita, še pove, da je bil pater odličen glasbenik (*Musicus*) in dober skladatelj, zato je bilo okoli leta 1665 na Dunaju »zelo veliko primerkov njegova skladanja [skladb] počaščenih z natisom«. Ne preseneča, da se Janez Vajkard po tolikih letih ni spomnil njegovega osebnega imena in ga imenuje »P.(ater) N.(omen) Dolar«,⁹² gotovo tudi zato, ker se jezuitski patri naslavljajo in poznajo po priimkih. Kot bomo videli, sta se Valvasor in pater Dolar v šestdesetih letih skoraj brez dvoma sreč(ev)ala na Dunaju. Kolikor je znano, ni doslej še nihče opozoril na njuno možno znanstvo oziroma osebno povezanost.⁹³ V zvezi s tem kaže spomniti, da je polihistor pri opisu jezuitskega kolegija posebej poudaril, kako se gojenci seminarja »poleg študija učijo še vsakovrstne instrumentalne in vokalne glasbe«. ⁹⁴ Ne vemo natanko, koliko je bil polihistor glasbeno izobražen, a v popisu njegove zapuščine v Krškem (1694) pritegne pozornost popis kar 17 instrumentov, ki jih je utegnil tudi sam igrati.⁹⁵ Glasbeno izobrazbo, kakršna koli je že bila, si je gotovo pridobil v gimnazijskih letih, čeprav ni izpričan kot gojenec seminarja, kjer so se z glasbo ukvarjali sistematično. Toda glasbeni pouk se v jezuitskem kolegiju najverjetneje ni strogo omejeval le na seminar, v katerem je glede na celoto vseh gimnazijcev prebivala maloštevilna dijaška

90 Tako Valvasor (1689) kot J. G. Dolničar (1715) nista poznala njegovega osebnega imena (Valvasor, *Die Ehre VI*, str. 359; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, pag. 95 (po objavi: Vidmar (ur.), *Trubar, Hren*, str. 256, 363). Valvasorjevo oznako N. (nomen) so poznejši pisci napačno razumeli kot Nikolaj, zato je prišel Dolar kot Nikolaj še v *Slovenski biografski leksikon* (1925) (Premrl, Dolar, str. 139) in v zagrebško *Muzičko enciklopedijo* (1958) (D. Cvetko, Dolar Nikolaj, str. 374). Šele v petdesetih letih 20. stoletja je D. Cvetko dokazal, da gre za Janeza Krstnika Dolarja, ki ga je imelo češko in avstrijsko zgodovinarstvo za skladatelja češkega rodu (D. Cvetko, *Zgodovina glasbene umetnosti*, str. 217–218; D. Cvetko, *Skladatelji Gallus*, str. XVI–XVII; Höfler, Janez Krstnik Dolar, str. 83). Tudi v integralnem prevodu *Slave vojvodine Kranjske* (2010) je oznaka N. (nomen) napačno razrešena kot: N[ikolaj] (Valvasor, *Čast in slava 2., VI. knjiga*, str. 359).

91 Leta 1656 je v letopisu naveden kot profesor retorike in vodja latinske kongregacije, leta 1657 kot šolski prefekt in vodja glasbe, pri letu 1658 pa kot šolski prefekt in vodja zbora, a z navedbo, da ga je provincial kmalu poslal v Passau. *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 192 (pag. 303), 197 (pag. 310), 202 (pag. 314). Prim. Höfler, Janez Krstnik Dolar, str. 84; Škulj, Ioannes Baptista Dolar, str. 31–32, 35.

92 Valvasor, *Die Ehre VI*, str. 359.

93 Gl. zlasti prispevke v: Škulj (ur.), *Dolarjev zbornik*.

94 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 690.

95 I. Cvetko, Valvasor in njegov zvok, str. 311.

populacija.⁹⁶ Ne gre prezreti naslednjega pomembnega dejstva. Prostora, ki ga Valvasor namenja glasbi in zvoku, je v *Slavi* nasploh precej več kot v podobnih tovrstnih delih, prav tako pa je večji njun pomen.⁹⁷

Ni povsem izključeno, da je Valvasor po končani gimnaziji poslušal v jezuitskem kolegiju še moralno teologijo in celo nameraval postati duhovnik ali jezuit, čeprav ne v *Slavi* ne drugje o tem ne najdemo niti najmanjšega namiga. Če je po končani retoriki vstopil v jezuitski noviciat v Ljubljani, ga je zelo hitro zapustil.⁹⁸ Glede na to, da po letu 1659 za več let ne vemo, kje se je zadrževal, bi bil lahko takrat kje zunaj Kranjske tudi kandidat za kateri drug red. Verjetnost je majhna, saj redovno življenje ni bilo združljivo z njegovo naravo. Poleg tega niti kot dijak ni okusil konvikta in njegovega hišnega reda.

Valvasorjeve »obšolske dejavnosti«

V zvezi s polihistorjevimi ljubljanskimi gimnazijskimi leti nam ostaneta še dve vprašanji: **kje v Ljubljani je v tem času stanoval ter kako in kje je preživel počitnice.**

Kot rečeno, je tako kot velika večina gimnazijcev spadal med zunanje dijake, ki so prebivali zasebno. Po Reispu se vsiljuje misel, da je bil na stanovanju v bližini kraja, kjer naj bi neke jasne noči sam videl, kako je povodni mož iz Ljublanice napadel meščana.⁹⁹ Ta, po imenu Schmaidler, se je sam vračal z ženitovanja mimo t. i. kruharne (*die so genanntn Brodkammer vordbey gegangen*),¹⁰⁰ torej mimo hiše, v kateri je imel poprej najeto stanovanje polihistorjev oče Jernej in ki neupravičeno velja za rojstno hišo Janeza Vajkarda. Kakor koli, polihistor v hiši kruharne, mestne tehtnice in skladišča ni mogel prebivati niti na začetku gimnazijskega šolanja. Tudi če bi se na gimnazijo res vpisal že kot desetleten jeseni 1651, Valvasorji namreč v tej hiši tedaj niso bili več najemniki stanovanja.¹⁰¹ Kam v mestu je svoje ljubljansko pohištvo in druge premičnine preselila Valvasorjeva družina, viri ne povedo. V zapuščinskem inventarju matere Ane Marije, sestavljenem 20. avgusta 1657, najdemo stanovanjsko opremo »v Ljubljani«, brez navedbe lokacije.¹⁰² Inventurni komisarji so jo pač popisali v ne-

96 V razpoložljivih virih je sicer govor o glasbeni dejavnosti v seminarju (prim. Faganel, *Glasbeno delo*, str. 229 sl.). Po J. Höflerju »bi bilo preozko, če bi glasbeno delo v kolegiju omejevali le na to skupino gojencev, zlasti kar zadeva petje, vsekakor pa bo res, da so prav ti bili nosilci zahtevnejše, bolj profesionalne glasbene reprodukcije« (Höfler, *Janez Krstnik Dolar*, str. 83).

97 I. Cvetko, *Valvasor in njegov zvok*, str. 311 sl.

98 V letopisu ljubljanskega kolegija so podatki o novicah le za nekatera leta, še pred Valvasorjevim potencialnim vstopom za leti 1656 in 1658 (*Letopis jezuitskega kolegija*, str. 195 (pag. 308), 207 (pag. 320)).

99 Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 77.

100 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 685–686.

101 Golec, *Valvasorjev izvor* (3. del), str. 25–26.

102 ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 130, fasc. LIV, lit. Z–6, 20. 8. 1657, pag. 92–100.

*Ljubljanska mestna tehtnica in kruharna (Stari trg 4), hiša, blizu katere je Valvasor stanoval kot dijak; v hiši je imel njegov oče Jernej nekaj let prej najeto stanovanje, zato so stavbo brez dokazov razglasili za polihistorjevo rojstno hišo.¹⁰³
(foto: B. Golec, april 2013)*

kem najetem stanovanju, saj zakonca Jernej in Ana Marija v kranjski prestolnici nista premogla lastne hiše.¹⁰⁴ Bilo bi več kot logično, da bi Janez Vajkard kot gimnazijec uporabljal prav to stanovanje, najbrž ne sam, temveč še s kom od domačih, denimo z neporočeno polsestro Marijo Klaro.¹⁰⁵ Ali pa je, da bi bil pod budnim nadzorom in v dobri oskrbi, živel pri družini veliko starejšega polbrata Karla, ki se je leta 1650 že kot vdovec drugič poročil v Ljubljani, kjer se mu je rodila tudi večina otrok.¹⁰⁶ Znano je, da Karel tedaj še ni imel lastne hiše in da v Ljubljani v tem času tudi ni izpričana hiša

103 Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 23–26.

104 V tem času v zapuščinskih inventarjih pogosto niso posebej navedene nepremičnine in tako tudi ne pri Ani Mariji Valvasor. Potrditev, da v Ljubljani ne soprog ne ona nista premogla hiše, je molk davčnih knjig mesta Ljubljana (ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, šk. 440–447, Cod. XVII). Prim. Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. I. del. Stari trg; II. del, Novi trg; III. del, Veliki trg; IV. del, Šentpetrsko predmestje; V. del, Kapucinsko predmestje.*

105 Marija Klara je šla 18. aprila 1649 v Ljubljani za krstno botro otroku bratranca Janeza Krstnika Valvasorja (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1643–1653, pag. 223).

106 Gl. op. 12.

rodbine Barbo, iz katere je prihajala njegova druga soproga.¹⁰⁷ Končno obstaja precej verjetna možnost, da je Karlovo stanovanje identično s tistim na neznani lokaciji, kjer so leta 1657 popisali del zapuščine njegove mačehe, polihistorjeve matere, ki je sicer živela na Mediji.

Ponuja se zanimiva in prepričljiva rešitev vprašanja. Reisp je menil, da je Janez Vajkard kot gimnazijec stanoval blizu kruharne, kjer je neke noči sredi petdesetih let videl povodnega moža.¹⁰⁸ V popisu ljubljanskih družinskih poglavarjev ljubljanske stolne župnije iz leta 1660 je nedaleč od tam resnično izpričano bivališče Karla Valvasorja, in sicer blizu Tranče.¹⁰⁹ Primerjava z imeni lastnikov in najemnikov v mestnih davčnih knjigah in Fabjančičevi knjigi hiš je pokazala, da gre glede na zaporedje hiš za eno od dveh sosednjih hiš (Stari trg 5 in 7), ki sta bili tedaj v lasti dedičev pokojnega mestnega sodnika Franca Cirianija in stojita prav nasproti tehtnice in kruharne (Stari trg 4). Zaporedje družinskih poglavarjev kaže na hišo št. 5.¹¹⁰ Gimnazijec Janez Vajkard je od tod neke noči leta 1654 ali 1655 skozi okno zlahka opazoval napad na meščana Schmaidlerja in kako je »povodni mož« opitega moža po Kleparski ali po Vodni stezi vlekkel do brega Ljubljanice.¹¹¹ Prav verjetno so v istem stanovanju v Cirianijevi hiši dve ali tri leta pozneje (1657) popisali ljubljansko zapuščino polihistorjeve matere. Tako Valvasorjevi v mestu ne bi imeli dveh najetih stanovanj – Jernejeva družina ločeno od Karlove –, temveč eno samo, slej ko prej isto, odkar so zapustili stanovanje v hiši mestne tehtnice in kruharne. Preselili so se samo čez cesto v sosednjo, precej manjšo hišo, ki so jo delili z več strankami. Po popisu družinskih poglavarjev iz leta 1662 pa Karla Valvasorja ni bilo več tu niti ne kje drugje v mestu.¹¹²

Pomembno prelomnico v zadnjem delu Valvasorjevega gimnazijskega študija je pomenila smrt matere. Še mlada Ana Marija Valvasor je preminila med junijem in avgustom 1657,¹¹³ nakar je varuh mladoletnih otrok, med njimi šestnajstletnega Janeza Vajkarda, postal polbrat Karel.¹¹⁴

V svojih gimnazijskih letih je Janez Vajkard skoraj ves čas preživel v Ljubljani, saj so imeli dijaki jezuitskih gimnazij nasploh malo počitnic. Glavne so bile jeseni, med 21. septembrom in 3. novembrom, sicer pa so si jezuiti prizadevali, da bi bil pouk čim

107 Barbove hiše v petdesetih letih ni v mestnih davčnih knjigah. Gl. op. 104.

108 Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 77.

109 Vikar Boštjančič, popisovalec družinskih poglavarjev tega dela mesta, popisanih žal ni navedel po ulicah (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 58/17, Ljubljana, Nomina Communicantium, Restantium et Cathecumenorum annotata 1660 [...] Tractus D. Vicarii Baschtianschtsch.). Že V. Valenčič je s pomočjo Fabjančičeve knjige hiš ugotovil, da gre pri Boštjančičevem popisu za stanovalce Gornjega, Levstikovega, Starega in Mestnega trga (Valenčič, *Popis družinskih poglavarjev*, str. 180). Kot deseti popisani za Karlom Valvasorjem je naveden mestni sluga na Tranči, Karlova družina pa je bila ob veliki noči 1660, ko je popis nastal, ravno odsotna.

110 Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 39.

111 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 685–686.

112 Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 39.

113 Prav tam, str. 42.

114 Prav tam, str. 45.

manj prekinjan. Bili so mnenja, da bi teden dni prostega časa brez učenja dijakom samo škodil, zato so jim v skladu s študijskim redom še v počitnicah nalagali izredne, obsežnejše vaje iz stila, pa tudi nedeljo so izrabili za deklamacije in disputacije.¹¹⁵ Janez Vajkard tako katerikrat bržkone ni videl Medije tudi po celo leto, od enih glavnih počitnic do drugih. Del počitniških tednov je nemara kdaj preživel še pri botru Konradu Ruessu baronu Ruessensteinu na Strmolu. Čeravno pri opisu strmolskega gradu ne pove, da bi bil v mladosti kdaj tam, je dobro poznal tamkajšnje razmere in v čas »pred približno tridesetimi leti« (okoli 1659) postavil nenavadno smrt botrove hčerke.¹¹⁶

Morda se je še v polihistorjevih šolskih letih odvila zgodba, ki jo opisuje v XI. knjigi *Slave* pri obravnavi dvorca Lukovec pri Brezovici na robu Ljubljanskega barja. »Pred nekaj leti« naj bi neki kmet iz okolice Lukovca, ki si je v Ljubljani ogledal dijaško igro o paradizu, enega od dijakov igralcev nagovoril, naj v hudičevi preobleki prestraši njegovo zapito ženo. »Komedijska« je menda učinkovala, tako da se je ženska povsem odvadila pitja.¹¹⁷ Časovna dimenzija pri tej zgodbi je zelo splošna, morda tudi zaradi premišljenega učinka oziroma ker čas tu ni bil pomemben. Ni izključeno, da gre za dogajanje, o katerem je Valvasor slišal še kot dijak in je glede na izčrpen opis bržkone osebno poznal protagoniste. Igra ni imela zveze z gledališko dejavnostjo jezuitskega kolegija, ampak je bila zasebna zadeva predvsem revnih dijakov, zato je bilo zanj potrebno dobiti rektorjevo dovoljenje. Izpričano je, da so jo igrali v letih 1657, 1659, 1660 in 1670, v slovenščini in vsakič konec januarja. Pristavek »ut vocant« v dnevniku prefekta jezuitske gimnazije (1657 in 1660) bi mogel pomeniti, da je šlo že tedaj za nekaj utečenega.¹¹⁸

Dejstvo, da se je bodoči kranjski polihistor šolal v rodni Ljubljani, gotovo ni ostalo brez pomembnega vpliva na njegovo zanimanje in poznejšo ustvarjalno dejavnost. Vprašanje je namreč, ali bi ga toliko pritegnila Kranjska in domoznanstvo nasploh, ko bi v letih osebnostnega oblikovanja zapustil domačo deželo in šel, denimo, na gimnazijo v Gradec ali na latinsko šolo v Ruše. Morda bi se tam sicer še bolj izostril kot naravoslovec ali usmeril v kaj povsem drugega, toda glede na njegovo mladost bi se zlahka izgubila navezanost na Kranjsko, njene ljudi in kraje, nenazadnje tudi na jezik in običaje rodne dežele.

V temo je zavito, kako in kje je Valvasor preživel prva leta **po končani jezuitski gimnaziji**, ko ga po lastnih besedah »nekaj let ni bilo doma«. Gre za najmanj znano obdobje njegovega življenja, saj vemo samo to, da Janeza Vajkarda ne smemo iskati na Kranjskem, ne pa tudi, kje vse se je zadrževal. Lahko le sklepamo, kje bi lahko bil in kaj je dvajsetletni mladenič tam počel. Ni dvoma, da si je izbral prvo od obeh poti, o katerih govori v VI. knjigi *Slave*, ko v razdelku o načinu življenja kranjskega plemstva in meščanstva opisuje plemiško mladino. Ta pot je bila vojaško urjenje in potovanje v

115 Ciperle, Jezuitski učni program, str. 170.

116 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 560–562.

117 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 351–352.

118 Kuret, Ljubljanska igra, str. 3–4 (205–206).

tuje dežele. Valvasor je svoje mladostno potovanje z vsaj dvema prekinitvama raztegnil na dobro desetletje, saj se je na Kranjsko vrnil šele leta 1671. Celotna šestdeseta leta so bila torej čas njegove »življenjske univerze«, ki jo je absolviral po raznih deželah od Danske na severu do Tunisa na jugu in o kateri je pustil nekaj dragocenih spominskih pričevanj. Ta so sploh vse, kar vemo o njegovem življenju med letoma 1659 in 1671.¹¹⁹

Branko Reisp je poudaril, da je Valvasor sledil tedanjim navadam plemiških sinov, ki so se izpopolnjevali v vojaških veščinah in nato potovali v tuje dežele, oboje iz kariernih razlogov. Po njegovem Valvasor ni iskal nadaljnje izobrazbe na univerzi, »kar je morda tudi eden od razlogov, da je ohranil in razvil značilne lastnosti samosvoje, duhovno neodvisne osebnosti«.¹²⁰ Kakor koli, tega, ali se je kdaj kje daleč od doma vpisal na kakšno univerzo ali vsaj poslušal predavanja, ne vemo z gotovostjo. V matrikah najbližjih univerz na Dunaju in v Gradcu njegovo ime iščemo zaman.¹²¹ Polihistorjev tak ali drugačen stik z univerzitetno sfero, denimo na Nemškem ali v Franciji, ni izključen in Valvasorjev molk je lahko v tem pogledu »zlato«.

Povzetek

O šolanju kranjskega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641, Ljubljana–1693, Krško) vemo le toliko, kolikor je izpričal sam. Skromni podatki o njegovi šolski dobi so v prispevku umeščeni v širši kontekst izobraževanja na Kranjskem sredi 17. stoletja.

V *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), svojem monumentalnem enciklopedičnem delu o rodni deželi, ni Valvasor nikjer omenil, kje je nabiral prvo šolsko učenost. Lahko da je njegov oče Jernej na rodbinskem gradu Medija vzdrževal domačega učitelja, kakršen je izpričan na gradu njegovega nečaka. Druga možnost je ta, da je Janez Vajkard že prve šolske korake naredil v rodni Ljubljani, kjer je bila izbira šol in učiteljev neprimerno boljša, možnosti za pridobitev solidne izobrazbe pa temu ustrezno večje.

Odločitev, da ga pošljejo na ljubljansko jezuitsko gimnazijo, se zdi domala samo-umevna. V tem obdobju je moral na Slovenskem skoraj vsakdo, ki si je hotel pridobiti srednješolsko ali višješolsko izobrazbo, obiskovati gimnazijo oziroma višje študije pri jezuitih. Kdaj v prvi polovici petdesetih letih 17. stoletja je Janez Vajkard prišel na gimnazijo, ni mogoče reči s popolno gotovostjo. Ker ni bil gojenec seminarja – notranji dijak, njegovo ime zaman iščemo v katalogu seminarja, temeljnem viru o ljubljanskem dijaštvu tega časa.

Zahtevana starost za vpis na gimnazijo je znašala deset do dvanajst let. Da tudi Valvasor tako kot večina najbrž ni prestopil njenih vrat pred dvanajstim letom, torej pred začetkom šolskega leta jeseni 1653, kaže edini jezuitski vir, ki govori o njegovi

119 O Valvasorjevih mladostnih potovanjih gl. Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 49–63.

120 Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 78.

121 Gall (ur.) – Szaivert (ur.): *Die Matrikel*; Andritsch, *Die Matrikeln. Band 2, Band 3*.

mladostni povezanosti z jezuiti. Gre za vpisno knjigo članov kongregacije jezuitske Marije Vnebovzete. Valvasorjevo ime se je v njej znašlo 15. avgusta 1659 med 47 novosprejetimi mladeniči. Upošteva je, da je bila kongregacija namenjena dijakom višjih razredov, je bil tedaj osemnajstletni Valvasor leta 1659 v petem ali šestem razredu. Če je vse razrede končal brez ponavljanja, je gimnazijo najverjetneje obiskoval med letoma 1653 in 1659.

O Valvasorjevem šolanju pri ljubljanskih jezuitih imamo dejansko samo dve neposredni pričevanji. Obe sta izpod njegovega peresa in ju je po svoji navadi zgolj mimogrede vpletel v pripoved o drugih stvareh. Tudi o jezuitskem šolstvu ima le kratke, strnjene opise, iz katerih pa lahko povzamemo, da je bil s samo šolo in na njej pridobljeno izobrazbo na splošno zelo zadovoljen.

Ljubljanski kolegij in gimnazijski študij v njem sta bila organizirana po strogih enotnih pravilih jezuitskega reda. Študijski program je poznal sistem letnih razredov in razrednih učiteljev, ki so vsi obvladali celotno učno snov, vse pa je bilo naravnano na enakomerno napredovanje dijakov v razredu. Tako so tudi v Ljubljani imeli šest razredov. V prvih štirih razredih oziroma treh stopnjah so posredovali osnovna, predvsem gramatikalna znanja latinskega jezika in njihovo pravilno rabo. Na naslednji stopnji, v humanitetnem ali poetikalnem razredu, so skušali zbuditi zanimanje za lepoto klasičnih jezikov, v najvišjem razredu, retoriki, pa so se dijaki učili utemeljevanja (argumentiranja) in govorniških spretnosti. Temeljna značilnost jezuitskega srednjega šolstva je bila uniformirana realnost, pri kateri je enotni šolski sistem v vsakem trenutku omogočal izmenjavo učiteljev, učencev in učbenikov. Ljubljana v tem času še ni poznala višjih študijev (*studia superiora*), ki so jih tu postopoma ustanavljali od začetka 18. stoletja.

Ljubljanska jezuitska gimnazija je bila v času Valvasorjevega šolanja po številu dijakov velika tudi za današnje predstave. Le manjši del gimnazijcev je prebival v internatski ustanovi, t. i. seminarju ali konviktu, sicer pa so gimnazijo obiskovali predvsem zunanji dijaki (*externi*), ki so predstavljali kar okoli 90 % vseh. Med temi je bil tudi Janez Vajkard, za katerega na podlagi njegovega spominskega zapisa o nekem nočnem dogodku sklepamo, da je stanoval blizu mestne tehtnice, zelo verjetno pri družini generacijo starejšega polbrata Karla.

Dejstvo, da se je bodoči kranjski polihistor šolal v rodni Ljubljani, gotovo ni ostalo brez pomembnega vpliva na njegovo zanimanje in poznejšo ustvarjalno dejavnost. Vprašanje je namreč, ali bi ga toliko pritegnila Kranjska in domoznanstvo nasploh, ko bi v letih osebnostnega oblikovanja zapustil domačo deželo. Morda bi se sicer še bolj izostril kot naravoslovec, toda glede na njegovo mladost bi se zlahka izgubila navezanost na Kranjsko, njene ljudi in kraje, nenazadnje tudi na jezik in običaje rodne dežele.

Po končani gimnaziji je Valvasor za nekaj let zapustil domačo deželo, vendar žal ne vemo, kam ga je vodilo prvo mladostno potovanje. Z dvema prekinitvama je ostal v tujini več kot eno desetletje. Celotna šestdeseta leta so bila torej čas njegove »življenjske univerze«, ki jo je absolviral po raznih deželah od Danske na severu do Tunisa na

jugu in o kateri je pustil nekaj dragocenih spominskih pričevanj. Nikjer ne omenja, da bi se kdaj srečal s kakšno univerzo, toda njegov tak ali drugačen stik z univerzitetno sfero, denimo na Nemškem ali v Franciji, ni izključen.

Viri in literatura

Viri

ARS = Arhiv Republike Slovenije:

- AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko: šk. 237.
- AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani: šk. 130.
- AS 740, Gospostvo Jablje: fasc. 8.
- AS 1073, Zbirka rokopisov: I/31r, I/32r, II/51r.

NŠAL = Nadškofijski arhiv Ljubljana:

- NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana (= KAL): fasc. 52, 58.
- Župnijski arhiv (= ŽA) Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige: R 1643–1653, R 1653–1664, P 1632–1651, M 1635–1657, M 1658–1735.

ZAL = Zgodovinski arhiv Ljubljana:

- LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige: šk. 440–447.

ŽU Ruše = Župnijski urad Ruše

- Notata Rastensia Ex antiquissimis documentis desumpta Et varijs fide humana dignis autographis Sinoptice descripta.

Literatura

Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz. Band 1. 1586–1630*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Universitätsbuchdruckerei und Universitätsverlag, 1977; *Band 2. 1630–1662*, 1980; *Band 3. 1663–1710*, 1987.

Bizant, Milan: Marijine kongregacije v ljubljanskem jezuitskem kolegiju. V: Rajšp, Vincenc (ur.): *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1697–1997)*. Zbornik razprav. (Redovništvo na Slovenskem 4). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete, 1998.

Ciperle, Jože: Jezuitski učni program in njihovi študiji v Ljubljani. V: *Jezuiti na Slovenskem. Zbornik simpozija*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete v Ljubljani, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, 1992.

Ciperle, Jože: Ljubljansko šolstvo do srede 18. stoletja. V: Gestrin, Ferdo (ur.): *Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo. Prispevki s posvetovanja o zgodovini Ljubljane 16. in 17. novembra 1983 v Ljubljani*. Ljubljana: Kronika, Zgodovinsko društvo.

Cvetko, Dragotin: Dolar Nikolaj. *Muzička enciklopedija 1 A–J*. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1958.

- Cvetko, Dragotin: *Skladatelji Gallus, Plautzius, Dolar in njihovo delo*. Ljubljana: Slovenska matica, 1963.
- Cvetko, Dragotin: *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem. I. knjiga*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1958.
- Cvetko, Igor: Valvasor in njegov zvok. V: Vovko, Andrej (ur.): *Valvasorjev zbornik ob 300-letnici izida Slave vojvodine Kranjske. Referati s simpozija v Ljubljani 1989*. Ljubljana: SAZU in Odbor za proslavo 300-letnice izida Valvasorjeve Slave, 1990.
- Črnivec, Živka (ur.): *Ljubljanski klasiki 1563–1965*. Ljubljana: Maturanti Klasične gimnazije (1941–1958).
- Dolinar, France M.: Die Rolle und die Bedeutung der Jesuiten während des 17. und 18. Jahrhunderts im slowenischen Raum. V: Drobesch, Werner – Tropper Peter G. (izd.): *Die Jesuiten in Innerösterreich, Die kulturelle und geistige Prägung einer Region im 17. und 18. Jahrhundert*. Klagenfurt/Celovec–Ljubljana/Laibach Wien/Dunaj: Verlag Hermagoras/Mohorjeva založba, 2006.
- Dolničar, Janez Gregor: Bibliotheca Labacensis publica Collegii Carolini Nobilium – Kritični prepis. V: Vidmar, Luka (ur.): *Trubar, Hren, Valvasor, Dolničar. O slovstvu na Kranjskem. Znanstvenokritična izdaja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2009.
- Fabjančič, Vladislav: *Knjiga ljubljanskih hiš in njih prebivalcev. I. del. Stari trg; II. del. Novi trg; III. del. Veliki trg; IV. del. Šentpetersko predmestje; V. del. Kapucinsko predmestje*. Ljubljana, 1944 (tipkopis v Zgodovinskem arhivu Ljubljana).
- Gall, Franz (ur.) – Szaivert, Marta (ur.): *Die Matrikel der Universität Wien. V. Band. 1659/60–1688/89*. Wien–Köln–Graz: Herman Böhlau Nachf. Verlag, 1975.
- Golec, Boris: Lažni Valvasor nehote prispeva k razkritju usode zamolčanih pravih Valvasorjev. O dveh »izobčencih« Valvasorjeve rodbine iz srede 17. stoletja in o polihistorjevem čiščenju rodbinskega debla. *Zgodovina za vse XIX* (2012).
- Golec, Boris: Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (1. del). *Kronika* 61 (2013), št. 1; (2. del). *Kronika* 61 (2013), št. 2; (3. del). *Kronika* 62 (2014).
- Gruden, Josip: Šola pri sv. Nikolaju in ljubljansko nižje šolstvo po reformacijski dobi. Kulturnozgodovinska študija. *Carniola NV VI* (1915).
- Historia annua Collegii Societatis Jesu Labacensis (1596–1691)* (Textus originalis editionem curavit France Baraga). Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2002.
- Höfler, Janez: Janez Krstnik Dolar (ok. 1620–1673). Prispevek k zgodovini glasbe na Slovenskem v 17. stoletju. *Kronika* 20 (1972), št. 2.
- Kuret, Niko: Ljubljanska igra o paradizu in njen evropski okvir. V: *Razprave Dissertationes IV* (Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede). Ljubljana: SAZU, 1958.
- Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)* (Prevedla Marija Kiauta, uredil France Baraga). Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2003.

- Mal, Josip: *Stara Ljubljana in njeni ljudje. Kulturnozgodovinski oris*. Ljubljana: Mestni muzej, 1957.
- Mlinarič, Jože: Seznam imen iz latinske kronike. V: Teržan, Josip (ur.): *Ruška kronika*. Ruše: Krajevna skupnost, 1985.
- Premrl, Stanko: Dolar Nikolaj. *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka, 1925–1932.
- Radics, P.[eter] v.[on]: Der krainische Historiograph Johann Ludwig Schönleben (geb. 1618, gest. 1681). *Mitteilungen des Musealvereins für Krain VII* (1894).
- Radics, P.[eter] von: *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor (geb. 1641, gest. 1693). Mit 5 Porträts und 15 anderen Abbildungen; samt Anhang, Nachtrag und der Genealogie der Familie Valvasor*. Laibach : Krainische Sparkasse.
- Reisp, Branko: *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983.
- Reisp, Branko: Rodbina Valvasor in jezuiti. V: Rajšp, Vincenc (ur.): *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1997). Zbornik razprav*. (Redovništvo na Slovenskem 4). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete, 1998.
- Škulj, Edo (ur.): *Dolarjev zbornik* (Knjižnica Cerkvenega glasbenika. Peta zbirka. Knjižna zbirka. Petnajsti zvezek). Ljubljana: Družina, 2002.
- Škulj, Edo: Ioannes Baptista Dolar e Societate Iesu. V: Škulj, Edo (ur.): *Dolarjev zbornik* (Knjižnica Cerkvenega glasbenika. Peta zbirka. Knjižna zbirka. Petnajsti zvezek). Ljubljana: Družina, 2002.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Opus Insignium Armorumque 1687–1688. Velika grbovna knjiga. Das grosse Wapenbuch, The Great Heraldry Book* (faksimile). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993.
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain, I–XV*. Laybach, 1689.

Zusammenfassung

Polyhistor ohne Universitätsbildung – die Regelschulbildung von Johann Weichard von Valvasor

Boris Golec

Die Schulung des Krainer Polyhistor Johann Weichard von Valvasor (1641, Ljubljana – 1693, Krško) ist uns lediglich aus seinen eigenen Bekundungen bekannt. Die wenigen Angaben, die uns über seine Schulzeit zur Verfügung stehen, werden im vorliegenden Beitrag in den breiteren Rahmen des Schulwesens in Krain Mitte des 17. Jh. eingeordnet.

In Der Ehre deß Hertzogthums Crain (1689), seinem monumentalen enzyklopädischen Werk über sein Heimatland, erwähnte Valvasor an keiner Stelle, wo er sich seine ersten Schulkenntnisse erwarb. Es besteht die Möglichkeit, dass sein Vater Bartholomäus am Familienschloss Medija einen Hauslehrer hielt, von dem auch am Schloss seines Neffen bezeugt wird. Eine zweite Möglichkeit ist, dass Johann Weichard die ersten Schulschritte bereits in seiner Geburtsstadt Ljubljana/ Laibach machte, wo die Auswahl an Schulen und Lehrern weitaus besser war und die Möglichkeiten, eine ausreichende Bildung zu absolvieren, dementsprechend größer.

Die Entscheidung, ihn an das Ljubljanaer Jesuitengymnasium zu schicken, scheint nahezu selbstverständlich. Zu diesem Zeitpunkt nämlich musste beinahe jeder, der im slowenischen Raum eine Mittel- oder Hochschulbildung absolvieren wollte, das Jesuitengymnasium oder die höheren Studien bei den Jesuiten besuchen. Wann genau in der ersten Hälfte der fünfziger Jahre des 17. Jahrhunderts Johann Weichard an das Gymnasium kam, lässt sich mit Sicherheit kaum sagen. Da er kein Seminarzögling (interner Schüler) war, wird sein Name vergeblich im Seminarkatalog, der grundlegenden Quelle zur Ljubljanaer Schülerschaft der damaligen Zeit, gesucht.

Das erforderliche Alter bei der Einschreibung an das Gymnasium war zehn bis zwölf Jahre. Dass auch Valvasor, so wie auch die Mehrheit der anderen Schüler, höchstwahrscheinlich nicht vor seinem zwölften Lebensjahr, also nicht vor Herbst 1653, an das Gymnasium eingeschrieben wurde, bezeugt die einzige jesuitische Quelle, die von seiner jugendlichen Verbindung mit den Jesuiten spricht. Es handelt sich dabei um das Einschreibbuch der Mitglieder der jesuitischen Mariä-Himmelfahrt-Kongregation. Valvasors Name erschien darin am 15. August 1659 unter 47 neuangenenommenen Jünglingen. Angesichts der Tatsache, dass die Kongregation für die Schüler der höheren Klassen bestimmt war, war der damals achtzehnjährige Valvasor im Jahre 1659 in der fünften oder sechsten Klasse. Wenn er alle Klassen ohne Wiederholung beendete, besuchte er das Gymnasium höchstwahrscheinlich in den Jahren von 1653 bis 1659.

Über die Schulung von Valvasor bei den Ljubljanaer Jesuiten stehen in der Tat nur zwei unmittelbare Nachweise zur Verfügung. Beide stammen aus seiner Feder und wurden von Valvasor gewohnheitsmäßig ganz nebenbei in andere Erzählungen eingeflochten. Auch über das Jesuitenschulwesen finden wir bei Valvasor lediglich kurze, schlüssige Beschreibungen, aus denen zu entnehmen ist, dass er mit der Schule selbst und der Ausbildung, die er dort erhielt, im Allgemeinen sehr zufrieden war.

Das Ljubljanaer Kollegium und das darin enthaltene Gymnasialstudium waren nach strengen Regeln des Jesuitenordens aufgebaut. Das Studienprogramm enthielt das System der Jahresklassen und Klassenlehrer, die alle den gesamten Lehrstoff beherrschten. Der gesamte Lernprozess war auf das gleichmäßige Vorankommen der Schüler in der Klasse ausgerichtet. So gab es auch in Ljubljana sechs Klassen. In den ersten vier Klassen bzw. drei Stufen wurden grundlegende, vor allem grammatikalische Kenntnisse der lateinischen Sprache und ihre richti-

ge Anwendung, vermittelt. Auf der nächsten Stufe, in der humanistischen Klasse (Poesie-Klasse), versuchte man, bei den Schülern das Interesse für die Schönheit der klassischen Sprachen zu wecken. In der höchsten Klasse (Rhetorik) lernten die Schüler das richtige Argumentieren und verschiedene Redefähigkeiten. Ein grundlegendes Merkmal der jesuitischen Mittelschulen war die uniformierte Realität, bei der das einheitliche Schulsystem jederzeit den Lehrer-, Schüler- und Lehrbuchaustausch ermöglichte. Zu jener Zeit gab es in Ljubljana noch keine höheren Studien (*studia superiora*), sie wurden allmählich seit Anfang des 18. Jh. gegründet.

Das Ljubljanaer Jesuitengymnasium war zu Valvasors Zeiten zahlenmäßig auch für die heutigen Verhältnisse eine große Schule. Nur ein kleinerer Teil der Gymnasiasten lebte im Internat, dem sogenannten Seminar oder Konvikt. Sonst aber wurde das Gymnasium vor allem von auswärtigen Schülern (Externen) besucht, die sogar rund 90 Prozent aller Schüler ausmachten. Unter ihnen finden wir auch Johann Weichard von Valvasor: Aufgrund seines Berichtes über ein nächtliches Ereignis lässt sich schließen, dass er in der Nähe der städtischen Waage wohnte, höchstwahrscheinlich bei der Familie seines eine Generation älteren Halbbruders Karl.

Die Tatsache, dass sich der zukünftige Krainer Polyhistor in der Geburtsstadt Ljubljana ausbildete, blieb sicherlich nicht ohne einen bedeutenden Einfluss auf seine Interessen und seine spätere Schaffenskraft. Die Frage ist nämlich, ob ihn Krain oder die Heimatkunde überhaupt dermaßen angesprochen hätten, wenn er in den Jahren, in denen sich seine Persönlichkeit intensiv entwickelt hatte, das Heimatland verlassen hätte. Vielleicht allerdings hätte er sich als Naturwissenschaftler noch mehr geprägt. Doch aufgrund des jungen Alters hätte er die Heimatverbundenheit mit Krain und den Leuten und Orten im Land viel leichter verlieren können und nicht zuletzt auch an die Verbundenheit mit der Sprache und den Gebräuchen im Heimatland.

Nach abgeschlossenem Gymnasium verließ Valvasor für einige Jahre seine Heimat, leider aber wissen wir nicht, wohin ihn seine erste Kavalleriereise führte. Mit zwei Unterbrechungen blieb er im Ausland für mehr als ein Jahrzehnt lang. Die gesamten sechziger Jahre waren also die Jahre seiner „Lebensuniversität“, die er in verschiedenen Ländern von Dänemark im Norden bis Tunesiens im Süden absolvierte und über die er einige wertvolle Zeugnisse hinterließ. An keiner Stelle erwähnt er einen Kontakt zu irgendeiner Universität. Der Kontakt zur Universtitätssphäre auf die eine oder andere Art und Weise ist jedoch nicht ausgeschlossen.

Tatjana Hojan*

Dr. Franc Močnik v slovenskih pedagoških glasilih
Dr. Franc Močnik in Slovenian pedagogical journals

Izvleček

Letos je dvestoletnica rojstva znanega slovenskega matematika dr. Franca Močnika. Prispevek opisuje, kaj so o Močniku pisali naši pedagoški časopisi in zborniki do leta 1945. Najprej so omenjeni članki o Močnikovem življenju in delu, zatem slede ocene in poročila o njegovih knjigah, na koncu pa slavnostna številka Učiteljskega tovariša, ki je izšla ob stoletnici njegovega rojstva.

Abstract

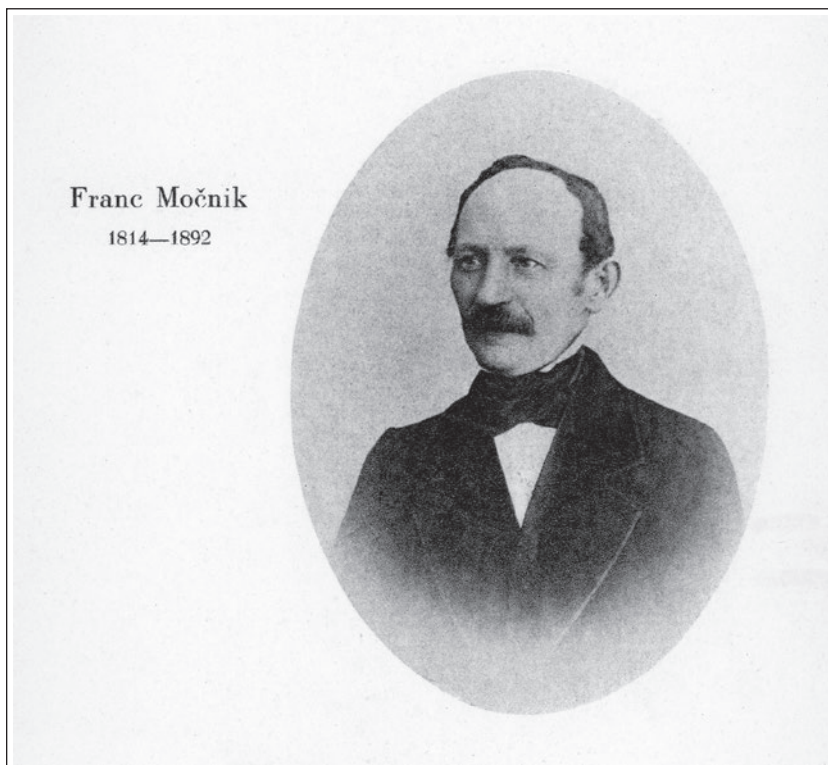
This year marks the two-hundredth anniversary of the birth of the well-known Slovenian mathematician, Dr. Franc Močnik. The article describes what was written about Močnik in pedagogical journals and collections of papers until 1945. First, articles about his life and work are mentioned, followed by reviews of and reports on his books, and finally, the special issue of the newspaper Učiteljski tovariš celebrating the centenary of his birth is discussed.

Iz življenja dr. Franca Močnika

Franc Močnik je bil rojen v Cerknem 1. oktobra 1814. V Gorici je obiskoval bogoslovje ter od leta 1836 poučeval na tamkajšnji normalki, hkrati pa študiral filozofijo na univerzi v Gradcu. Tam je leta 1840 promoviral. Leta 1846 je postal profesor matematike na tehniški akademiji v Lvovu, 1849 pa na univerzi v Olomoucu. Leta 1851 je prevzel mesto šolskega nadzornika ljudskih šol v Ljubljani, kjer je deloval do leta 1860, ko je odšel v Gradec, kjer je prevzel nadzorstvo ljudskih šol in realk na Štajerskem in Koroškem. Leta 1871 je bil upokojen. Med službovanjem si je prizadeval za izobraževanje učiteljev, ustanavljanje novih šol ter izboljšanje gmotnega položaja šolstva in učiteljstva na Kranjskem in Štajerskem. Dosegel je uvedbo več ur slovenskega pouka v tedanjih pretežno nemških šolah. Matematične učbenike in metodike pouka je začel pisati leta 1839, in sicer za ljudske šole, realke, gimnazije in učiteljišča, skupaj jih je bilo nad 70. Prevedeni so bili v številne jezike. Umrli je 30. novembra 1892 v Gradcu.

---

* Tatjana Hojan, prof. slov. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

Janko Šlebinger, Album slovenskih književnikov, Ljubljana, 1928, str. 48.

Prispevki o Močniku v slovenskih pedagoških glasilih

Slovenski pedagoški časopisi so še v času Močnikovega življenja večkrat pisali o njem. Prvič je Močnik omenjen v julijski številki Učiteljskega tovariša leta 1862. V njej je tudi pesem, ki jo je njemu na čast zložil urednik Andrej Praprotnik. Med Novicami pa je obvestilo, da je cesar 23. junija »mnogo slovečemu šolskemu svetovavcu in ogledniku realnih in ljudskih šol na Štajerskem in Koroškem g. dr. Francetu Močniku za njegove obilne zasluge pri šolstvu« podelil viteški križ Franc-Jožefovega reda.¹

Urednik Andrej Praprotnik je k dopisu učitelja Iz Savske doline dodal opombo. Ta je pisal, da se zahvaljuje »slavnim šolskim vradnijam za lepe šolske berila«, ki so mikavna in poučna. Praprotnik je pod tem besedilom zapisal, da so »te izverstne slovenske in nemške berila« zasluga šolskega nadzornika dr. Franca Močnika.² Prvo in drugo berilo za ljudske šole sta namreč v slovenščini izšli leta 1857 in 1858 in pobudo zanj je dal prav Močnik.

1 Iz Ljubljane. Učiteljski tovariš (v nadaljevanju UT) 1862, str. 223.

2 Iz Savske doline. UT 1862, str. 14.

Naslednja dva dopisa omenjata njegovo delo šolskega nadzornika. Leta 1865 je v dopisu Iz Celja omenjeno, da je 4. novembra 1864 na zboru ukazal, »da naj nemški otroci berilne vaje obeh beril, tedaj tudi slovenskega razumejo, kolikor je mogoče.«³

Franc Močnik je omenjen tudi v prispevku Kranjsko šolstvo pred konstitucionalnim zborom v Ljubljani, ki je izšel v Učiteljskem tovarišu 1875. 9. aprila je bilo zborovanje konstitucionalnega društva in o njem je poročal Laibacher Tagblatt. Urednik Učiteljskega tovariša Andrej Praprotnik je navajal odlomke iz tega lista, in sicer predavanje Viljema Linharta o šolstvu na Kranjskem. Linhart je bil učitelj na moškem učiteljišču v Ljubljani. Predavanje je pričel z letom 1850, kjer je Močnik omenjen kot šolski svetovalec, ki je bil zaslužen za nove učne knjige in učne načrte. Linhart je navedel, da je Močnik zaslužen za to, da so izšla za slovensko-nemške šole drugačna berila kakor za čisto nemške šole. Omenja slovnico za nenemške šole, računico in metodiko računstva.⁴

Ob odhodu v pokoj je bil odlikovan z redom železne krone 3. razreda in tako postal vitez železne krone. V Učiteljskem tovarišu so objavili o tem obvestilo, ki se je končalo s stavkom: »Slavnim zaslugam slavni venec!«⁵

V istem letniku Učiteljskega tovariša je tudi poročilo o zborovanju Slovenskega učiteljskega društva, člani katerega so ob cesarjevi podelitvi reda železne krone Močniku poslali voščilo z diplomom, ki jo je izdelal učitelj Srečko Stegnar. V voščilu so zapisali, da jih je to odlikovanje zelo razveselilo, posebej zato, »ker Vas kranjsko učiteljstvo časti kot svojega prvega buditelja v speči učiteljski dobi na Kranjskem.« Imenovali so ga tudi za svojega častnega člana.⁶

Društvo Narodna šola, ki je bilo ustanovljeno leta 1871, da bi podpiralo naše šolstvo, je na občnem zboru 10. septembra 1884 sklenilo, da Franca Močnika imenuje za častnega člana. Učitelj in odbornik Narodne šole je predlog utemeljil tako: »Mej malim številom dobrotnikov našega društva – katerih bi seveda več potrebovali, da bi nam bilo mogoče društveni namen točneje izvrševati – ne pogrešamo niti eno leto blazega gospoda doktorja. Naša čast nam torej velevala, da se skažemo hvaležnim velezaslužnemu možu, da mu s tem, da ga imenujemo častnim udom, pokažemo svoje veliko spoštovanje.«⁷

V zadnji številki letnika 1884 je med dopisi tudi poročilo, da je že izdelana diploma za prvega častnega člana društva Narodna šola. Predsednik društva je prosil dr. Močnika, da pošlje svoj viteški grb, da bi ga uporabili pri izdelavi diplome. Močnik je svoj grb poslal, poleg tega pa napisal tudi pismo: »Vaše Blagorodje! Odlikovanje, katero mi je slavno društvo »Narodna šola« naklonilo, izvolivši me častnim članom, in o čemur mi Vaše Blagorodje sporoča v Svojem velecenjenem listu z dne 16. novembra

3 Neceljan: Iz Celja. UT 1865, str. 128.

4 Kranjsko šolstvo pred konštituc. zborom v Ljubljani. UT 1875, str. 143, 155.

5 Šolsko obzorje. UT 1871, str. 224.

6 Iz Ljubljane. UT 1871, str. 287.

7 Henrik Podkrajšek: Občni zbor »Narodne šole«, društva v podporo slovenskemu ljudskemu šolstvu. UT 1884, str. 307. Podpis: Hinko.

t. l.–, me je prav prijetno iznenadilo. V svesti sem si sicer, da tega odlikovanja nijsem zaslužil; moje uradno delovanje za časa, ki mi je bilo izročeno nadzorstvo ljudskih šol, pripadlo je – žal –jako neugodni dobi, ko je pri najboljši volji in opri vsej sili le malo bilo doseči mogoče. Razvoju vašega ljudskega šolstva sem pa vedno sledil z največjim zanimanjem, in jako me veseli, da so se razmere osobito v zadnjih letih zboljšale, in da vaše šolstvo z ozirom na svojo kulturno in narodno blago zdaj vzbuja najlepše nade. In da se to uresniči, je tudi vaše društvo bistveno poklicano, pripomoči mu z materijelnimi od njega prihajajočimi podporami. Vašemu slavnemu društvu želim torej vsikdar najboljše uspehe in prosim, da s tem zagotovilom istemu izvolite izraziti mojo najsrčnejo zahvalo. Da si slavno društvo nareja troške z izdelovanjem moje diplome, mi je žal, ter bi se bilo to lahko opustilo; da pa Vaši želji ustrežem, pošiljam Vam pod križnim ovitkom svoj ponarejeni grb. Kot mali donesek za blage namene »Narodni šoli« dodajem 30 gld., ter imam čast z odličnim spoštovanjem beležiti se Vašemu Blagorodju najudanejši dr. Franc vitez Močnik.«⁸

Ob njegovi smrti je Popotnik poročal zelo na kratko,⁹ poročilo v Učiteljskem tovarišu pa je bilo daljše. Opisano je bilo njegovo šolanje: od gimnazije in bogoslovja v Ljubljani, učiteljevanja v Gorici in profesure v Lvovu in Olomucu. Omenja se tudi njegovo imenovanje za šolskega svetovalca in nadzornika ljudskih šol v Ljubljani in nadzornika ljudskih šol in realk na Štajerskem in Koroškem v Gradcu. Zapisano je tudi, da je bil »jeden največjih šolskih pisateljev avstrijskih. Njegove računske knjige rabijo se, začenši leta 1846. v vseh nižjih in srednjih šolah in v vseh avstrijskih jezikih.« Omenja tudi njegovi odlikovanji z vitežkim križcem Franc-Jožefovega reda leta 1862 in redom železne krone III. vrste leta 1871 ter da je bil »povzdignjen v vitežki stan.« Na koncu je tudi zapisano, da je ljubil tiho, a zvesto slovensko domovino in da je gmotno podpiral naše šolstvo.¹⁰

Naslednje leto je v Učiteljskem tovarišu izšel daljši članek o Močniku, katerega je napisal profesor Fran Levec, ki je bil takrat šolski nadzornik ljubljanskih slovenskih ljudskih šol.

Opisal je njegovo šolanje od ljudske šole v Idriji do latinske šole in liceja v Ljubljani. Omenja dva izjemna pedagoga, ki sta Močnika poučevala v Ljubljani, in sicer jezikoslovca Matijo Čopa in matematika Leopolda Karola Schulza pl. Strassnizkega. Slednji je zelo pozitivno vplival na svojega učenca Močnika, kajti: » Kadar je zaznal pri kakem učencu izredne zmožnosti bilo mu je to največje veselje, katero je s tem izkoriščal, da ga je vzpodbujal k marljivosti in samostojnosti; tem je razlagal tudi višjo matematiko. Schulz je bil hud sovražnik suhoparnosti, zato je uporabljal matematiko vsestransko praktično.« Močnik je bil njegov najboljši učenec in je svojim sošolcem pomagal pri reševanju težjih nalog. Za tem Levec na kratko omenja njegovo službovanje po končanem semenišču v Gorici in doktorat modroslovja v Gradcu. Omenja

8 Dopisi. UT 1884, str. 384.

9 Umrl je ... Popotnik (v nadaljevanju P) 1892, str. 335.

10 Iz Gradca. (Fran vitez Močnik +). UT 1892, str. 367.

tudi cesarjevi odlikovanji, leta 1862 s Frančišek-Jožefovim redom in leta 1871 z redom železne krone III. Reda, čemur je sledilo viteštvo.

O Močnikovih učbenikih je napisal, da je njih število čudovito, saj jih je leto za letom dopolnjeval in izboljševal in njegovih del »glede metodike, lahko umljivih dokazov in točnih pravil, kakor tudi glede duhovito-mikavne sestave mnogovrstnih nalog, v katerih je tako prijetno umel spajati potrebe praktičnega življenja z napredki vsakovrstnega znanstva, zlasti prirodoslovja,« še nihče ni prekosil. Iz svoje izkušnje je Levec dodal, da če primerja svoje šolanje pred 40. leti in sedanje, lahko vidi, kako »spretno desetletni ali jednajstletni dečki računijo z mnogoimenskimi števili v decimalah in kako rešujejo raznovrstne priproste naloge iz geometrije, tedaj si pač misli, koliko se je izbornim Močnikovim knjigam zahvaliti, da se je matematično znanje razširilo tudi v najnižjih slojih našega naroda.« Navedel je tudi statistične podatke. V šolskem letu 1892/93 se na avstrijskih srednjih šolah uporablja 9 Močnikovih knjig v nemškem, 8 v italijanskem, 5 v hrvaškem, 4 v poljskem, 4 v rusinskem, 4 v slovenskem in 2 v romunskem jeziku. V ljudskih šolah pa v tem šolskem letu uporabljajo 59 različnih izdaj v raznih jezikih. Poleg tega je Močnik sestavil metodične knjige in več spisov o avstrijski denarni veljavi in metrski meri.

Nato je Levec opisal Močnikovo obdobje po letu 1850, ko je postal poročevalec o šolstvu pri deželni vladi. Šolstvo je bilo takrat zelo zanemarjeno, zato se je Močnik najprej lotil priprave učnega načrta za glavne šole. Levec je opisal tudi nekatere dogodke, ki jih je Močnik doživel pri šolskem nadzoru. Pri pisanju novih učnih knjig je pridobil sodelavce: Blaža Potočnika, Petra Hicingerja, Lovra Pintarja in Andreja Praprotnika. Ti so napisali dva abecednika, dvoje slovenskih beril, nemško berilo za Slovence in nemško-slovensko slovnico. Močnik je tako na Kranjskem uvedel utrakvistično šolo.

Levec se je nato dotaknil še Močnikove zasluge za ustanovitev »društva v podporo vdov in sirot kranjskih učiteljev«, da bi izboljšali slab položaj kranjskih učiteljev in njihovih potomcev. Na koncu je poudaril, da se je Močnik ves čas zanimal za slovensko šolstvo in ga podpiral, citira pa tudi pesem, ki so jo Močniku leta 1860 posvetili kranjski učitelji.¹¹

Levčev članek o Francu Močniku so leta 1896 ponatisnili v Pedagogičkem letniku, ki ga je izdajalo Pedagogičsko društvo v Krškem.

Ob njegovi smrti so se Močnika spomnili tudi v učiteljskih društvih, in sicer tako v Slovenskem učiteljskem društvu, ki je priredilo večer s predavanjem Frana Levca, in v Društvu v pomoč učiteljem, njihovim vdovam in sirotam za Kranjsko. Močnik je bil eden od pobudnikov za ustanovitev tega društva.

V Popotniku so leta 1894 poročali o odkritju spominske plošče na Močnikovi rojstni hiši v Cerknem. Učitelji, člani učiteljske organizacije Zaveze, so imeli v Gorici 15. in 16. avgusta glavno letno skupščino. 17. avgusta se je deset udeležencev skupščine napotilo v Cerkno, kamor so prispeli po 14. urah. Cerkno je bilo razsvetljeno,

11 Fran Levec: Dr. Frančišek vitez Močnik. UT 1893, str. 2–3, 17–19.

visele so zastave in pokali so »topiči.« Na slavoloku čez cesto je bil napis: »Pozdravljeni nam gosti vi bodite, ki danes Močnikov spomin slavite!« Sprejel jih je župan Tušar in predsednik čitalnice Peter Jurman. Naslednji dan je bila najprej slovesnost v cerkvi, po njej pa je o Močnikovem življenju in delu govoril cesarski svetnik Franc Vodopivec. Zatem se je dogajanje preselilo k Močnikovi rojstni hiši, kjer je spominsko ploščo odkril podpredsednik Zaveze, učitelj Ivan Lapajne. Na njej je pisalo: »V tej hiši se je porodil 1. okt. 1814 dr. Fr. Močnik, vitez Fr. – Jožefovega reda in železne krone, sloveči matematik. Postavila Zaveza slov. učiteljskih društev 18. avg. 1894.« Opoldne so se učitelji zbrali pri skupnem kosilu v gostilni Firbar, kjer so se vrstile napitnice. Nato se je deputacija učiteljev vrnila v Gorico.¹²

V Učiteljskem tovarišu 1894 omenjajo postavitev spominske plošče na rojstni hiši Franca Močnika v Cerknem. Ker pa je prejšnje leto njegovo življenje in delo opisal Fran Levec, v članku Močnika več ne omenjajo.¹³

V Pedagogičkem letniku 1896 je v prispevku Ozir po pedagogičkem polji na Slovenskem. Leto 1892. in 1893. o Močniku zapisano: »S slovenskim ljudskim šolstvom je bil pa v največji zvezi dr. Frančišek vitez Močnik, katerega je bila tudi lani bela smrt pokosila. Ta mož je bil pa tako velik, tako imeniten, da mu moramo v naši knjigi postaviti večji spominek.« Pisec prispevka opozarja tudi na Levčev članek o Močniku v istem letniku.¹⁴

V Popotniku 1896 je učitelj Ivan Strelec objavljal razpravo o šolskem nadzorstvu. Na koncu je na kratko predstavil še sedem deželnih šolskih nadzornikov, poleg Močnika še Janeza Hermanna, dr. Antona Jarischa, Antona Klodiča viteza Sabladoskega, Janeza Aleksandra Rožka, dr. Konrada Jarza in Viljema Linharta. Predstavil je Močnikovo šolanje, službeno pot in odlikovanja.¹⁵

V Popotniku so leta 1914 med Raznimi vestmi zapisali, da je 1. oktobra minilo 100 let od Močnikovega rojstva. Opozorili so na slavnostno številko Učiteljskega tovariša, ki je posvečena temu jubileju. Močnika so označili kot moža, ki je imel »nevenljive zasluge« za slovensko šolstvo, po svojih računih pa je znan daleč onkraj naših državnih meja.¹⁶

V Slovenskem učitelju, glasilu slovenskih krščanskih in katehetskih društev, so ob stoletnici njegovega rojstva iz članka Frana Levca iz leta 1893 povzeli nekaj podatkov o njegovem življenju in delu. Zapisali so tudi, da bodo v Ljubljani na njegovo čast eno ulico imenovali »vitez Močnikova ulica.«¹⁷

12 Peter Medvešček: Odkritje spominske plošče dr. Fr. vit. Močnika 18. avgusta v Cerknem. P 1894, str. 299–300.

13 Močnikova in Cigaletova slavnost. UT 1894, str. 273–275.

14 Ivan Lapajne: Ozir po pedagogičkem polji na Slovenskem. Leto 1892 in 1893. Pedagogičski letnik 1896, str. 150. Podpis: I.L.

15 Ivan Strelec: Šolsko nadzorstvo v minulih časih. P 1896, str. 54.

16 Rojstna stoletnica dr. Frančiška viteza Močnika. P 1914, str. 287.

17 Vitez Močnikova ulica. Slovenski učitelj (v nadaljevanju SU) 1914, str. 285.

Močnikovi učbeniki v slovenskih pedagoških glasilih

V Slovenskem prijatelju leta 1856 so v poglavju Poštevanje zapisali: »Več načinov je, učence iz glave rajtati učiti. Kniga, katero je visoko ministerstvo pod imenom »Methodik des Kopfrechnens« na svitlo dalo, postopa enmalo po drugi cesti, kakor jo mi kažemo. Imenovana kniga uči, vse števila: dvojko, trojko, štirko, petko itd... seštevati, in kaj hitro tudi odštevati, poštovati in razštevati. To se nam dozdeva za male glavice preveč ob enem. Mi smo učili seštevati dvojko, potem soštovati trojko, štirko, petko...in potem še le nazaj se verniti in odštevati dvojko, odštevati trojko...in tako vse števila med enojko in stotko. Sedaj ko sošteva in odšteva gladko spod rok gre, se lotimo še le pošteve. Tudi ne štimamo toliko tiste poštevanke: Enkrateden – Einmaleins, katero kniga tako živo priporoča.« Nato še doda: »Praktični šolniki naj skušajo in sodijo, kdo ima prav.«¹⁸ Na koncu razprave o »poštevanju« so se Močnikove metode spet dotaknili z besedami: »počasno je treba postopati in, če je treba, otroke zavračati na nižje števila, in Bog vari, da bi poštevo začeli s tistim »Einmahleins.«¹⁹

Učitelj Ivan Lapajne je leta 1870 v Učiteljskem tovarišu predstavil štiri Močnikove nemške knjižice: Erstes Rechenbuch für Volksschulen, Zweites Rechenbuch für Volksschulen, Anleitung zum Gebrauche des ersten Rechenbuches in Anleitung zum Gebrauche des zweiten Rechenbuches für Volksschulen. O prvih dveh knjigah je zapisal, da sta namenjeni učencem 1. in 2. razreda. Prva knjižica ima številke do 20, je v dve delih, v prvi je računanje do 10, v drugem delu do 20. Je nekak »računski abecednik«, potreben je za tiho in pisno vajo v šoli in doma. Druga je namenjena drugemu razredu, v njej je računanje do 100. V tretji in četrti knjigi pa je vsebina prvih dveh knjižic in navodilo učiteljem, kako naj otroke uče uporabljati malo računico.²⁰

Več so slovenski pedagoški listi pisali o knjigi Nova avstrijska mera in vaga, katera je imela podnaslov Knjižica slovenskim šolam v porabo. V slovenščino jo je prevedel učitelj Ivan Tomšič. V Slovenskem učitelju, ki je izhajal med letoma 1873 in 1877 v Mariboru, so njeno vsebino v devetih poglavjih opisali že leta 1873.²¹ Prav tako so jo omenili leta 1874 in 1875, ko je izšel drugi natis, kajti izkazalo se je, »da Slovenci radi po dobrih domačih knjigah segajo«, in želeli so, da dobimo tudi tretji natis.²² Isti dopis o tej knjigi je objavil tudi Učiteljski tovariš istega leta.²³

Naslednje leto so pisali o stenski tabli novih avstrijskih merskih mer in uteži in ob tem spet opozorili na Močnikovo knjižico. Napisali so, naj jo slovenski učitelji kupijo in jo priporočili tudi »po gostilnicah, da se slovenska stvar, ki je z mnogimi stroški na svitlo dana, širi in razproda.«²⁴

18 III. Poštevanje. Slovenski prijatelj 1856, str. 35–36.

19 XII. Poštevanje. Slovenski prijatelj 1856, str. 179.

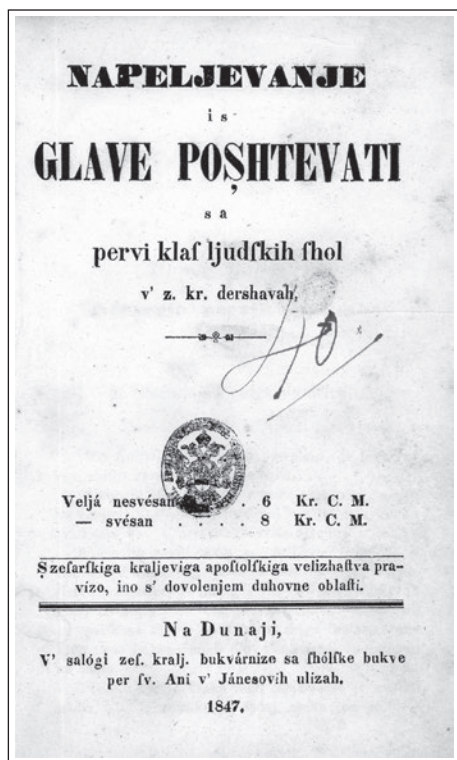
20 Ivan Lapajne: Književnost. UT 1870, str. 349–351.

21 Nova šolska knjiga. SU 1873, str. 363.

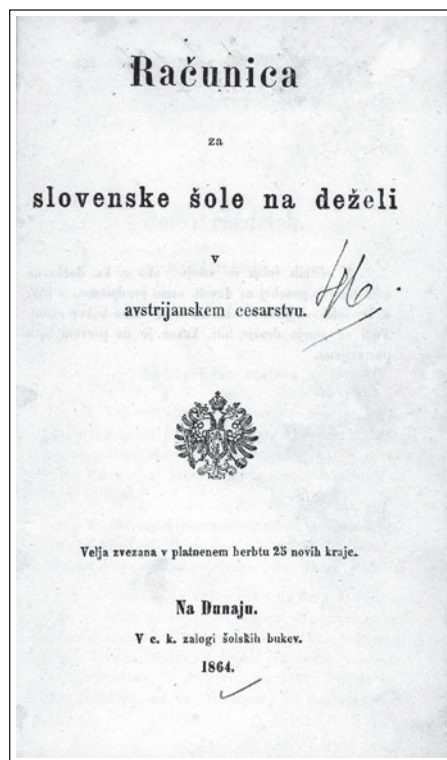
22 Nova avstrijska mera in vaga. SU 1874, str. 175; 1875, str. 123.

23 Dopisi in novice. UT 1873, str. 320.

24 Dopisi in novice. UT 1874, str. 112.

Franc Močnik, Napeljevanje is glave poshtevati, Dunaj, 1847.

Franc Močnik, Računica za slovenske šole na deželi, Dunaj, 1864.

Leta 1875 je Učiteljski tovariš objavil članek Vesoljna mera in vesoljna utež. Urednik je pod članek napisal opombo: »Pod tem imenom novega nič ne podajamo. Kar je tukaj rečenega, je v g. Močnikovi knjigi »Nove avstrijske mere in uteži« bolje in obširnejši povedano; a stvar je silno važna, zato radi tudi o nji govorimo.«²⁵

V Učiteljskem tovarišu so pisali tudi o drugem natisu omenjene knjige. V dopisu to knjigo priporočajo zlasti učiteljem, ki bi se radi temeljito poučili o novih merah in vagah, ki bodo uvedene z novim letom 1876.²⁶

V prvem letniku Slovenskega učitelja so tudi omenili, da je dotiskana njegova četrta računica za 4. razred in so tako »Dr. Močnika izvrstne računske knjižice za narodne šole do sedaj že 4 v slovenski jezik prevodjene.«²⁷

Na seji kranjskega deželnega šolskega sveta 10. decembra 1875 so razpravljali o šolskih učbenikih in omenili tudi Močnikove računice: »Da naj bi v slovenskih dr.

25 Vesoljna mera in vesoljna utež. UT 1875, str. 67.

26 Nova avstrijska mera in vaga. UT 1875, str. 112.

27 Dr. Močnika izvrstne računske knjižice. SU 1873, str. 130.

Močnikovih računicah latinska terminologija prednost imela pred slovensko – to se je pisatelju naznanilo.«²⁸

Natis Močnikove »četerte knjige za številjenje v ljudskih šolah« so omenili tudi v Učiteljskem tovarišu in še dodali: »Želimo, da bi vse te številjske knjižice tudi kmali prišle v slovenskem jeziku v naše ljudske šole.«²⁹

Četrta računica je omenjena tudi v članku Desetinke, kjer v uvodu omenjajo, da bo po novi »postavi« od 1876 v Avstriji uveljavljena metrična mera. O Močnikovi računici so zapisali: »Računica za IV. razred ljudskih šol dr. Franceta Močnika vpleta desetinke med cela števila, potem ima mnogoimna števila in za tim navadne drobce, in k sklepu navaja nauk, kako se navadni drobci spreminjajo v desetinske drobce.«³⁰

Leta 1872 so med književnimi novostmi omenili Močnikovo »Anwandte Arithmetik und einfache Buchführung für Bürger-, Handels und Gewerbsschulen« in pristavili: »Kdo ne pozna izverstnih računarskih knjig dr. Močnikovih! Kakor druge je tudi ta prav djansko vravnana, in jo živo priporočamo tudi ljudskim učiteljem.«³¹

V Slovenskem učitelju so spremljali tudi tisk Močnikove pete računice. Leta 1874 so zapisali, da Peto računico ravno sedaj »na slovenščino prevaja učitelj Ivan Tomšič.« Poleg tega omenjajo, da se bodo Močnikove računice »sedaj po novih načrtih uredile.«³²

Naslednje leto so v rubriki Slovstvo zapisali, da bomo peto računico, »ki ima mnogo izverstne tvarine« verjetno prejeli čez eno leto.³³ Vendar se je tisk nekoliko zavlekel, saj so v letniku 1877 zapisali, da bomo peto računico dobili čez osem tednov, in omenja, da bo prav »porabljiva slovenska knjižica, ki bi še odraslim dobro služila.«³⁴

Dvakrat je omenjen tudi Močnikov Navod k prvi in drugi računici. Leta 1875 piše, da bo izšel popravljen v eni sami knjižici. Opozarja učitelje, »da si omislijo slovenski navod, ker nam slovenskim učiteljem mora biti skerb, da podpiramo slovensko slovstvo bolj nego nemško.«³⁵

V letniku 1876 Slovenski učitelj poroča o izidu dveh Močnikovih nemških knjig Der Rechnunsunterricht für Volksschulen in Die geometrische Formenlehre, ki sta »vsega priporočila vredni.«³⁶

O Navodu k prvi in drugi računici za slovenske ljudske šole so pisali tudi v Učiteljskem tovarišu in ta njen drugi, predelani natis z veseljem pozdravili. Pohvalili so tudi »čisto, gladko in lahko razumljivo slovenščino« v prevodu učitelja Ivana Tomšiča.³⁷

28 Šolske novice in drobtine. SU 1875, str. 32.

29 Šolsko obzorje. UT 1871, str. 143–144.

30 Desetinke. UT 1873, str. 6.

31 Književstvo. UT 1872, str. 237.

32 Peto računico ... SU 1874, str. 175.

33 Slovstvo. SU 1875, str. 332.

34 Slovstvo. SU 1877, str. 356.

35 Slovstvo. SU 1875, str. 331–332.

36 Slovstvo. SU 1876, str. 114.

37 Slovensko slovstvo. UT 1876, str. 319.

Leta 1876 je v Slovenskem učitelju omenjena tudi Močnikova nemška knjiga *Die geometrische Formlehre*. Zapisano je, da je po novih učnih načrtih za narodne šole za zadnja štiri leta predpisano geometrijsko oblikoslovje, in sicer tako, da se »počenši pri kocki opišejo najedno stavnejša oglata in okrogla telesa, in da se na ta način mladina seznanji z različnimi ploščami, koti in čertami.« Dosedaj so se najprej obravnale črte, koti, tri- in mnogokotniki, krog in šele nato telesa. Ta metoda doslej ni bila znana, čeprav je sprejeta v naše učne načrte. Močnik je to metodo sprejel v svojo knjigo, ki je namenjena učiteljem, ne učencem. Na koncu omenja možnost, da jo bo kdo prevedel v slovenščino. Dokler pa se to ne zgodi, naj slovenski učitelji uporabljajo knjigo Ivana Lapajneteta *Geometrija ali merstvo*, ki je izšla leta 1872.³⁸

Močnikovi učbeniki so omenjeni tudi v poročilu odseka v graški deželni učiteljski skupščini iz leta 1874. O slovenskih učbenikih za slovenske narodne šole je v tem poročilu zapisano: »Razen Dr. Močnikovih računnic nej za slovenske in za slovensko-nemške šole nobenih primernih knjig.«³⁹

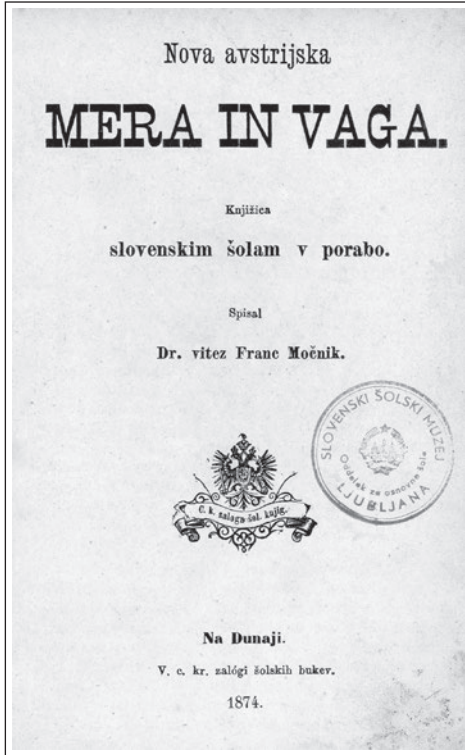
Leta 1879 je izšla knjiga *Občna aritmetika za učiteljišča*, ki jo je spisal Luka Lavtar, profesor iz Maribora. Leto prej je v Pragi izšla Močnikova knjiga *Lehrbuch der besonderen und allgemeinen Arithmetik für Lehrerbildungsanstalten*. V Učiteljskem tovarišu je izšel daljši prispevek, ki je primerjal Močnikovo in Lavtarjevo metodo pri poučevanju aritmetike. Prične se tako: »Primerjanje dr. Močnikove metode z Lavtarjevo ne namerava prve grajati, ker to bi bilo predrzno. Dr. Močnik je naš učitelj od nekdaj in zarad njegovih del vsega spoštovanja vreden. Osveteljevanje razlik v obeh metodah le namerava č. bralce z obema matematikama natančneje seznaniti, in Lavtarjevo zoper neveljavne kritike braniti.« Najprej primerja uvoda h knjigama in ugotavlja, da »Lavtar o pojmih aritmetika in računati čisto nič ne govori, ker misli, da so ti še–le jasni, ko je aritmetika predelana. Pojme, kakor izrek, izvodek pa pojasnjuje memogrede, ko postanejo potrebni in jasni na posebnih slučajih. L. govori še v vvodu o zaznačenji posebnih števil, M. to stori v prvem oddelku.« Podrobni obravnavi obeh knjig sledi na koncu sklepi: »1. Obe knjigi povdarjati dekadični sistem števil, samo, da se L. žnjim še bolj natančno peča. 2. Obe knjigi imate čiste in uporabne račune z dekadičnimi števili zraven računanja z občnimi števili; dr. M. ima mnogo primerov za čisto računanje, L. pa toliko, da na njih po induktivni metodi občno pravilo abstrahuje. 3. V obeh knjigah je mnogo vaj za računanje na pamet. 4. Vaje so priproste ne samo v L. aritmetiki, ampak tudi v dr. M. 5. L. povdarja posebno induktivno metodo iz poznanja resnic v dokazih in v vajah; privedlje pa tudi bolj stroge dokaze za bolj zrele učence. Dr. M. pa prehaja iz prav priprostih na zmerom bolj stroge dokaze.«⁴⁰

Močnik je omenjen tudi pri razpravah o računstvu in pri poročilih o računnicah, ki so izšle. Luka Lavtar je v *Popotniku* leta 1883 in 1884 objavil obsežen članek o

38 *Die geometrische Formlehre* von dr. Fr. Ritter v. Močnik. SU 1876, str. 129–130.

39 O učnih knjigah za slovenske narodne šole. (Poročilo dotičnega odseka v graški deželni učiteljski skupščini.) SU 1874, str. 193.

40 Dr. M. in profesor Lavtarjeva metoda pri poučevanju v aritmetiki. UT 1879, str. 353–355, 370–371, 383–384; 1880, str. 11–13.

Franc Močnik, Nova avstrijska mera in vaga, Dunaj, 1874.

metodiki računstva. Urednik Mihael Nerat je ob tem članku pozval učitelje, naj sodelujejo s svojimi izkušnjami. Oglasil se je edino učitelj Franc Vrečko, ki je razložil svojo metodo poučevanja v prvem razredu. Zlasti pri deljenju se njegova metoda razlikuje od Močnikove v tem, da »delijo učenci precej v večem številnem krogu.« Tudi Močnik je spoznal, da »v številnem krogu do 10 naletava na težave« in je nato do števila 6 obravnaval le seštevanje in odštevanje in šele pri številu šest začel z vsemi operacijami.⁴¹

Josip Celestina je prevedel Močnikovo Aritmetiko za nižje gimnazije. Prvi del je izšel leta 1882, drugi pa 1884. O teh dveh knjigah so v Učiteljskem tovarišu zapisali le, da se prva tiska in bo tiskana sredi septembra 1882,⁴² o drugi pa, da jo je ministrstvo odobrilo za učbenik.⁴³

Leta 1883 je med književnimi novostmi omenjena Močnikova Geometrija za nižje gimnazije, ki jo je prevedel učitelj na ljubljanskem učiteljsčju Josip Celestina. Zapisali so, da je »po notranji in vnanji obliki za naše razmere prav spretno uravnana.«⁴⁴ Istega leta so objavili, da je Geometrijo ministrstvo potrdilo »kot učno knjigo.«⁴⁵

41 Franc Vrečko: K gosp. prof. Lavtarjevi razpravi: O računstvu. P 1884, str. 37. Podpis: V.

42 Iz Ljubljane. UT 1882, str. 239.

43 Iz Ljubljane. UT 1884, str. 112.

44 Geometrija. UT 1883, str. 29.

45 Geometrija za nižje gimnazije. UT 1883, str. 59.

Naslednje leto je izšel Celestinov prevod drugega natisa Močnikove Aritmetike za učiteljsišča. Tudi ta knjiga je omenjena dvakrat v rubriki Književstvo. Prvič so zapisali, da je gospod profesor Celestina s to knjižico priredil »našim učiliščem prav lepo in potrebno slovensko učilo.«⁴⁶

Drugič so v isti rubriki zapisali, da je c. kr. naučno ministrstvo omenjeno knjigo odobrilo kot učno knjigo na vseh moških in ženskih učiteljskih, kjer se aritmetika predava s slovenskim učnim jezikom.⁴⁷

Močnikovi učbeniki so omenjeni tudi v seznamu učbenikov in učil za ljudske in meščanske šole, ki je izšel leta 1886 in nato še 1889. V njem so omenjene Močnikove prva, druga, tretja, četrta in peta računica.⁴⁸

Zanimiv je sestavek primorskega učitelja Antona Lebanu o zunanosti Močnikove Prve računice. V uvodu je zapisal, da je prispevek napisal na podlagi svojih izkušenj in izkušenj njegovih kolegov na vaških šolah. Računica je preveč narahlo vezana z mehкими platnicami, zato je kmalu neuporabna. Tudi tisk ni primeren za prvošolce, je predroben in povsod enak. Velikost je v vsej knjigi enaka, prva stran je prenatrpana. Nikjer ni tudi pisanih števil, ki bi morale biti tako kot črke v abecedniku prve, nato šele tiskane. Avtor meni, da bi se te pomanjkljivosti morale odpraviti v naslednjih natisih.⁴⁹

Leta 1895 je o Močnikovih računicah pisal Jože Rajšp, takrat učitelj v Ormožu. Leta 1894 je izšel prevod Močnikove Računice za občje ljudske šole v treh delih. V začetku je ocenjevalec zapisal, da ni s temi računicami prav nič zadovoljen in je »kaj boljšega pričakoval.« Menil je, da smo »glede na računice blizu tam, kjer smo bili poprej.« Zunanja podoba knjig je sicer boljša, vsebina pa je ostala enaka. Primerja jih z Močnikovimi računicami, ki so izhajale med letoma 1871 in 1878, in sicer so bile to Perva računica za slovenske ljudske šole, Druga računica za slovenske ljudske šole, Tretja računica za slovenske ljudske šole, Četrta računica za slovenske ljudske šole in Peta računica za jedno-, dvo- in trirazredne ljudske šole.

O prvi stopnji nove tridelne računice je menil, da je povsem ista kot v stari prvi računici, je torej le nova izdaja brez spremembe besedila, on pa meni, da bi bilo ravno v tem delu treba kaj spremeniti. Večina učiteljev namreč meni, da se v prvem razredu posamezna števila ne dajo vsestransko obravnavati, temveč je posamezne operacije treba ločiti. Najprej mora otrok znati seštevanje, potem šele pridejo na vrsto ostale operacije. To metodo je priporočal matematik Luka Lavtar in številni učitelji so njegovo metodo sprejeli.

Tudi drugi oddelek nove prve stopnje je enako razdeljen in urejen kot stara računica, razen nekaj izpuščenega in spremenjenega. Vpeljana je le nova kronška vrednost namesto stare avstrijske. Glede računanja z ulomki, ki je v tem delu, pa se ocenjevalec spet sklicuje na mnenje Luke Lavtarja, da je računanje z ulomki primerno šele za četrty razred, ne pa za drugi.

46 Nova šolska knjiga. UT 1885, str. 221.

47 Odobrene nove šolske knjige. UT 1885, str. 285.

48 Književstvo. UT 1886, str. 189 in 1889, str. 251.

49 Anton Leban: O vnanji obliki naše »Prve Računice.« UT 1885, str. 363–364. Podpis: A. L.

Druga stopnja novih računnic ima prav tako dva oddelka. V prvem je snov bivše tretje računice skoraj ista, le nekaj novih računskih vaj ima. Drugi del je soroden prejšnji četrti računici, ocenjevalec pa je imel več pripomb. Pri vajah so posamezne operacije pomešane, bolje pa bi bilo, da bi bile ločene. Najprej naj bi bilo seštevanje, nato odštevanje in nato druge operacije. Šele v četrtem razredu naj bi računali z ulomki, ne pa prej.

Najbolj je pohvalil tretjo stopnjo, ki je obsegala snov stare pete čitanke, ker so posamezni oddelki popravljeni. Razdeljenost števil je v novi računici dobro razložena, tudi računanje z ulomki se ujema z ocenjevalčevimi nazori. Na koncu pa je skritiziral jezikovne napake in nekatere izraze, ki jih je otrokom na tej stopnji težko razložiti.⁵⁰

V Popotniku 1898 je o Geometrijskem oblikoslovju za dekliske meščanske šole pisal dr. Tomaž Romih, učitelj na meščanski šoli v Krškem. Knjigo je v slovenščino prevedel Josip Bezljaj, ki je prav tako poučeval v Krškem. Knjiga je bila na dekliske meščanske šole v Ljubljani uvedena z novim šolskim letom 1898/99. Poudaril je, da knjiga ni le goli prevod, ampak je prevajalec pojasnil nekatere stvari na razumljivejši način, kakor so v izvorniku, predvsem delitev kotov in lokov, tvoritev pravilnih mnogokotnikov in meritev teles. Pohvalil je jezik v knjigi, čeprav ima še nekaj nedoslednosti. Vsekakor je jezik v njej veliko boljši, kot je bil v Celestinovem prevodu Močnikove knjige Geometrija za nižje gimnazije. Avtor ocene je menil, da je knjiga za dekliske šole nekoliko preobširna, vendar pa upa, da bomo kmalu dobili tudi kako slovensko deško meščansko šolo. Sestavek je sklenil tako: »Te šole so nam Slovencem potrebne, ker nadomestujejo nižje realke, katere so pri nas vse nemške, vsled tega nam pa tudi primanjkuje izobraženih narodnih obrtnikov in trgovcev.«⁵¹

V Pedagoškem letopisu, ki ga je izdajala Slovenska šolska matica od leta 1901, je Luka Lavtar v drugem in tretjem letniku podrobno opisal zgodovino računstva in metode za njegovo poučevanje. Eno poglavje je posvetil tudi Močniku, ki »je vsem nemškim računnicam za avstrijske šole udaril svoj pečat.« Bil je prvi, ki je v avstrijske šole uvedel metodiko računstva matematika Augusta Wilhelma Grubeja (1816–1884). Podrobno je obravnaval Močnikove knjige Die Methodik des Kopfrechnens in Verbindung mit zahlreichen Uebungsbeispielen für die 1. und 2. Klasse der Volksschule iz leta 1857 in Die Methodik des Zifferrechnens in angemessener Verbindung mit dem Kopfrechnen. Eine Anweisung zum Gebrauche des Uebungsbuches beim Rechnenunterrichte für die 3. und 4- Klasse der Volksschulen iz leta 1856. Navaja tudi ministrske ukaze od leta 1870 dalje, ko so se spremenila navodila za posamezne šolske predmete. V zvezi s temi odloki je obravnaval tudi Močnikove knjige po letu 1870, in sicer Anleitung zum Gebrauche des 1. Rechenbuches für Volksschulen, Anleitung zum Gebrauche des 2. Rechenbuches in Anleitung zum Gebrauche des 3. Rechenbuches. Lavtar nato omenja nekatere spremembe v naslednjih izdajah teh metodik. Močniko-

50 Jože Rajšp: Nove Močnikove računice v treh delih. UT 1895, str. 25–26.

51 Tomaž Romih: Geometrijsko oblikoslovje za dekliske meščanske šole. P 1898, str. 283. Podpis:

ve knjige sta nato izdajala Konrad Kraus in Moritz Habernal. Ta dva sta v prvi računici Grubejevo metodo izpustila.⁵²

Leta 1917 je o knjigi Geometrijsko oblikoslovje pisal domnevni prevajalec knjige Josip Bezljaj. Podnaslov članka je bil Nekaj podatkov k učni knjigi. To knjigo dr. Močnika so uporabljali na meščanskih šolah. Menil je, da ima knjiga mnogo praktičnih nalog, vendar pa bi jih bilo lahko še več. Tako navaja, da bi bile potrebne naloge »Izmeri razsežnosti telesa (n. pr. omare, peči ali kakega geometrijskega modela) in izračunaj površino in prostornino!« Pri elipsi je pogršal izvajanje pravila za obod, ki ga podrobneje razloži, prav tako tudi uporabo tisočinskega merila pri meritvi trikotnikov. Na koncu opozarja na Močnikovo nemško knjigo Geometrijsko oblikoslovje za deške meščanske šole. Tam so »navadni tvarini dodana zemljemerska znamenja in zemljemerske naloge s črteži za 2. razred in enostavni predmeti iz stavbarstva in strojstva za 3. razred meščanskih šol«. Opozarja tudi, da je ta snov obdelana v knjigi Stavbni crteži s proračuni in kratek nauk o projekcijskem, situacijskem in perspektivnem risanju, ki je izšla leta 1899, in v članku Enostavni predmeti iz stavbarstva in strojstva, ki je izšel v Pedagogiškem letniku 1891/92. To je v nemščini napisal Karel Hesky, arhitekt in ravnatelj višje obrtne šole v Trstu.⁵³

Luka Lavtar je leta 1898 obširno pisal o Močnikovem »razštevanju«. Ta je v svoji računici zapisal: »Število s številom meriti ali deliti, se pravi razštevati.« Lavtar dodaja, da je razštevanje ustno ali pismeno in slednje želi v članku podrobno razložiti. Opozarja na tri glavne napake, ki jih učitelji zagreše pri pouku računstva. Prva je: Računska snov že od začetka ni prav urejena. Učenca ne pripravljajo na prihodnji pouk. V prvem razredu bi morali učence naučiti »prištevanje in odštevanje, na »naštevanje in razštevanje« pa jih le pripravljamo. Druga napaka je: Na podrobne stopnje se oziramo premalo. Takih stopenj je pet in jih je treba polagoma obdelati, da si jih učenec prisvoji. Tretja napaka pa je: Pri pouku iz računstva premalo skrbimo za izdatno prisvojitve dekadične sestave števil. Podrobno razlaga tri stopnje pismenega razštevanja, prva Razštevanje z osnovnimi števili, druga Razštevanje z deseticami, stoticami in posebni slučajji te stopnje, tretja stopnja pa je Razštevanje z mešanimi celimi števili.⁵⁴

V oceni Računice za občje ljudske šole, ki je izšla v dveh zvezkih in jo je napisal Anton Črnivec, profesor na ljubljanskem učiteljišču, je Močnik velikokrat omenjen. Oceno anonimni avtor pričinja tako: »Nekdaj slavnoznanec in skoro edino rabljene Močnikove računice in aritmetike bodo kmalu izgubile veljavo.« Omenja, da jih v srednjih šolah in ponekod v drugih kronovinah, tudi ljudskih šolah, več ne rabijo, in nadaljuje: »Pa tudi pri nas jim bode skoro odklenkalo, ker izšla sta že dva zvezka prof. A. Črnivčeve računice, ki bo v najkrajšem času izpodrinila Močnikovo računico iz naših ljudskih šol.« Nato sicer prizna, da Močnikove računice niso slabe, toda umakniti se morajo iz šole in prepustiti »svoje častno mesto mlajši naslednici.« Podrobno

52 Luka Lavtar: Računstvo. Pedagoški letopis 1903, str. 51–57.

53 Josip Bezljaj: Geometrijsko oblikoslovje. (Nekaj podatkov k učni knjigi.) SLU 1917, str. 202–204. Podpis: - a -.

54 Luka Lavtar: Močnikovo razštevanje. UT 1898, str. 106–109, 116–118, 124–126.

je razložena razlika med Močnikovo in Črnivčevo računico, glavna ugotovitev pa je, da se je Črnivec držal pravila »od lažjega k težjemu.« Najprej je Črnivec obravnaval seštevanje, šele ko so ga učenci osvojili, je dodal odštevanje in nazadnje množenje. Merjenje in deljenje obravnava šele v drugi polovici drugega šolskega leta. Na koncu ocenjevalec doda upanje, da bodo na Kranjskem kmalu povsod rabili Črnivčeve računice, ker je on »odkazal računstvu v slovenskih ljudskih šolah novo pot«. To so ubrali v drugih kronovinah pa tudi nekateri učitelji na Kranjskem, ki jih je »izkušnja učila, da Močnikova metoda ni povsem prava.«⁵⁵

V oceni Črnivčeve računice za obče ljudske šole. Zvezek 3. omenja, da se razlikuje od Močnikove. Črnivec seznanja v računici števila od ena do tisoč, nato pa obravnava štiri osnovne računске operacije »kjer se opazi v primeri s sedanjo Močnikovo računico znaten napredek v postopanju od lažjega k težjemu.«⁵⁶

Profesor Henrik Schreiner je obširno ocenil Lavtarjevo knjigo Računica za ljudske šole I. Nižja stopnja, ki je izšla v drugem natisu leta 1909. Tudi tu omenja Močnika oziroma Grubej-Močnikovo metodo in njene pomanjkljivosti. Prva je, da ni usposabljala učencev, da bi sami našli računске zneske, druga pa vsestransko razpravljanje števil, kjer so morali učitelji prezgodaj uporabljati vrsto težkih pojmov.⁵⁷

Odnos Luke Lavtarja do Franca Močnika je bil opisan tudi v članku ob Lavtarjevi smrti. Lavtar je prvih deset let poučevanja upošteval Grubej-Močnikovo metodo poučevanja računstva, čeprav je že kmalu spoznal, da metoda ni dobra. Po letu 1884 je začel intenzivno študirati metodiko, primerjati računice drugih narodov, nato pa objavil nekaj člankov in učni načrt za pouk računstva. Posebej je avtor članka opozoril na Lavtarjev prevod Močnikove Aritmetike za učiteljišča iz leta 1911. Tu je več poglavij predelal, tako da se od Močnikove knjige razlikujejo »v veliko boljši metodiški razvrstitvi snovi, v jasnejšem izražanju in v razumljivejšem utemeljevanju.«⁵⁸

Slavnostna številka ob stoletnici rojstva

Učiteljski tovariš, glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva, je ob stoletnici Močnikovega rojstva 20. novembra 1914 izdalo slavnostno številko. V številki, ki je izšla 6. novembra, je urednik na prvi strani objavil obvestilo, da bo naslednja številka posvečena stoletnici Franca Močnika. Zato prosi vse učitelje in slovenske znanstvenike, da s svojimi prispevki sodelujejo. Rokopise naj oddajo do 15. novembra.⁵⁹

V slavnostni številki je bilo Močniku posvečenih pet strani. Osrednji članek v šestih poglavjih je pripravil urednik časopisa Jakob Dimnik. Naslov je bil Rojstna stoletnica dr. Franciška viteza Močnika. Prvo poglavje je imelo naslov Delo učiteljstva za zaslužne može. V njem piše, da tujci občudujejo našo hvaležnost do zaslužnih mož, saj imamo vrsto spomenikov in spominskih plošč. Veliko zaslug zato ima učiteljska orga-

55 Računica za obče ljudske šole. SLU 1903, str. 275–277.

56 Računica za obče ljudske šole. Zvezek 3. SLU 1905, str. 163.

57 Henrik Schreiner: Računica za ljudske šole. Spisal Luka Lavtar. P 1909, str. 90–91.

58 Luka Lavtar. P 1915, str. 183.

59 Obvestilo. UT 1914, (6. 11.), št. 39, str. 1.

nizacija, ki je doslej postavila in odkrila spomenik učitelju – skladatelju Hrabroslavu Volariču v Kobaridu, matematiku Juriju Vegi v Moravčah in pisatelju Mateju Cigaletu v Črnem Vrhu nad Idrijo. Njemu so postavili tudi spominsko ploščo na njegovi rojstni hiši v Lomeh. Spominske plošče so dobili tudi učitelji Andrej Praprotnik v Podbrezju, Matej Močnik v Zalogu pri Cerkljah, Ivan Tomšič na Vinici in Marko Kovšca v Kropi.

Drugo poglavje je imelo naslov Odkritje spominske plošče dr. Fr. Vit. Močniku. Tu je objavljen članek Petra Medveščka iz Popotnika 1894.

Tretje poglavje je bilo Dr. Fr. Vit. Močnika rojstna stoletnica. Ponatisnjen je članek profesorja in dvornega svetnika Frana Levca, ki je bil objavljen v Učiteljskem tovarišu 1893.

V četrtem poglavju Dr. Fr. Vit. Močnikovo literarno delovanje je naštetih 14 njegovih učbenikov v slovenščini z izdajami in ponatimi, ki so do takrat izšli. Prva je bila omenjena Vadba v računjenji za drugi ino tretji oddelek učivnic na kmetih ino v mestih v c. kr. državah v prevodu Oroslava Cafa iz leta 1848. Izpuščeni sta Napeljevanje iz glave poštovati za prvi klas ljudskih šol in Napeljevanje v računstvo za drugi in tretji klas farnih in glavnih šol v c. kr. deželah, ki sta izšli leta 1847 in 1848 v Trstu v prevodu Blaža Potočnika.

Peto poglavje ima naslov Dr. Fr. Vit. Močnik – ustanovnik »Vdovskega učiteljskega društva«. Ko je bil Močnik poročevalec o šolstvu pri kranjski deželni vladi, je bil materialni položaj učiteljev izredno slab, prav tako slabo se je godilo tudi njihovim vdovam in otrokom. Močnik je sprožil zamisel za ustanovitev društva, ki bi pomagalo vdovam in sirotam kranjskega učiteljstva, in sestavil društvena pravila. Vlada je pravila potrdila in društvo je bilo leta 1860 ustanovljeno. Avtor nato na kratko opiše zgodovino delovanja društva in našteje njegove odbornike in darovalce. Poudari, da bo društvo imelo Močnika »zapisanega z zlatimi črkami v svoji zgodovini.«

Zadnje, šesto poglavje ima naslov Dr. Fran vitez Močnik – ljubljenec kranjskega učiteljstva. Navedeni sta dve pesmi učitelja Andreja Praprotnika. Prva je Mile čutila, ki je nastala ob Močnikovi smrti s podnaslovom »Izrekli hvaležni šolski učeniki na Kranjskem 15. novembra 1860.« Objavljena je bila v Učiteljskem tovarišu 1893.

Druga pesem ima naslov Prečastitemu gospodu dr. Francetu Močniku, c. kr. šolskemu svetovavcu in ogledniku realnih in ljudskih šol, v znamenje visokega spoštovanja o njegovem veselem poslavlilu z viteškim križem Franc Jožefovega reda (l. 1862). Ta pesem je bila objavljena v Učiteljskem tovarišu leta 1862.

Učitelj Janko Leban je v tej številki objavil pesem Dr. Fr. Vit. Močniku ob stoletnici njegovega rojstva. V njej opeva Močnikovo življenje, njegovo delo in ponos, da je naš rojak. Obenem s to pesmijo je uredniku poslal tudi pismo, v katerem piše, da je njegov oče učitelj Valentin o Močniku večkrat pripovedoval otrokom in ga postavil za vzgled mladini.

Slede kratka poročila o Močniku. Prvi Močnik – dobrotnik pove, da je zelo skrbel za svojce v domovini in jim redno pošiljal denar. Tudi njegova hči Emilija Schaller, ki živi v Gradcu, je poslala dar slovenskemu učiteljstvu.

Drugo poročilo Močnik – šolnik piše o učnem načrtu za glavne šole na Kranjskem, ki ga je objavil Močnik v Novicah 1851.

Tretje poročilo Močnikova slika seznanja učitelje, da si njegovo fotografijo in fotografijo njegove rojstne hiše lahko naroče v uredništvu Učiteljskega tovariša.

Četrto poročilo Močnikova ulica piše, da bo Ljubljansko učiteljsko društvo prosilo ljubljanski občinski svet, da eno ljubljanskih ulic imenuje po Močniku.

Zadnje poročilo Močnik – Praprotnik – Levec piše, da so vsi trije šolniki zaslužni za slovensko šolstvo in jim zato kliče Slava. O Močniku piše, da je oral ledino na ljudskošolskem polju in da je njegova zasluga, da so se odpravile povsem nemške šole in postale utrakvistične. Andrej Praprotnik pa ima zasluge, da so se odpravile utrakvistične šole, uvedel je slovenski učni jezik. Njuno začeto delo pa je nadaljeval Fran Levec.

Slede spomini učitelja Frana Gerkmanna z naslovom Delovanje šol. svetovalca dr. Fr. Vit. Močnika na Kranjskem. Napisal je, da je bil leta 1850 ustanovljen nov oddelek na deželni vladi, in sicer C. kr. deželno šolsko oblastvo. Močnik je bil imenovan za načelnika. V ljudski šoli je uvedel nekatere metodične novosti, izdelal učni načrt za vse vrste ljudskih šol in nadzoroval pouk. Ker so bile šolske knjige v njegovem času le nemške, se je zavzel za pisanje slovenskih šolskih knjig in nemških knjig za nenemške šole. Avtor navaja nekatere njegove knjige. Poudaril je tudi Močnikovo skrb za to, da so učitelji poučevali po novih metodah in predpisih. Učitelje je spodbujal k samoizobrazbi in zato je v Vipavi ustanovil tudi okrajno učiteljsko knjižnico. Zavzemal se je za »obdolžene in preganjane učitelje« in jih povsod zagovarjal.

Naslednji sestavek z naslovom Skromen listek v lovorjev venec je napisal Fran Rojakovič. Zapisal je, da je Močnik, ki so ga »rodile in navdehnile cerklanske gore«, učenjak, znan po vsem svetu, saj so njegove knjige prevedene v številne jezike. Je pa premalo upoštevan. Poleg spominske plošče bi zaslužil spomenik v Cerknem ali Gorici, saj so jih dobili že Hrabroslav Volarič, baron Andrej Čehovin in še nekateri drugi rojaki. Za spomenik bo gotovo prispevala država, ki ima od njegovih knjig ogromne posredne in neposredne dobičke. Prispevek je končal tako: »Sicer je res, da si je postavil Močnik v svojih delih najkrasnejši spomenik, a po drugi strani je tudi res, da mu je poleg drugih naš narod dolžan največjo hvaležnost. In odkod, ako ne iz naroda, ki mu je stesal zibelko, mu podaril bistri um in zlato srce, naj bi šla slava Močniku po širnem svetu?«⁶⁰

Slavnostna številka je izšla, ko se je pričela prva svetovna vojna in so časopis že polnile novice o ranjenih in mrtvih slovenskih učiteljih, ki so se je udeležili.

V naslednji številki Učiteljskega tovariša so bili objavljeni »Časniški glasovi o Močnikovi številki našega lista.« Omenili so jo v Slovenskem narodu, Slovencu, Soči in Edinosti. Naveden je tudi odlomek iz pisma nekega učitelja, ki piše, da sliši o tej številki same pohvale in »občudujejo nas, kako vzmoremo kaj takega v teh hudih časih.«⁶¹

V številki zatem je kratka novica, da je Janko Leban pesem, ki jo je zložil Močniku, v nemščini poslal Močnikovi hčerki v Gradec. Navedena je tudi njena zahvala.⁶²

60 Rojstna stoletnica dr. Frančiška viteza Močnika. UT 1914, (20. 11.), št. 40, str. 1–5.

61 Časniški glasovi o Močnikovi številki našega lista. UT 1914, (4. 12.), št. 41, str. 4.

62 Hčeri dr. Fr. viteza Močnika ... UT 1914, (18. 12.), št. 42, str. 3.

V isti številki je tudi omenjeno, da so praške Učiteljske Noviny objavile Močnikov življenjepis, ki so ga povzele po praznični številki iz Učiteljskega tovariša.⁶³

O Močniku so pred njegovo smrtjo slovenski pedagoški listi bolj malo pisali. Spomnili so se ga, ko je prejel viteški križec Franc-Jožefovega reda in red železne krone tretjega reda, in ga omenili v prispevkih o kranjskem šolstvu. Ko je umrl, je v Učiteljskem tovarišu nekaj več pisalo o njegovem življenju in pomenu, daljši sestavek pa je bil objavljen leto kasneje. Napisal ga je profesor Fran Levec, objavila pa Učiteljski tovariš in leta 1896 tudi Pedagogiški letnik. Popotnik in Slovenski učitelj sta ob njegovi smrti poročala zelo na kratko.

Ob 100-letnici njegovega rojstva leta 1914 so pripravili slavnostno številko Učiteljskega tovariša, posvečeno Močniku. V njej je bilo nekaj novih sestavkov, nekaj pa starejših, že objavljenih. Predstavljeno je bilo njegovo življenje in delo na vseh področjih.

Slovenski pedagoški listi so Močnikove učbenike omenili že leta 1856, pogosto pa so jih spremljali od leta 1870 dalje. Takrat je učitelj Ivan Lapajne predstavil Močnikove nemške knjige, računici za prvi in drugi razred osnovne šole in navodili za uporabo teh dveh računic. V listih so spremljali tudi izide Močnikovih knjig v slovenščini, zlasti veliko so opozarjali na Novo avstrijsko mero in vago, ki je izšla leta 1873. O novih Močnikovih knjigah so poročali tudi kasneje, opozorili, da so izšle in ali jih je ministrstvo odobrilo za učbenik. Šele od leta 1879 dalje so o njegovih učbenikih izšli daljši članki. Učitelji so jih sprejemali dokaj kritično, opozarjali so na neprimeren tisk, pretežno snov za prve razrede in poudarjali, da je potrebno računstvo poučevati od lažjega k težjemu. Pri tem so hvalili učbenike in metodiko profesorjev matematike Luke Lavtarja in Antona Črnivca.

Močnika so omenjala tudi slovenska učiteljska društva, v katerih je sodeloval. Slovensko učiteljsko društvo ga je že leta 1871 imenovalo za častnega člana, društvo Narodna šola pa leta 1884. Posebej so ga omenjali v Društvu v pomoč učiteljem, njihovim vdovam in sirotam za Kranjsko, ki ga je pomagal ustanoviti.

Povzetek

Slovenski matematik dr. Franc Močnik je v slovenskih pedagoških glasilih pogosto omenjen. O njegovem življenju sta pred smrtjo izšli v Učiteljskem tovarišu novici ob njegovem odlikovanju z viteškim križcem Franc-Jožefovega reda leta 1862 in odlikovanjem z redom železne krone III. vrste leta 1871. Po smrti je prav tako v Učiteljskem tovarišu izšel o Močnikovem življenju in delu obsežen članek, ki ga je napisal profesor Fran Levec. Ponatisnili so ga v Pedagogičkem letniku 1896 in v slavnostni številki ob stoletnici Močnikovega rojstva leta 1914. V tej številki Učiteljskega tovariša, ki je izšla 20. novembra, je Močniku posvečeno več člankov in dve pesmi. Prispevki so pisali o

63 Praške »Učiteljske Noviny«. UT 1914, (18. 12.), št. 42, str. 4.

njegovem življenju, delu v slovenskih učiteljskih društvih, odkritju spominske plošče na njegovi rojstni hiši in njegovih učbenikih v slovenščini in zaslugah za uvedbo slovenščine v šole.

Ob njegovi smrti so se ga spomnili tudi v nekaterih slovenskih učiteljskih društvih, ki jih je denarno podpiral. To so bili: Slovensko učiteljsko društvo, Narodna šola in Društvo v pomoč učiteljem, njihovim vdovam in sirotam za Kranjsko.

O Močnikovih učbenikih so naši pedagoški listi veliko pisali. Že naš prvi pedagoški list je leta 1856 omenjal njegovo metodiko *Methodik des Kopfrechnens* in bil do te metode kritičen. Leta 1870 je Ivan Lapajne v Slovenskem učitelju pisal o njegovih nemških računicah. Veliko sta Slovenski učitelj in Učiteljski tovariš pisala o slovenskem prevodu njegove Nove avstrijske mere in vage, ki je izšla leta 1874. Oba lista sta spremljala tudi druge prevode Močnikovih učbenikov v slovenščino in po letu 1880 so izšla tudi obširnejša poročila o teh knjigah. Nekateri učitelji so jih zelo kritično ocenili, kritizirali so premajhen tisk in pa dejstvo, da so za prve razrede osnovnih šol pretežke. Kasneje so jih primerjali z računskimi knjigami slovenskih avtorjev Luke Lavtarja in Antona Črničva in slovenskima avtorjema dajali prednost.

Največ sta o Močniku pisala Slovenski učitelj (1872–1877) in Učiteljski tovariš, manj pa Popotnik in Slovenski učitelj (1899–1944).⁶⁴

Viri in literatura

Povšič, Jože: *Bibliografija Franca Močnika*. Ljubljana, 1966.

Časopisni viri

Pedagoški letnik 1896.

Pedagoški letopis 1903.

Popotnik 1884–1914.

Slovenski učitelj. Maribor, 1873–1877.

Slovenski učitelj. Ljubljana, 1903–1917.

Učiteljski tovariš. 1862–1914.

64 Glej tudi krajši prispevek avtorice: Dr. Franc Močnik v slovenskih pedagoških glasilih. V: Z vrlino in delom : dr. Franc Močnik (1814-1892): katalog občasne razstave ob 200-letnici rojstva matematika dr. Franca Močnika. Idrija: Mestni muzej, 2014, str. 58–64.

Zusammenfassung

Dr. Franc Močnik in slowenischen pädagogischen Zeitschriften

Tatjana Hojan

Der slowenische Mathematiker Dr. Franz Močnik wird in den slowenischen pädagogischen Zeitschriften häufig erwähnt. Die pädagogische Zeitschrift Lehrerkamerad (Učiteljski tovariš) veröffentlichte vor seinem Tod zwei Nachrichten aus seinem Leben: die Auszeichnung mit dem Ritterkreuz des Franz-Josef-Ordens im Jahre 1862 und die Auszeichnung mit dem Orden der Eisernen Krone III. Klasse im Jahre 1871. Nach Močniks Tod erschien ebenfalls im Lehrerkamerad ein umfangreicher Beitrag über sein Leben und Werk, verfasst von Professor Fran Levec. Er wurde im Pädagogischen Jahrgang 1896 und in der feierlichen Ausgabe zur Hundertjahrfeier der Geburt von Močnik im Jahre 1914 nachgedruckt. In dieser Ausgabe der Zeitschrift Lehrerkamerad, die am 20. November erschien, werden Močnik mehrere Artikel und zwei Gedichte gewidmet. Die Beiträge berichteten von seinem Leben, seiner Arbeit in den slowenischen Lehrervereinen, der Entdeckung der Gedenktafel an seinem Geburtshaus, den von ihm verfassten Lehrbüchern in slowenischer Sprache und seinen Verdiensten für die Einführung der slowenischen Sprache in die Schulen.

Anlässlich seines Todes wurde er auch von einigen slowenischen Lehrervereinen, die er finanziell unterstützte, erneut in Erinnerung gerufen. Dies waren: der Slowenische Lehrerverband, die Nationale Schule und der Krainer Verein zur Hilfe den Lehrern, ihren Witwen und Waisenkindern.

Über Močniks Lehrbücher wurde in unseren pädagogischen Lehrbüchern viel geschrieben. Bereits unser erstes pädagogisches Blatt erwähnte im Jahre 1856 seine Methodik des Kopfrechnens und nahm eine kritische Stellung dazu. Im Jahre 1870 schrieb Ivan Lapajne im Slowenischen Lehrer (Slovenski učitelj) über seine deutschen Rechenbücher. Der Slowenische Lehrer und Lehrerkamerad schrieben ausgiebig über die slowenische Übersetzung seines Werkes Neue österreichische Maße und Waagen, das im Jahre 1874 herausgegeben wurde. Beide Zeitschriften begleiteten auch andere Übersetzungen der Lehrbücher von Močnik in die slowenische Sprache und nach 1880 erschienen auch umfangreiche Berichte über diese Bücher. Sie wurden von einigen Lehrern äußerst kritisch bewertet: Kritisiert wurde die zu kleine Schriftgröße und die Tatsache, dass sie für die ersten Grundschulklassen zu schwer waren. Später verglich man sie mit den Rechenbüchern der slowenischen Autoren Luka Lavtar und Anton Črnivec, wobei man den beiden slowenischen Autoren den Vorrang gab.

Am häufigsten schrieben über Močnik der Slowenische Lehrer (1872-1877) und der Lehrerkamerad, weniger häufig aber der Wanderer und der Slowenische Lehrer (1899-1944).

Edvard Protner*

Razvoj zakonodaje s področja zasebnih šol na Slovenskem s posebnim poudarkom na zasebnih ženskih učiteljskih¹*The development of legislation relating to private schools in Slovenia, with an emphasis on private teacher collages***Izvleček**

V članku sledimo razvoju osnovnošolske zakonodaje od prvih posegov države na to področje. V ospredju pozornosti je odnos med državo in Cerkvijo, ki si je prizadevala ohraniti dominantno vlogo na tem področju. Analiziramo okoliščine in zakonske rešitve, ki so Katoliško cerkev prisilile, da je začela ustanavljati zasebne šole – pri tem je posebna pozornost namenjena ustanovam, ki so izobraževale učitelje. V ospredju je ugotovitev, da je Katoliška cerkev začela v večjem obsegu ustanavljati lastne konfesionalne šole šele po revolucionarnem letu 1848, ko jo je zakonodaja na področju šolstva statusno izenačila z drugimi veroizpovedmi, vendar to ne velja za šolanje žensk. Redovnice na Slovenskem so izobraževanje učiteljic organizirale že v času, ko država do tega izobraževanja še ni pokazala nobenega interesa. V tej fazi razvoja je bila to edina oblika formalnega izobraževanja žensk, ki jim je omogočala zaposlitev in ekonomsko osamosvojitvev.

Abstract

The article traces the development of primary school legislation from the first state interventions in this area. It focuses on the relationship between the state and the Church which strove to maintain a dominant role in schools. The article analyses the circumstances and legal measures that forced the Catholic Church to begin establishing private schools, with special attention to the institutions that educated teachers. At the forefront is the conclusion that the Catholic Church began to found its own religious schools only after the revolutionary year of 1848, when the legislation pertaining to education assigned the Catholic faith the same status as other religions. But this did not apply to women's education. Nuns began organising the training of female teachers at a time when the state still showed no interest in this field. At this stage of development, this was the only kind of formal education for women that facilitated employment and economic independence.

* izr. prof. dr. Edvard Protner, Filozofska fakulteta univerze v Mariboru, Oddelek za pedagogiko, e-pošta: edvard.protner@um.si

1 Članek je bistveno dopolnjena verzija predavanja, ki je bilo oktobra 2012 predstavljeno na mednarodnem znanstvenem simpoziju v Mariboru The Development of Teacher Education in the Countries of Central and South-Eastern Europe (<http://events.ff.uni-mb.si/dte/>) in objavljeno v Edvard Protner, Razvoj privatnih ženskih učiteljskih škola u Sloveniji. Anali za povijest odgoja, 2013, vol. 12, str. 41–54. Kot znanstveni članek je bilo besedilo objavljeno tudi v Edvard Protner, The development of private education regulation in the field of teacher training in Slovenia. History of education & children's literature, 2013, vol. 8, no. 1, str. 17–41. Ker utegne biti vsebina članka zanimiva za domačo strokovno javnost in je objava v slovenskem jeziku v domači publikaciji bistveno bolj dostopna, objavljamo tukaj nekoliko prirejeno verzijo z drugačnimi poudarki.

*Uršulinski samostan v Ljubljani s cerkvijo in šolami.
(v Jasna Kogoj, Uršulinke na Slovenskem, 1982, str. 29)*

V razvoju šolstva na Slovenskem je bila vse do druge polovice 18. stoletja tradicionalna nosilka šolskega izobraževanja predvsem Katoliška cerkev, pri tem pa ne smemo spregledati različnih oblik šolskega in nešolskega izobraževanja, ki je zadovoljevalo potrebe in interese lokalnih skupnosti (trgovine in obrti v mestih) ter izobraževanja na domu. Prelom v tradiciji dominacije cerkve na področju izobraževanja predstavlja ustanovitev Študijske dvorne komisije leta 1760,² vendar je njen vpliv ostal tudi po tem, ko je cesarica Marija Terezija šolstvo opredelila kot »politicum«³ – torej stvar države – izredno močan in po letu 1805 celo dominanten. Takšen položaj cerkve na področju šolstva se ni začel krhati, ker bi država cerkvi začela odvzemati njene šolske privilegije, temveč zato, ker se je začela (po letu 1848, kot bomo pokazali v nadaljevanju) uveljavljati ena temeljnih zahtev meščanske družbe, da ima vsak državljan pravico ustanoviti zasebno šolo ali na takšni šoli učiti, če izpolnjuje ustrezne pogoje. Skupaj z ustavno pravico, da sta znanost in pouk svobodna, se je zgodil tisti premik v sekularizaciji družbe, ki je cerkev prisilil, da zaradi uresničevanja svojih interesov, ki jih javne državne šole niso več uresničevale v dovolj velikem obsegu, začne ustanavljati svoje šole. Na področju izobraževanja učiteljev se je to zgodilo več kot stoletje po ustanovitvi Študijske dvorne komisije.

2 Helmut Engelbrecht, *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf Boden Österreichs. III. Von der frühen Aufklärung bis zum Vormärz*. Wien: Österreichischer Bundesverlag, 1984, str. 84.

3 *Ibid.*, str. 98.

V članku sledimo konstituiranju izobraževanja osnovnošolskih učiteljev v sklopu razvoja osnovnošolske zakonodaje. Pri tem izrišemo temeljne sistemske poteze, vzporedno pa posebno pozornost namenimo zakonskim okvirom, ki so omogočali in usklajevali delovanje zasebnih šol. Pri tem nas posebno zanimajo zasebne šole, ki so izobraževale učitelje. Na večjem delu današnje Slovenije je (do njenega razpada) veljal pravni red avstro-ogrske monarhije. Videli bomo, da so edino obliko zasebnega izobraževanja učiteljev tukaj organizirale redovnice. To velja tudi za obdobje med obema svetovnjima vojnama, ko se je Slovenija znašla v novi državi: Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (pozneje Kraljevini Jugoslaviji). Po drugi svetovni vojni se je tradicija zasebnega izobraževanja učiteljev ukinila, kar opišemo v zaključku.

Izobraževanje učiteljev v obdobju 1. avstrijskega osnovnošolskega zakona

Ustanovitev študijske dvorne komisije leta 1760 je napovedala namen države, da začne intenzivneje posegati na šolsko področje. Država je potrebovala (ob ekonomsko učinkovitih) tudi moralno oblikovane državljane, ki ne bi bili podložni le zaradi nevednosti, temveč bi sami spoznali smisel in namen *razumno* organizirane države. Dvig splošne izobrazbe preprostega ljudstva naj bi državi zagotovil večjo ekonomsko in politično učinkovitost. To nalogo pa je lahko opravljal le učitelj z znanjem, ki ga je predpisala država,⁴ ko je bila leta 1774 uzakonjena *Splošna šolska naredba* (avtor je bil Ignaz von Felbiger).⁵ V njej se je ob vsebinski in organizacijski podobi obvezne osnovne šole prvič uveljavilo tudi sistematično izobraževanje učiteljev kot pogoj za opravljanje učiteljskega poklica.

Državna ureditev izobraževanja v drugi polovici 18. stoletja ni bila prvenstveno usmerjena proti cerkvenemu monopolu na tem področju, saj so bile cerkvene šole še naprej del javnega šolskega sistema. Država je posegla predvsem na področje zasebnega pouka na domu, ki je pomenil preveliko konkurenco javni šoli, hkrati pa se je izmikal kontroli in idejnemu poenotenju, h kateremu je težila oblast.

Splošna šolska naredba ni na novo vzpostavljala šolske mreže – za kaj takega je bilo tudi premalo sredstev. Tretji člen zakona je pojasnjeval, da pri uveljavljanju osnovnih šol (trivialk, glavnih šol in normalk) »nikakor ni namen, vse te šole na novo ustanoviti in povsod nastaviti nove učitelje; veliko bolj naj se predvsem že delujoče šole ustrezno uredijo, že nastavljene učitelje pa naj se usmeri v spoznavanje za naše dedne dežele predpisanega učnega načina«. V tem smislu je zakon izrecno predpisal, da ostaja pravica do ustanavljanja in vzdrževanja šol še naprej vsem tistim (»cerkvenega ali posvetnega

4 Prim. Edvard Protner, *Pedagogika in izobraževanje učiteljev (1919–1941)*, Nova Gorica: Educa, 2000.

5 Vsebinsko povzemamo po: Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserl. Königl. Erbländern. Zakon je ponatisnjen v: H. Engelbrecht, *Geschichte des österreichischen Bildungswesens*, op.cit., str. 491–501.

stanu, ženskega ali moškega spola»), ki so jo imeli že pred uveljavitvijo zakona. Bistvo državne intervencije se kaže v zahtevi, da ne sme dobiti učiteljske službe nihče, »ki o predpisanem učnem načinu ni dobro podučen in ki ni opravil izpita na normalki«.

Formo in vsebino izobraževanja učiteljev je predpisal peti člen, ki je pojasnjeval delo normalk – šol, ki naj bi predstavljale normo novega učnega načina v glavnih mestih posameznih dežel. Bodoči učitelji naj bi se na teh šolah seznanili z vsebino osnovnošolskega pouka, spoznali naj bi učno metodo in jo tudi praktično vadili, seznanili bi se naj z osnovami vzdrževanja šolske discipline, vodenjem šolskih katalogov in z »vedenjem pri nadzoru«. Kako močna je bila želja države po poenotenju kurikula, kaže zahteva, da se morajo tudi vsi tisti, ki želijo postati hišni učitelji, seznaniti z znanji, ki jih morajo posedovati za opravljanje učiteljskega poklica.

Zakon izobraževanja učiteljev sicer ni podrobno predpisal, je pa pomemben sedmi člen, ki za to, da bi se doseglo »poenotenje učnega načina«, ne predpisuje samo enakih učbenikov za učence, temveč tudi za učitelje. Bodoči učitelji so morali preštudirati Felbigerjev priročnik, imenovan Metodna knjiga (Methodenbuch)⁶ – ta naj bi jim pojasnil ravnanje v vsakem segmentu njihovega poklica. V tem priročniku je pravzaprav zajeta celotna vsebina učiteljskega izobraževanja – zakon je v tem členu posameznim »bolj nadarjenim« učiteljem sicer dovoljeval tudi branje drugih knjig s podobno vsebino, ki bi jim razširile znanje, toda že naslednji člen je vsebino učiteljeve izobrazbe znova omejil predvsem na Metodno knjigo. V tem členu je zakon predpisal nekaj temeljnih didaktičnih usmeritev osnovnošolskega pouka, pri čemer izstopa zahteva po uveljavitvi kolektivnega pouka v sklopu skupnega branja, uporabi tabel in pri metodi črkovanja. Vse to je natančno pojasnjevala Metodna knjiga, ki so ji morali učitelji – skladno z zakonom – »natančno slediti«.

Naloga izobraževanja učiteljev je bila v tej prvi zakonsko predpisani obliki izredno preprosta: vsi, ko so se nameravali na kakršen koli način ukvarjati z elementarnim izobraževanjem otrok, so se morali seznaniti z navodili Metodne knjige in obvladovanje vsebine dokazati z izpitom. Centralna ustanova za izobraževanje učiteljev na slovenskem ozemlju je bila takrat normalka v Ljubljani, ki je od leta 1777 naprej izvajala tečaje za učitelje.⁷ Te tečaje so morali (skladno z zakonom) obiskovati tudi hišni učitelji in duhovniki oziroma študenti teologije.

Ta prva institucionalna forma izobraževanja učiteljev je torej posledica državne intervencije na področje, ki je bilo prej povsem podrejeno cerkvi in zasebni iniciativi domačega okolja. Toda na tem mestu nas zanima razvoj izobraževanja učiteljev v zasebnem šolstvu.

6 Kljub univerzalnemu namenu je bil priročnik prezahteven za uporabo v učiteljskem izobraževanju, zato je Felbiger leta 1777 izdal skrajšano verzijo pod naslovom »Jedro metodne knjige, posebno za podeželske učitelje cesarsko kraljevih dežel« (Kern des Methodenbuches, besonders für Landesschulmeister in den k.k. Staaten). Še istega leta je bilo to delo prevedeno v slovenski jezik in po mnenju Vlada Schmidta gre za prvo pedagoško knjigo v slovenščini. (Vlado Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, I., Ljubljana: Delavska enotnost, 1988, str. 215). Vsebinsko te knjige je predstavljala minimalno zahtevano znanje na zaključnem izpitu.

7 Ibid., str. 204.

Ljubljana – Uršulinski samostan. (SŠM, fototeka)

Prve zasebne šole za izobraževanje učiteljic

Katere šole je bilo v zakonski uskladitvi *Splošne šolske naredbe* mogoče šteti med zasebne šole? Razmejitev je tukaj zelo negotova, saj bistvo *Splošne šolske naredbe* ni uveljavljanje splošne šolske obveznosti z ustanavljanjem državnih šol, temveč predvsem poenotenje in podreitev vseh obstoječih ter novo ustanovljenih šol skupni zakonski uskladitvi. Zdi se, da je potrebno zametek razvoja zasebne iniciative na področju izobraževanja učiteljev iskati tam, kjer država ni dovolj jasno in enoznačno predpisala in zadovoljila potreb določene socialne skupine – v tem primeru so bile to ženske. *Splošna šolska naredba* je sicer predpisala šolsko obveznost za otroke obeh spolov in predvidela, da je potrebno tam, kjer obstajajo pogoji, ustanovljati dekliške šole, vendar nikjer ne omenja učiteljic in očitno je, da ima – ko omenja izobraževanje učiteljev – dejansko v mislih samo izobraževanje moških učiteljev. Res je, da žensk, ki bi se ukvarjale s poučevanjem, takrat ni bilo veliko, pa vendar ni bilo mogoče spregledati uveljavljenega poučevanja ženskih ročnih del in seveda vseh oblik poučevanja, ki so ga izvajale redovnice v ženskih samostanih. Tradicija ženskih samostanov na Slovenskem sega v 10. stoletje. Z izobraževanjem deklet so se na tak ali drugačen način ukvarjali različni redovi, vendar sta z vidika razvoja institucionalizirane forme izobraževanja učiteljev za našo razpravo pomembna dva redova, uršulinke⁸ in šolske sestre.⁹

8 Samostane na slovenskem etničnem ozemlju so imele v Celovcu (1670) in Gorici (1672) ter v Ljubljani (1702), Škofji Loki (1782) in Mekinjah (1902). Prim.: Jasna Kogoj, *Uršulinke na Slovenskem*, Ljubljana: Uršulinski provinciat v Ljubljani, 1982.

9 Šolsko delo so organizirale v Mariboru od leta 1864 naprej. Leta 1869 je bila ustanovljena samostojna kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Asiškega. Prim: *Kronika matere hiše šolskih sester v Mariboru 1864–1919, 1914–1922 in 1939–1941*, Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, Mariborska provinca, 2006.

Čeprav *Splošna šolska naredba* ni omenjala izobraževanja učiteljic, pa je bilo določilo, da morajo vsi, ki se nameravajo ukvarjati s šolskim poučevanjem, opraviti preizkus znanja na normalki, splošno zavezujoče in je torej veljalo tudi za redovnice. Ker pa tečajji za izobraževanje učiteljev na normalkah niso bili namenjeni ženskam, so se morale redovnice (pa tudi posvetne učiteljice in posvetne osebe, ki so se nameravale ukvarjati s šolskim poučevanjem), znajti drugače. Za Slovenijo je značilen primer uršulinskega samostana v Ljubljani, kjer zasledimo prvo obliko zasebnega učiteljskega izobraževanja.

Osrednja pozornost uršulink je bila tradicionalno povezana z izobraževanjem in ustanavljanjem šol. V Ljubljano so prišle leta 1702 in še istega leta so dobile dovoljenje za odprtje šole za dekleta. Tako imenovano notranjo šolo so obiskovala dekleta, ki so v samostanu tudi bivala, zunanjo šolo pa dekleta, ki so bila čez dan v šoli, zvečer pa so se vračala domov. To zunanjo šolo so obiskovala dekleta iz različnih slojev in je bila za večino brezplačna.¹⁰ Z uveljavitvijo *Splošne šolske naredbe* in s tem tudi splošne šolske obveznosti se je v Ljubljani pojavilo vprašanje, ali bi bilo potrebno za dekleta ustanoviti samostojno šolo. Zadrego je razrešil Felbiger, ki je ocenil, da v Ljubljani ni potrebna posebna deklinška šola, če so uršulinke pripravljene poučevati po novi metodi.¹¹ Ker uršulinke te metode niso mogle spoznavati na normalki, saj po tedanjih pojmovanjih takšna koedukacija moških in žensk ni bila sprejemljiva, je bilo potrebno najti drugačno obliko. Tako kot se je ob začetku šolske reforme večina ravnateljev normalk seznanila z novostmi in usposobila za izobraževanje učiteljev,¹² se je v primeru izobraževanja uršulink na Dunaju primerno pedagoško usposobila neka gospodična Kohllöffel, ki so jo nato leta 1778 na cesarske stroške poslali poučevat uršulinke v Ljubljani in v Gorici pedagoške predmete.¹³ Ob navzočnosti referenta za šolske zadeve, grofa Janeza Nepomuka Edlinga,¹⁴ je nekaj redovnic (z odliko) opravilo izpit pedagoške usposobljenosti.¹⁵ Da je država povsem samoumevno sprejemala izobraževanje, ki so ga organizirale cerkvene ustanove kot del javnega šolskega sistema, dokazuje dejstvo, da je Felbiger poznal delovanje ljubljanskih uršulink in zaradi dobrega dela leta 1779 njihovo šolo celo priporočil za podporo.¹⁶

Podobno kot uršulinke v Ljubljani so tudi uršulinke v Škofji Loki problem pedagoškega izobraževanja učiteljic v njihovih šolah reševale tako, da so (okrnjeno) obliko pedagoškega tečaja organizirale za svoje potrebe. V Ljubljani jim je predaval vsakok-

10 Marija Jasna Kogoj, Uršulinke in njihovo vzgojno poslanstvo, Uršulinski samostan v Ljubljani na prehodu iz avtonomije v Rimsko unijo, s posebnim poudarkom na šolstvu v letih 1868 in 1918, Ljubljana: Družina, 2006.

11 Ibid., str. 150

12 Tako se je usposobil tudi prvi ravnatelj ljubljanske normalke Kumerdej.

13 Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, I., str. 215.

14 Bil je zelo angažiran pri uveljavljanju osnovnega šolstva in pedagoškem izobraževanju na Kranjskem – prav on je bil prevajalec prej omenjene knjige »Jedro metodne knjige« (glej opombo 6).

15 Kogoj, Uršulinke in njihovo vzgojno poslanstvo, str. 150.

16 Ibid.

ratni ravnatelj normalke (duhovnik) ali pa jih je poučeval (kot npr. v Škofji Loki) katehet na njihovi dekliški šoli. Izpit, ki so ga opravljale v navzočnosti škofijskega šolskega nadzornika, se ni razlikoval od pedagoškega izpita moških kandidatov.¹⁷ Meja med javnim in zasebnim izobraževanjem je bila takrat še vedno toliko zabrisana, da te oblike izobraževanja ne moremo enoznačno opredeliti kot zasebno, pa vendar je tukaj možno videti zametek poznejše forme zasebnega izobraževanja učiteljev oziroma učiteljic v Sloveniji. Očitno je bilo pedagoško izobraževanje pri uršulinkah v Ljubljani tako bogato in uveljavljeno, da so leta 1806 dobile pravico do poučevanja pedagoških predmetov – dejansko je to pomenilo, da so dobile pravico izobraževati učiteljice v takrat uveljavljeni obliki pripravnice (preparandij).¹⁸ Ta pravica sovпада z uveljavitvijo 2. avstrijskega osnovnošolskega zakona, imenovanega *Politična šolska ustava* (Politische Schulverfassung) iz leta 1805.

Izobraževanje učiteljev v obdobju 2. avstrijskega osnovnošolskega zakona

Gre za zakon, ki je nastal pod močnim vplivom duhovščine in ki je nadzor nad šolstvom – drugače kot 1. osnovnošolski zakon, ki je predvideval posvetni nadzor – prepustil Katoliški cerkvi.¹⁹ To ne pomeni, da se je država umaknila v ozadje – prej gre za okrepljeno sodelovanje pri zasledovanju ciljev vzgoje in izobraževanja, pri katerih sta si bili država in Katoliška cerkev enotni. Duhovniki, ki so nadzirali šole, so to funkcijo opravljali kot državni uslužbenci. Poglejmo si najprej zakonska določila, ki so (podobno, vendar sedaj bolj podrobno kot *Splošna šolska naredba*) opredeljevala izobrazbo učiteljev v javnih in zasebnih šolah.

Osmo poglavje *Politične šolske ustave*²⁰ z naslovom Izobraževanje katehetov, učiteljev, učiteljic, pomočnikov, zasebnih učiteljev in hišnih vzgojiteljev (*Hofmeister*) je opravljen izpit iz katehetike in pedagogike zahtevalo od vseh duhovnikov in redovnikov v javnih ali samostanskih šolah. Prav tako so morale izpit pred najvišjim nadzornikom opraviti kandidatke za poučevanje v ženskih samostanih in v šolah za dekleta, ne glede na to, ali je šlo za javne ali zasebne šole. Zakon je tudi od vseh tistih, ki bi želeli ponuditi inštrukcije v zasebnih hišah, zahteval obiskovanje pedagoških predavanj na normalki ali na glavni šoli. Nasploh ni smel poučevati nihče, ki ni imel opravljenega izpita iz »pedagoškega kurza«.

Iz določila razberemo, da je zakon razlikoval javne, samostanske (očitno katoliške) in zasebne šole. Posebna kategorija pa so bile šole za pripadnike nekatoliških veroizpovedi – pravzaprav smemo predvsem te šole razumeti kot zasebne šole v da-

17 Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, I, str. 215.

18 Kogoj, Uršulinke in njihovo vzgojno poslanstvo, str. 173.

19 Okoliščine nastanka in njegovo vsebino natančno analizira Engelbrecht, Geschichte des österreichischen Bildungswesens in z ozirom na razmere v Sloveniji. Vlado Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, II, Ljubljana: Delavska enotnost, 1988.

20 Vsebinsko povzemamo po Politische Verfassung der deutschen Schulen in den K.K. deutschen Erbstaaten, Wien, 1806.

Ljubljana, Zavod uršulink. (SŠM, fototeka)

našnjem pomenu besede. Triindvajseto poglavje zakona je določalo, da če želijo imeti pripadniki nekatoliških veroizpovedi svojo šolo, jo smejo ustanoviti, vendar na lastne stroške.²¹ Njihovi učitelji so morali, tako kot učitelji katoliških otrok, poučevati predmete »na predpisani način, kot ga izvaja normalka ali glavna šola«, in morali so imeti ustrezno spričevalo. Na Slovenskem takrat ni bilo kakšne večje in trajnejše nekatoliške zasebne cerkvene šole, obstoječih katoliških (samostanskih) šol pa zakonodaja ni obravnavala kot zasebnih v istem smislu kot zasebnih šol drugih konfesij. Nasploh je mogoče reči, da si država in Katoliška cerkev tudi v prvi polovici 19. stoletja nista prizadevali zakonsko urediti področja zasebnega šolstva, saj Katoliška cerkev svojih šol ni pojmovala kot zasebnih, država pa se je s tem povsem sprijaznila. To dobro ilustrira dejstvo, da je Franc I. avgusta 1828 predlagal, da bi bodoče osnovnošolske učitelje po škofijah izobraževali v semeniščih ali samostanih. Pri tem je bila v ospredju želja za formiranje ustrezne pobožnosti in politične lojalnosti učiteljev. Katoliška cerkev je z idejo sicer soglašala, vendar do realizacije ni prišlo predvsem zaradi stroškov, ki bi jih v tem primeru cerkev sprejela nase.²² Tiste zasebne (nekatoliške in posvetne) šole, ki so obstajale, so bile nenehno podvržene državnemu pritisku in omejevanju – zasebna šola je lahko delovala le na podlagi dovoljenja in strogega nadzora političnih oblasti, poučevali pa so lahko le učitelji, ki jih je potrdila katoliška cerkvena oblast.²³

21 Tu se Politična šolska ustava sklicuje na določbe z dne 25. in 31. januarja 1782 in 14. novembra 1783.

22 Vlado Schmidt, Učiteljsko izobraževanje na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja. V: Sodobna pedagogika, IX, št. 5–7, 1958, str. 194.

23 Adolf, Ficker, Bericht über österreichisches Unterrichtswesen. Aus Anlaß der Weltausstellung 1873. 1. del. Geschichte, Organisation und Statistik des österreichischen Unterrichtswesens. Wien: Beck'sche k.k. Universitäts- und Buchhandlung, 1873, str. 24–25.

Na področju izobraževanja učiteljev novi šolski zakon ni prinesel nič bistveno novega – še naprej se je odvijalo v obliki nekajmesečnih »preparandnih« tečajev na normalkah in (odslej v večjem obsegu) tudi glavnih šolah. Kandidati za učitelje trivialk so obiskovali trimesečni tečaj na okrožni glavni šoli, kandidati za učitelje glavnih šol pa so obiskovali šestmesečne tečaje na normalkah. Ravnatelji normalk in glavnih šol so bili praviloma duhovniki – na tečajih so predavali pedagogiko, medtem ko so učitelji normalk in glavnih šol kandidate praktično uvajali v njihovo delo. Po opravljenem tečaju je kandidat opravil preizkus v navzočnosti dekanjskega šolskega nadzornika.²⁴

Na Slovenskem je bila ena od ovir pri tako zamišljenem izobraževanju učiteljev to, da kandidatov za ta poklic kljub skromnim zahtevam ni bilo dovolj. Drugi razlog pa je bil v tem, da ni bilo dovolj ravnateljev, ki bi lahko kandidatom predavali pedagogiko, in vzornih učiteljev, pri katerih bi lahko kandidati hospitirali. V teh razmerah ni bilo nič neobičajnega, da je kakšna šola – celo trivialka – dobila dovoljenje za organiziranje učiteljskega tečaja zaradi vzornega učitelja, ki je tam poučeval.²⁵ S takšno utemeljitvijo so najverjetneje dobile pravico za organizacijo pedagoških tečajev tudi uršulinke, ki so na ta način hkrati reševale tudi vprašanje izobraževanja učiteljic, saj na pedagoških tečajih še naprej ni bilo koedukacije. Toda pravica do izvajanja pedagoških predmetov še ne pomeni institucionalne osamosvojitve – to je bila zgolj pomoč pri pripravi na izpite, ki jih je nadziraj zunanji nadzorni organ.

Konstituiranje zasebnega izobraževanja učiteljic pri uršulinkah v Ljubljani

Pri uršulinkah v Ljubljani je v letih 1817 do 1839 kot profesor pedagogike in metodike deloval ravnatelj samostanske šole, ki je bil hkrati tudi šolski katehet in samostanski spiritual. Kasneje so kandidatke pripravljali na izpit zunanji profesorji²⁶ – najverjetneje iz ljubljanske normalke. Tudi v Škofji Loki je kandidatke poučeval kar katehet na njihovi dekliški šoli.²⁷

Vsekakor smemo sklepati, da se je zahtevnost in vsebina izobraževanja učiteljic v uršulinskih samostanih prilagajala zakonskim zahtevam za moške učitelje, vendar je ostajala institucionalizacija izobraževanja učiteljic še naprej neurejena – in to ne samo pri nas, temveč v vseh deželah habsburške monarhije. Tudi tam so v organizaciji izobraževanja učiteljic prišle najdlje uršulinke, vendar tega izobraževanja ni mogoče razumeti kot institucionalno samostojnega, saj so se izpiti še naprej opravljali pred ravnateljem (moške) normalke.

24 Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, II, str. 18.

25 Engelbrecht, Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf Boden Österreichs, III, str. 232.

26 Kogoj, Uršulinke in njihovo vzgojno poslanstvo, str. 173.

27 Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, II, str. 169.

Prvi premik v organizaciji samostojnega izobraževanja učiteljic se je zgodil leta 1840, ko je cesar Ferdinand I. samostanu uršulink na Dunaju podelil pravico odpreti reden »pedagoški tečaj za izobraževanje ženskih učnih individuumov«. ²⁸ Ta odločitev je kot dodatek k zakonu dobila tudi sistemsko potrditev in že januarja 1841 je omejnjeni tečaj začel z delom. Čeprav je to področje sedaj dobilo zakonsko podlago in je postala potreba po izobraževanju učiteljic tudi splošno priznana, se po tem vzorcu ni osamosvojilo veliko uršulinskih učiteljskih tečajev: Gönner omenja, da se je to zgodilo le pri uršulinkah v Celovcu leta 1851 in pri uršulinkah v Salzburgu leta 1865. Prizadevanje uršulink za osamosvojitve v Linzu je bilo uspešno šele leta 1871, ko so po novem šolskem zakonu že lahko organizirale (zasebno) žensko učiteljico. ²⁹

Poudariti je potrebno dejstvo, da medtem, ko je bilo izobraževanje učiteljev moškega spola od začetnega konstituiranja naprej vpeto v institucionalno obliko izobraževanja, ki jo je ustanovila in predpisala državna oziroma posvetna oblast (tečaji na normalkah in glavnih šolah), izobraževanje učiteljic od samega začetka naprej prepuščeno zasebni iniciativi oziroma ženskim samostanom, ki so se ukvarjali z izobraževanjem deklet. Tudi po tem, ko je začela to področje zakonsko urejati država, je ostalo izobraževanje učiteljic predvsem v pristojnosti ženskih samostanskih redov ali pa so se posvetne učiteljice za poklic usposabljevale same in si dovoljenje za poučevanje pridobile z opravljanjem izpita. Očitno je tudi država pristajala na (v različnih družbenih slojih navzoče) predsodke, da ženske niso primerne za opravljanje javnega poklica, kot je poučevanje. Zasebno izobraževanje učiteljic v ženskih samostanih je v tem smislu imelo pomembno vlogo pri presejanju tega stereotipa in pri emancipaciji žensk, čeprav v osnovi to ni bil njihov namen. Zasebna oziroma cerkvena iniciativa na tem področju je imela izrazito socialno ozadje: ženski samostani so skrbeli za izobraževanje lastnega učiteljskega naraščaja zato, ker za to ni poskrbela država. Toda dogodki revolucionarnega leta 1848 in zakonodaja, ki je od takrat naprej urejala zasebno šolstvo, so že nakazovali spremenjen položaj Katoliške cerkve, ki se kaže v spremembi razlogov za organizacijo lastnih izobraževalnih ustanov. Namesto socialnih so sedaj začeli stopati v ospredje ideološki razlogi.

28 Rudolf Gönner, *Die österreichische Lehrerbildung von der Normalschule bis zur Pädagogischen Akademie*, Wien: Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1967, str. 107.

29 *Ibid.*, str. 109. Prvi posvetni pedagoški tečaj za učiteljice je bil na Slovenskem organiziran leta 1861 v Idriji, kjer so učitelji tamkajšnje glavne šole brezplačno poučevali 6 absolventk in jim omogočili tudi praktično uvajanje v poučevanje otrok. Izpit so tako kot vsi drugi opravile pred škofijskim nadzorstvom. Tatjana Hojan, *Vzgoja učiteljic*, v: *Zbornik za historijo šolstva i prosvjete*. Hrvatski školski muzej u Zagrebu et al., Zagreb 1969-1970, str. 126.

Konstituiranje sodobnega koncepta zasebnega šolstva po letu 1848³⁰

Reformo celotnega šolstva v duhu revolucionarnih zahtev liberalnega meščanstva je napovedal *Osnutek temeljnih načel javnega pouka v Avstriji*.³¹ Tu so bili povzeti vsi reformski načrti, ki jih je nameravalo uveljaviti novoustanovljeno ministrstvo za uk in bogočastje, ki je 23. marca 1848 zamenjalo prejšnjo študijsko dvorno komisijo.³² Ob predvidenih spremembah, ki so se nanašale na osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje,³³ je na novo definiral odnos med cerkvijo in šolo: sicer bi cerkev še naprej imela vse pristojnosti pri izvajanju verouka in je imel katehet oziroma župnik odločilno vlogo pri vodenju posamezne šole, toda cerkveni nadzor nad šolstvom, kot ga je predpisovala *Politična šolska ustava*, naj bi sedaj zamenjal posvetni nadzor izbranih šolnikov in izvoljenih zastopnikov ljudstva.

Reakcionarni odpor je preprečil, da bi se revolucionarne ideje, ki jih je prinesel Osnutek, realizirale. Osnovnošolsko področje je še naprej urejala *Politična šolska ustava*, cerkveni vpliv na osnovno šolo pa se je z uveljavitvijo absolutizma še okrepil in dosegel višek s sklenitvijo konkordata leta 1855. Drugače je bilo v srednjih šolah. Na podlagi smernic, ki jih je prinesel *Osnutek temeljnih načel javnega pouka*, je leta 1849 minister grof Leo Thun-Hohenstein izdal *Organizacijski osnutek gimnazij in realk v Avstriji*.³⁴

Revolucionarno leto je prineslo tudi nov in drugačen odnos do zasebne pobude na področju šolstva. Koncept zasebnega šolstva, kot ga poznamo danes, ima izvor v t. i. *Oktroirani marčni ustavi* z dne 4. marca 1849 in vzporedno uzakonjenem *Cesarskem patentu*, ki je veljal v nemško-slovanskih deželah cesarstva³⁵ in torej tudi na večjem delu današnje Slovenije. Tretji člen tega zakona je določal, da ima vsak državljan, ki lahko zakonito dokaže svojo usposobljenost, pravico ustanoviti učno ali vzgojno ustanovo in v takšni ustanovi poučevati, 13. člen pa je ministrstvu naložil, da zagotovi ustrezne provizorične uredbe, ki bodo to omogočale, dokler ne bo to področje celovito zakonsko urejeno. Na ti določili se je skliceval minister Thun (1850) v razlagi in utemeljitvi *Provizoričnega zakona o zasebnem pouku* (Provisorisches Gesetz über den

30 Podrobneje o tem Edvard Protner, Razvoj zakonskega urejanja zasebnega šolstva v obdobju habsburške monarhije in Avstro-Ogrske. v: Marjan Šimenc in Veronika Tašner, Zasebno šolstvo v Sloveniji, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2011.

31 Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesen in Oesterreich – ponatisjen v Helmut Engelbrecht, Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf Boden Österreichs, IV, Von 1848 bis zum Ende der Monarchie. Wien: Österreichischer Bundesverlag, 1986, str. 517–520.

32 Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, II, str. 7.

33 Ibid., str. 8–16.

34 Josef Scheipl./ Helmut Seel, Die Entwicklung des österreichischen Schulwesens von 1750–1938. Graz: Leykam Verlag, str. 46.

35 Bernhardt Klein, Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme, Linz, Universitätsverlag Rudolf Trauner, 1996, str. 60.

Privatunterricht),³⁶ ki je bil uzakonjen 17. junija 1850. Gre za zakon, ki je bil sicer zamišljen kot začasen, vendar je na slovenskih tleh veljal vse do razpada avstro-ogrske monarhije leta 1918, v Avstriji pa celo vse do 60. let 20. stoletja.³⁷

*Provizorični zakon o zasebnem pouku*³⁸ je v 1. členu določil, da se lahko v prihodnje predmeti gimnazij in realk izvajajo tudi v zasebnih ustanovah, ljudskih oziroma osnovnih šol pa ta zakon ni zajel. Thun je s tem v zvezi v svojem ekspezeju zapisal, da je izdelava zakonskih določil o zasebnem pouku na ljudskošolski ravni povezana s toliko pripravami in prinaša toliko težav, da dela še ni bilo mogoče končati.³⁹ Vendar tudi po sprejetju zakona delo ni bilo končano tako kmalu, kot je (očitno) predvideval. Zasebno izobraževanje na osnovnošolski stopnji in na področju izobraževanja učiteljev, ki je bilo z njim sistemsko povezano, je pravno uredil šele tretji avstrijski osnovnošolski zakon iz leta 1869, do takrat pa je to področje predpisoval 20., zadnji člen *Provizoričnega zakona*, ki je za zasebni pouk, kolikor je namenjen »ljudskošolskemu« pouku, predpisal, da ostajajo veljavna dosedanja določila, le da sedaj ni več potrebno, da bi zasebni učitelj moral dokazati svojo usposobljenost.⁴⁰ Tako so tudi za urejanje zasebnega izobraževanja na področju izobraževanja učiteljev takrat še ostala v veljavi določila *Politične šolske ustave*.

Okrepitev vloge cerkve s konkordatom iz leta 1855⁴¹

Vzpon liberalizma, ki ga je napovedalo revolucionarno leto 1848, je reakcija in ponovna okrepitev konservativne politike uspela ustaviti za skoraj dve naslednji desetletji. Pri tem si je oblast zagotovila izdatno podporo cerkve. Kljub reakciji se je šolska reforma nadaljevala in je bila na področju univerzitetnega in gimnazijskega izobraževanja privedena do konca ter uveljavljena na celotnem ozemlju monarhije. Drugače je bilo v osnovnem šolstvu – s sklenitvijo konkordata se je nezadovoljivo stanje tega šolskega segmenta dodatno utrdilo. Kot poudarja Schmidt, smo takrat »prvikrat in zadnjikrat

36 Provisorisches Gesetz über den Privatunterricht, »Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich«, No. 309, 27. 6. 1850. Zakon je ponatisnjen v Engelbrecht, Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf Boden Österreich, IV, str. 535–537.

37 Klein, Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme, str. 60.

38 Povzeto po: Provisorisches Gesetz über den Privatunterricht.

39 Leo. Thun, Grafen von, Allerunterthänigster Vortrag des treuehorsamen Ministers des Cultus und Unterrichts Leo Grafen von Thun, betreffend provisorisches Gesetz über den Privatunterricht, Vierunddreißigste Beilage-Heft zum allgemeinen Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, Priloga k št. 309, 1850, str. 202.

40 Provisorisches Gesetz über den Privatunterricht.

41 Prim. Protner, Razvoj zakonskega urejanja zasebnega šolstva v obdobju habsburške monarhije in Avstro-Ogrske.

dobili od države priznana versko šolo ...⁴², spremenila pa se je tudi nadzorna funkcija cerkve. Če so po določilih *Politične šolske ustave* katoliški duhovniki imeli pravico in dolžnost nadzirati šole, vendar kot pooblaščeneci države, je s konkordatom postala najvišji razsodnik o šoli Katoliška cerkev.⁴³ Takšna pravna ureditev je povsem zabrisala razliko med državno šolo in versko šolo – zasebne konfesionalne šole so sicer obstajale, toda Katoliška cerkev ni imela nobene potrebe za ustanavljanje svojih zasebnih šol, saj je peti člen konkordata⁴⁴ določal: »Celoten pouk katoliške mladine bo v vseh, tako javnih kot nejavnih (nicht öffentlichen) šolah, usklajen z naukom katoliške religije.«

Konkordat ne omenja zasebnih šol, temveč javne in nejavne šole. Očitno je, da je takšna formulacija povsem enoznačno zajela vse šole; zasebne in državne in v tem sklopu seveda tako šole s pravico javnosti kot tiste, ki te pravice niso imele, kar pomeni, da je Katoliška cerkev s konkordatom dobila nadzor tudi nad evangeličanskimi in judovskimi šolami.⁴⁵ V takšnih razmerah seveda niti država niti cerkev nista imeli potrebe, da bi se kar koli spremenilo na področju izobraževanja učiteljev – zaključni izpit po opravljenem učiteljskem tečaju (preparandiju) na normalki ali glavni šoli se je še naprej izvajal pred škofijskim šolskim nadzornikom.

Dokončno konstituiranje pravne ureditve zasebnega šolstva v Avstro-Ogrski⁴⁶

Kot rezultat prizadevanja liberalnega tabora za odpravo cerkvene dominancie na šolskem področju je mogoče razumeti t. i. *Protestantski patent*,⁴⁷ zakon iz leta 1861, ki je evangeličanske šole osvobodil nadzora Katoliške cerkve.⁴⁸ V naslednjih letih je sledilo intenzivno prizadevanje za spremembo zakonodaje – politične ovire so bile premagane leta 1867, ko je novoizvoljeni državni zbor dobil močno liberalno večino. Prvi rezultat politične prevlade liberalcev je bila tako imenovana *Decembrska ustava* iz leta 1867,⁴⁹ ki jo je sestavljalo pet temeljnih državnih zakonov. Med njimi je bil tudi

42 Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, II, str. 33.

43 Ibid., str. 34.

44 Členi konkordata iz leta 1855, ki se nanašajo na šolstvo, so ponatisnjeni v Helmut Engelbrecht, *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf Boden Österreichs*. IV. Von 1848 bis zum Ende der Monarchie. Wien: Österreichischer Bundesverlag, 1986, str. 544–546, pod naslovom »Aus dem Konkordat zwischen Franz Joseph I. und Papst Pius IX. (1855)«.

45 Klein, Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme, str. 74.

46 Prim. Protner, Razvoj zakonskega urejanja zasebnega šolstva v obdobju habsburške monarhije in Avstro-Ogrske.

47 *Das Protestantenpatent vom 8. april 1861*.

48 Klein, Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme, str. 80.

49 *Die Dezemberverfassung 1867*.

Temeljni državni zakon o splošnih pravicah državljanov,⁵⁰ ki v Avstriji velja še danes.⁵¹ Za nadaljnji razvoj zasebnega šolstva je bil ključen 17. člen, ki vsakemu državljanu priznava pravico ustanoviti šolo in na njej poučevati (ob ustrezni izobrazbi). S tem zakonom je bila, kot poudarja Klein⁵² na ravni temeljnega zakona prvič zasidrana pravica do svobodnega ustanavljanja zasebnih šol vseh vrst in stopenj (pod nadzorom države), še naprej pa so bile predvidene omejitve za pouk na domu (podobno kot v *Provizoričnem zakonu* iz leta 1850). S tem je bila Katoliška cerkev postavljena v enak položaj kot vse druge konfesije.

Naslednji zakon iz sklopa liberalne šolske zakonodaje tistega časa je bil *Zakon, s katerim se izdajajo temeljne določbe o razmerju šole do cerkve*⁵³ z dne 25. maja 1868, s katerim se je dokončno pretrgala tesna povezava Katoliške cerkve in šole.

Katoliška cerkev se je tem določilom seveda odločno upirala, toda poti nazaj ni bilo več – preostala ji je samo še možnost (tako kot tudi cerkvam drugih konfesij) ustanavljanja lastnih zasebnih šol sekundarne stopnje v skladu s *Provizoričnim zakonom o zasebnem pouku* iz leta 1850. Status zasebnih splošnoizobraževalnih šol na primarni in nižji sekundarni stopnji pa je dokončno uredil Državni osnovnošolski zakon⁵⁴ (v nadaljevanju DOZ) iz leta 1869.⁵⁵

Izobraževanje učiteljev in določila glede zasebnih šol v 3. avstrijskem osnovnošolskem zakonu

Ta zakon je na področju osnovnošolskega izobraževanja in izobraževanja učiteljev uveljavil tiste zahteve, ki so po revolucionarnem letu 1848 zaradi politične reakcije in odpora Katoliške cerkve ostale neuresničene. Zakon je ukinil prejšnjo diferenciacijo osnovnih šol na trivialke, glavne šole ter normalke – namesto tega je uvedel (prva štiri leta enotno) osemletno obvezno osnovno šolo. S tem zakonom so postale šole državne in deželne ustanove, učitelji pa deželni uslužbenci. Uzakonjen je bil posvetni šolski

---

50 *Das Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger.*

51 Klein, Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme, str. 84.

52 Ibid.

53 Das »Gesetz, wodurch grundsätzliche Bestimmungen über das Verhältnis der Schule zur Kirche erlassen werden« – za prevod primerjaj Vasilij Melik, Slovenci in »nova šola«, v: Vlado Schmidt idr. (ur.), Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970, str. 31–63.

54 *Das Reichsvolksschulgesetz 1869.*

55 Povzemamo po: Gesetz vom 14. Mai 1869 (R.-G.-Bl. Nr. 62. – M. -V.- Bl. 1869, Nr. 40), durch welches die Grundsätze des Unterrichtswesens bezüglich der Volksschulen festgestellt werden, und Gesetz vom 2. Mai 1883, (R.-G.-Bl. Nr. 53. – M. – V. – Bl. 1869, Nr. 15), womit einige Bestimmungen des Gesetzes vom 14. Mai 1869, R.-G.-Bl. Nr. 62, abgeändert werden, (Das Reichsvolksschulgesetz), in *Das Reichsvolksschulgesetz samt dem wichtigsten Durchführungs-Vorschriften einschließlich der definitiven Schul- und Unterrichtsordnung für allgemeine Volksschulen und für Bürgerschulen.* Wien, Im kaiserlich-königlichen Schölbucher-Verlag, 1906, str. 3–24.

Zavod uršulink v Ljubljani. (SŠM, fototeka)

nadzor in s tem je bila dokončno prekinjena odvisnost učitelja od duhovščine. Še posebno velik korak pa je zakon naredil na področju izobraževanja učiteljev – predpisal je ustanavljanje štiriletnih, po spolih ločenih učiteljišč in s tem izobraževanje učiteljic formalno izenačil z izobraževanjem moških kolegov. Dejansko je bil to izjemen premik tudi v spremembi socialnega statusa mnogih deklet, ki so se odločile za tovrstno izobraževanje, saj je postal poklic učiteljice v tistem času edini intelektualni poklic, ki je ženskam omogočal možnost ekonomske neodvisnosti.⁵⁶

V primerjavi s prejšnjimi enoletnimi oziroma dvoletnimi tečaji, ki so se izvajali na normalkah in glavnih šolah, so bila učiteljišča samostojne ustanove. Vsako učiteljišče je moralo imeti t. i. vadnico, vzorno osnovno šolo, kjer so se izvajale hospitacije in praktični učni nastopi učiteljskih kandidatov. Bistveno se je povečala tudi kvaliteta, zahtevnost in strokovna poglobljenost, ki je sledila najsodobnejšim pedagoškim konceptom tistega časa.⁵⁷

Z DOZ se je uveljavilo razlikovanje med javnimi in zasebnimi šolami, ki je aktualno še danes. Kot »javno ustanovo« je 2. člen definiral vsako osnovno šolo, ki jo ustanovi in (v celoti ali deloma) vzdržuje država, dežela ali občina in je dostopna vsem, ne glede na veroizpoved. Vse na drugačen način ustanovljene in vzdrževane ljudske šole so po tem zakonu zasebne šole – njihovo delovanje je predpisalo samostojno poglavje in v tem sklopu je bila posebna pozornost namenjena tudi zasebnim učiteljiščem,

56 Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*, III, Ljubljana: Delavska enotnost, 1988, str. 245–246.

57 Prim. Edvard Protner, *Pädagogischer Takt und Lehrerpersönlichkeit in herbartianischen Konzepten der Lehrerbildung*, v: Rotraud Coriand (ur.). *Herbartianische Konzepte der Lehrerbildung: Geschichte oder Herausforderung?*. Bad Heilbrunn: Julius Klinkhardt, 2003, str. 205–223.

Zavod uršulink v Ljubljani – šolski hodnik. (SŠM, fototeka)

ki jih starejši *Provizorični zakon* še ni zajemal, saj jih (v takšni obliki, kot jih je uzakonil DOZ) še ni bilo.

DOZ je ustanavljanje zasebnih (ženskih in moških) učiteljišč dovoljeval pod pogojem, da je statut in učni načrt potrdil šolski minister, direktor ali učitelj na zasebni ustanovi pa je moral dokazati ustrezno usposobljenost. Toda to še ni zadostovalo za pravico do podeljevanja javno veljavnega spričevala – to pravico je lahko zasebnemu učiteljišču podelil minister pod pogojem, da se učni načrt ni bistveno razlikoval od učnega načrta državnih učiteljišč in če je imel zasebni zavod za namestitev direktorja in učiteljev soglasje deželne šolske oblasti, zaključni izpit pa se je moral odvijati pod vodstvom nadzornika, ki je dajal soglasje k zrelostnemu spričevalu. Kako dosledno je oblast vztrajala pri tem, da zasebna učiteljišča zagotovijo enakovredne standarde dela kot državna, kaže tudi to, da je smel minister po odloku iz leta 1896 to pravico podeliti šele po tem, ko je prva generacija maturantov na učiteljišču pokazala svoje znanje.⁵⁸

Cerkev je proti novim zakonskim predpisomi odločno protestirala.⁵⁹ Tudi ko je proti koncu 19. stoletja liberalizem izgubil vodilno politično vlogo in je Katoliška cerkev svoj vpliv okrepila tudi ob pomoči krščanskosocialnega gibanja, se položaj na področju zakonske ureditve zasebnega šolstva ni spremenil. Nezadovoljstvo cerkve z njenim vplivom znotraj državnega šolskega sistema je vodilo v oblikovanje nove logike ustanavljanja zasebnih šol – logiko, ki je sedaj bolj kot na socialnih temeljih na

58 Klein, Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme, str. 102.

59 Vlado Schmidt, Osnovna šola in osnovnošolska zakonodaja pred sto leti, v: Vlado Schmidt idr. (ur.), Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana, Slovenski šolski muzej, str. 27.

svetovnonazorskih motivih. Ti so se še okrepili v 80. letih 19. stoletja, ko so na šolsko politiko začela intenzivno vplivati društva. Po vseh deželah Avstro-Ogrske najdemo razkol med svobodomiselno-liberalno naravnanimi društvi in njim nasprotnimi klerikalnimi društvi. V Sloveniji je konec 19. stoletja strokovna učiteljska organizacija (Zaveza slovenskih učiteljskih društev) sprejela liberalna stališča in tako prekinila dotedanjo enotnost. Katoliško usmerjeno učiteljstvo je bilo v manjšini in je zato leta 1900 osnovalo svojo učiteljsko organizacijo (Slomškova zveza).⁶⁰ V Avstriji je nasproti liberalni Nemško-avstrijski učiteljski zvezi (Deutschösterreichischen Lehrerbund) stalo klerikalno usmerjeno Katoliško šolsko društvo (Katholische Schulverein). Cilj zadnjega je bil katoliškim otrokom priboriti katoliško šolo pa tudi ustanavljanje katoliških srednjih šol in učiteljišč. Po Engelbrechtovih⁶¹ besedah se je takrat začel hiter vzpon takrat še skromnega zasebnega šolstva, ki ga je izvajalo le nekaj redov. Podobno se je tudi Slomškova zveza na Slovenskem zavzemala za ustanavljanje katoliških zasebnih šol – te zahteve so izpostavili v resoluciji drugega katoliškega shoda, ki je bil hkrati tudi ustanovni zbor Slomškove zveze leta 1900.⁶²

Zasebna učiteljišča do 1. svetovne vojne

Omenili smo že, da so učiteljske tečaje za ženske organizirale uršulinke v Ljubljani in Škofji Loki in tukaj smemo iskati zametek zasebnih učiteljišč, ki so se začela odpirati po novih določilih DOZ. Ljubljanske uršulinke so zasebno žensko učiteljišče ustanovile že leta 1869 in tako poskrbele za neprekinjeno kontinuiteto v izobraževanju lastnega učiteljskega naraščaja. Do leta 1902, ko je to učiteljišče dobilo pravico javnosti, so gojenke opravljale maturo na državnem ženskem učiteljišču. V Škofji Loki so uršulinke ustanovile zasebno žensko učiteljišče leta 1906, pravico javnosti pa so dobile leta 1910.⁶³ V Sloveniji je bilo v obdobju pred 1. svetovno vojno v skladu z DOZ ustanovljeno še tretje zasebno žensko učiteljišče – odprle so ga katoliške redovnice iz reda šolskih sester leta 1892 v Mariboru (pravico javnosti je ta šola dobila leta 1896).⁶⁴

Da bi bolje pojasnili prisotnost in položaj zasebnih učiteljišč na Slovenskem, je potrebno naštetih še državna učiteljišča, ki so bila v Sloveniji ustanovljena skladno z DOZ. V Ljubljani je moško učiteljišče z delom začelo v šolskem letu 1870/71, žensko učiteljišče pa eno leto pozneje. V Mariboru je bilo državno moško učiteljišče

60 Prim. Branko Šuštar, Učiteljske organizacije na Slovenskem in njihova idejna usmeritev od srede 19. do sredine 20. stoletja, v: Šolska kronika, 2, 2001, str. 329–339.

61 Engelbrecht, Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf Boden Österreich, IV, str 121.

62 France Strmčnik, Razvoj izobraževanja osnovnošolskega učiteljstva na Slovenskem v obdobju od leta 1869 do razpada Avstro-Ogrske, v: Vlado Schmidt idr. (ur.), Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, str. 397.

63 Kogoj, Uršulinke na Slovenskem, str. 112–114.

64 Kronika matrne hiše šolskih sester v Mariboru, str. 608–609.

ustanovljeno že leta 1869, deželno žensko učiteljišče pa leta 1902.⁶⁵ Med učiteljišča, ki so bila ustanovljena na ozemlju s slovenskim prebivalstvom in so na njih poleg italijanščine oziroma nemščine uporabljali tudi slovenščino, smemo šteti še učiteljišča v Trstu, Gorici, Kopru in Celovcu. Znotraj meja Slovenije danes najdemo samo Koper. To učiteljišče je bilo ustanovljeno v šolskem letu 1872/73. Učni jezik je bil italijanski, nemški jezik je bil obvezen učni predmet za vse učence, slovenski pa samo za tiste, ki so se želeli usposobiti za poučevanje na slovenskih osnovnih šolah. Pozneje se je učiteljišče reorganiziralo tako, da je imelo italijanski, slovenski in hrvaški oddelek. Na zahtevo Slovencev se je slovenski oddelek leta 1909 preselil v Gorico. Po letu 1912 je postal učni in uradni jezik na moškem učiteljišču samo slovenščina – to je bila prva državna srednja šola v Avstro-Ogrski s slovenskim učnim jezikom.⁶⁶

Ne glede na konkretno jezikovno politiko posameznega učiteljišča smemo trditi, da so ta učiteljišča izobraževala tudi učitelje za slovenske osnovne šole in je bila slovenščina tukaj v najslabšem primeru vsaj obvezen učni predmet. Po tem kriteriju je bilo v obdobju pred 1. svetovno vojno več državnih učiteljišč kot zasebnih. Če pa vzamemo za kriterij učiteljišča, ki so delovala znotraj meja današnje Slovenije (in učiteljišča v Kopru ne štejemo kot slovensko učiteljišče), potem je razmerje med državnimi in zasebnimi učiteljišči skoraj izenačeno: delovali sta dve moški in dve ženski državni učiteljišči (Ljubljana in Maribor) ter tri zasebna (cerkvena) ženska učiteljišča. To razmerje je bilo glede na statistiko vpisa otrok v zasebne šole izrazito neproporcionalno, saj so leta 1890 na Kranjskem (osrednji del Slovenije) zasebne osnovne šole obiskovali 3 % otrok, starih med 6 in 12 let, in 2,8 % otrok, starih od 12 do 14 let.⁶⁷ Takšno neskladje se je ohranilo tudi v obdobju med obema vojnama.

Zasebna učiteljišča v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Kraljevini Jugoslaviji

Medtem ko je Avstrija ohranila kontinuiteto razvoja zasebnega šolstva in so določila *Provizoričnega zakona o zasebnem šolstvu* ter DOZ ostala v veljavi vse do velike reforme leta 1962,⁶⁸ je zakonska ureditev zasebnega šolstva v novi državi krenila po poti, ki je bila zasebnemu šolstvu nenaklonjena. Na ozemlju Slovenije so sicer do leta 1929,

65 Strmčnik, Razvoj izobraževanja osnovnošolskega učiteljstva na Slovenskem v obdobju od leta 1869 do razpada Avstro-Ogrske, str. 344–346.

66 Ibid., str. 345.

67 Janez Sagadin, Kvantitativna analiza razvoja osnovnega šolstva na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem po uveljavitvi osnovnošolskega zakona iz leta 1869 ter kvantitativni prikaz osnovnega šolstva v poznejši Dravski banovini. V: Vlado Schmidt et al., Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, str. 143.

68 Prim. Klein, Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme.

ko je bila izvedena celovita šolsko zakonodajna reforma, veljali stari avstrijski zakoni,⁶⁹ toda že ustava, sprejeta 28. junija 1921, ki je bila do leta 1929 edina skupna zakonska podlaga za področje šolstva na ozemlju kraljevine, je napovedovala bistveno drugačen odnos do zasebnega šolstva. Tako je 16. člen, ki je določal temeljna izhodišča šolskega sistema, izrazito poudaril državni značaj in nadzor nad šolstvom. Ustava je sicer dopustila možnost ustanavljanja zasebnih šol, vendar naj bi to uredil poseben zakon.⁷⁰

Samostojen zakon o zasebnih šolah v prvi Jugoslaviji ni bil nikoli izdan, so pa vsi trije temeljni šolski zakoni (Zakon o narodnih šolah, Zakon o učiteljskih in Zakon o srednjih šolah), ki so izšli šele leta 1929, poenoteno predpisali, da lahko prejšnje zasebne šole obstajajo naprej, če se prilagodijo predpisom, nove zasebne šole pa se ne smejo ustanavljati.⁷¹ Tako je Zakon o učiteljskih⁷² v 2. členu izrecno predpisal, da so učiteljska državne ustanove in da se zasebna učiteljska ne smejo ustanavljati. To kategorično prepoved je omilil 88. člen v prehodnih določbah, ki je določal, da smejo zasebna učiteljska, ki so obstajala na dan uveljavitve tega zakona, delovati še naprej, če se najpozneje v štirih mesecih prilagodijo zahtevam zakona in jim učitelje odobri šolski minister.

Zakon o učiteljskih je poenotil izobraževanje učiteljev v Kraljevini Jugoslaviji na ravni višje sekundarne stopnje, kar je bilo razočaranje za tiste, ki so se zavzemali za dvig izobraževanja učiteljev na raven pedagoške akademije ali celo na raven fakultetnega izobraževanja.⁷³ Bistvena pridobitev v primerjavi s prejšnjo ureditvijo je bila zgolj ta, da se je sedaj izobraževanje učiteljev podaljšalo za eno leto.

Šolska zakonodaja je torej prepovedovala ustanavljanje zasebnih šol – kontinuirano pa so v Sloveniji še naprej delovala vsa tri zgoraj omenjena ženska učiteljska. Kontinuiteto sta ohranili tudi obe zgoraj omenjeni državni moški in obe državni ženski učiteljski v Ljubljani in Mariboru. Ko je državna uredba leta 1932 predpisala združitev ženskih in moških državnih učiteljskih v enotne šole, se je zgodila nenavadna situacija: v Sloveniji smo imeli do leta 1941, ko se je na naših tleh začela 2. svetova vojna, več zasebnih učiteljskih kot državnih. Še naprej so delovala tri ženska zasebna učiteljska, namesto prejšnjih štirih (dveh moških in dveh ženskih) pa sta ostali

69 Jože Ciperle in Andrej Vovko, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987, str. 71.

70 Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenca, Zagreb: Naklada Ćirilo-Methodske nakladne knjižare, 1921.

71 Edvard, Protner, *Splošnoizobraževalne zasebne šole na Slovenskem med preteklostjo in sedanjostjo*, v: *Sodobna pedagogika*, letn. 61, št. 5, 2010, str. 56–73.

72 Zakon o učiteljskih. Tiskovna zadruga: Ljubljana, 1930.

73 Edvard, Protner / Zdenko, Medveš / Štefka, Batinič / Suzana, Miovska Spaseva / Vera, Spasenović / Snježana, Šušnjara / Vučina, Zorič / Nataša, Vujisić Živković, *Primerjava razvoja izobraževanja učiteljev v državah nekdanje Jugoslavije*, v: *Šolska kronika*, letn. 21 = 45, št. 1/2, 2012, str. 82–100.

dve mešani državni učiteljski. ⁷⁴ Pri tem je vendarle potrebno upoštevati, da je bilo v šolskem letu 1939/40 v obeh državnih učiteljskih 430 dijakov, v vseh treh zasebnih učiteljskih skupaj pa samo 153 dijakinj, ⁷⁵ kar je 26,2% delež vseh dijakov na učiteljskih. Za primerjavo povejmo, da je bilo takrat na 14 državnih (in 2 mestnih) gimnazijah 12244 dijakov, na edinih dveh zasebnih (katoliških) gimnazijah pa 766 dijakov, kar predstavlja le 5,9 %. ⁷⁶ Na 858 osnovnih šolah je bilo takrat 177549 otrok, na 18 zasebnih šolah pa je bilo 2976 učencev, ⁷⁷ kar je 1,6 %.

To izrazito neskladje med deležem otrok, ki so se šolali na zasebnih (katoliških) šolah, in deležem učiteljic, ki so svojo izobrazbo dobile na zasebnih učiteljskih, kaže, kako močno je bilo prizadevanja Katoliške cerkve, da z versko izobraženimi učiteljicami zagotovi večjo prisotnost katoliške vere v šolah, po tem, ko sta njen vpliv omejila avstrijski DOZ in pozneje jugoslovanska šolska zakonodaja iz leta 1929.

Položaj zasebnih učiteljskih med 2. svetovno vojno in po njej

Ob začetku 2. svetovne vojne je bila Slovenija razkosana med tri okupatorje: Nemce, Italijane in Madžare. Nemci so na okupiranem ozemlju ukinili slovenske šole in jih nadomestili z nemškimi. Zaplenili so tudi vso cerkveno premoženje ⁷⁸ in tako onemogočili delovanje zasebnega učiteljskega uršulink v Škofji Loki ⁷⁹ in šolskih sester v Mariboru. ⁸⁰ Drugačen je bil položaj šolstva v ljubljanski pokrajini, ki je bila pod italijansko oblastjo. Tukaj so slovenske šole nadaljevale z delom in tako tudi ljubljansko zasebno učiteljske uršulink. Z delom je to učiteljske nadaljevalo tudi po kapitulaciji Italije, ki so ga po umiku italijanske vojske zasedli Nemci. ⁸¹ Ne glede na to pa je mogoče skleniti, da predstavlja obdobje nemške okupacije in uveljavitve nacionalsocialističnega pravnega reda čas, ko je bilo delovanje in ustanavljanje zasebnih šol povsem

74 Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini. Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani, 1934, str. 31–33. Za primerjavo povejmo, da je bilo razmerje med javnimi in zasebnimi učiteljski podobno tudi v Avstriji. Leta 1937 je bilo tukaj 14 državnih učiteljskih (6 moških, 5 mešanih in 3 ženska) ter 14 zasebnih (3 moška in 11 ženskih). J. Schmidt, *Entwicklung der katholischen Schule in Österreich*, Wien: Herder & Co., 1958, str. 176–177.

75 Statistični pregled šolstva in prosvete v dravski banovini za šolsko leto 1939/40. Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani, 1940, str. 45.

76 Ibid.

77 Ibid., str. 22.

78 Tone Ferenc, *Okupacijski sistemi na Slovenskem 1941–1945*, Ljubljana: Modrijan, 1997, str. 16.

79 Tatjana Hojan, *Uršulinske šole od prihoda do leta 1945*, v: Marija Jasna. Kogoj (ur.), *Tristo let ljubljanskih uršulink*, Ljubljana: Družina, 2002, str. 171.

80 *Kronika matere hiše šolskih sester v Mariboru*, str. 679–681.

81 Hojan, *Uršulinske šole od prihoda do leta 1945*, str. 171.

onemogočeno⁸² in to je bilo zagotovo do zasebnih šol najbolj odklonilno obdobje v njihovem razvoju.

Toda tudi čas po 2. svetovni vojni zasebnemu šolstvu ni bil naklonjen. Z osvoboditvijo se je v Sloveniji uveljavil nov družbeni sistem. Vodilna ideologija marksističnega svetovnega nazora že sicer ni bila naklonjena religiji, najbolj pa je na odnos nove oblasti do Cerkve vplival očitek, da se je med vojno postavila na stran okupatorja in da je podpirala kolaboracijo.⁸³ Nova oblast, ki je vzgojo in izobraževanje razumela kot izključno pristojnost države, je na različne načine – med drugim tudi s podržavljenjem samostanskega premoženja – onemogočila šolsko delovanje redovnih skupnosti. Uršulinke v Škofji Loki in šolske sestre v Mariboru svojega šolsko-izobraževalnega dela po vojni niso več obnovile, ljubljanske uršulinke pa so ob koncu vojne maja 1945 sicer nadaljevale s šolsko dejavnostjo, vendar so bile njihove šole še istega leta podržavljene. Šolsko ministrstvo je uršulinkam sicer obljubilo, da bodo dobile učiteljsko zaposlitev kot državne uslužbenke, vendar so bile že marca 1946 vse odpuščene.⁸⁴ Dokončno pa je delovanje zasebnih učiteljišč na slovenskih tleh ukinila Uredba ministrstva za prosveto o učiteljiščih v šolskem letu 1945/46, izdana 3. septembra 1945, ki je v 1. členu določila: »Ukinejo se vsa zasebna učiteljišča. Učenke teh se smejo vpisati v ustrezajoče razrede državnih učiteljišč.«⁸⁵

Do leta 1953 je bilo v Sloveniji povsem onemogočeno delovanje zasebnih šol. Tega leta je jugoslovanska skupščina sprejela Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti, ki je sicer omogočal ustanavljanje konfesionalnih šol - na tej podlagi je Katoliška cerkev v Sloveniji ustanovila dve zasebni gimnaziji – vendar njun status ni bil enak, kot so ga imele konfesionalne šole v času prve Jugoslavije ali v Avstro-Ogrski, saj šoli nista imeli pravice podeljevati javno veljavnih spričeval. Večji premik se je zgodil leta 1991, ko je strokovni svet za vzgojo in izobraževanje potrdil skladnost njunih programov s programi državnih gimnazij in je takratni republiški parlament sprejel zakon, ki je med drugim določil, da se spričevali obeh omenjenih šol od uveljavitve tega zakona naprej štejeta za javni listini. Tako smo na Slovenskem vendarle imeli dve zasebni šoli že pred osamosvojitvijo in spremembo političnega sistema.⁸⁶ Povsem novo, sodobno pravno ureditev zasebnega šolstva smo v Sloveniji dobili šele po osamosvojitvi in uvedbi parlamentarne demokracije konec leta 1991. Šolska zakonodaja iz 1996 je nekaj manj kot 150 let po tistem, ko smo podobno pravno ureditev zasebnega šolstva na naših tleh dobili prvič, ponovno pravno uredila ustanavljanje zasebnih šol.

82 Klein, Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme, str. 182–183.

83 Aleš Gabrič, Sledi šolskega razvoja na Slovenskem. Ljubljana: Pedagoški inštitut, Digitalna knjižnica, 2009 <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=71> (pridobljeno 17. 11. 2009).

84 Bogdan Kolar, Uršulinke in njihove ustanove v času totalitarnih družbenih razmer na Slovenskem, v: Kogoj, Tristo let ljubljanskih uršulink, str. 125.

85 Ur. l. SNOS in NVS, 8. 9. 1945, št. 33, Uredba ministrstva za prosveto o učiteljiščih v šolskem letu 1945/46, str. 143.

86 Prim. Protner, Splošnoizobraževalne zasebne šole na Slovenskem med preteklostjo in sedanjostjo.

Zaključek

V Sloveniji je tako kot v drugih evropskih državah velika večina zasebnih šol katoliških.⁸⁷ V članku smo sledili razvoju zasebnega šolstva od situacije, ko je imela Katoliška cerkev popoln monopol na področju šolstva, do situacije, ko svojo večinsko navzočnost ohranja zgolj znotraj sektorja zasebnega šolstva. V literaturi je navzoča teza, da je »zgodovinsko gledano /.../ zasebno šolstvo ostanek, ki priča o nastanku javnega šolstva. V te sledove nastanka sodijo predvsem konfesionalne šole...«.⁸⁸ Prikaz razvoja zakonske ureditve zasebnega šolstva v tem članku to tezo nekoliko relativizira. Vzpostavitev šolskega sistema kot »javne zadeve« pod nadzorom države v sklopu 1. avstrijskega šolskega zakona še ni vzpodbudila ustanavljanja zasebnih konfesionalnih šol, ker je (večinska) Katoliška cerkev ohranila dovolj velik vpliv na vsebino in podobo pouka v javnem šolskem sistemu, da ni čutila potrebe po ustanavljanju svojih. Ta vpliv se je še okrepil z uveljavitvijo 2. avstrijskega osnovnošolskega zakona, ko je Katoliška cerkev dobila tudi pravico do nadzora šol – ne samo javnih (državnih), temveč tudi konfesionalnih (judovskih in protestantskih). To nas napeljuje na misel, da zasebne šole v današnjem pomenu pojma niso predvsem posledica državne intervencije in prevzema monopola na šolskem področju – članek izpostavlja, da so zasebne šole predvsem posledica uveljavitve načela enakosti pred zakonom kot temeljnega načela meščanske družbene ureditve. Mnoge katoliške zasebne šole sicer lahko razumemo kot »'zgodovinske' šole, katerih nastanek sega v 'predzgodovino' javnega šolstva«⁸⁹ – sem sodijo predvsem samostanske šole oziroma šole (npr. gimnazije), ki so jih vodili različni redovi. Toda Katoliška cerkev je začela v večjem obsegu ustanavljati lastne konfesionalne šole šele po tem, ko jo je zakonodaja na področju šolstva statusno izenačila z drugimi veroizpovedmi. Spremembe v tej smeri je nakazalo revolucionarno leto 1848, dokončno pa jih je uveljavila liberalna šolska zakonodaja iz leta 1869.

Ugotovitev, da Katoliška cerkev vse do druge polovice 19. stoletja v obdobju državnega šolskega sistema ni imela potrebe, da bi ustanavljala lastne konfesionalne šole, ima pomembno omejitev – to ne velja za šolanje žensk. Marjan Šimenc povsem ustrežno ugotavlja, da je zgodovina »ženskega šolanja /.../ v veliki meri zgodovina zasebnega šolstva«⁹⁰ in to še posebej velja za zgodovino izobraževanja učiteljic. Če poskusimo oceniti zgodovinski pomen in vrednost zasebnih katoliških ustanov za izobraževanje

87 Private education in the European Union. Organistaion, administration, and the public authorities' role. European Union: Eurydice, 2000. http://bookshop.europa.eu/en/private-education-in-the-european-union-pbEC3012728/;pgid=lq1EkniO.1ISR000K4MycO9B0000yvYt81ik;sid=QAEWC_aRZzQWNALR-7-lrJSODWllIebvyXnM=?CatalogCategoryID=QN4KABsteOYAAAEJFZEY4e5L (pridobljeno 17. 10. 2014)

88 Marjan Šimenc, zasebno šolstvo, v: Marjan Šimenc in Janez Krek (ur.), Zasebno šolstvo: struktura, primerjava različnih šolskih sistemov in zakonodajne rešitve v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 1996, str. 11.

89 Ibid., str. 12.

90 Ibid., 37.

učiteljic na Slovenskem, potem je potrebno poudariti predvsem dejstvo, da je imelo to izobraževanje pomembno vlogo pri emancipaciji žensk, saj jim je omogočalo poklicno osamosvojitve v času, ko za ženske ni bilo na voljo drugih intelektualnih poklicev, s katerimi bi se lahko preživljale. Ko pa je pozneje država začela sama ustanavljati učiteljska tudi za ženske, so zasebna katoliška ženska učiteljska odigrala pomembno vlogo pri zagotavljanju pluralizma šolske ponudbe z vidika svetovnonazorske raznolikosti. Izpostaviti je potrebno še značilnost, ki je v prispevku nismo podrobneje analizirali: na zasebnih ženskih katoliških učiteljskih je bil učni jezik praviloma slovenski, medtem ko je bil na državnih učiteljskih (v Ljubljani in Mariboru) do razpada avstro-ogrske monarhije praviloma nemški (tudi za slovenske dijake). S takšno jezikovno politiko so redovnice pomembno prispevale k ohranjanju in razvijanju slovenske nacionalne zavesti. Potreba po ustanavljanju zasebnih šol zaradi potreb izobraževanja žensk ali zaradi ohranjanja jezika sta zgodovinski reminiscenci. Po drugi strani pa ohranja tudi danes svojo legitimnost pravica do ustanavljanja zasebnih šol zaradi zagotavljanja pravice staršev do izbire vrste izobrazbe za njihove otroke – gre za argument, s katerim je minister Thun že leta 1850 legitimiral *Provizorični zakon o zasebnem pouku*.⁹¹

Povzetek

Članek sledi razvoju zasebnega šolstva od situacije, ko je imela Katoliška cerkev popoln monopol na področju šolstva, do situacije ko svojo večinsko prisotnost ohranja zgolj znotraj sektorja zasebnega šolstva. Pokaže se, da vzpostavitev šolskega sistema kot »javne zadeve« pod nadzorom države v okviru 1. avstrijskega šolskega zakona še ni vzpodbudila ustanavljanja zasebnih konfesionalnih šol, ker je (večinska) Katoliška cerkev ohranila dovolj velik vpliv na vsebino in podobo pouka v javnem šolskem sistemu, da ni čutila potrebe po ustanavljanju svojih. Ta vpliv se je še okreпил z uveljavitvijo 2. avstrijskega osnovnošolskega zakona, ko je Katoliška cerkev dobila tudi pravico do nadzora šol – ne samo javnih (državnih), temveč tudi konfesionalnih (judovskih in protestantskih). Prelomnico v razvoju zasebnega šolstva predstavlja revolucionarno leto 1848, ko se načelo enakosti pred zakonom, kot temeljno načelo meščanske družbe, uveljavi tudi na področju šolstva. Katoliška cerkev je začela v večjem obsegu ustanavljati lastne konfesionalne šole šele po tem, ko jo je zakonodaja na področju šolstva statusno izenačila z drugimi veroizpovedmi. Spremembe v tej smeri je nakazala zakonodaja iz leta 1848, dokončno pa jih je uveljavila liberalna šolska zakonodaja iz leta 1869.

Katoliška cerkev vse do takrat ni imela potrebe, da bi v večjem številu ustanavljala lastne konfesionalne šole – vendar to ne velja za šolanje žensk. Če poskusimo oceniti zgodovinski pomen in vrednost zasebnih katoliških ustanov za izobraževanje učiteljic

91 Protner, Razvoj zakonskega urejanja zasebnega šolstva v obdobju habsburške monarhije in Avstro-Ogrske, str. 20.

na Slovenskem, potem je potrebno izpostaviti predvsem dejstvo, da je imelo to izobraževanje pomembno vlogo pri emancipaciji žensk, saj jim je omogočalo poklicno osamosvojitve v času, ko za ženske ni bilo na voljo drugih intelektualnih poklicev, s katerimi bi se lahko preživilje. Ko pa je pozneje država začela sama ustanavljati učiteljišča tudi za ženske, so zasebna katoliška ženska učiteljišča odigrala pomembno vlogo pri zagotavljanju pluralizma šolske ponudbe z vidika svetovnonazorske raznolikosti. Izpostaviti je potrebno tudi to, da je bil na zasebnih ženskih katoliških učiteljiščih učni jezik praviloma slovenski, medtem ko je bil na državnih učiteljiščih (v Ljubljani in Mariboru) do razpada avstro-ogrske monarhije praviloma nemški (tudi za slovenske dijake). S takšno jezikovno politiko so nune pomembno prispevale k ohranjanju in razvijanju slovenske nacionalne zavesti. Potreba po ustanavljanju zasebnih šol zaradi potreb izobraževanja žensk ali zaradi ohranjanja jezika sta zgodovinski reminiscenci. Po drugi strani pa ohranja tudi danes svojo legitimnost pravica do ustanavljanja zasebnih šol zaradi zagotavljanja pravice staršev do izbire vrste izobrazbe za njihove otroke – gre za argument, s katerim je minister Thun že leta 1850 legitimiral prvi (provizorični) zakon o zasebnih šolah na ozemlju habsburške monarhije.

Viri in literatura

- Ciperle, J. in A. Vovko: *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987.
- Gesetz vom 14. Mai 1869 (R.-G.-Bl. Nr. 62. – M. -V.- Bl. 1869, Nr. 40), durch welches die Grundsätze des Unterrichtswesens bezüglich der Volksschulen festgestellt werden, und Gesetz vom 2. Mai 1883, (R.-G.-Bl. Nr. 53. – M. -V. - Bl. 1869, Nr. 15), womit einige Bestimmungen des Gesetzes vom 14. Mai 1869, R.-G.-Bl. Nr. 62, abgeändert werden, (*Das Reichsvolksschulgesetz*), *Das Reichsvolksschulgesetz samt dem wichtigsten Durchführungs-Vorschriften einschlieslich der definitiven Schul- und Unterrichtsordnung für allgemeine Volksschulen und für Bürgerschulen*. Wien, Im kaiserlich-königlichen Schönbucher-Verlag, 1906.
- Engelbrecht, H.: *Geschichte des österreichischen Bildungswesens*. Erziehung und Unterricht auf Boden Österreichs. III. Von der frühen Aufklärung bis zum Vormärz. Wien: Österreichischer Bundesverlag, 1984.
- Engelbrecht, H.: *Geschichte des österreichischen Bildungswesens*. Erziehung und Unterricht auf Boden Österreichs, IV, Von 1848 bis zum Ende der Monarchie. Wien: Österreichischer Bundesverlag, 1986.
- Ferenc, T.: *Okupacijski sistemi na Slovenskem 1941-1945*, Ljubljana: Modrijan, 1997.
- Ficker, A.: *Bericht über österreichisches Unterrichtswesen*. Aus Anlaß der Weltausstellung 1873. 1. del. Geschichte, Organisation und Statistik des österreichischen Unterrichtswesens. Wien: Beck'sche k.k. Universitäts – Buchhandlung, 1873.
- Gabrič, A.: *Sledi šolskega razvoja na Slovenskem*, Ljubljana: Pedagoški inštitut, Digitalna knjižnica, 2009. <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=71> (pridobljeno 17. 11. 2009).

- Gönner, R.: *Die österreichische Lehrerbildung von der Normalschule bis zur Pädagogischen Akademie*, Wien: Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1967.
- Hojan, T.: Vzgoja učiteljic, v: *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*. Hrvatski školski muzeju Zagrebu et al., Zagreb 1969–1970.
- Hojan, T.: Uršulinske šole od prihoda do leta 1945, v: M. J. Kogoj (ur.), *Tristo let ljubljanskih uršulink*, Ljubljana: Družina, 2002.
- Klein, B.: *Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme*, Linz: Universitätsverlag Rudolf Trauner, 1996.
- Kogoj, J.: *Uršulinke na Slovenskem*, Ljubljana: Uršulinski provinciat v Ljubljani, 1982.
- Kogoj, M. J.: *Uršulinke in njihovo vzgojno poslanstvo*, Uršulinski samostan v Ljubljani na prehodu iz avtonomije v Rimsko unijo, s posebnim poudarkom na šolstvu v letih 1868 in 1918, Ljubljana: Družina, 2006.
- Kolar, B.: Uršulinke in njihove ustanove v času totalitarnih družbenih razmer na Slovenskem, v: Kogoj, M. J., *Tristo let ljubljanskih uršulink*, Ljubljana: Družina, 2002.
- Kronika matrne hiše šolskih sester v Mariboru 1864–1919, 1914–1922 in 1939–1941*, Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, Mariborska provinca, 2006.
- Melik, V.: Slovenci in »nova šola«, v: Schmidt, V. idr. (ur.), *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970.
- Politische Verfassung der deutschen Schulen in den K.K. deutschen Erbstaaten*, Wien, 1806.
- Private education in the European Union. Organisation, administration, and the public authorities' role*. European Union: Eurydice, 2000. http://bookshop.europa.eu/en/private-education-in-the-european-union-pbEC3012728/?pgid=Iq1Ekn0.11SR00OK4MycO9B0000yvYt81ik;sid=QAEWC_aRZzQWNALR-7-IrJS0DWIIebvyXnM=?CatalogCategoryID=QN4KABste0YAAAEjFZEY4e5L (pridobljeno 17. 10. 2014).
- Protner, E., *Pedagogika in izobraževanje učiteljev (1919–1941)*, Nova Gorica: Educa, 2000.
- Protner, E.: Pädagogischer Takt und Lehrerpersönlichkeit in herbartianischen Konzepten der Lehrerbildung, v: Coriand, R. (ur.), *Herbartianische Konzepte der Lehrerbildung : Geschichte oder Herausforderung?*. Bad Heilbrunn: Julius Klinkhardt, 2003.
- Protner, E.: Splošnoizobraževalne zasebne šole na Slovenskem med preteklostjo in sedanjostjo, v: *Sodobna pedagogika*, letn. 61, št. 5, 2010.
- Protner, E.: Razvoj zakonskega urejanja zasebnega šolstva v obdobju habsburške monarhije in Avstro-Ogrske, v: Šimenc, M. in V. Tašner, (ur.), *Zasebno šolstvo v Sloveniji*, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2011.
- Protner, E. / Z. Medveš / Š. Batinič / S. Miovska Spaseva / V. Spasenović / S. Šušnjara / V. Zorič / N. Vujisić Živković, Primerjava razvoja izobraževanja učiteljev v državah nekdanje Jugoslavije, v: *Šolska kronika*, letn. 21 = 45, št. 1/2, 2012.

- Protner, E.: Razvoj privatnih ženskih učiteljskih šola u Sloveniji, v: *Anali za povijest odgoja*, 2013, letn. 12.
- Protner, E.: The development of private education regulation in the field of teacher training in Slovenia, v: *History of education & children's literature*, 2013, letn. 8, št. 1.
- Scheipl, J. in H. Seel: *Die Entwicklung des österreichischen Schulwesens von 1750–1938*. Graz: Leykam Verlag, 1987
- Sagadin, J.: Kvantitativna analiza razvoja osnovnega šolstva na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem po uveljavitvi osnovnošolskega zakona iz leta 1869 ter kvantitativni prikaz osnovnega šolstva v poznejši Dravski banovini, v: Schmidt, V. et al., (ur.), *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970.
- Schmidt, J.: *Entwicklung der katholischen Schule in Österreich*, Wien: Herder & Co., 1958.
- Schmidt, V.: Učiteljsko izobraževanje na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja, v: *Sodobna pedagogika*, letn. 9, št. 5–7, 1958.
- Schmidt, V.: Osnovna šola in osnovnošolska zakonodaja pred sto leti, v: Schmidt V. idr. (ur.), *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Schmidt, V.: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*, I., II. in III. del, Ljubljana: Delavska enotnost, 1988.
- Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini*. Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani, 1934.
- Statistični pregled šolstva in prosvete v dravski banovini za šolsko leto 1939/40*. Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani, 1940.
- Strmčnik, F.: Razvoj izobraževanja osnovnošolskega učiteljstva na Slovenskem v obdobju od leta 1869 do razpada Avstro-Ogrske, v: Schmidt, V. idr. (ur.), *Osnovna šola na Slovenskem 1869-1969*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Šimenc, M.: Zasebno šolstvo, v: Šimenc, M in J. Krek (ur.), *Zasebno šolstvo: struktura, primerjava različnih šolskih sistemov in zakonodajne rešitve v Republiki Sloveniji*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 1996.
- Šuštar, B.: Učiteljske organizacije na Slovenskem in njihova idejna usmeritev od srede 19. do sredine 20. stoletja, v: *Šolska kronika*, letn. 2, 2001.
- Thun, L. Grafen von: Allerunterthänigster Vortrag des treugehorsamen Ministers des Cultus und Unterrichts Leo Grafen von Thun, betreffend provisorische Gesetz über den Privatunterricht, v: *Vierunddreißigste Beilage-Heft zum allgemeinen Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich*, Priloga k št. 309, 1850.
- Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenca*. Zagreb: Naklada Ćirilo-Methodske nakladne knjižare, 1921.
- Zakon o učiteljiščih*. Tiskovna zadruga: Ljubljana, 1930.

Zusammenfassung

Die Entwicklung der Gesetzgebung auf dem Gebiet der Privatschulen im slowenischen Raum mit besonderem Nachdruck auf privaten Lehrbildungsanstalten für Frauen

Edvard Protner

Der vorliegende Beitrag verfolgt die Entwicklung des privaten Schulwesens seit der Situation, als die Katholische Kirche ein vollständiges Monopol auf dem Gebiet des Schulwesens besaß, bis zur Situation, als sie ihre mehrheitliche Anwesenheit lediglich im Sektor des privaten Schulwesens zu erhalten vermochte. Es stellt sich heraus, dass die Wiederherstellung des Schulsystems als einer „öffentlichen Angelegenheit“ unter Staatsaufsicht im Rahmen des Ersten österreichischen Schulgesetzes noch nicht die Gründung der privaten, konfessionellen Schulen anregte, weil die (mehrheitliche) katholische Kirche einen genügend großen Einfluss auf den Inhalt und die Gestaltung des Unterrichts im öffentlichen Schulsystem bewahrte und sie deshalb keinen Bedarf an der Gründung der eigenen Schulen hatte. Dieser Einfluss verstärkte sich mit der Inkraftsetzung des Zweiten österreichischen Grundschulgesetzes, als die katholische Kirche das Recht auf Schulaufsicht erhielt, nicht nur in öffentlichen (staatlichen), sondern auch in konfessionellen (jüdischen und protestantischen) Schulen. Einen Wendepunkt in der Entwicklung des privaten Schulwesens stellt das revolutionäre Jahr 1848 dar, als sich das Prinzip der Gleichheit vor dem Gesetz, das grundlegende Prinzip der bürgerlichen Gesellschaft, auch auf dem Gebiet des Schulwesens durchzusetzen vermochte. Die katholische Kirche begann in einem breiteren Ausmaß ihre eigenen konfessionellen Schulen erst dann zu gründen, als ihr Status auf dem Gebiet des Schulwesens mit anderen Konfessionen gleichgestellt wurde. Veränderungen in dieser Richtung wurden von der Gesetzgebung 1848 angedeutet, endgültig aber wurden sie von der liberalen Gesetzgebung im Jahre 1869 durchgesetzt.

Die katholische Kirche hatte bis zu diesem Zeitpunkt keinen Bedarf, in größeren Mengen eigene konfessionelle Schulen zu gründen – dies aber gilt nicht für die Schulung der Frauen. Versucht man, die geschichtliche Bedeutung und den Wert der privaten katholischen Institutionen für die Bildung der Lehrerinnen im slowenischen Raum einzuschätzen, muss man auf jeden Fall vor allem die Tatsache hervorheben, dass diese Bildung eine bedeutende Rolle bei der Emanzipation der Frauen spielte, da ihnen dadurch die berufliche Emanzipation ermöglicht wurde und das zu einem Zeitpunkt, als den Frauen keine anderen Berufe zur Verfügung standen, mit denen sie in der Lage wären, sich ihren Lebensunterhalt zu verdienen. Als aber dann der Staat begann, selbst Lehrerbildungsanstalten auch für Frauen zu gründen, spielten die privaten katholischen Lehrbildungsanstalten für Frauen eine bedeutende Rolle bei der Bereitstellung des Pluralismus im Schulangebot angesichts der weltanschaulichen Vielfalt. Man muss auch hervorheben, dass an den privaten katholischen Lehrbildungsanstalten für Frauen die Unterrichtssprache in der Regel Slowenisch war, während an den staatlichen Lehrerbildungsanstalten (in Ljubljana und Maribor) bis zum Zerfall der Donaumonarchie in der Regel in Deutsch (auch für slowenische Schüler) unterrichtet wurde. Mit einer derartigen Sprachpolitik leisteten die Nonnen einen wichtigen Beitrag zur Erhaltung und Entwicklung des slowenischen nationalen Bewusstseins. Der Bedarf an der Gründung privater Schulen wegen der Bedürfnisse an Frauenbildung oder wegen der Erhaltung der Sprache, ist eine geschichtliche Reminiszenz. Auf der anderen Seite aber ist auch heute noch das Recht auf Gründung von privaten Schulen legitim. Die Eltern haben nämlich das Recht, die entsprechende Bildung für ihr Kind zu wählen. Dabei handelt es sich um das Argument, mit dem Minister Thun bereits im Jahre 1850 das erste (provisorische) Gesetz über Privatschulen auf dem Gebiet der Habsburgischen Monarchie legitimierte.

Monika Govekar - Okoliš*

Strokovne in gospodinjske šole na Slovenskem med letoma 1848 in 1914

Vocational and domestic science schools in Slovenia between 1848 and 1914

Izvleček

V prispevku je prikazan položaj strokovnih šol kot srednjih šol v Avstriji pod vplivom avstrijske šolske politike in zakonodaje. Opisan je razvoj strokovnega šolstva na Slovenskem, iz katerega spoznamo, da sta bili dve vrsti srednjih strokovnih šol. Ene strokovne šole so bile organizirane in pod vodstvom slovenskih društev, zbornic in združenj in so bile slovenske strokovne šole (obrtne, trgovske, kmetijske, gospodinjske idr), medtem ko so bile strokovne šole, ki so se ustanovljale v sklopu realk (strokovna šola za rokodelce na realki, trgovska šola, risarska šola), in učiteljska tiste šole, ki so bile javne, neposredno pod vodstvom Ministrstva za uk in bogočastje na Dunaju. Prikazali smo razvoj strokovnih, gospodinjskih šol za dekleta in ženske na Slovenskem do leta 1914. Glavna naloga teh šol je bila vzgojiti spretno gospodinje, dobre matere in žene. Analizirali smo gospodinjske šole in ugotavljali podobnosti ter razlike med njimi, njihov pomen za izobraževanje deklet in zaposlenih žensk ter kakšna znanja so gospodinjske šole dajale.

Abstract

This paper describes the position of professional schools in Slovene provinces as secondary schools in Austria under the influence of Austrian school policy and legislature. It describes the development of professional school system in Slovenia which shows us that there were two types of secondary professional schools. One type of professional schools was organised and led by Slovene companies, chambers and associations and they were Slovene professional schools (trade, commercial, agriculture, household, etc). At the same time, professional schools that were founded as a part of general-program secondary schools (professional school for craftsmen in general-program secondary school, commercial school, drawing school) and teacher-training schools were public schools, led by the Ministry of Education and Science in Vienna. We have demonstrated the development of professional, household schools for girls and women in the Slovenian until 1914th. The main task of these schools was to train a skilful housewife, good mother and wife. We analysed the household schools and identified similarities and differences between them, their importance for the education of girls and of employed women, and what kind of knowledge are give household schools.

* Monika Govekar-Okoliš, doc., dr. pedagoških znanosti, Filozofska fakulteta univerze v Ljubljani, e-pošta: monika.govekar-okolis@guest.arnes.si

Strokovne šole v avstrijskem šolskem sistemu

Strokovne šole so bile opredeljene leta 1848 z avstrijskim zakonom Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtwesens in Österreich (Osnutek temeljnih načel javnega pouka v Avstriji). Ta je poleg osnovnega šolstva, gimnazij, realk in fakultet določal tudi »ostale šole«, ki so potrebne za dodatno izobraževanje na že obstoječih temeljih. Te šole naj bi se urejale po lokalnih potrebah.¹ To je pomenilo, da so bile odvisne od neposrednega vpliva, potreb in razvoja industrije, trgovine in obrti posamezne takratne avstrijske dežele.

Potrebe Avstrije so bile usmerjene predvsem v obrtna združenja, tako da so se po letu 1848 ustanovile rokodelske in obrtne zbornice. Slab gospodarski razvoj pa je pripeljal v letu 1873 do gospodarskega zloma, po katerem se je šele začel nov razvoj poklicnega izobraževanja.² V avstrijski šolski politiki si je za obrtne in poklicne šole močno prizadeval Dumreicher (referent za šolske zadeve pri ministrstvu). Te naj bi poleg teoretičnega znanja in s pomočjo praktičnih vaj razvijale tudi spretnosti, ki bi služile kot predznanje za obrtniške dejavnosti.³ Dumreicher si je prizadeval vpeljati gojence k poklicnemu ročnemu delu s sistematično poklicno izobrazbo. Želel je, da bi splošna rokodelska šola (Allgemeine Handwerkschule) postala širša obrtna učna ustanova. Na avstrijskih tleh so se ustanovile tovrstne poskusne šole v mestih. To so bile tako imenovane mestne rokodelske šole, in sicer leta 1855 v Imstu, 1889 pa v Linzu in Celovcu.⁴ Za te šole so skrbele občine in posamezne dežele, ki so jih tudi delno materialno vzdrževale. To nam kaže, da so obrtniki svoje sinove nadalje šolali v poklicnih šolah, v realkah ali v gimnazijah, delno pa tudi v rokodelskih šolah, ki pa so jih pretežno obiskovali dečki iz nižjega socialnega sloja. Te šole so se ustanovljale le do leta 1893.⁵ Pri tem naj omenimo tudi javne – državne obrtne šole, ki so nastale leta 1876 v Gradcu in Salzburgu, 1880 na Dunaju, medtem ko v Celovcu, kljub prizadevanjem, državna obrtna šola ni bila ustanovljena zaradi nezadostno razvitega obrtniškega sloja.⁶

Poleg teh vrst šol so v Avstriji nastale nedeljske ponavljalne šole, katerih namen je bil poklicno izobraževanje vajencev, pomočnikov in mojstrov, ki je potekalo v obliki različnih tečajev ob nedeljah. Te šole so nudile nujno potrebna tehnična znanja za določene obrti. Nosilci tega izobraževanja so bile osnovne šole, realke, obrtna združenja ali zasebniki. Najbolj so se te šole razvijale po tistih delih avstrijske monarhije, ki so bili gospodarsko manj razviti.⁷ Po letu 1870 so se ustanovljale tudi obrtne šole za

1 Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtwesens in Österreich, Wien 1848.

2 Helmut Engelbrecht, *Der Ausbau des beruflichen Bildungswesens, v: Geschichte des österreichischen Bildungswesens, Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs, Von 1848 bis zum Ende der Monarchie*, Band 4, Wien 1986, str. 193.

3 Ibid., 194–195.

4 Ibid., 195.

5 Ibid., 195.

6 Ibid., 205.

7 Ibid., 196.

deklice, in to za trgovinsko stroko. Vse oblike tovrstnega obrtnega izobraževanja se od osemdesetih let 19. stoletja v Avstriji niso več razvijale. V nekaterih avstrijskih deželah niti ni bilo ustreznih pogojev in priprav za izvajanje tega šolanja.⁸

Omeniti moramo tudi kmetijske šole, ki jih je ustanovljala deželna oblast, lahko pa tudi posamezniki v društvih.⁹ Te šole so se hitro širile, tako da je Avstrija leta 1885 imela kar 200 kmetijskih šol. Pouk v teh je potekal vedno pozimi, od novembra do marca, v večernih urah.¹⁰

Poleg kmetijskih šol naj omenimo še trgovske šole (leta 1849 na Dunaju, 1854 v Linzu, 1860 v Salzburgu, 1879 v Innsbrucku), leta 1895 pa je v Celovcu nastalo trgovsko in obrtno združenje šol. Razvoj teh šol je bil tudi odvisen od gospodarske razvitosti posameznih krajev Avstrije, kjer sta se bolj razvijali industrija in trgovina. Tako so se na Koroškem in v ostalih slovenskih deželah ustanovljale le take strokovne šole, ki so bile usmerjene v določeno obrtno dejavnost, odvisno od potreb dejavnosti in strok ter razvitosti v posameznih krajih.¹¹ Med take šole sodijo gospodinjske šole, ki so bile namenjene izobraževanju deklet in žena.

Razvoj strokovnih šol na Slovenskem

Strokovne šole na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja niso dosegale splošne avstrijske ravni strokovnih šol, ker je gospodarstvo na Slovenskem zaostajalo za razvojem gospodarstva v drugih delih avstrijske monarhije. Zaradi tega je zaostajal tudi razvoj strokovnega šolstva. Razlikovati moramo vsaj dve splošni okoliščini, v katerih so strokovne šole delovale:

- a) razvoj strokovnih šol v različnih oblikah izobraževanja, ki so jih organizirala slovenska društva, zbornice in podobno;
- b) razvoj strokovnih šol v javnem šolstvu, pri tem mislimo na strokovne šole, ki so delovale na realkah ter učiteljišča kot javne strokovne šole.

Posebnost med strokovnimi šolami je bila ta, da so se razlikovale glede učnega jezika. Strokovne šole, ki so jih organizirala in zanj tudi skrbela različna slovenska društva, združenja in zbornice, so imele že v letih 1849/50 pouk v slovenskem jeziku.¹² Ker so imele tovrstne strokovne šole pouk v slovenščini, je to pripomoglo k hitrejšemu usposabljanju obrtniškega in industrijskega naraščaja, kar je bil očitno tudi cilj avstrijske države. Ta je še posebno spodbujala razvoj kmetijstva, gospodinjstva in obrti na Slovenskem. Finančno je podpirala razvoj kmetijskih družb in trgovsko-obrtnih

8 Ibid., 198.

9 Ibid., 199.

10 Ibid., 199.

11 Ibid., 201.

12 Janez Bleiweis, Prošnje kranjskih deželnih stanov v rečeh slovenskiga naroda, v: *Kmetijske in rokodelske Novice*, št. 15, 12. april 1848, Ljubljana, str. 58.

zbornic, ki so ustanovljale slovenske strokovne šole v skladu s potrebami kraja. Kdaj so začele nastajati gospodinjske šole, bomo podrobneje prikazali kasneje.

Poseben položaj pa so imele tiste strokovne šole v javnem šolstvu, ki so delovale na realkah. To šolstvo, ki je bilo priključeno realkam, je bilo pretežno nemško. Tako je bilo predvsem na Koroškem in tudi na Štajerskem.¹³ To je pomenilo, da so morali slovenski dijaki za opravljanje strokovnega šolanja znati tudi nemški jezik. Prav to pa je bil v teh šolah problem, ker Slovenci niso znali dovolj dobro nemškega jezika. Take razmere so povzročile nastanek ponavljalnih strokovnih šol – nedeljskih šol na deželi. V teh pa je potekal pouk v slovenščini, kar je slovenski mladini ustrežneje širilo možnosti strokovnega izobraževanja. Podobno je bilo na Kranjskem, kjer so si prizadevali za slovenščino kot učni jezik v strokovnih šolah znotraj realk. Popolnoma drugačen položaj pa so imela učiteljišča, ker so bile to strokovne šole, za katere je skrbelo neposredno Ministrstvo za bogočastje in uk na Dunaju, posebne pa so bile tudi v tem, da je pouk potekal le v nemščini. Tako slovenski učitelji na učiteljiščih niso dobili potrebnih znanj o slovenski kulturi, razvoju in zgodovini, niso se niti učili slovenščine, tako da jim učiteljišča niso razvijala slovenske nacionalne zavesti in identitete. Tako na področju strokovnih šol, ki so delovale na realkah, in za učiteljišča velja poseben položaj, saj je bilo v takratnem času na Slovenskem mogoče zaslediti veliko prizadevanj za slovenski jezik v strokovnem šolstvu kot učni jezik ter za širjenje mreže teh šol.¹⁴

Strokovne šole med letoma 1848 in 1867

Med letoma 1848 in 1867 zasledimo lahko več vrst strokovnih šol na Slovenskem, ki so nastajale neposredno, odvisno od družbeno-gospodarskih potreb. Najprej sta delovali podkovska in veterinarska šola v Ljubljani. Glede ustanovitve teh šol so Novice leta 1848 pisale naslednje: »Veselo novico vsim slovenskim deželam oznani današnja posebna doklada Novic ..., da se bo v Ljubljani napravila slovenska šola za živinozdravilstvo in podkovstvo. Že veliko let je hrepenela dežela po tem tako potrebnim učilišu – zdej se bojo želje spolnile. Z združeno pomočjo verlih rodoljubov bo kranjska kmetijska družba to šolo napravila, v kateri bosta – iz proste dobre volje dohtarja Bleiweis in Strupi učenika brez plačila ... tode nju živa in poterjena ljubezin do domovine jima bo moč dala, to važno delo v prid slovenskih dežel opravljati.«¹⁵ Poleg teh sta bili obrtni šoli v Trstu in trgovska šola (Mahrova šola) v Ljubljani.¹⁶

Več je bilo kmetijskih šol, za katere je največjo pobudo pri ustanavljanju dajal Bleiweis, ki si je prizadeval za izboljšanje obdelovanja zemlje. Tudi dunajsko društvo

13 Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. III del, Ljubljana 1988, str. 335.

14 Monika Govekar-Okoliš, *Srednje šole na Slovenskem pri oblikovanju nacionalne identitete Slovencev v drugi polovici 19. stoletja*, Ljubljana 2010, str. 136.

15 Slovenske reči, v: *Kmetijske in rokodelske Novice*, št. 19, 10. maj 1848, Ljubljana, str. 79.

16 V. Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike III*, str. 120.

Mahrova trgovska šola v Ljubljani na razglednici, natisnjeni pred letom 1905, Jos. Schwaiger, Ljubljana. (Slovenski šolski muzej, fototeka – zbirka razglednic)

Slovenija in kranjski deželni zbor sta dajala pobude za ustanovitev kmetijskih šol. Te so se sprva imenovalе kmečke nadaljevalne šole.¹⁷ Tovrstne šole so bile namenjene predvsem kmečkim otrokom, zato so bile ponekod zelo obiskane. O tem so pisale Novice leta 1849, da je na primer »Kmetijska šola v domačem jeziku v Ljubljani tako polna, de skorej prostora zmanjkuje. Čez 100 jih hodi v to šolo«. ¹⁸ Tako je bilo s kmečkimi nadaljevalnimi šolami, v katere so zahajali kmečki otroci, da bi se naučili uspešnejšega kmečkega dela. Množični obisk teh šol pa je povezan tudi z drugimi dejavniki, zlasti s političnimi in gospodarskimi koristmi Avstrije, da naj bi se kmečko prebivalstvo kulturno dvignilo in se usposobilo za čim umejše kmetovanje. Razvijalo naj bi sposobnosti opravljanja obrti, dela v industriji in trgovini. O tem nas prepriča primer iz kmetijskega zbora na Dunaju, ki je razpravljal o tem, kako naj bi se v vsaki deželi skrbelo za pouk kmetijstva in o ustanovitvi novih kmetijskih šol. Sklenili so, naj se pouk kmetijstva začne najprej v praktičnem delu na kmetijah, na tako imenovanih »džanskih kmetijskih šolah (praktischen Ackerbauschulen). V teh šolah se ima kmetijstvo v djanji učiti ... V vsaki deželi so nektere velike kmetije (grajšine), od katerih se ve, de kmetijstvo modro obdelujejo. Posestniki tacih imenitniših kmetij naj se v imenu cele dežele naprosijo, de vzamejo kakih –6 mladenčev v poduk in delo ... Tako v džanskim kmetijstvu izurjeni mladenč naj stopi potem v drugo kmetijsko šolo v mestu,

¹⁷ Ibid., 120.

¹⁸ Kmetijska šola v Ljubljani, v: *Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih reči*, št. 10, 7. marec 1849, Ljubljana, str. 41.

kjer se bo natanjčni in višji poduk iz bukev dajal, tako de bo ... tudi viši kmetijske vednosti zadobil. Ta kmetijska šola naj bo razdelk politehnike (polytechnisches Institut), to je take šole, v kateri se mnogoverstne vednosti učijo, ktere obertnijstvo, rokodelstvo in kmetijstvo vtičejo«. ¹⁹

Avstrijska politika je načrtno usmerjala slovenske dežele v razvoj kmetijstva (govedoreje, prašičjereje, konjereje, perutninarstva, čebelarstva, sadjarstva, gozdarstva, bili so tudi poskusi svilogojstva, ki se niso obnesli). V ta namen je avstrijska država ustanavljala kmetijske družbe, ki jih je tudi podpirala. Pospešila je razvoj kmetijskih šol. V Sloveniji so imela pomembno vlogo za širjenje teh šol kranjska kmetijska društva pod vodstvom Bleiweisa. Ta je veliko pripomogel k ustanavljanju kmetijskih šol, kar je pomembno predvsem zato, ker so kmetijske družbe sestavljali predvsem veleposestniki, večinoma Nemci in vaški gruntarji. Srednji in mali kmetje niso bili člani teh kmetijskih družb. Vzrok za to je bila tudi previsoka članarina. To je pomenilo, da so se tovrstne družbe omejevale na veleposestnike in bogate kmete, zelo malo ali skoraj nič pa jih je zajelo množice srednjih in malih kmetov, predvsem Slovencev. Tako slovenski manj premožni kmetje, ki jih je bilo veliko, niso imeli kaj dosti koristi od kmetijskih družb. Velika zasluga gre Bleiweisu, ki je skrbel, da je v dogovoru z avstrijsko vlado prišlo do odobritve razvoja kmetijskih šol na Slovenskem, katere so bile namenjene prav otrokom manj premožnih kmetov. Te šole so po dovoljenju oblasti potekale v slovenščini. Vodili so jih lahko slovenski izkušeni kmetovalci. ²⁰

Poleg teh šol smo imeli po letu 1848 tudi dve babiški šoli v Ljubljani in Celovcu, glasbeno šolo Filharmonične družbe v Ljubljani in risarsko šolo Kranjske obrtniške družbe. ²¹ Nastale pa so tudi šole v sklopu nižjih realk. To so bile tako imenovane strokovne šole za rokodelce na realki. Naj omenimo, da je leta 1850 koroško obrtno društvo ustanovilo risarsko šolo v Celovcu, industrijsko društvo pa leta 1853 trgovsko šolo, ki sta bili sprva nedeljski šoli, kasneje leta 1856 pa sta prešli pod vodstvo realke v Celovcu. ²² Tudi v letih 1852/53 je nastala risarska šola v Ljubljani, ki se je priključila ljubljanski nižji realki. Slokar omenja, da je bilo »za to državno risarsko šolo v začetku le malo zanimanja, saj je obstojala še društvena risarska šola v Salendrovi ulici«. ²³ Leto kasneje (1854) je pri ljubljanski realki nastala še obrtna šola. ²⁴

19 J. Bleiweis, Iz kmetijskiga zbora na Dunaji, v: *Novice*, št. 15, 11. april 1849, Ljubljana, str. 61.

20 *Ibid.*, 60–61.

21 V. Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike III*, str. 122.

22 Hans Angerer, *Der realistische Unterricht in Österreich mit besonderer Rücksicht auf die Realschul und vor allem die Realschule zu Klagenfurt*, v: *Jahresbericht der Staats-Oberrealschule zu Klagenfurt*, 1903, XLVI, Klagenfurt, str. 14–23.

23 Ivan Slokar, *Zgodovina obrtnega šolstva v Ljubljani do leta 1860*, v: *Zgodovinski časopis*, letnik XVII, Ljubljana 1963, str. 211.

24 *Ibid.*, 211.

Strokovne šole med letoma 1867 in 1914

Po letu 1867 se je razširila mreža strokovnih šol. V sedemdesetih letih 19. stoletja se je začela predvsem širiti mreža učiteljišč. Ta so imela velik pomen, saj so med vsemi vrstami strokovnih šol izjemno pomembna zaradi svoje posebne vloge v oblikovanju osnovnošolskih učiteljev na Slovenskem. Njihov poseben pomen se kaže tudi v tem, da so bila med strokovnimi šolami učiteljišča javne šole, in sicer neposredno pod pristojnostjo Ministrstva za bogočastje in uk na Dunaju. Po letu 1875 so bila učiteljišča v Ljubljani, Trstu, Gorici, Kopru, Mariboru in Celovcu.²⁵ Značilnost teh je bila, da so bila ločena po spolu, kot omenja 26. člen Zakona z dne 14. maja 1869. leta, da »Potrebni učitelji in potrebne učiteljice se izučujejo v učiteljiščih, razločenih po spolu.«²⁶ Ta so bila tudi povezana z osnovno šolo, kjer so se bodoči učitelji lahko praktično vadili, ženska učiteljišča pa so se povezovala tudi z otroškimi vrtci.²⁷ Poudariti moramo predvsem tiste pobude za razvoj učiteljišč, ki se nanašajo na širjenje mreže in obsega izobraževanja ter na uveljavljanje štiri-razrednega učiteljišča. Razvoj učiteljišč je na Slovenskem potekal v veliki meri odvisno od avstrijske šolske politike, saj si je prav ta prizadevala za izboljšanje položaja učiteljskega izobraževanja. Zavedala se je pomembnosti strokovne usposobljenosti osnovnošolskih učiteljev, saj, kot omenja tudi Schmidt, je avstrijska oblast po letu 1860 »za uveljavljanje in utrjevanje svoje razredne vloge na političnem, gospodarskem, in kulturnem področju ... potrebovala tudi izboljšano osnovno šolo. Med vzroke, ki so preprečevali njen razvoj, je spadal predvsem zanemarjen položaj osnovnošolskih učiteljev.«²⁸ Tako je bilo vprašanje širjenja šolske mreže učiteljišč kot tudi strokovnega izpopolnjevanja v veliki meri odvisno od Ministrstva za bogočastje in uk na Dunaju. Učiteljišča, kot omenja Schmidt, naj ne bi bila več privesek osnovne šole, kakor so bili doslej pedagoški tečaji, temveč naj bo osnovna šola vадnica, podrejena učiteljišču.²⁹

Ministrstvo za bogočastje in uk je v ta namen opredelilo pomen osnovnošolskega izobraževanja učiteljev v državnem osnovnošolskem zakonu iz leta 1869. Iz tega lahko razberemo, da je zakon izobraževanje učiteljstva oddaljil od dotedanjega obrtniškega izobraževanja, saj ga je spremenil tako, da je razširil in poglobil učni načrt, posebej določil predmetnik za moška in ženska učiteljišča, s čimer je dvignil pouk na bolj znanstveno in teoretično raven. Poleg tega je zakon določil, da traja izobraževalni tečaj učiteljev štiri leta,³⁰ čeprav je pred tem odlokom potekal že v dvoletnih učiteljskih

25 France Strmčnik, *Razvoj izobraževanja osnovnošolskega učiteljstva na Slovenskem v obdobju od leta 1869 do razpada Avstro-Ogrske*, v: *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, Ljubljana, 1970, str. 343–346.

26 Zakon z dne 14. maja 1869, v: *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Ljubljana 1895, str. 31.

27 *Ibid.*, 31.

28 V. Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike III*, str. 233.

29 *Ibid.*, 233–234.

30 Zakon z dne 14. maja 1869, v: *Zbirka zakonov in ukazov*, prg. 28, str. 31.

tečajih. Kljub omenjenemu predpisu, da so učiteljišča štiri-razredne šole, na Slovenskem lahko zasledimo, da so se začela najprej oblikovati tri-razredna učiteljišča, kajti omenjene zahteve so se v praksi zopet prilagajale razmeram posameznih dežel. Na splošno je po letu 1869 manjkalo učiteljev, poleg tega so bila učiteljišča slabo obiskana in po nekaterih deželah je prihajalo do materialnih težav zaradi vzdrževanja šol. Vzroke za to lahko pripišemo, kot se omenja v *Jahresbericht der ...*, 1872, tudi uvajanju osemletne splošne šolske obveznosti, ki je odtegovala učence od nadaljnega šolanja zaradi daljšega trajanja osnovnega šolanja. Prav zaradi takega položaja je Ministrstvo za bogočastje in uk izjemoma dovoljevalo še triletno učiteljišče, vendar le do konca šolskega leta 1873/74.³¹

V omenjenem času so nastale vajenske šole, dve novi *kmetijski šoli* v Št. Juriju pri Celju in Grmu, *trgovska šola* (dvorazredna) in *tehniška srednja šola* v Ljubljani, Maribor pa je pridobil *sadjarsko-vinarsko šolo*.³² Kasneje, v osemdesetih letih 19. stoletja, pa smo dobili v Ljubljani še dve strokovni šoli, *šola za lesno industrijo* in *šola za umetno vezenje in šivanje čipk*. Ustanovila jih je trgovska in obrtniška zbornica v Ljubljani 5. novembra leta 1888.³³

Med strokovnim šolstvom moramo omeniti tudi *prvo slovensko specialno šolo* v Ljubljani, to je »Gluhonemnico«, odprto leta 1900.³⁴ Istega leta je prosvetni minister Hartl med šolniki izvedel anketo o enotnejši organizaciji ženskih srednjih šol. Na podlagi rezultatov te ankete je izdal odlok o formiranju srednjih, splošno-izobraževalnih šol, to so bili *dekliski liceji*. Te šole so imele šest razredov, v katere so zahajale predvsem dekllice iz srednjih in višjih stanov. Naloga teh šol je bila, da so dajale višja splošna izobraževalna znanja, da so lahko gojenke pridobile večji ugled in mesto v družini in v javnosti. Te šole so dekleta usposabljalne za samostojne poklice. Tovrstne srednje šole smo imeli v Gorici, Trstu in Ljubljani.³⁵

Pri strokovnih šolah moramo posebej poudariti pomen gospodinjskih šol, ki so prav tako začele nastajati v obdobju med letoma 1867 do 1914. Kot smo že omenili, so te šole ustanavljali glede na potrebe in razvoj kraja. V nadaljevanju pa si podrobneje pogledjmo najprej njihov razvoj in značilnosti izobraževanja.

Gospodinjske šole na Slovenskem med letoma 1867 in 1914

Iz strukture šolstva na Slovenskem v obdobju 1848–1914 spoznamo, da je imelo strokovno šolstvo svojevrsten položaj. Na eni strani so se ustanovljale šole, ki so bile odvisne od avstrijske šolske oblasti, denimo učiteljišča in strokovne šole na realkah (npr. risarska šola pri ljubljanski realki). Na drugi strani pa so se ustanovljale strokovne

31 *Jahresbericht der k. k. Lehrerbildungsanstalt zu Laibach*, Laibach 1872, str. 35.

32 France Ostanek, *Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju od 1774 do 1963*, Ljubljana 1964, str. 14.

33 Program obrtnih strokovnih šol v Ljubljani, v: *Novice*, št. 42, 17. oktober 1888, Ljubljana, str. 333.

34 F. Ostanek, *Šolski sistemi*, str. 14.

35 Tatjana Hojan, *Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem*, Ljubljana 1970, str. 26–31.

šole pod vodstvom društev, trgovsko-obrtnih zbornic in združenj ali pa so jih ustanovljali zasebniki. Med tovrstnimi strokovnimi šolami najdemo v omenjenem času gospodinjske šole. Na kratko bomo predstavili šest gospodinjskih šol, ki so nastale v obdobju od 1867 do 1914 na Slovenskem.

Že samo ime šole nas navaja k spoznanju, da so bile šole namenjene izobraževanju s področja gospodinjstva in predvsem za izobraževanje in vzgojo deklet in žensk.

Razvoj gospodinjskih šol

Ena prvih gospodinjskih šol, ki je nastala na slovenskih tleh, je bil *Mestni dekliški zavod „Vesna“ v Mariboru* leta 1884 z uradnim imenom „Haushaltungs- und Fortbildungsschule für Mädchen«. To ime se je spremenilo leta 1907 v „Deutsches Töchterheim«, ko se je zavod preselil v novo stavbo, v kateri je bil internat ter gospodinjska in nadaljevalna šola.³⁶ Šolo je vzdrževala mestna občina in takratni mariborski šolski svet (kuratorij). V gospodinjski šoli so učili vzgojeslovje, učni jezik, državnoznanstvo, strokovno računstvo, kalkulacijo, petje, živiloznanstvo, nauk o serviranju ter nauk o negovanju otrok in bolnikov, vrtnarstvo in gospodinjstvo. Poleg omenjenih teoretičnih predmetov so v gospodinjski šoli imeli tudi praktični pouk, ki je zajemal kuhanje, gospodinjska opravila, vezenje, pranje, šivanje perila in oblek, petje ter telovadbo.³⁷

Iz prospekta Dekliškega zavoda „Vesna“ v Mariboru³⁸ pa lahko razberemo, da je bil Mestni dekliški zavod „Vesna“ v Mariboru namenjen sprva zlasti dekletom, ki so obiskovala mariborska učilišča in so stanovala zunaj mesta Maribor, če so imeli še kaj prostora, pa so v zavod sprejeli tudi dekleta, ki so obiskovala meščanske šole. Zavod je bil internatskega tipa, kjer je bilo izvajano vodstvo in nadzorstvo deklet. Zavod je bil v najlepšem središču mesta Maribor, imel je vrt, tenis prostor ter pozimi drsališče. Pounjal je možnosti za razvedrilo, kot so različne igre, plesne vaje, telovadba in sprehodi v bližnjo okolico.

Poleg omenjenega gospodinjskega zavoda v Mariboru je nastala v obdobju od 1867 do 1914 tudi *Gospodinjska šola „Mladika“ v Ljubljani*. Leta 1906 je bilo najprej ustanovljeno društvo „Mladika“, ki je imelo sprva namen izobraževati dekleta in skrbeti za njihovo nastanitev, leto kasneje, 1907., pa je nastalo novo poslopje, namenjeno prav gospodinjski šoli. Sklepamo, da je bil obisk deklet velik, kot tudi to, da so dekleta prihajala iz različnih krajev zunaj Ljubljane, saj so leta 1912 poslopju dogradili še internat za dekleta.³⁹

36 M. Rapoc, Mestni dekliški zavod »Vesna« in ženska obrtna šola v Mariboru, v: *Spominska knjiga 1888–1938*, Ljubljana 1938, str. 239.

37 Ibid., 240.

38 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), LJU 285, *Splošno žensko društvo*, šk. 8, prospekt Dekliškega zavoda „Vesna“ v Mariboru.

39 Vesna Leskošek, Marija Wessner (1856–1951), v: A. Šelih, M. Antič Gaber, A. Puhar, T. Renner, R. Šuklje in M. Verginella (ur.): *Pozabljena polovica : portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 2007, str. 70.

*Gospodinjska šola »Mladika« v Ljubljani.
(Slovenski šolski muzej, fototeka – zbirka razglednic)*

Gospodinjska šola je bila za dekleta enoletna, v vsak letnik je bilo sprejetih okrog 30 učenk. Dekleta so učili slovenščino, gospodinjsko knjigovodstvo in kalkulacijo, hranoslovje, zdravoslovje, prvo pomoč pri nezgodah ter gospodinjstvo. Poleg tega so imele petje, učile so se glasbe ter se udeleževale umetniških prireditev. Lahko pa so obiskovale tudi knjižnico.⁴⁰ Poleg teoretičnih znanj so dekleta imela tudi praktični pouk, pri katerem so, kot lahko razberemo, imela več prakse kot v zavodu Vesna v Mariboru. Pri praktičnem pouku so vadila kuhanje (pripravljanje preproste in fine meščanske, bolniške in otroške hrane), šivanje (krpanje in izdelovanje perila), pranje in likanje, pospravljanje in snaženje vseh hišnih prostorov, nakupovanje živil na trgu.⁴¹ Posebnost te gospodinjske šole pa je bila, da je prirejala tudi večerne gospodinjske tečaje za starejša dekleta in ženske, katerih se je letno udeležilo približno 100 oseb. Tečaji so trajali po pet mesecev, njihov namen pa je bil navajati dekleta k pridnosti, samostojnosti in izurjenosti v vseh gospodinjskih opravilih, k izobrazbi v inteligentne, razumne gospodinje ter dobre matere. Sprejemali so tudi redne in izredne gojenke, ki so stanovale v inernatu.⁴²

V analiziranem obdobju omenimo tudi *Gospodinjsko šolo v Idriji*. Ta je nastala leta 1909 po zgledu nemških gospodinjskih šol. Ustanovila jo je uprava rudnika živega srebra v Idriji za hčerke rudarjev. Vse do leta 1916 so dekleta poučevale uršulinke iz

40 Ibid., 70.

41 Friderik Degen, idr., *Prispevki k zgodovini kmetijskega šolstva na Slovenskem*, Maribor 1967, str. 302.

42 ZAL, LJU 285, *Splošno žensko društvo*, šk. 8.

Ljubljane, ki so prevzele tudi vodenje te šole. Dekleta so se učila slovenščine, računstva, verouka, hranoslovja, gospodinjstva in vzgojeslovja. Pri praktičnem pouku pa so se poleg kuhanja učila tudi ročnih del, zlasti klekljanja, šivanja, gospodinjskih del ter vrtnarstva.⁴³

Podobno gospodinjsko šolo zasledimo tudi v Trbovljah. Društvo za zaščito otrok je s pomočjo premogokopne družbe za gospodinjsko šolo in otroški vrtec sezidalo stavbo na pobočju nad rudniškim upravnim poslopjem. **Gospodinjska šola v Trbovljah** je nastala leta 1911 in bila namenjena trboveljskim dekletom, hčeram rudarjev, vendar ni imela internata. Učni jezik je bil uradno nemški in ker so učile slovenske učiteljice, so poučevali tudi v slovenščini.⁴⁴

Kot lahko spoznamo, je kronološko gledano leta 1913 nastala tudi gospodinjska šola v Ljubljani. Imenovala se je **Dr. Krekova višja gospodinjska šola pri uršulinkah v Ljubljani**. Šolo je ustanovil Uršulinski samostan v Ljubljani, na njej pa so poučevale uršulinke. Sodelavec šole je bil dr. Janez Evangelist Krek in po njem ima šola tudi ime. Cilj ustanoviteljev je bil oblikovati visoko kvalificirano gospodinjsko šolo v Ljubljani. Pravico javnosti je šola dobila šele 3. julija leta 1915, do takrat je bila šola zasebni zavod.⁴⁵ Cilj Dr. Krekove višje gospodinjske šole je bil izobraziti in vzgojiti dobre gospodinje in matere. Dekleta so učili teoretičnih znanj, med katerimi so: verouk, vzgojeslovje, gospodinjsko spisje in slovstvo, nemški jezik, higiena, hranoslovje, gospodinjstvo, serviranje in obratovanje, vrtnarstvo in cvetličarstvo, sadjarstvo in uporaba sadja, petje.⁴⁶ Poleg tega so se dekleta učila tudi praktičnih del pri praktičnem pouku, in sicer gospodinjstva, pranja, likanja, pospravljanja hišnih prostorov, kuhanja, konzerviranja sadja in zelenjave, šivanja in prikrojevanja, ročnega dela, krojnega risanja in dela na vrtu. Poleg tega pa so dekleta imela možnost izbirati med neobveznimi predmeti, kamor so sodili angleščina, francoščina, klavir in stenografija.⁴⁷

Šola je bila enoletna z raznovrstnimi tečaji za fino meščansko kuho, počitniškim tečajem za učiteljice in posebnim večernim tečajem za delavke.⁴⁸ Tako so obiskovale omenjeno šolo že zaposlene ženske, ki so se želele izpopolniti na področju gospodinjstva ter, kot smo spoznali, tudi splošnih znanj s področja glasbe in tujih jezikov (angleščina, francoščina).

Tik pred prvo svetovno vojno se je na slovenskih tleh ustanovila še ena gospodinjska šola z imenom **Gospodinjska šola šolskih sester v Mariboru**, ki je nastala leta 1914 pod vodstvom šolskih sester v Mariboru. Te so v svojem zavodu uredile učne prostore za slovensko gospodinjsko šolo z internatom. S poukom so pričeli februarja 1914. Šolski prostori so bili za takratni čas posebnost, saj so bili na novo opremljeni, v vsakem prostoru je bil štedilnik, police s kuhinjsko in jedilno posodo, z jedilnim in kuhinjskim priborom, miza, omare, prti in prtički, to je bila družinska kuhinja za 12 oseb, kar je omogočalo neposredno kombiniran teoretični pouk s praktičnim. Teore-

43 F. Degen, *Prispevki k zgodovini kmetijskega šolstva*, str. 302–303.

44 *Ibid.*, 311.

45 *Ibid.*, 304.

46 *Ibid.*, 305–306.

47 *Ibid.*, 307.

48 *Ibid.*, 307.

*Višja gospodinjstva šola Dr. Kreka v Šiški – Ljubljani.
(Slovenski šolski muzej, fototeka – zbirka razglednic)*

tični pouk je obsegal splošnoizobraževalne in strokovne predmete, potrebne ženski meščanski in delavski mladini. Praktični pouk pa je potekal v treh tedensko menjajočih se skupinah, kjer so se učili praktičnega kuhanja, šivanja in gospodinjstskih vaj.⁴⁹

Kot zanimivost omenimo, da šola sprva še ni bila uradno odprta zaradi ovir pri mariborskih mestnih oblasteh, čeprav je pouk potekal uspešno in nemoteno. Na prvem tečaju je bilo 12 učenk. Žal pa je uradno odprtje šole prehitela prva svetovna vojna, ko je zavod šolskih sester zasedla vojska.⁵⁰

Primerjava gospodinjstskih šol na Slovenskem med letoma 1867 in 1914

Kot je spoznati iz opisanih prvih gospodinjstskih šol na Slovenskem v letih od 1867 do 1914, lahko izpostavimo, da so bile šole ustanovljene v času, ko je bilo slovensko ozemlje razdrobljeno po deželah znotraj Avstrije. Omenjene gospodinjstke šole so pripadale takratnim deželam: Štajerski, Kranjski in Primorski. Posebnosti, ki so v predhodnem poglavju opisane o gospodinjstskih šolah, izpostavljamo v Tabeli 1. Gospodinjstke šole smo prikazali po deželah, imenu, letu ustanovitve, njihovem ustanovitelju, tipu šole (internat ali ne) ter po tem, ali so se v okviru šol izvajali tečaji za gospodinjstvo izobraževanje zaposlenih žensk.

49 Ibid., 305.

50 Ibid., 305.

Tabela 1: Analiza gospodinjskih šol po posameznih deželah na Slovenskem od leta 1867 do 1914

Dežela	Gospodinjska šola	Leto ustanovitve	Ustanovitelj	Internatski tip šole	Tečajji za zaposlene ženske
Štajerska	Mestni dekliški zavod „Vesna“ v Mariboru	1884	Mestna občina Maribor in šolski svet	da	ne
	Gospodinjska šola v Trbovljah	1911	Društvo za zaščito otrok in premogokopna družba v Trbovljah	ne	ne
	Gospodinjska šola šolskih sester v Mariboru	1914	Šolske sestre v Mariboru	da	ne
Kranjska	Gospodinjska šola „Mladika“ v Ljubljani	1906	Društvo Mladika v Ljubljani	da	da
	Dr. Krekova višja gospodinjska šola pri uršulinkah v Ljubljani	1913	Uršulinski samostan in dr. Janez Evangelist Krek	ne	da
Primorska	Gospodinjska šola v Idriji	1909	Uprava rudnika živega srebra Idrija	ne	ne

Iz Tabele 1 lahko po posameznih deželah na Slovenskem povzamemo primerjalno, kakšno je bilo gospodinjsko šolanje deklet in zaposlenih žensk.

Na Štajerskem so nastale tri gospodinjske šole, prva leta 1884 – Mestni dekliški zavod „Vesna“ v Mariboru in kasneje leta 1914 Gospodinjska šola šolskih sester v Mariboru. Prvo šolo sta ustanovila občina in šolski svet, tako da je bila javnega značaja, medtem ko so drugo gospodinjsko šolo ustanovile redovnice in je bila zasebnega značaja. Obe šoli sta bili internatskega tipa in kot kažejo zapisi, na šolah niso izvajali posebej izobraževanj za odrasle, zaposlene žene. Za razliko od omenjenih šol pa je nastala tudi Gospodinjska šola v Trbovljah leta 1911, ki jo je ustanovilo Društvo za zaščito otrok in premogokopna družba v Trbovljah. Ustanovitelj je bilo društvo, ki je tudi skrbelo za

gospodinjsko izobraževanje. Namenjena je bila samo dekletom, ki so se šolale za gospodinje in so bile hčerke rudarjev. Ni zaslediti tečajev za izobraževanje žensk.

Na Kranjskem sta v omenjenem času nastali dve gospodinjski šoli, prva Gospodinjska šola „Mladika“ v Ljubljani leta 1906. Njen ustanovitelj je bilo društvo „Mladika“ iz Ljubljane, ki si je prizadevalo ne le za gospodinjsko izobraževanje deklet, temveč tudi za izvajanje popoldanskih gospodinjskih tečajev za izobraževanje zaposlenih žena. Zavod „Mladika“ je imel tudi internat za dekleta, ki so se tam redno šolale. Menimo, da je imela gospodinjska šola v omenjenem času velik vpliv na izobraževanje deklet. Ker so bile tovrstne potrebe po čim bolj izobraženih dekletih in zaposlenih ženskah v ospredju, pa je leta 1913 nastala še Dr. Krekova višja gospodinjska šola pri uršulinkah v Ljubljani. Omenjeno šolo sta ustanovila Uršulinski samostan in dr. Janez Evangelist Krek, ki si je prizadeval za čimbolj kakovostno gospodinjsko izobraževanje in vzgojo deklet in žensk. Šola za dekleta je bila internatskega tipa. To je bila sprva zasebna šola, ki je status javne šole dobila leta 1915. V tej gospodinjski šoli so potekali v popoldanskem času tudi tečaji za odrasle, zaposlene ženske, ki so imele poleg gospodinjskega znanja možnost pridobiti tudi znanja s področja glasbe (klavirja) in tujih jezikov (angleščine in francoščine).

Na Primorskem pa v omenjenem obdobju zasledimo nastanek ene same gospodinjske šole, to je Gospodinjske šole v Idriji, ki je nastala leta 1909. Njen ustanovitelj je bila uprava rudnika živega srebra v Idriji. Čeprav šola ni bila internatskega tipa, so v njej poučevale uršulinke in je bila namenjena zgolj dekletom za pridobitev gospodinjskih znanj. Za omenjeno šolo ni podatkov, ki bi potrdili, da je gospodinjsko izobraževanje potekalo tudi za zaposlene ženske.

Iz podatkov lahko spoznamo, da so gospodinjske šole na slovenskih tleh najprej začeli ustanavljati leta 1884, intenzivneje pa kasneje, vse do prve svetovne vojne leta 1914, saj je bilo skupaj ustanovljenih šest šol. Razlike so bile, kot smo ugotovili, po deželah. Največ teh šol je nastalo na Štajerskem, sledi Kranjska dežela in nazadnje Primorska. Ugotovimo, da so bili ustanovitelji gospodinjskih šol v avstrijski monarhiji različni. Ustanovitelji so bila društva (Društvo Mladika v Ljubljani, Društvo za zaščito otrok in premogokopna družba v Trbovljah), ki so si prizadevala za izobraževanje deklet in žensk, redovnice, ki so vodile gospodinjske šole (Uršulinski samostan v Ljubljani, šolske sestre v Mariboru) ter imele pomembno vlogo v takratnem izobraževanju deklet in skrbi za socialno šibke. Gospodinjske šole so ustanavljale, kot smo spoznali, tudi občine (npr. mestna občina Maribor – Mestni dekleški zavod „Vesna“) in druge organizacije, npr. uprava rudnika živega srebra v Idriji.

Ugotovili smo, da je bil temeljni namen gospodinjskih šol izobraziti dekleta in žene v dobre gospodinje, razumne in dobre matere. Vendar iz podatkov lahko spoznamo, da so bile gospodinjske šole različne tudi po svojem namenu. Gospodinjska šola v Mestnem dekleškem zavodu „Vesna“ v Mariboru je šolala le dekleta srednjega in višjega sloja, medtem ko je bila gospodinjska šola v Trbovljah in Idriji namenjena hčerkam rudarjev. Gospodinjska šola „Mladika“ v Ljubljani pa je bila namenjena ne le rednim šolajočim dekletom, temveč tudi izrednim, starejšim dekletom ter zaposlenim

ženskam, ki so se želele naučiti kuhanja in vodenja gospodinjstva. Posebej pa lahko opozorimo na gospodinjsko Dr. Krekovo višjo gospodinjsko šolo pri uršulinkah v Ljubljani, ki je izvajala ženske tečaje za gospodinje za fino meščansko kuho, počitniške tečaje za učiteljice in posebne večerne tečaje za delavke. Posebnost so bili tudi izbirni predmeti: angleščina, francoščina, klavir in stenografija.

Iz pridobljenih razpoložljivih podatkov (žal ni podrobnejšega predmetnika za gospodinjsko šolo v Idriji in za Gospodinjsko šolo šolskih sester v Mariboru) o učnih predmetih oz. vsebinah izobraževanja v gospodinjskih šolah pa smo spoznali, da so v vseh gospodinjskih šolah učili gospodinjstvo, hranoslovje oz. živiloznanstvo. Posamezne predmete pa so učili zelo različno po omenjenih gospodinjskih šolah. Tudi številčno so bili zastopani zelo različno. Predmet *vzgojeslovje* so poučevali le na zavodu „Vesna“ v Mariboru, v gospodinjski šoli v Idriji ter v dr. Krekovi višji gospodinjski šoli. *Verouk* in *serviranje* sta bila predmeta na zavodu »Vesna« in višji gospodinjski šoli dr. Kreka. *Vrtnarstvo* je bilo v zavodu »Vesna« in dr. Krekovi višji gospodinjski šoli, ki je poučevala še *cvetličarstvo*. *Petje* se je izvajalo v gospodinjski šoli dr. Kreka in v zavodu »Vesna«. *Nauk o negovanju otrok in bolnikov* je potekal na zavodu »Vesna«, podoben predmet *zdravoslovje in prva pomoč pri nezgodah* se je izvajal na gospodinjski šoli »Mladika«, predmet *higiena* pa se je izvajal na šoli dr. Kreka. Predmeta *računstvo* oz. *kalkulacija* sta se izvajala na zavodu »Vesna«, šoli »Mladika«, šoli v Idriji, ni pa imela tega predmeta šola dr. Kreka. Ta je imela predmet *obratovanje*. Predmet *državljanstvo* se je izvajal samo na zavodu »Vesna«. Za to šolo ni jasno, kateri jezik so uporabljali kot učni jezik. Sklepamo, da je bila to slovenščina, ki je bila na sploh značilna za zasebne slovenske strokovne šole v takratnem času. Predmet *slovenščina* se je poučeval na gospodinjski šoli »Mladika«, v šoli v Idriji, v dr. Krekovi šoli pa so poučevali *slovensko slovstvo*. Posebnost na tej šoli so bili tudi predmeti drugih jezikov, npr. obvezno so se učili *nemščino*, izbirno pa še *angleščino*, *franciščino*, *klavir* in *stenografijo*.

Ugotovimo, da so bile razlike med gospodinjskimi šolami ne le po njihovi teritorialni pripadnosti določeni deželi, temveč tudi v letih nastanka, ustanoviteljih, namenih šolanja ter v učnih predmetnikih, vsebinah poučevanja. Podobno so bile razlike tudi v izvajanju praktičnega pouka, saj sta bila enaka praktična predmeta na omenjenih šolah le *kuhanje* in *šivanje*, ostalo praktično delo pa je bilo raznovrstno. Predmet *pospravljanje in snaženje hišnih prostorov* ter *likanje* sta se v praksi izvajala na gospodinjski šoli »Mladika« v Ljubljani in na dr. Krekovi višji gospodinjski šoli v Ljubljani. *Pranje* se je kot praktični predmet izvajalo na zavodu »Vesna«, na šoli »Mladika« v Ljubljani in na dr. Krekovi šoli. *Ročna dela (vezenje, klekljanje)* in *gospodinjska opravila razna gospodinjska dela* oziroma *gospodinjske vaje* so se praktično izvajale na gospodinjski šoli v Idriji, na zavodu »Vesna« v Mariboru in na dr. Krekovi višji gospodinjski šoli v Ljubljani. *Gospodinjske vaje* je imela tudi Gospodinjska šola šolskih sester v Mariboru. *Vrtnarstvo* pa se je v praksi izvajalo na gospodinjski šoli v Idriji in na dr. Krekovi gospodinjski šoli v Ljubljani. Med praktičnimi predmeti se omenja *nakupovanje živil na trgu* le v gospodinjski šoli »Mladika« v Ljubljani. *Petje* in *telovadbo* so

imeli v gospodinjski šoli »Mladika« v Mariboru. Predmeta *konzerviranje sadja in zelenjave* ter *krojno risanje* pa so izvajali le v dr. Krekovi višji gospodinjski šoli v Ljubljani. Skozi predmetnik in praktično delo na omenjenih gospodinjskih šolah spoznamo, katera teoretična in praktična znanja naj bi določena gospodinjska šola dala bodočim gospodinjam, dekletom in zaposlenim ženskam. Spoznali smo, da so bile gospodinjske šole zelo raznolike, na podlagi pridobljenih podatkov pa lahko potrdimo, da so največ znanja dajale šole: Mestni dekliški zavod »Vesna« v Mariboru (11 teoretičnih in 7 praktičnih predmetov), Gospodinjska šola »Mladika« v Ljubljani (7 teoretičnih predmetov in 6 praktičnih predmetov ter večerne tečaje za zaposlene ženske) in Dr. Krekova višja gospodinjska šola pri uršulinkah v Ljubljani (13 teoretičnih predmetov, 4 izbirni predmeti, 10 praktičnih predmetov in tri različne tečaje za zaposlene ženske).

Zaključek

V organiziranosti srednjega šolstva na Slovenskem ugotavljamo, da je prišlo po letu 1848/49 v Avstriji do večjih sprememb. Strokovne šole je takratni šolski zakon Osnutek temeljnih načel javnega pouka v Avstriji iz leta 1848 imenoval »ostale šole«.⁵¹ Nastale so nove vrste srednjih šol, strokovne šole, ki so omogočale sodobnejše, gospodarskim potrebam ustrezne vzgojno-izobraževalne vsebine, s čimer so odvzele gimnazijam mesto elitne in edine splošno-izobraževalne šole. S tem je bila tudi manj premožnim otrokom dana možnost obiskovanja nekdanjih elitnih šol. Na Slovenskem smo dobili večjo možnost za izobraževanje na svojih tleh, za dvig slovenskega gospodarstva, kulture, politike za formiranje in širjenje slovenske nacionalne zavesti, identitete in kulture. Strokovno šolstvo je bilo odvisno od razvoja posamezne slovenske občine, dežele, ki je glede na svoje gospodarske potrebe formirala tovrstno šolstvo. To je bilo v glavnem odvisno od finančnih sredstev občine in njenega gospodarskega razvoja. Te šole so bile namenjene predvsem Slovencem iz nepriviligiranega sloja. Ugotovili smo, da je v obravnavanem obdobju v letih od 1848 do 1914 pomembno ločiti dve vrsti strokovnih šol na Slovenskem, saj so bile ene dejansko organizirane in pod vodstvom slovenskih društev, zbornic in združenj in so bile slovenske strokovne šole. To so bile številne vajenske šole, kmetijske, trgovske, obrtne, tehniške, za lesno industrijo, za umetno vezenje in šivanje čipk, gospodinjske šole idr. Druge strokovne šole, ki so jih ustanavljali na realkah (strokovne šole za rokodelce na realki, trgovske, risarske idr.), in učiteljišča so bile javne, nemške šole, neposredno pod vodstvom Ministrstva za bogočastje in uk na Dunaju. Vodila jih je avstrijska šolska politika, ki pa je narekovala razlike med strokovnimi šolami.

V omenjenem prispevku smo prikazali najprej razvoj strokovnih šol na Slovenskem in ga delili na dve obdobji, od leta 1848–1867 ter od 1867 do 1914. Ugotovili

51 *Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtwesens in Österreich*, Wien 1848.

smo, da so gospodinjske šole kot strokovne šole za dekleta in zaposlene ženske na naših tleh začeli ustanavljati šele v drugem obdobju od leta 1867 do 1914. Glede na pridobljene podatke smo opisali šest gospodinjskih šol, ki so pripadale različnim takratnim deželam: Štajerski (Mestni dekliški zavod „Vesna“ v Mariboru leta 1884, Gospodinjska šola v Trbovljah leta 1911 in Gospodinjska šola šolskih sester v Mariboru leta 1914), Kranjski (Gospodinjska šola „Mladika“ v Ljubljani leta 1906 in Dr. Krekova višja gospodinjska šola pri uršulinkah v Ljubljani leta 1913) in Primorski (Gospodinjska šola v Idriji leta 1909). Opisali smo razvoj teh šol, kdo jih je ustanavljal, kakšnega tipa so bile šole (internatskega ali ne) ter kakšna znanja so dajale. Na podlagi primerjalne analize smo tudi spoznali, da so bile med šolami razlike. Prikazali smo predmetnike po omenjenih šolah ter spoznali, da so bili teoretični in praktični predmeti po šolah dokaj različni. Glavni namen naše analize pa je bil odkriti, koliko so te šole izobraževale odrasle, zaposlene ženske. Spoznali smo, da v analiziranem obdobju od leta 1867 do 1914 ni bilo veliko gospodinjskih izobraževanj za zaposlene ženske. To smo zasledili le v Kranjski deželi, in sicer v dveh gospodinjskih šolah. Za Gospodinjsko šolo „Mladika“ v Ljubljani menimo, da se je pod vplivom društva „Mladika“ spodbujalo ženske tečaje za pridobitev znanj s področja gospodinjstva. Poleg te šole je bila kasneje za izobraževanje zaposlenih žensk pomembna tudi Dr. Krekova višja gospodinjska šola pri uršulinkah v Ljubljani, ki je prav tako nudila gospodinjske tečaje za zaposlene ženske (mestne žene, učiteljice in delavke).

Prikazali smo položaj strokovnih šol, predvsem gospodinjskih šol na Slovenskem, v Avstriji od leta 1848 do leta 1914. Odkrili smo, da so med šestimi takratnimi delujočimi gospodinjskimi šolami le na dveh gospodinjskih šolah na Kranjskem poleg deklet znotraj gospodinjskih tečajev izobraževali tudi zaposlene ženske.

Viri in literatura

- Angerer, H.: Der realistische Unterricht in Österreich mit besonderer Rücksicht auf die Realschul und vor allem die Realschule zu Klagenfurt, v: *Jahresbericht der Staats-Oberrealschule zu Klagenfurt*, 1903, XLVI, Klagenfurt, Verlag der k. k. Oberrealschule.
- Bleiweis, J.: Prošnje kranjskih deželnih stanov v rečeh slovenskiga naroda, v: *Novice*, 12. april, Ljubljana, 1848.
- Bleiweis, J.: Iz kmetijskiga zbora na Dunaji, v: *Novice*, 11. april, Ljubljana, 1849.
- Degen, F., idr.: *Prispevki k zgodovini kmetijskega šolstva na Slovenskem*, Maribor, 1967, Skupnost kmetijskih šol Slovenije.
- Engelbrecht, H.: *Der Ausbau des beruflichen Bildungswesens, Geschichte des österreichischen Bildungswesens, Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs, Von 1848 bis zum Ende der Monarchie*, 1986, Band 4, Wien, Österreichischer Bundesverlag.

- Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtwesens in Österreich*, Wien, 1848, Der kaiserlich - königlichen Hof - und Staats druckerei.
- Govekar-Okoliš, M.: *Srednje šole na Slovenskem pri oblikovanju nacionalne identitete Slovencev v drugi polovici 19. stoletja*, Ljubljana, 2010, Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Hojan, T.: *Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem*, Ljubljana, 1970, Slovenski šolski muzej.
- Jahresbericht der k. k. Lehrerbildungsanstalt zu Laibach*, Laibach, 1872, Kleinmayr & Bamberg.
- Kmetijska šola v Ljubljani, v: *Novice*, 7. marec, Ljubljana, 1849.
- Leskošek, V.: Marija Wessner (1856–1951), v: A. Šelih, M. Antić Gaber, A. Puhar, T. Renner, R. Šuklje in M. Verginella (ur.): *Pozabljena polovica : portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana, 2007, Založba Tuma d.o.o in SAZU.
- Ostanek, F.: *Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju od 1774 do 1963*, Ljubljana, 1964, Slovenski šolski muzej.
- Program obrtnih strokovnih šol v Ljubljani, v: *Novice*, 17. oktober, Ljubljana, 1888.
- Prospekt Dekliškega zavoda "Vesna" v Mariboru, Zgodovinski arhiv Ljubljana (b. l.) (ZAL), LJU 285, *Splošno žensko društvo*, šk. 8.
- Rapoc, M.: Mestni dekliški zavod »Vesna« in ženska obrtna šola v Mariboru. v: *Spominska knjiga 1888–1938*, Ljubljana, 1938, Državna tehniška srednja šola.
- Schmidt, V.: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. III del, Ljubljana, 1988, Delavska enotnost.
- Serše, A.: *Strokovno šolstvo v osrednji Sloveniji do leta 1941: s posebnim ozirom na obrtno šolstvo na področju Kranjske*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1995.
- Slokar, I.: Zgodovina obrtnega šolstva v Ljubljani do leta 1860, v: *Zgodovinski časopis*, letnik XVII, Ljubljana, 1963.
- Slovenske reči, v: *Novice*, 10. maj, Ljubljana, 1848.
- Strmčnik, F.: Razvoj izobraževanja osnovnošolskega učiteljstva na Slovenskem v obdobju od leta 1869 do razpada Avstro-Ogrske, v: *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, Ljubljana, 1970, Slovenski šolski muzej.
- Zakon z dne 14. maja 1869. leta, v: *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Laibach, 1895, Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg.
- Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), LJU 285, *Splošno žensko društvo*, šk. 8., leto 1907.

*Zusammenfassung****Fach- und Hauswirtschaftsschulen auf slowenischem Gebiet in den Jahren von 1848 bis 1914******Monika Govekar - Okoliš***

Der vorliegende Beitrag stellt die Lage der österreichischen fachlichen Mittelschulen unter dem Einfluss der österreichischen Schulpolitik und Gesetzgebung dar. Beschrieben wird die Entwicklung des Fachschulwesens auf slowenischem Gebiet, woraus man erkennen kann, dass es damals zwei Arten der Mittelschulen gab. Einige Fachschulen waren organisiert und unter der Leitung der slowenischen Vereine, Kammern und Verbände und waren slowenische Fachschulen (Gewerbe-, Handels-, Landwirtschafts- und Hauswirtschaftsschulen usw.). Die Fachschulen jedoch, die im Rahmen der Realschulen gegründet wurden (Fachschule für Handwerker an der Realschule, Handelsschule, Zeichenschule) und Lehrbildungsanstalten waren öffentlich und standen unmittelbar unter der Führung des Kultus- und Bildungsministeriums in Wien. Wir stellen die Entwicklung sowohl der Fach- und Haushaltungsschulen als auch der Mädchen- und Frauenschulen im slowenischen Raum bis zum Jahre 1914 dar. Die Hauptaufgabe dieser Schulen bestand darin, geschickte Hausfrauen, gute Mütter und Frauen zu erziehen. Analysiert wurden Haushaltungsschulen, mit besonderem Nachdruck auf die Ähnlichkeiten und Unterschiede zwischen ihnen, ihre Bedeutung für die Ausbildung der Mädchen und beschäftigten Frauen und die Kenntnisse, die an diesen Schulen vermittelt wurden.

Anton Arko*

*Pedagoške smernice v vzgojno-izobraževalnem
procesu skozi učbenike in prosvetne revije v letih
1945–1950*

*Pedagogical guidelines for the educational process viewed through text-
books and educational journals between 1945 and 1950*

Izvleček

Pričujoči prispevek ilustrativno predstavlja ideološke vplive po drugi svetovni vojni na šolskem področju, ki so se udeležili v učbenikih za začetne razrede osnovne šole in prosvetnih revijah. Pri učbenikih se vpliv ideologije najbolj kaže v povečevanju vojnih zaslug narodnoosvobodilnega boja, v hvalospevih tedanji oblasti ter v odslikavi vojnih grozot. V pedagoških revijah pa lahko zasledimo ideološke smernice za pisanje učbenikov ter za poučevanje v tedanjem duhu socializma, oboje z namenom, da bi šola vzgajala otroke v poslušne, do oblasti, zakonov in medvojnih dogodkov spoštljive državljane.

Abstract

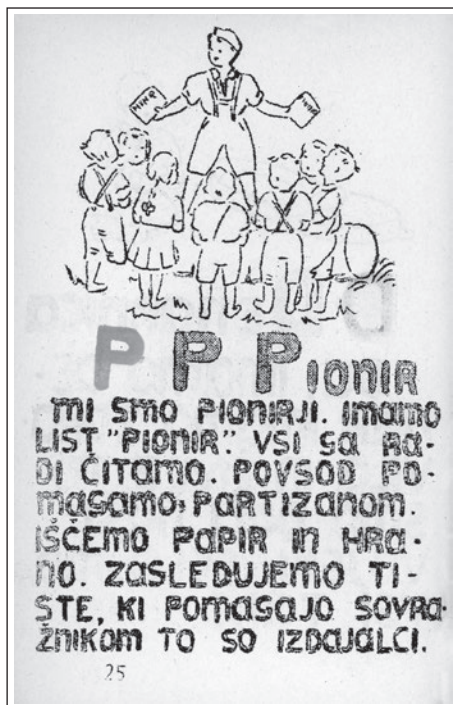
The article illustrates the post-World War Two ideological influences on education, as shown by the textbooks aimed at the first years of primary school, and by educational journals. In textbooks, the ideological influences are most evident in the glorification of the merits of the national-liberation struggle, in the praising of the authorities and reflection on the horrors of war. In the pedagogical press, we can see ideological guidelines for textbook writing and for teaching in the spirit of socialism, both aimed at ensuring that school educated children into obedient citizens, respectful towards the authorities, laws and the events that took place during the war.

Že v medvojnih letih, ko je na osvobojenem ozemlju potekalo partizansko šolstvo, lahko zasledimo začetke ideološke vzgoje, ki se je v letih po vojni le še stopnjevala in začela prodirati na vse nivoje šolstva, med večino učnih predmetov, skratka povsod, kamor je bilo mogoče. Ideološka vzgoja je bila sprva speljana s pomočjo tematike narodnoosvobodilnega boja, kasneje, ko je začela vse globlje prodirati v šolski sistem, pa že samostojno, kot idejno-politična vzgoja.

* Anton Arko, prof. zgodovine in ruskega jezika, kustos/bibliotekar v SŠM, Ljubljana, e-pošta: aarko.ssm@gmail.com

Šolo smo odprli

Za lažji pregled nad idejno-političnimi vstavki besedil v berilih v povojnih letih, nad njihovo prisotnostjo v čitankah, po katerih se je vzgajalo in izobraževalo, si pogledjmo začetke ideološke vzgoje v medvojnem času. Leta 1944 je Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte za Gorenjsko izdal pomožno učno knjigo za šolske tečaje *Šolo smo odprli*, v kateri nas že na četrti strani pozdravi slika maršala Tita. Knjižica s 35 stranmi otroke spoznava z abecedo ter uči osnov branja. Besedila so slovnično pomanjkljivo zapisana, sestavljena menjaje iz velikih in malih tiskanih črk iste velikosti, kar je z metodološkega vidika za otroke didaktično precej neustrezno. Na 23. strani, kjer so se otroci učili črko Ž, lahko beremo besedilo: »Žaga REŽE LES Za VaSI, KI SO ZgORELE. KDO JE KRIV TEga? nemCI! SmRT TISTIm, KI UniČUJEJO naŠE VaSI. naŠa VOJSka naS ŠČITI. ŽIVELa naŠa VOJSka, ŽIVEL maRŠaL TITO.«¹ Na strani 26 pa je še eno besedilo, ki odslikava medvojno ozračje, in sicer pri črki B: »BOBEn BR-BOm. PIONIR BRanKO Zna BOBnaTI. On VODI PIONIRJE V V VaSI. ČETa JE DOBRa In Zna UBOGaTI. POSTaVLJa ZaSEDE. UJELI SO ŽE VEČ IZDaJaLCEV. IZROČILI SO JIH PaRTIZanOm.«²

POOF za Gorenjsko – odsek za prosveto, Šolo smo odprli, 1944, str. 25.

Vzgojne smernice v pedagoškem tisku

Za primerno vzgojo in prevzgojo je bilo treba najprej vzgojiti oziroma prevzgojiti pedagoški kader. Prevzgojiti je bilo treba vse tiste generacije prosvetnih delavcev, ki so se šolale in rasle še pod vplivi nemških pedagoških metod. Vlado Schmidt, profesor, poverjenik za šolstvo pri CK KPS, je v pedagoški reviji *Popotnik*, ki se je leta 1950 preimenovala v *Sodobno pedagogiko*, zapisal: »Kako naj vzgojitelj, ki je pod vplivom

1 POOF za Gorenjsko, *Šolo smo odprli* (1944), 23.

2 Ibid., 26.

nadute nemške šovinistične pedagogike, vzgaja našo mladino v duhu bratstva in enotnosti naših narodov; kako naj vzgojitelj pod vplivom pedagogike, ki se je razvijala v pogojih protiljudske oblasti, vzgaja mladino v duhu socialne pravičnosti?«³ Jasno je, da je bilo treba za doseg novih pedagoških ciljev prevzgojiti obstoječe pedagoške delavce. V primeru, da so prevzgojo zavrnil, so se sčasoma morali posloviti od pedagoške dejavnosti. Tudi knjižnice pedagoških vzgajališč je bilo treba na novo opremiti, saj je v njih prevladovala nemška literatura. Razumljivo povojno protinemško razpoloženje in čedalje večje pomikanje pod rusko okrilje se kažeta v sprejemanju novih pedagoških načel. Potrebno je bilo, da »[...] zavzamemo do nemške pedagogike skrajno kritično stališče. Pri tem nam bo mnogo koristil študij ruske in sovjetske pedagoške literature, kjer so to že storili. Povsem moramo zavreči nemško opredelitev pedagoškega objekta, zavrgli bomo njihov formalizem pri pouku, birokratizem pri organizaciji šolstva, njihov šovinistični vzgojni smoter.«⁴ Takšen pa je torej po vsem tem moral biti pedagoški delavec, da je ustrezal zahtevam in razmeram v povojnem času: »Naš pedagoški delavec naj spoznava zgodovino osvobodilne borbe, vzroke, ki so do nje privedli, njene idejne predhodnike; [...] naj ne bo le opazovalec našega političnega življenja, temveč tudi njegov aktivni tvorec. S tem bo spoznaval ljudstvo [...] vedel bo, s čim naj stopi pred mladino, kaj naj jo uči in kako naj jo vzgaja, da bo čimbolj sposobna utrjevati in razširjati pridobitve naše osvobodilne borbe.«⁵

V *Popotniku* za leti 1945/1946 je v uvodniku zapisano: »V teku narodno-osvobodilne borbe je bil razbit zunanji fašistični sovražnik, razbita in poražena pa tudi domača protiljudska klika, ki je, naslanjajoč se na bajonete in na pomoč zunanjih reakcionarnih sil, bila na oblasti. Nosilec oblasti je danes ljudstvo. Ljudstvo pa je v teku narodno-osvobodilne borbe pokazalo tudi smoter vzgoje in pouka.«⁶ Nadalje lahko v isti pedagoški reviji zasledimo: »Povezanost z ljudstvom in njegovo borbo naj bo osnovni vir naše nove pedagoške izobrazbe in pedagoškega dela.«⁷ Besede, zapisane v *Popotniku*, jasno nakazujejo smernice vzgoje in izobraževanja za čas, ki je sledil. In kakšnemu cilju naj bi sledile smernice vzgoje in izobraževanja: »Vaša naloga je velika in častna, ker morate vzgojiti nove naraščaje in prevzgojiti one, ki so vzgojeni pod prejšnjimi oblastmi do vojne in pod okupacijo. Sadite v duše naše mladine one ideje, ki so jih nosili naši borci skozi vojno.«⁸ Tako je Josip Broz Tito nagovoril prosvetne delavce in jim jasno povedal, kako naj se vršita vzgoja in izobraževanje v šoli. Vzgoja pa naj bi ne bila samo za šolo, marveč bi morala biti povezana z življenjem in bi tako morala polagati v otroka temelje nove družbene ideologije ali, kot je zapisal zgodovinar in

3 Vlado Schmidt, »Smernice sodobnega pedagoškega dela«, *Popotnik* 63 (Ljubljana, 1945–1946), 6.

4 Ibid.

5 Ibid., 7.

6 *Popotnik* 63 (Ljubljana, 1945–1946), 1.

7 Vlado Schmidt, »Smernice sodobnega pedagoškega dela«, *Popotnik* 63 (Ljubljana, 1945–1946), 7.

8 Ibid., 6.

pedagog Jože Hainz: »Šola mora biti tako povezana z življenjem, da sodeluje v ideološki borbi proti vsemu, kar bi oviralo našo pot v socializem.«⁹ Josip Broz Tito je v zvezi z vzgojo in izobraževanjem med drugim povedal še to, da: »[...] mora biti marksizem kot znanstvena teorija, revolucionarna ideologija in praksa delavskega razreda temelj celotnega sistema in procesa vzgoje in izobraževanja v naši socialistični samoupravni družbi. Vzgajajmo našo mladino v marksističnem duhu!«¹⁰

V isti številki *Popotnika* lahko še zasledimo: »Če bo vsak mlad človek danes ali kadarkoli, čez deset, dvajset, sto let, v času doraščanja podoživel vse tisto – grozo in lepoto – ki jo je doživljal naš narod v času narodno osvobodilne borbe, potem bo iz njega rastel in zrastel resnično nov človek, človek, ki ne bo hlapec med hlapci, temveč gospodar med gospodarji. In to mora naša nova šola, naša resnično ljudska šola znati mlademu človeku dajati.«¹¹ Ali kot je zapisal Oskar Hudales, slovenski pisatelj in učitelj: »Naša nova šola mora učence vzgojiti v novem duhu. Ena izmed glavnih sodobnih vzgojnih nalog je, da bodo učenci znali ceniti veličino žrtev narodno osvobodilne borbe in se zavedati dolžnosti, ki jih vežejo na te žrtve.«¹² V samem ospredju vzgojno-izobraževalnega procesa je bila, kakor nam kažejo ti navedki, izgradnja novega človeka po socialistični meri.

Nova družbena stvarnost je začrtala jasne naloge v šolstvu: »Vzgoja in izobraževanje v šolah morata biti prežeta s socialistično ideologijo, šola mora vzgajati mladega človeka socialistične miselnosti, pedagoški kader mora biti ideološko zgrajen!«¹³

Okrutnost v učbenikih

Ministrstvo za prosveto je več novega duha predlagalo tudi v spisje. Vsakdanje naslove spisov, ki so se po tematiki dotikali zime, praznika božiča, godu ali preprosto poti v šolo, naj bi zamenjali z novimi naslovi, ki bi se tematsko nanašali na čas narodnoosvobodilnega boja. Tako je Oskar Hudales predlagal naslednje naslove: Kako so nas Nemci izgnali; Moje življenje v taborišču; Na opustošenem domu; Borbe v naši vasi; Sosed pripoveduje o Rabu, Mauthausenu, Dachauu; Zbirali smo za ranjene borce; Proslavili smo obletnico osvoboditve Beograda, dan Rdeče Armade, Leninovo obletnico itd.

Za ponazoritev problematike si pogledajmo besedilo, ki spodbudno in v duhu veselja opisuje razredno dogajanje, vmes pa neskladno zareže okrutni del besedila:

9 Jože Hainz, »O pouku zgodovine na osnovni šoli«, *Popotnik* 65 (Ljubljana, 1948), 291.

10 Stevan Bezdanov, »Družbeno ekonomska in pedagoška povezanost izobraževanja in materialne proizvodnje in marksistična zasnovanost vzgojno-izobraževalnega procesa«, v Svetomir Gačič, ur., *Vzgoja in izobraževanje v misli in delu Josipa Broza Tita* (Ljubljana, 1981), 6.

11 Lora Kernc, »Zakaj so tudi vzgojitelji potrebni vzgoje«, *Popotnik* 63 (Ljubljana, 1945–1946), 194.

12 Oskar Hudales, »Vzgajajmo v duhu narodno osvobodilne borbe«, *Popotnik* 63 (Ljubljana, 1945–1946), priloga, stran 7.

13 Kongres pedagoških delavcev na Bledu I., pedagoški tisk – zv. 2 (Ljubljana, 1951), 201.

Eno uro v razredu Bosančkov

Veliki, majhni sedijo v razredu. Vase sprejemajo učenost, ki jim je bila doslej še neznana. Končno pride zadnja ura. Ura pionirjev – Bosančkov. Da, Bosančki so pionirji, pravi pionirji. Četni poveljnik, močan, črn, zastaven fant, jih uvede v sestanek s pesmijo »U Kozari«. Ubrano pojo za njim v bosanski melodiji lepo pesmico. Tišina zavлада po razredu. Mirno in predano poslušajo iz življenja prijatelja pionirjev maršala Tita, poslušajo, kako je zgrajena naša nova država, kako je nastala iz krvi, prelite po gozdovih. S posebnim zanimanjem poslušajo součenca, ki pripoveduje svoj nenavadni, za 10-letnega otroka prečudni dogodek. Takole pripoveduje: »Doma nas je bilo osem. Oče, mati, štirje bratje in dve sestrici. Prišli so ustaši, zaklali očeta in mater, brate odpeljali, sestrici pa nataknili na bajonete. Ko sem to videl, sem se skril v omaro.« Na vprašanje, kaj je bilo potem, je odgovoril: »Ne vem nič, kaj je bilo potem, kdaj sem prišel iz omare. Samo to vem, da sem se znašel pri tujih ljudeh.« Vsak Bosanček pripoveduje svojo dolgo povest. Slede tudi deklamacije. O, te so njihovo veselje. Pred in po prenašanju deklamator vzklikne: »Za domovinu in za Tita!« Ostali odgovorijo: »Naprijed!« Neverjetno radi zaplešejo svoje kolo. Ko sem jim povedala, kako bomo tekmovali, si slišal po razredu: »Drugovi! Učimo se i radimo za domovinu i za Tita!« Ko razgovoru, kakšen mora biti pionir, katere so njegove največje naloge, se zaključi pionirska ura in iz otroških grl se zopet zlije najlepša kitica pesmi: »Ajde, majko, domu svome, ne dolazi grobu mome. Teža mi je suza tvoja, nego crna zemlja moja!« Življenje za časa naše okupacije je male Bosančke skovalo, trpljenje jih je zgradilo. Po svojih doživetjih in preizkušnjah niso več otroci, temveč odrasli ljudje.¹⁴

Vlado Schmidt je v zvezi s krutostjo v učbenikih in čitankah na vprašanje, »ali je primerno prikazovati otrokom v osnovni šoli zverinstva fašistov? Nekateri namreč menijo, da bomo s tem vnesli vanje nekaj temnega, težkega; hočemo pa vendar vzgojiti vedre, optimistične ljudi,«¹⁵ odgovoril, da: »naš humanizem vključuje tudi sovražstvo do izkoriščevalcev, do fašistov. Zato morajo učenci razumeti, zakaj sovražijo fašiste; zvedeti morajo, koliko so tvegali borci proti fašistom, tudi otroci, pionirji, koliko trpljenja je bilo treba, da smo danes svobodni.«¹⁶ Kruti prizori so bili opisani in naslikani predvsem v prvih povojnih čitankah. Že od leta 1946 pa začne število tovrstnih besedil upadati, določene čitanke so zaradi neprimernosti celo prepovedali.

Vinko Möderndorfer je leta 1945 oblikoval *Slovensko začetnico*, ki je bila »[...] črno-bela odslikava vojnih grozot ter zaradi tega popolnoma neprimerna za nežne otroške dušice, ki naj v miru stopijo v prvi razred.«¹⁷ Tako lahko zasledimo stran, na

14 Marija Križaj, »Eno uro v razredu Bosančkov«, *Popotnik* 63 (Ljubljana, 1945–1946), priloga, stran 16.

15 Vlado Schmidt, »O idejnopolični vzgoji v osnovni šoli«, *Popotnik* 65 (Ljubljana, 1948), 261.

16 Ibid.

17 Marjan Marinšek, *Moje prvo berilo* (Velenje, 2000), 89.

Vinko Möderndorfer, Slovenska začetnica, 1945, [13].

kateri so narisani tanki ter okostnjak v povedi: »Titovi tanki so smrt nacistov«. ¹⁸ Za učenje črk F in R sta nekaj strani naprej narisana partizan in nemški vojak, prvi meče drugemu zanko za vrat. Dve strani dalje pa je v sredini zapisana parodija na začetek krščanske molitve *Oče naš*, ki se glasi: »Oče naš, kruh je naš, zelje vaše, meso je naše.« ¹⁹ Pod molitvico je narisana ptičica, ob kateri se nahaja pripis: »Cicifuj! Cicifuj! Cicifuj! Izdajalcu fej in fuj!«. ²⁰ Nekaj strani naprej so ob krutih prizorih v knjižici, kjer so narisani partizan, nemški vojak, italijanski vojak, pripadnik vaških straž, puške, bomba in eksplozija, zapisane besede: »Partizan Vinko ima puško. Puška počí pif, paf, puf! In že je padel fašist in izdajalec domovine. Bombe pokajo bum, bum! Sovražnik pa beži. To je bomba.« ²¹ Ena najokrutnejših slik pa prikazuje vojake, ki z orožjem vodijo žensko na morišče, na tleh leži mrtva ženska, ob njej kleči objokan moški, zraven pa dva pripadnika vaških straž s puškinimi kopiti bijeta do pasu golega in krvavega človeka. Na naslednji strani so slike, ki prikazujejo mučenje in streljanje talcev. Ob slikah je zapisano: »Požgali in porušili so mi poslopja. Hčer so mi odpeljali in ubili. Tega je bil kriv izdajalec. Letos, 17. marca, so mi beli ujeli sina, ga mučili in drugi dan ustrelili. Z ženo sva morala bežati pred Italijani, potem pa še pred belimi.« ²² Vse to najdemo v *Slovenski začetnici*, namenjeni prvemu razredu osnovnih šol. Od 59. strani jih je 10,

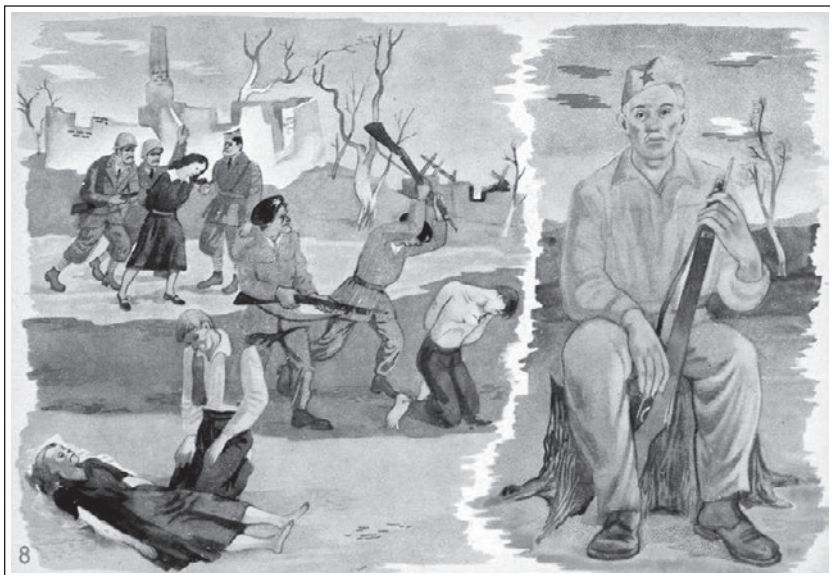
¹⁸ Vinko Möderndorfer, *Slovenska začetnica* (Ljubljana, 1945), [13].

¹⁹ Ibid., [21].

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid., [23].

²² Ibid., [49].

Vinko Möderndorfer, *Slovenska začetnica*, 1945, [38].

ki niso ideološko obarvane. Začetnica naj bi bila po besedah Bogomila Gerlanca, delegata ministrstva za prosveto, tako obupna, da so se obrnili osebno na Borisa Kidriča in ga prepričali, da je začetnico prepovedal, dal razrezati in celo dovolil uporabo predvojnega *Preljubega veselja*.²³

Za najmlajše je leta 1945 pri zvezi slovenske mladine v Ljubljani izšla knjižica *Ciciban čita*. Na prvi strani bralca pozdravi pesmica Tovariš Tito, ki je spodaj pospremljena s Titovo sliko. Knjižica se nadaljuje s sestavkom, v katerem lahko pod naslovom Maršal Tito beremo o Titovem otroštvu in mladostništvu ter o njegovih zaslugah za zmago narodnoosvobodilne borbe. Sledi besedilo z naslovom Josip Visarjonovič Stalin, ki govori o Stalinovih zaslugah in o zaslugah Rdeče armade, zaključuje pa se z besedami: »Zato se bomo Stalinovega imena večno spominjali. V naši zgodovini bo ime Stalin vedno zapisano z zlatimi črkami.«²⁴ V nadaljevanju sledi besedilo, ki nosi naslov *Iz Stalinove mladosti*. Pripoveduje o Stalinu, ki naj bi se že kot otrok lepo vedel, ubogal starše in se pridno učil. Besedilo naj bi bilo vzgojne narave, saj otroke spodbuja z lepim zgledom voditelja takratne Sovjetske zveze. Avtorjev knjižice pa pri pisanju omenjenega besedila ni motilo dejstvo, da je Stalin v svojem življenju do smrti izstradal več milijonov ljudi, zaradi česar je bil tri leta po svoji smrti tudi proglašen za državnega sovražnika.

Za učenje števil in štetja je Tone Seliškar za najmlajše v *Ciciban čita* objavil pesmico Pionirček šteje:

23 Marjan Marinšek, *Moje prvo berilo* (Velenje, 2000), 89.

24 Ivan Dodič et al., *Ciciban čita* (Ljubljana, 1945), 4.

Ena vojska, ena sila
bo sovraga razdrobila.
Brata dva se v nji borita,
mi za lepše dni skrbita.
Tri so sestre poletele,
ranjence v roke zajele.
Štiri hiše so požgali
v naši vasi razdejali.
Pet so talcev ustrelili,
drugih pet v temo vklenili.
Šest otrok doma ostalo,
svoje drage pokopalo.
Sedem pa junakov smelih,
silnih, hrabrih in veselih,
osmega je brata vzelo
iz sovražnih ječ otelo.
Oče mednje se podaja,
zdaj devet jih v gozd odhaja.
Partizansko vojsko smelo
je deset vasi objelo.²⁵

Ob tem se postavlja vprašanje, kako so na otroka, ki se komaj uči štetja, vplivale omenjene požgane hiše, razdejane vasi, vklenjeni in postreljeni talci ter otroci, ki so pokopali svoje drage. Uresničevanje vzgojnega načrta, ki je predpostavljalo vzgajanje k sovraštvu do fašizma, se kaže v knjižici *Ciciban čita* na osmi strani, v besedilu, ki nosi naslov Pismo iz taborišča. »Mnogo naših vasi so okupatorji oropali in požgali, ljudi pa odpeljali v taborišča. Pretepali so jih in mučili. Mnogo jih je od velikega trpljenja in lakote umrlo. Eno izmed najhujših taborišč je bilo na otoku Rabu. Ker je bila velika vročina in jim niso dali fašisti niti vode, so umirali tudi od žeje. Sovražnik pa ni prizanesel niti otrokom. Nekateri so tudi same odpeljali in ti so daleč proč od mame in očka umirali in trpeli.«²⁶

V prvih povojnih letih se vzgoja preko tovrstne tematike še konkretnije pojavlja, po letu 1948 se poveča število idejno-političnih vstavkov v besedila, prizori vojnih grozot pa začnejo počasi usihati. Na to, da je po prvih povojnih letih krutost v čitankah upadla in se nekoliko omilila, kaže tudi čitanka *Mi gradimo* izpod peresa Vere Albrehtove. Čitanka je izšla leta 1950 pri Mladinski knjigi, v njej pa lahko zasledimo pesmico *Naš Bosanček*, ki slovnično sicer ni pravilno spisana, vendar je primerna odslikava bolj umirjenega podajanja medvojnih zločinov.

---

25 Ibid., 5.

26 Ibid., 8.

Naš Bosanček Jovo,
dobil je mamó novo.
Zdaj spet zakličé tata,
ko se odprejo vrata.
Ustašev več se ne boji,
pod sliko Tita varno spi.
On res še pionir je mlad,
a v šolo hodi strašno rad,
in riše, piše, se uči,
da znanja kaj si pridobi.
Ko ga pokličé Bosna,
na sina bo ponosna!²⁷

Vera Albrehtova, Mi gradimo, 1950, str. 9.

Poleg čitank in učiteljev, ki naj bi zavestno vzgajali v duhu socializma, bi po mnenju takratne oblasti vzgojo lahko bogatile tudi šolske stene v razredih in na hodnikih. Oskar Hudales je s tem v zvezi povedal: »Premalo je, če v razredu visi samo slika maršala Tita. Maršal Tito in drugi predstavniki ljudske oblasti bi morali z učiteljevo pomočjo neprestano vplivati s svojimi izjavami na oblikovanje mladih duš našega naraščaja. Zakaj ne bi bile stene šolskih hodnikov in učilnic, ki sedaj puste in dolgočasno zro na mlade ljudi, okrašene s čedno izpisanimi izreki naših velikih ljudi?«²⁸

Po petem kongresu KPJ in drugem kongresu KPS so se začele oblikovati smernice za utrjevanje idejnopolitične vzgoje, ki se je realizirala v najvažnejši družbeno-vzgojni ustanovi – šoli. Vlado Schmidt je leta 1948 zapisal: »V šoli vzgajamo predvsem pri pouku. Najvažnejša stran pouka pa je njegova idejnopolitična usmerjenost. Najvažnejša naloga idejnopolitične vzgoje je vzgoja v duhu marksistično-leninističnega svetovnega nazora. Vse delo v šoli moramo podprejati koristim borbe za socializem. Ta borba je tudi ideološka borba, borba za novo, socialistično zavest ljudi, ki jo moramo pričeti že v šoli.«²⁹ Kakšni pa so konkretni idejno-politični elementi vzgoje, je zapisal Stevan Beždanov v knjigi *Vzgoja in izobraževanje v dokumentih KPJ in ZKS*: »Krepitev odpor-

27 Vera Albrehtova, *Mi gradimo* (Ljubljana, 1950), 9.

28 Oskar Hudales, »Vzgajajmo v duhu narodno osvobodilne borbe«, *Popotnik* 63 (Ljubljana, 1945–1946), priloga, stran 6.

29 Vlado Schmidt, »O idejnopolitični vzgoji v osnovni šoli«, *Popotnik* 65 (Ljubljana, 1948), 259.

niškega duha do sovražnikov vseh vrst, razvijanje domoljubja in internacionalizma, bratstva in enotnosti narodov, ljubezni do partije in partizanov, razvijanje pripravljenosti za vključevanje v prihodnji boj za socialistično graditev – to so temeljne značilnosti in oblike idejno-politične zasnovanosti in usmerjenosti vzgojno-izobraževalnega dela in vpliva komunistične partije v prvih letih socialistične graditve.«³⁰ Na petem kongresu Komunistične partije Jugoslavije leta 1948 pa je bilo še več pozornosti namenjene idejno-političnemu in vzgojno-izobraževalnemu delu, odpravi ideoloških ostankov kapitalizma v zavesti širokih delovnih množic in njihovi vzgoji v duhu socializma, kar je pomenilo tudi borbo proti misticizmu in idealizmu v šolah.

Vlado Schmidt je v duhu idejno-politične vzgoje za učence četrtega razreda osnovne šole predlagal obisk partizanskih grobov, ki bi v učencih vzbudil čustven odnos do narodnoosvobodilne borbe in tako okreplil njeno vzgojno učinkovitost. Za vzgojno učinkovitost pa je bilo treba slediti težnjam družbe in ne vzgajati mladine izolirano od družbe oziroma prepustiti vzgoje duhovnikom. Schmidt je ob tem zapisal, da: »Kdor odtuja otroke našim naprednim družbenim stremljenjem, jih s tem moralno kvari. To mora razložiti učitelj tudi tistim staršem, ki še vedno mislijo, da je protiljudska duhovščina najboljši vzgojitelj za moralno vzgojo njihovih otrok.«³¹ Pri trku ob »protiljudsko duhovščino« se zastavi vprašanje, kdo je imel nadzor nad vzgojo oziroma kdo je takrat imel večjo vlogo pri vzgoji, šola ali Cerkev. Z namenom, da bi se zmanjšal vpliv slednje, je Schmidt zastavil: »Posebno važno je, da instruktor ugotovi, kako se ideološka borba izven šole odraža v šoli, ali in v kakšni obliki so učenci izpostavljeni sovražnim ideološkim vplivom izven šole, kako se učiteljstvo proti temu bori, ter da za to potrebno svetuje.«³² Konec leta 1949 je v Beogradu potekal III. plenum CK Komunistične partije Jugoslavije, kjer so razpravljali o boju proti vplivu duhovščine na mladino. »Pod bojem zoper reakcionarna in kontrarevolucionarna nazoranja je razumeti tudi boj zoper reakcionarni vpliv duhovščine na šolsko in predšolsko mladino. Tudi ta boj je treba v prvi vrsti voditi s povečanim ideološkim, političnim in kulturnim delom, ob pravilnem izkoriščanju in ob pomoči šol in šolskih ustanov.«³³

Med vzgojne elemente naj bi sodile tudi biografije vidnejših in zaslužnih ljudi. Običajno sodijo mednje narodni buditelji, zavedni državljani, domoljubni pesniki, jezikoslovci, ki so bili zaslužni za dvig jezikovne ravni ipd. V času po drugi svetovni vojni pa v ospredje stopijo zgolj ideologi, zagovorniki komunizma. Do leta 1948 lahko zato med zaslužnejšimi ljudmi pogosto zasledimo idejne in fizične voditelje komunističnih partij. Hainz je tako v *Popotniku* zapisal: »Velike vzgojne vrednosti v šoli so tudi biografski podatki in epizode iz življenja Marxa, Engelsa, Lenina in Stalina.«³⁴

30 Stevan Beždanov, *Vzgoja in izobraževanje v dokumentih KPJ in ZKS*, (Ljubljana, 1981), 38.

31 Vlado Schmidt, »O idejnopolični vzgoji v osnovni šoli«, *Popotnik* 65 (Ljubljana, 1948), 263.

32 *Ibid.*, 266.

33 »Resolucija III. plenum CK Komunistične partije Jugoslavije o nalogah v šolstvu«, *Komunist* 1 (1950), 1–2.

34 Jože Hainz, »O pouku zgodovine na osnovni šoli«, *Popotnik* 65 (Ljubljana 1948), 293.

Rudi Završnik, Josip Ribičič, Prva čitanka, 1947, str. 30.

Če primerjamo ideološke spremembe, ki so se zgodile na področju šolstva po razpadu Avstro-Ogrske, z ideološkimi spremembami po koncu druge svetovne vojne, lahko ugotovimo, da so bile slednje bistveno večje in korenitejše. Če je predvojno zastopano v učbenikih zasedalo poudarjanje nabožnih vsebin in dinastije Karadorđević, je po vojni na to mesto prišlo povečevanje socialistične ideologije in maršala Tita. Skoraj nemogoče je najti povojni učbenik, ki ne bi vseboval imena Tito in Titive slike. Po razpadu Avstro-Ogrske je dinastijo Habsburžanov zamenjala dinastija Karadorđevićev, versko obarvane vsebine pa so ostale. Navkljub temu, da je bila vera Karadorđevićev pravoslavna, katoliška vera na Slovenskem ni bila izrinjena. Po drugi svetovni vojni pa so verske vsebine in vsebine, ki so se dotikale narave, običajev in vaškega življenja, nadomestile vsebine s tematiko partizanov, vsebine, ki so stimulirale delo na vasi, in vsebine, ki so poudarjale pridobitve narodnoosvobodilnega boja. Toplino, domačnost in vedrost so v učbenikih zamenjali militantnost, politična vzgoja in prizori vojnega nasilja. Vzgojo, ki je bila pred vojno v veliki meri v rokah Cerkve, so po vojni dali v roke šoli. Prizadevali so si, da bi, kolikor je bilo mogoče, odstranili vpliv duhovščine, saj se ta ni strinjala z ideologijo, ki jo je uveljavljala povojna oblast.³⁵

Ob vseh posegih, ki so doleteli šolski sistem, učne načrte, učbenike in ves vzgojno-izobraževalni proces ter se globoko ukoreninili, se zastavlja vprašanje, če ni zaradi prepogoste frekventnosti ideoloških vsebin in zapovedi prišlo ravno do nasprotnega učinka, kot ga je želela oblast, saj so otroci bili z omenjenimi vsebinami zasipani z vseh strani in hitro prenasičeni.

³⁵ Anton Arko, *Vzgoja in izobraževanje v začetnih razredih osnovne šole pred in po drugi svetovni vojni* (Ljubljana, 2011).

Povzetek

Ob koncu druge svetovne vojne, ko je nastopala nova oblast, je področje šolstva in celoten vzgojno-izobraževalni proces zajel val sprememb. Dotaknil se je učnih vsebin, pedagoškega kadra, šolskih učbenikov, učnih načrtov, predmetnikov, opremljenosti šolskih stavb, šolskih praznovanj, nazivov prosvetnih delavcev, skratka vsega, kamor si je lahko pot utrla ideologija. V pedagoškem tisku tistega časa lahko zasledimo kopico nasvetov in zahtev po prevzgoji starega pedagoškega kadra, po čim večjem številu idejno-političnih vstavkov v učno snov ter po oblikovanju ustreznega ideološkega prepričanja prosvetnih delavcev. Ideologija se je kazala na različne načine in preko različnih učnih vsebin. V šolskih učbenikih, berilih, čitankah in začetnicah v prvih povojnih letih močno odseva časovna bližina in krutost vojne. Vojne grozote so pustile tako močan pečat v ljudeh, da so jih risali in opisovali celo avtorji čitank za prve razrede osnovne šole. Bili so prepričani, da je treba že majhnemu otroku privzgojiti naklonjenost do narodnoosvobodilnega boja in sovraštvo do okupatorjev ter Slovencev, ki tega boja niso podpirali ali pa so delovali proti njemu. Tako so slikanice in začetnice polne prizorov vojnega nasilja in nove, revolucionarne ideologije. Pri podajanju snovi ni šlo za objektivno podajanje dejstev, ampak za čustveno angažirano podajanje. Pri tem so se zgledovali po vzoru vzgoje in izobraževanja v Sovjetski zvezi, prvi socialistični državi. Do leta 1948 so se v učbenikih prizori nasilja počasi začeli izgubljati, socialistična ideologija v duhu marksizma-leninizma pa se je začela pojavljati pogosteje in na bolj subtilen način.

Viri in literatura

- Albrehtova, Vera: *Mi gradimo*, Ljubljana, 1950.
- Arko, Anton: *Vzgoja in izobraževanje v začetnih razredih osnovne šole pred in po drugi svetovni vojni*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, FF, Ljubljana, Oddelek za zgodovino, 2011.
- Bezdanov, Stevan: v Gačić, Svetomir (ur.) Družbeno ekonomska in pedagoška povezanost izobraževanja in materialne proizvodnje in marksistična zasnovanost vzgojno-izobraževalnega procesa, *Vzgoja in izobraževanje v misli in delu Josipa Broza Tita*, Ljubljana, 1981.
- Bezdanov, Stevan: *Vzgoja in izobraževanje v dokumentih KPJ in ZKS*, Ljubljana, 1981.
- Dodič, Ivan et al.: *Ciciban čita*, Ljubljana, 1945.
- Hainz, Jože: O pouku zgodovine na osnovni šoli, v *Popotnik* 65, Ljubljana, 1948.
- Hudales, Oskar: Vzgajajmo v duhu narodno osvobodilne borbe, *Popotnik* 63, Ljubljana, 1945–1946, priloga.
- Kernc, Lora: Zakaj so tudi vzgojitelji potrebni vzgoje, *Popotnik* 63, Ljubljana 1945–1946. *Kongres pedagoških delavcev na Bledu I.*, pedagoški tisk – zv. 2, Ljubljana, 1951.
- Križaj, Marija: Eno uro v razredu Bosančkov, *Popotnik* 63, Ljubljana, 1945–1946, priloga.

- Marinšek, Marjan: *Moje prvo berilo*, Velenje, 2000.
- Modrinjaveščan [Möderndorfer], Vinko: *Slovenska začetnica*, Ljubljana, 1945.
- POOF za Gorenjsko, *Šolo smo odprli*, 1944.
- Popotnik* 63, Ljubljana, 1945–1946.
- Resolucija III. plenum CK Komunistične partije Jugoslavije o nalogah v šolstvu, *Komunist* 1, 1950.
- Schmidt, Vlado: Smernice sodobnega pedagoškega dela, *Popotnik* 63, Ljubljana, 1945–1946.
- Schmidt, Vlado: O idejnopolitični vzgoji v osnovni šoli, *Popotnik* 65, Ljubljana, 1948.

Zusammenfassung

Pädagogische Richtlinien im Erziehungs- und Bildungsprozess der pädagogischen Zeitschriften in den Jahren von 1945 bis 1950

Anton Arko

Ende des Zweiten Weltkriegs, mit dem Antritt der neuen Macht, wurde der gesamte Erziehungs- und Bildungsprozess von einer Welle der Veränderungen ergriffen. Er berührte die Lerninhalte, pädagogische Fachkräfte, Lehrbücher, Lehrpläne, die Stundenplanaufschlüsselung und Ausstattung der Schulgebäude, Schulfeste, Titel der pädagogischen Arbeiter; kurzum alles, wodurch sich die neue Ideologie ihren Weg bahnte. Die pädagogischen Zeitschriften der damaligen Zeit bieten unzählige Ratschläge und Forderungen: Umerziehung der älteren pädagogischen Kräfte, Verstärkung der politischen Einfügungen in den Lehrstoff und Entwicklung einer adäquaten ideologischen Überzeugung von pädagogischen Kräften. Die Ideologie zeigte sich auf verschiedene Wege und über verschiedene Lerninhalte. Die Lehr- und Lesebüchern der ersten Nachkriegsjahre reflektieren besonders intensiv die zeitliche Nähe und die Grausamkeit des Kriegs. Die Grauen des Kriegs hinterließen bei den Menschen dermaßen starke Spuren, dass sie sogar von den Lesebuchautoren für die ersten Grundschulklassen gezeichnet und beschrieben wurden. Sie waren davon überzeugt, dass man bereits den ganz Kleinen die Zuneigung zum Freiheitskampf und den Hass gegenüber der Besatzungsmacht und den Slowenen, die diesen Kampf nicht unterstützten oder gegen ihn wirkten, anerziehen sollte. So gibt es in den Bilder- und Erstbüchern zahlreiche Szenen der Kriegsgewalt und der neuen, revolutionären Ideologie. Bei der Lehrstoffvermittlung ging es nicht um die objektive Vermittlung der Tatsachen, sondern um eine emotional engagierte Vermittlung. Das Vorbild waren die Erziehung und Bildung der Sowjetunion, dem ersten sozialistischen Staat. Bis zum Jahre 1948 nahmen dann nach und nach die Gewaltszenen langsam ab, immer häufiger und auf eine subtilere Art und Weise aber trat die sozialistische Ideologie im Sinne des Marxismus und Leninismus in den Vordergrund.

Ivanka Zajc Cizelj*

“Kdor ptičev in gnezd pri miru ne pusti, se od petja in sadja lahko posloví.”

Zaščita ptic v 19. in na začetku 20. stoletja

“If you go around upsetting birds and their nests, you can say goodbye to song and fruit.”

Bird protection in the 19th and early 20th century

Izvleček

Lovljenje ptic in ropanje gnezd je pustilo posledice predvsem v sadjarstvu. Zaradi zmanjšanja števila ptic, ki se hranijo s sadnimi škodljivci, se je število teh tako povečalo, da je država začela biti plat zvona že v začetku 19. stoletja. Med drugimi se je obrnila tudi na dušne pastirje in učitelje, da preprečijo tovrstna dejanja oziroma kaznujejo storilce, in ti so na prav poseben način poskrbeli za ozaveščanje šolarjev in prebivalstva. Tako je pesem zaščitila marsikatero ptičje gnezdo in posredno postala učinkovito sredstvo za zaščito sadnega drevja.

Abstract

Catching birds and raiding their nests had consequences for fruit growing. Because of the decreasing numbers of birds to feed on pests, the latter were able to multiply and the state authorities had to begin warning people about this even in the early 19th century. Priests and teachers were asked to become involved, to help prevent such activities and punish the culprits; pupils and the general population were educated about this matter in an interesting way. Thus songs protected many birds' nests and indirectly became an effective means of protecting fruit trees.

Pesem v boju proti insektom

Zanimiv primer vzgojne pesmi z namenom zaščite ptic v zgodovini je *Siničja tožba*, ki jo danes poznamo tudi pod drugim naslovom – *Stoji učilna zidana*. Besedilo pesmi sega v sredo 19. stoletja, ko so bila prizadevanja za zaščito ptic in njihovega zaroda na višku. Zaradi nizke pismenosti prebivalstva je bila prav pesem tista, ki je bolj kakor vsak razglas ozaveščala najprej šolarje in nato še njihove starše. K temu je pripomoglo tudi dejstvo, da je bila napisana na znano melodijo, ki je bila povzeta po ljudski pesmi Svarjenje (Stoji, stoji tam lipica). Pesem je v originalu ali priredbi našla pot tudi na ljudske odre, kajti v tem obdobju so društva rasla kot gobe po dežju.

* Ivanka Zajc Cizelj, dr. znanosti, svetnica v p., Blanca, e-pošta: ivanka.cizelj@guest.arnes.si

Avtor prvotne vsebine je bil Andrej Praprotnik, učitelj in urednik polmesečnika Učiteljski tovariš, ki je 15. aprila 1864 na prvi strani te revije objavil vzgojno besedilo pod naslovom **Tožba**: »Stoji tam šola zidana – pred šolo stara jablana, na jablani v votlini pa, senica gnezdice ima. Ta ptica enkrat prileti na okno dol k učilnici, tožiti dečke če bridko, zapoje žalno pesmico. »Učitelj slušaj kaj povem, vsa žalostna od vas zdaj grem: lej dečki me sovražijo, nevsmljeno. Naznali so moj mladi rod, zmetali ga na terdo pot, in strašno so poginoli mladiči moji ljubi vsi! Divjaki si zaslužijo, da ostro kazen čutijo: Kdor ptičkov v miru ne pusti, hudobo v sercu si redi.«¹

Ko je Fran Levstik postal sodelavec Vrtca, mesečnika za šolsko mladino, je pesem Tožba prepesnil in jo objavil v Vrtcu 1. decembra 1877 pod naslovom **Siničja tožba**: »Stoji učilna zidana, pred njo je stara jablana. Ta jablana je votel panj, sinica znosi gnezdo vanj. Sinica zjutraj prileti, na šolskem oknu obsedi. Na oknu kljunček svoj odpre, tako prepevati začne: »Poslušaj me učitelj ti! Kako se pod teboj godi. Vsi dečki tvoji me črte, povsod love, povsod pode. Zalezli moj so ptičji rod, iz gnezda vrgli ga za plot. Mladički tam pomrli so, oči svetle zaprli so. »Grdobe grde paglave, masti ste vredni leskove. Kdor v gnezdu ptičice lovi, ta v srcu svojem priden ni!«²

Že naslednje leto je učitelj Feliks Stegnar Siničjo tožbo objavil v zbirki *Šopek mičnih napevov za šolo in dom*, ji dodal (staro) melodijo ljudske pesmi Svarjenje in jo priredil za dvoglasno petje. Pesem je tako preko šolskega petja prišla v domove šolarjev; svoje mesto pa je našla tudi na društvenih odrih.³

Besedilo pesmi sovпада s prizadevanjem oblasti za zaščito ptic pevk in ima predvsem moralno-vzgojno noto. Samo predpisi in vzgojni ukrepi prav gotovo ne bi dosegli tega, kar so dosegli s pesmijo. Vsi namreč poznamo star slovenski pregovor: »Kar se Janezek nauči, to Janez zna.«

Zaščita ptic pevk

Prva je na problem zmanjšanja populacije ptic pevk in posledično poslabšanja razmer v sadjarstvu opozorila Štajerska deželna kmetijska družba. Ptiče so lovili tako odrasli kot otroci. Pri razdiranju gnezd in uničevanju zaroda pa so bili aktivni predvsem otroci na kmetih. Tako še leta 1923 v matičnem listu učenca, starega 11 let, pod razdelkom *Hibe v npravstvenosti in značaju* zasledimo zapis: »Pobira ptiče in jajca iz gnezd.«⁴

Prepoved lovljenja in pobijanja ptic ter uničevanja gnezd je bila zajeta tudi v šolskem redu za ljudske mestne šole v Celju v členu 27, ki je bil sprejet na seji Mestnega šolskega sveta 17. septembra 1913.⁵

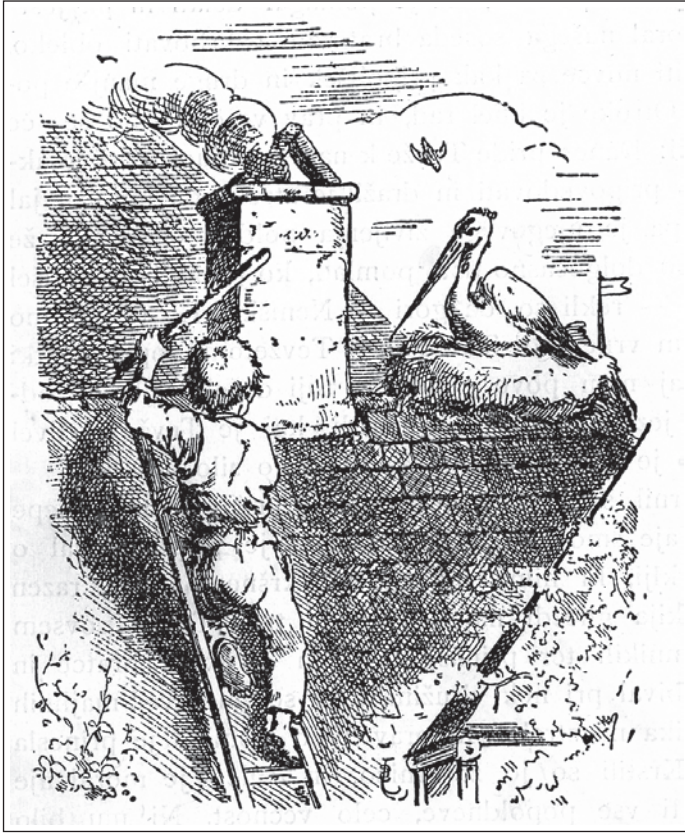
1 Andrej Mrak, Stara uspešnica v novi preobleki, MMC RTV Slovenija, 1912, najdeno 24. 3. 2014 na spletnem naslovu: <http://www.rtvsllo/kultura/razglednice-preteklosti/stara-uspesnica-v-novi-preobleki/2>. Navedeno besedilo se je pelo na melodijo ljudske pesmi Svarjenje (Stoji, stoji tam lipica) in je ohranilo svoj vzgojni pomen.

2 Prav tam.

3 Prav tam.

4 SI_ZAC/O889 (Zgodovinski arhiv Celje, fond Osnovna šola Vojnik), fasc. 16, 1923.

5 SI_ZAC/O841 (fond Mestni šolski svet Celje), sig. 19/17, 1913.

Zvonček – list s podobami za slovensko mladino, 1902, str. 120.

Lovljenje ptic je bilo v preteklosti dokaj pogost pojav tako za prehranjevanje kot tudi za domačo rabo (ptice pevke). Razdiranje in uničevanje gnezd pa je imelo predvsem en namen – zmanjšati število ptic, ki so se potencialno hranile s sadjem in žiti in tako delale kmetom škodo. Pri tem pa so spregledali, da so ptice tudi koristne in še najbolj takrat, ko gnezdijo, ker se ravno takrat razmnožujejo tudi škodljivci, ki napadajo sadno drevje, te pa imajo ptice za osnovno hrano in prehranjevanje mladičev. Zaradi zmanjšanja števila ptic se je porušilo naravno ravnovesje in sadno drevje je bilo resno ogroženo. Cesarsko kraljeva kmetijska družba je na problem ogroženosti sadovnjakov opozorila v svojem poročilu št. 427 z dne 28. marca 1828. V njem je poudarila, da se je zaradi lovljenja in ubijanja ptic ter uničevanja njihovih gnezd in mladičev število teh precej znižalo, na nekaterih področjih pa so bile skoraj iztrebljene. Tako so se lahko sadni škodljivci, ki niso imeli več naravnih sovražnikov, nemoteno razmnoževali. Med najbolj ogroženimi pticami so bili škorci, ti so bili *neprijubljeni* predvsem zato, ker se hranijo tudi s češnjami in grozdem; drozgi so bili žrtve limanic in raznih zank, ko so se v hladnejših mesecih približali naseljem in po drevju iskali hrano; slavci, penice, taščice, rdečerepke in liščki (dokument jih navaja kot gozdne pevce, »die Waldsin-

Zvonček – list s podobami za slovensko mladino, 1904, str. 127.

merno (*denarno*) pa naj nagradijo ovaduhe, ki bi pomagali pri odkrivanju storilcev. Policiste v mestih pa so zadolžili, da spremljajo dogajanje na tržnicah in aretirajo vsakega, ki bi prodajal žive ali mrtve ptice.⁶

Štajerski deželni gubernij je 27. marca 1839 razposlal okrožnico (razglašena je bila preko farnih uradov, šolskih predstojnikov in občinskih sodnikov), v kateri ugotavlja, da je že dalj časa opaziti škodo na sadnem drevju, ki jo povzročajo gosenice, katere so se pretirano razmnožile zaradi brezobzirnega lovljenja in pobijanja malih gozdnih in poljskih ptic, ki se hranijo z insekti in njihovo zalego. Ptiči so bili namreč takrat, ko še niso poznali insekticidov, najbolj učinkovit način, da se spopadejo s sadnimi škodljivci. Na osnovi ugotovljenih dejstev je gubernij odredil, da malih gozdnih in poljskih ptic, ki se hranijo z insekti in njihovo zalego, ne smejo loviti na limanice,

ger«) so pogosto končali v kletkah ali pa so bila njihova gnezda odkrita in izropana. Razmere so se naglo slabšale in Cesarsko kraljeva kmetijska družba je začela *bíti plat zvona* – 1. avgusta 1830 se je obrnila na štajersko deželno vladu s prošnjo, da sprejme določene ukrepe, s katerimi bi dosegla, da z zaščito naravnih sovražnikov insektov in gosenic in z uničevanjem zalege na sadnem drevju dosežejo znižanje le-teh. Svojo nalogo bi v tem smislu opravile krajevne gosposke; dušni pastirji in učitelji pa bi z opozarjanjem in poučevanjem osveščali ljudi. Smatrajo pa, da samo to ne bo dovolj; potrebna bi bila tudi ustrezna policijska prepoved. V predlogu C. kr. kmetijske družbe je navedeno, naj duhovščina in učitelji zadevo pravilno predstavijo in razložijo. Poleg tega pa naj za prestopnike določijo tudi kazni, *kajti pri preprostem ljudstvu ima samo tovrstno sredstvo odgovarjajoč učinek*. Kazni bi bile različne – glede na storilca – denarne in fizične. Slednje pridejo v poštev pri kmečkih otrocih, ki lovijo ptiče in ropajo gnezda. Pri-

6 SI_ZAC/0008 (fond Okrožni urad Celje), sig. 58/329, 1830/31.

z mrežami, zankami ali pastmi od konca marca do začetka septembra leta 1839, leta 1840 in 1841 pa od 1. januarja do 1. septembra. Še posebej je bilo prepovedano uničevanje gnezd ter jemanje jajc in mladičev iz njih.

Med kršitelje tega predpisa so šteli:

- vse, ki so lovili ptice za lastne potrebe ali za druge, pa naj jih lovijo za *korist* ali samo za *zabavo*;
- vsakega, ki je dovolil (*drugemu*) zastonj ali za plačilo loviti ptice v svojem lovskem revirju;
- vse, ki so prodajali ubite ali žive ptice v času prepovedi lova;
- vsakega, ki je dovolil ropanje gnezd. Menili so namreč, da noben lastnik ne bo dovolil svojevoljnih posegov na lastnem posestvu.

Kršitelji so bili kaznovani:

- z zaplembo ujetih ptičev in lovilnega orodja;
- z odvzemom ptic in izkupička od že prodanih ptic;
- z denarno kaznijo od 1 do 5 goldinarjev (gld), nezmožni plačila pa z zaporom od 12 ur do 3 dni;
- šolarji so bili kaznovani v skladu s šolskimi in disciplinskimi predpisi.

Če je postopek izpeljala okrajna gosposka, je zaplenjeno orodje pripadalo njej. Če so ga vodili okrajni uradi, pa so ga ti prodali v korist lokalnega sklada za sirote. Tudi izkupiček in kazenski znesek je pripadal temu skladu. Tretjino zneska pa naj bi dobil morebitni prijavitelj kot nagrado.

Za moralno vzgojo mladine so bili zadolženi tako učitelji kot veroučitelji in prav ti so lahko naredili največ za zaščito ptičjih gnezd in zaroda. Da bi šolski mladini preprečili ropanje gnezd in uničevanje ptičjega zaroda, so zadolžili učitelje in katehete. Ti naj na primeren način poučijo mladino o škodljivosti in krutosti tovrstnega početja. V njih naj vzbudijo moralni čut in jim *zagabijo* lovljenje, trpinčenje in ubijanje živali. Nekateri kateheti in učitelji so predpis prehiteli in na lastno pobudo začeli delati v tej smeri ter s tem pripomogli k splošni blaginji, ugotavljajo v okrožnici.⁷

Leta 1841 je gubernij zahteval poročila o uspehu odredbe. Okrajna gosposka Žovnek je poročala, da v času omejitve lova niso zaznali kršitev. Rezultati so bili vidni – število ptic se je povečalo in gosenic na sadnem drevju je bilo manj kot pred ukrepom. So pa bili mnenja, da bi morali omejitev lovljenja ptic obravnavati glede na njihovo korist in naj bi ptice, ki delajo kmetom škodo na posevkih (vrabci, vrane, kavke, srake ...), lahko neomejeno lovili.⁸

Mestni magistrat Celje je sporočil, da ni opaznih izboljšav, ker ptice pevke in žolne, ki so največji sovražniki sadnih škodljivcev in njihove zalege, lovijo v glavnem pozimi v zanke in na limanice in jih tako pokončajo. Zato svetujejo, da se prepoved lovljenja ptic in uničevanja gnezd uvede za več let. Prepoved pa bi morala veljati tudi v zimskem času, ko se ptice približajo naseljem in postanejo žrtve iskanja hrane.⁹

7 SI_ZAC/0008, sig. 95/679, 1839.

8 SI_ZAC/0008, sig. 95/679, 1841.

9 Prav tam.

Predlog je gubernij upošteval in leta 1842 izdal okrožnico, s katero je obvestil, da je ptice pevke in gozdne ptice, ki se hranijo z insekti, prepovedano loviti *tako dolgo kot bo to potrebno*. Prepoved lova pa je tudi razširil na celo leto.¹⁰

Leta 1909 je bil sprejet zakon, ki je popolnoma prepovedal lovljenje in pobiranje ptic ter trgovino z njimi – tako z živimi kot mrtvimi. Prepovedano je bilo tudi uničevanje legel in gnezd, pobiranje in uničevanje jajc in mladičev vseh divjih ptic ter prodaja in nakup gnezd, jajc ali mladičev. Iz tega zakona so bili izvzete *škodljive* ptice – lovljenje teh so urejali lovski in ribiški predpisi. Politična oblast je lahko vinogradnikom, sadjarjem, drevesničarjem in vrtnarjem izjemoma dovolila, da so zaradi zaščite pridelka streljali na jate zaščitnih ptic, ki so delale škodo. Iz določb tega zakona so bile izvzete ptice, ki so jih potrebovali za znanstvene namene, in domača perutnina.

Kršitelje je obravnavala politična oblast I. stopnje. Predpisana kazen je znašala do 20 kron (K) za prvi prekršek, za ponovnega pa 50. Nezmožnim plačila so denarno kazen spremenili v zaporno – 10K je bilo enako 1 dnevu zaporu. Če je kazen znašala manj kot 10K, je bil kršitelj v zaporu 6 ur. Za šolarje so veljali šolski disciplinski predpisi.¹¹

Zaščita vseh koristnih ptic je bila tudi glavna naloga Avstrijske zveze prijateljev ptic (*Österreichischer Bund der Vogelfreunde*), ki je bila ustanovljena leta 1896 v Gradcu. Prizadevala si je zaščititi ptice v vsej monarhiji in nastopala proti masovnemu pobijanju ptic na južnem Tirolskem, v Dalmaciji in Istri, kjer so množično lovili ptice selivke. V njihovem letaku iz leta 1912 preberemo, da je monarhija množično morišče *ubogih* ptičev. Ko so (*naše*) ptice selivke odletele na jug, jih je pričakalo prebivalstvo južne Tirolske, Istre in Dalmacije z vsemi mogočimi *morilskimi napravami*, predvsem mrežami. Ocenjujejo, da so tako letno pobili približno pol milijona selivk. Predpisi o zaščiti ptic, ki so bili že desetletja v veljavi v monarhiji, v teh deželah niso imeli moči – za prebivalce teh pokrajin je bilo lovljenje in ubijanje ptic, ki so jih imeli za prehrano in prodajo, tudi neke vrste *lovska zabava*.

Zveza je širila delovanje in ustanavljala podružnice v vseh deželah monarhije ter preko članstva, predavanj in letakov ozaveščala prebivalstvo o koristnosti ptičev. Opozarjala je na nesmiselno in zdravju škodljivo uporabo ptičev za modne dodatke. Posebno pozornost je posvečala tudi vzgoji mladine v smislu zaščite ptic in živalskega sveta nasploh. Njihovi člani so v okviru možnosti skrbeli za hranjenje ptic pozimi ter za postavljanje krmilnic in gnezd.

V obravnavanem letaku je tudi nekaj verzov, ki naj otroke pripeljejo do spoznanja, da je v bistvu uničevanje gnezd enako, kot bi njim uničili dom: »*Bei Vater und Mutter im traulichen Nest, das ist auf der Erde das Allerbest! Ihr lieben Kinder, denket daran und rühret niemals ein Nestchen an!*«! Drugi verz pa svari pred škodljivimi posledicami uničevanja ptičjega zaroda: »*Nimmst du dem Vogel Nest und Ei, ist's mit Gesang und Obst Vorbei!*«!¹²

10 SI_ZAC/0008, sig. 95/679, 1842.

11 SI_ZAC/0024 (fond Mestna občina Celje, 1816-1941), fasc. 160, 1914.

12 SI_ZAC/0024, fasc. 146, 1912.

Po 150 letih

Skrb za varovanje narave in njenega življa je postala del našega vsakdana. Veliko pri tem naredijo vzgojno-izobraževalne ustanove, mediji, društva in posamezniki. In vendar je *Siničja tožba* ohranila svoj vzgojni moment, našla pot v otroška srca in se zasidrala v dušo odraslega človeka ter postala stalnica otroških in mladinskih pevskih zborov. Vključena je v učni program za glasbeno vzgojo. Zasledimo pa jo tudi v raznih priredbah zabavne glasbe.

Iz dnevnih priprav za glasbeno umetnost v 4. razredu osnovne šole učiteljice Jelke Veit je razvidno, da so v učnem sklopu *Radi imamo različne glasbe* obravnavali enoto Stoji učilna zidana s vsebinskim ciljem *vzgoja za življenje z naravo – empatija*. Učenci pesem zapojejo, jo dramatizirajo, iz njenega sporočila pripovedujejo zgodbe in jo za domačo nalogo ilustrirajo.

Ob pesmi se še pogovorijo o skrbi za živali, o morebitnem »srečanju« s ptičjim gnezdом in o vzgoji otrok v preteklosti.

SINIČJA TOŽBA

Stoji učilna zidana,
pred njo je stara jablana,
ta jablana je votel panj,
sinica nosi gnezdo vanj.

Sinica zjutraj prileti,
na šolskem oknu obsedi,
na oknu kljunček svoj odpre,
tako prepevati začne:

»Poslušajte, učitelj vi,
kako se men' pri vas godi,
vsi vaši dečki me črte,
povsod love, povsod pode.

Zalezli so moj ptičji rod,
iz gnezda vrgli ga za plot,
mladiči tam pomrli so,
oči svetle zaprli so.«

»Grdobe grde, paglave,
masti ste vredni leskove!
Kdor v gnezdu ptičice mori,
ta v srcu svojem prida ni.«¹³

13 Povzeto po Jelka Veit, Dnevne priprave za glasbeno umetnost v 4. razredu osnovne šole, MK založba, 2013, najdeno 06. 4. 2014 na spletnem naslovu: http://www.mladinska.com/.../Dnevne_priprave_Glasba_4_posodobljena.doc

Povzetek

Zaradi nekontroliranega posega v naravo – pobijanja ptic in uničevanja njihovega zaroda – je prišlo do porušanja naravnega ravnovesja in povečanja števila sadnih škodljivcev. Ogrožena so bila sadna drevesa in njihovi plodovi, zato je Štajerska kmetijska družba že v prvi polovici 19. stoletja začela akcijo za zaščito ptic kot naravnih sovražnikov gosenic in insektov. V prizadevanja za osveščanje prebivalstva je vključila tudi učitelje in veroučitelje, ki so bili zadolženi za moralno vzgojo mladine.

Ropanje in uničevanje ptičjih gnezd je bilo razširjeno med šolsko mladino na podeželju predvsem zato, ker so ptice smatrali za škodljivce, ki so se ravno tako kot oni rade posladkale s češnjami in grozdem (zlasti škorci) ...

Kako se lotiti težke naloge in otroke prepričati, da je uničevanje gnezd in ptičjega zaroda ne samo škodljivo, ampak tudi moralno vprašljivo, je bila težka naloga. Upoštevati moramo, da je bila takrat pismenost na nizkem nivoju ter da so vzgojo in izobrazbo širili predvsem učitelji in veroučitelji. Prav s tega vidika je pesem Siničja tožba, ki je bila tudi uglasbena, naredila v preteklosti ogromno pri ozaveščanju tako otrok kot tudi njihovih staršev, saj so jo preko šolskega petja prinesli v domove. Poleg prepovedi in kazni je bila še najbolj učinkovito sredstvo za zaščito ptic in njihovega zaroda.

Pesem je bila prirejena tudi za ljudske odre. Je stalnica otroških in mladinskih zborov. V raznih priredbah pa jo prepevajo tudi avtorji narodno zabavne in zabavne glasbe.

Viri in literatura

- Mrak, Andrej: Stara uspešnica v novi preobleki, MMC RTV Slovenija, 1912, najdeno 24. 3. 2014 na spletnem naslovu: <http://www.rtvlo/kultura/razglednice-preteklosti/stara-uspesnica-v-novi-preobleki/2>.
- Veit, Jelka: Dnevne priprave za glasbeno umetnost v 4. razredu osnovne šole, MK založba, 2013, najdeno 06. 4. 2014 na spletnem naslovu: http://www.mladinska.com/_.../Dnevne_priprave_Glasba_4_posodobljena.doc
- SI_ZAC/0889 (Zgodovinski arhiv Celje, fond Osnovna šola Vojnik), fasc. 16, 1923.
- SI_ZAC/0841 (fond Mestni šolski svet Celje), sig. 19/17, 1913.
- SI_ZAC/0008 (fond Okrožni urad Celje), sig. 58/329, 1830/31.
- SI_ZAC/0008, sig. 95/679, 1839.
- SI_ZAC/0008, sig. 95/679, 1841.
- SI_ZAC/0008, sig. 95/679, 1842.
- SI_ZAC/0024 (fond Mestna občina Celje, 1816-1941), fasc. 160, 1914.
- SI_ZAC/0024, fasc. 146, 1912.

*Zusammenfassung***“Wer Vögeln und ihren Nestern keine Ruhe lässt, muss auf ihren Gesang und das Obst verzichten.” Vogelschutz im 19. und anfang des 20. Jahrhunderts***Ivanka Zajc Cizelj*

Wegen unkontrollierter Eingriffe in die Natur (Vogelmord und Vernichtung der Vogelbrut) wurde der Naturhaushalt aus dem Gleichgewicht gebracht und die Anzahl der Obstschädlinge nahm zu. Bedroht waren Obstbäume und ihre Früchte. Aus diesem Grund begann die Stairische Landwirtschaftsgesellschaft bereits in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts eine Aktion für den Vogelschutz. Sie waren nämlich die natürlichen Feinde der Raupen und Insekten. In den Bestrebungen, die Bevölkerung zu informieren, wurden auch Lehrer und Religionslehrer, die für die Moralerziehung der Jugend verantwortlich waren, mit einbezogen.

Die Plünderung und Vernichtung der Vogelnester waren unter der Schuljugend auf dem Land vor allem deshalb verbreitet, weil man Vögel, insbesondere die Stars, als Schädlinge betrachtete, die auch Kirschen und Trauben naschen wollen.

Die Bemühungen, die Kinder zu überzeugen, dass die Vernichtung der Nester und der Vogelbrut nicht nur schädlich, sondern auch moralisch fraglich ist, waren eine äußerst schwierige Aufgabe. Dabei muss man berücksichtigen, dass die Alphabetisierung damals auf einem sehr niedrigen Niveau war und die Erziehung und Ausbildung vor allem von Lehrern und Religionslehrern verbreitet wurden. Gerade aus dieser Sicht trug das Lied Die Meiseklage (Siničja tožba), das auch vertont wurde, in der Vergangenheit sehr viel zur Aufklärung sowohl der Kinder als auch ihrer Eltern bei. Über das Schulradio kam das Lied nämlich in die Heime der Kinder und war neben Verboten und Strafen das wirksamste Mittel zum Schutz der Vögel und ihrer Brut.

Das Lied wurde auch für Volksbühnen bearbeitet und ist ein ständiger Begleiter der Kinder- und Jugendchöre. In verschiedenen Bearbeitungen wird es auch von den Autoren der Volkspop- und Popvolksmusik gesungen.

Jurij Auer*

Josip Kobal in njegov pomen za izobraževanje slepih otrok

Josip Kobal and his importance to the education of blind children

Izvleček

Današnji čas narekuje spremembe na področju vzgoje in izobraževanja. Zato je pomembno spoznati tudi za danes sodobne namere nekaterih pedagogov. Josip Kobal je nedvomno med tistimi, ki je postavil temelje sodobnejše doktrine izobraževanja slepih in slabovidnih otrok. Ena njegovih največjih odlik je zahteva po izobraževanju učiteljev za delo s slepimi učenci ter priprava ločenih navodil za poučevanje slepih otrok za učitelje in starše.

Abstract

Present conditions dictate changes in education. This is why it is important to learn about the intentions of some teachers in the past that are still relevant today. Josip Kobal was undoubtedly among those who created the foundations of the more modern doctrine of educating blind and visually-impaired children. One of his most important contributions is the demand for the special education of teachers working with blind children and the preparation of separate guidelines for both teachers and parents relating to the teaching of blind children.

Opis obdobja in populacije

Kobal je deloval v obdobju po prvi svetovni vojni, ko se je veliko število nekdanjih vojakov, oslepelih zaradi vojnega delovanja, vračalo domov. Slovenija je v tem obdobju pripadala Kraljevini SHS (Srbov, Hrvatov in Slovencev). Povečano število slepih vojakov do konca prve svetovne vojne je bilo povod, da so se zadeve v zvezi s tem vprašanjem začele urejati. S prvo Narodno vlado leta 1918 je bilo namreč ustanovljeno poverjeništvo za socialno skrbstvo ter kuratorij za oskrbo slepcev. Predsedoval mu je dr. Mavricij Rus, ki je najel zavetišče Kranjske hranilnice na Vodmatu v Ljubljani. S tem se je na ozemlju Slovenije postopoma začela organizirana skrb za slepe in slabovidne osebe. Poslopje je bilo v vseh pogledih primerno in po zaslugi učitelja Božidarja Betrianija in učiteljice Minke Skaberne je v Zavodu začela delovati dvorazredna osnovna šola in delavnica za pletarstvo in ščetarstvo. V duhu napredka in strokovnosti je kuratorij za oskrbo slepih v Ljubljani poverjeništvo za socialo zaprosil, da zagoto-

* Jurij Auer, univ. dipl. zgodovinar in hispanist, Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana, e-pošta: jurij.auer@gmail.com

vi ustrezno vodenje šole, oziroma, kot je navedeno, *strokovno usposobljen upravitelj* (Kobal, 1921, 198).

V Popotniku (1933–1934, 139) Kobal navaja, da je vojna zapustila 73 popolnoma slepih vojnih invalidov iz nekdanje dežele Kranjske. V drugem viru, tudi v Popotniku (1921, 197), v članku »Zavodi za slepce« navaja, da statistika iz leta 1910 na bivšem Kranjskem predstavlja 342 slepih, med temi 57 za šolo primernih otrok. Ocenjuje se, da je Slovenija leta 1910 imela 700 slepih, od tega 110 primernih za šolo. Kljub vsem tem dejstvom stara avstrijska država ni za te otroke naredila slovenske šole. Slovenske slepe otroke je pošiljala v nemške zavode, kjer so se izobraževali v nemškem jeziku. Zaradi krajevne oddaljenosti in majhnih možnosti obiskovanja so starši slepe otroke obdržali doma. Takšna praksa je puščala otroke socialno izolirane in neizobražene.

*Josip Kobal 1882–1964.
(Zasebni arhiv)*

Življenjska pot Josipa Kobala

Kobal se je rodil 28. marca 1882 na Planini pri Vipavi, umrl pa 16. marca 1964 v Ljubljani. Kot učitelj je pred odhodom v Ljubljano leta 1920 poučeval v Premu pri Ilirski Bistrici, v Dolenji vasi pri Senožečah in v Grahovem pri Cerknici. Poleg dela, ki je povezano s šolanjem slepih otrok in razvojem sodobne didaktike in metodike za slepe otroke, je imel tudi izredne organizacijske sposobnosti.

Preselitvi zavoda v Kočevje junija 1922 je odločno nasprotoval. Po tem dogodku je bil imenovan za upravitelja centralnega šolskega vrta v Ljubljani in to delo je opravljal do upokojitve.

Po osnovni izobrazbi je bil učitelj, učiteljišče je končal leta 1901 v Ljubljani. Njegovo zanimanje za slepe se je pojavilo, ko je bil v Uradnem listu št. 150 leta 1919 objavljen razpis za mesto upravitelja Zavoda za slepe, ki je bil takrat v pristojnosti »poverjeništvu za socialo«. Na to delovno mesto se je poleg njega prijavil še Mirko Dremelj. Kot izbrani kandidat je Kobal mesto upravitelja nastopil 1. decembra 1920. Od Pokrajinske uprave, poverjeništvu za socialno skrbstvo v Ljubljani, je dobil dekret P. št. 718/21 z dne 31. 8. 1921. Kobal se je z veliko vnemo in odgovornostjo lotil svoje nove naloge. Želel si je oblikovati sodobno šolo za slepe v Sloveniji (Mlekuž, 1969, 37).

Šola za slepe otroke v Kočevju. (Zasebni arhiv)

Takratne oblasti so se dobro zavedale pomembnosti delovnega mesta ravnatelja in pomanjkanja znanja o poučevanju slepih otrok, zato so mu najprej odredile obvezne hospitacije v Zavodu v Ljubljani, ki so trajale od 1. 12. 1920 do 4. 3. 1921. Kobal je tako hospitiral v dveh razredih in delavnicah. Tudi sam si je želel pridobiti čim več praktičnega, teoretičnega in administrativnega znanja o sestavi in delovanju Zavoda.

Po končanih hospitacijah so ga poslali na študijsko potovanje v tujino. V Linzu je pred državno komisijo opravil strokovni izpit 17. novembra 1922. Študijsko potovanje je trajalo tri mesece, od 4. marca do 12. junija 1922. V tem času je obiskal priznane zavode in institucije v Avstriji, Nemčiji in na Češkem, ki so bile kakorkoli povezane z izobraževanjem slepih.

Na Dunaju je razen v državnem Zavodu za slepe hospitiral še na Pedagoški akademiji pri prof. Burklenu, na Deželnem zavodu za slepe v Pukersdorfu pri Dunaju, kjer se je posebej zanimal za delavnice in možnosti nadaljnega šolanja slepih. V Pragi je obiskal Klarov zavod za slepe. Posebej zanimivo je poudariti, da je v Pragi izvedel, da v Nemčiji izvajajo posebne tečaje za tiste učitelje, ki poučujejo slepe učence.

To spoznanje ga je vodilo v Berlin, da obiše tečaj za učitelje slepih in se seznanil z metodo poučevanja gluho-slepih otrok. Skupaj z ostalimi tečajniki si je ogledal tovarno Siemens Schuckert, kjer so zaposlovali okoli 200 slepih odraslih. Zapisal je, da je večina teh delavcev zaslužila več kot njihovi videči tovariši (Kobal, 1921, 199). Za njegove nadaljnje poteze je bil odločilen ogled lokalnega zavoda za slepe v Hannovru. Zavod je deloval po starostnih stopnjah – predšolski oddelek, osnovna šola, ločeni domovi za bivanje za starejše in mlajše dečke in deklice. Ustanova je naredila nanj velik vtis tudi zaradi reda in urejenosti prostorov. Po vrnitvi domov si je ogledal še ustroj zavoda v Zemunu (od 24. do 26. oktobra 1921). O svojem študijskem potovanju je obširno pisal v Popotniku v članku »Zavodi za slepce«.

Po nastopu ravnateljskega mesta so se v Zavodu za slepe kmalu začeli spori z nazadnjaškimi silami, ki so nasprotovale naprednim idejam Josipa Kobala. Kobal je bil vizionar, naprednega mišljenja in socialno čuteč ter izredno delaven; želel je postaviti in uveljavljati moderno šolo za slepe otroke. Zaradi tega je kmalu po nastopu mandata postal tarča redovniškega dela osebja. Podrobna dogajanja odstranitve Josipa Kobala z mesta upravitelja niso predmet tega prispevka.

Pomen pedagoškega dela Josipa Kobala za izobraževanje slepih otrok

Opus člankov Josipa Kobala o slepih in njihovem poučevanju obsega več temeljnih del, vendar je glavnina iz časovnega razdobja od 1921. do 1934. leta. Največ je objavjal v Popotniku, ki je bil pedagoški in znanstveni list. Izdajalo ga je takratno »Udruženje jugoslovanskega učiteljstva«, poverjeništvo za Ljubljano.

Odmevnejši članek v Popotniku iz leta 1921 nosi naslov *Zavodi za slepce*. V njem natanko opisuje svojo trimesečno študijsko pot (Kobal, 1921, 197–204). Ob koncu članka pa povzema pomembne ugotovitve o zavodih:

- Kjer je medicinska fakulteta, deluje še očesna klinika in ima na zavodih za slepe dovolj dela.
- Univerze smatrajo zavode za slepe za kulturno torišče in področje, kjer se testirajo nove pedagoške in psihološke metode in fiziologija.
- Učiteljišča imajo nalogo vzbuditi zanimanje bodočih učiteljev za slepe otroke, in sicer s pomočjo predavanj in hospitacij v zavodih za slepe.
- V glavnih mestih so na voljo okulisti, zato je dolžnost vsakega vzgojitelja, da skrbi, da se pri otroku ohrani še tako majhen ostanek vida.
- V kolikor imajo slepi otroci veselje do glasbe, jim je potrebno zagotoviti sposobne glasbene učitelje. Glasba mehča duh in vzpodbuja estetsko čustvovanje.
- Nadarjeni slepi otroci so se sposobni izobraževati v glasbenih šolah. Slepi učitelji glasbe niso redki.
- V mestih, kjer je možnosti več, naj bi učenci obiskovali različne koncerte, sami prirejali koncerte, saj je v večjih središčih za obisk tovrstnih prireditev več posluha.
- Zavodi za slepe imajo v svojem sklopu tudi delavnico. Zato naj bi zraven delavnice imeli še *prodajni lokal*, kjer ponujajo svoje izdelke in zagotavljajo popravila.
- Le velika mesta lahko slepim ponudijo dovolj vzpodbud, zato take ustanove ne sodijo v manjše kraje.

Iz zgoraj navedenih Kobalovih ugotovitev lahko vidimo, da so smernice za delo s slepimi otroki aktualne še danes.

Drugi pomembnejši članek je bil objavljen v zaporednih številkah Popotnika letnika 1933/1934 pod naslovom: »Odlomki o slepstvu in o pouku slepih otrok«. Članek je Kobal razdelil v pet delov:

- pojem slepote,
- vzroki in posledice slepote,

Slepi otroci v okolici Kočevja. (Zasebni arhiv)

- zgodovinski podatki o vzgoji slepih,
- razvoj točkopisa,
- naloga učiteljstva osnovne šole.

Za današnjo pedagoško prakso je pomemben drugi del članka, »Odlomki o slepstvu in o pouku slepih otrok«, poglavje: Naloga učiteljstva osnovne šole (Kobal, 1933/34, 206–208).

V razpravi navaja, da so potrebna posebna *navodila za starše*, ki imajo slepega otroka. Učitelj je prvi, ki jim mora to povedati, »zato mora vsak učitelj poznati vsaj osnovna, najvažnejša pravila vzgoje slepih otrok«. Ob tem opozarja na članek Viktorja Bežka: »Vzgoja slepcev«, kjer navaja, da mnogi starši zadržujejo otroka v sobi in so do njega preveč ustrezljivi.

Kobal kot prvo trdi, da se mora slep otrok že zgodaj naučiti *primerno gibati*. To pomeni, da se sam oblači, slači, pije. Na ta način se mu zbudi želja po gibanju. Posebej so pomembne vaje z rokami in prsti, s njimi doseže mišičnost, gibkost in gibljivost prstov. To je pomembno za kasnejše življenje, pri opravljanju poklica in uporabi glasbenega instrumenta.

Za slepega otroka je kot drugo pomembno *poslušanje različnih zvokov iz narave in predmetov*. Starši naj ga učijo poslušanja v odprtem in zaprtem prostoru. V dru-

žinskem življenju ima slepi otrok veliko možnosti spoznati, kaj je dopustno oziroma slabo. Na ta način se razvija *etično čustvovanje*.

Nasploh priporoča vključitev slepega otroka v vrtec, če so za to možnosti. Kobal sicer podpira vključitev slepega otroka v zavod, saj tam delo poteka sistematično. Kadar takih možnosti ni, naj bi bil učitelj tisti, ki starše prepriča, da naj se otrok vključi v običajno šolo. Otrok bo na ta način pridobil nekaj elementarnega znanja in se navadil na red in disciplino.

V navodilih za učence v osnovni šoli (Kobal, 1933/34, 208) kot prvo navaja, da upravitelj šole obvesti krajevni organ, da imajo v šoli slepega učenca. Dolžnost razrednika je, da učence pripravi na sprejem slepega učenca. Razloži jim primerno vedenje do njega in oblike pomoči. Razrednik naj bi bil izkušen učitelj z veliko empatije. Slepemu učencu naj bi učitelj določil mesto blizu vrat in to po možnosti v prvi klopi. Njegov сосед naj bo učenec mirnega vedenja in tihega značaja. Ko se učenec navadi na razred, naj ga učitelj postopno vodi po ostalih prostorih šole, vse naj bi spoznaval z otipavanjem. Učitelj naj bo predvsem pozoren na *držanje učenčevega trupa* tako pri sedenju kot hoji. Kot zadnje navaja Kobal urjenje voha in okusa, kar omogočajo vsi predmeti v osnovni šoli.

Sklepna misel

Kobalovo publicistično delo v povezavi s slepimi je dokaj obširno. Znanje je širil na različnih posvetih učiteljev. Poznano gradivo je bilo: *Nekaj smernic, ki naj jih pozna osnovnošolski učitelj o pouku slepih*, izdelal je osnovna navodila za delo staršev s slepim otrokom in vseh učiteljev v osnovni šoli. Prav to je dragocenost njegovega dela, saj se tej tematiki tudi danes namenja posebno pozornost. Zagovarjal je stališče, da bi morali vsi učitelji obiskovati *tečaje za poučevanje slepih učencev*. Zato je takratnemu socialnemu skrbstvu podal zahtevo, da morajo biti na vseh učiteljskih šolah uvedena metodika o poučevanju slepih otrok.

Poleg omenjenega je sestavil *prvi slovenski abecednik za slepe*. Uporabil je znake za palatalne glasove (st, št, šč) in tako izpopolnil Braillovo vrstico za slepe v slovenskem jeziku. »Početnico«, kot so imenovali ta priročnik, je leta 1923 potrdil Oddelek za uk in bogočastje višje pokrajinske uprave za Slovenijo, oddelek za osnovno šolo.

Njegovo pomembno delo je bilo *urejanje čitank za slepe* za 2., 3., 4., 5., 6., 7. in 8. šolsko leto, saj Zavod za slepe do takrat tega ni imel. Postavil je tudi temelje za *poklicno kvalifikacijo slepih učencev*, saj je pripravil učni načrt, ki je v celoti ustrezal življenjskim potrebam slepih.

Kobal je svoje strokovno navdušenje črpal iz študijskega potovanja, študija tuje literature, izkušenj iz pedagoške prakse in ljubezni do slepih otrok. Veljal je za izredno delavnega, tihega in skromnega človeka, ki je zastavljene cilje tudi dosegel. Od tujih avtorjev mu je bil blizu rek: »Čez jarek, ki ga otrok lahko preskoči iz lastne moči, ga ne smeš vzdigniti« (Dittes).

Viri in literatura

Mlekuž, V.: Josip Kobal in njegovo delo v Zavodu za slepo mladino, *Svetloba izpodriva temo*. Zbornik slepih Slovenije, Ljubljana, 1969.

Kobal, J.: Zavodi za slepce, *Popotnik* 42, 1921.

Kobal, J.: Odlomki o slepstvu in o pouku slepih otrok, *Popotnik* 55, 1933–1934.

Zusammenfassung

Josip Kobal und seine Bedeutung für die Ausbildung der blinden Kinder

Jurij Auer

Die moderne Zeit erfordert Veränderungen auf dem Gebiet der Erziehung und Bildung. Aus diesem Grund ist es wichtig, die auch noch für die heutigen Verhältnisse aktuellen Vorsätze einiger Pädagogen kennenzulernen und Josip Kobal ist zweifelsohne einer derjenigen, die die Grundlagen der moderneren Doktrin für die Ausbildung der blinden und sehbehinderten Kinder setzte. Einer seiner größten Verdienste ist die Forderung nach Lehrerbildung im Bereich ihrer Tätigkeit mit blinden Kindern und die Vorbereitung getrennter Anweisungen für das Unterrichten blinder Kinder für Lehrer und Eltern.

*Kobals publizistische Arbeit in Verbindung mit Blinden ist ziemlich umfangreich. Die Kenntnisse verbreitete er auf verschiedenen Lehrerkonferenzen. In seiner bekannten Publikation *Einige Richtlinien, die der Grundschullehrer über das Unterrichten der Blinden kennen sollte* konzipierte er die grundlegenden Anweisungen für die Arbeit der Eltern und aller Grundschullehrer mit blinden Kindern. Er vertrat die Ansicht, dass alle Lehrer an spezialisierten Kursen für das Unterrichten blinder Kinder teilnehmen sollten. Deshalb wendete er sich an das damalige Sozialamt mit der Forderung, dass sämtliche Lehrerschulen die Methodik des Unterrichtens der blinden Kinder einführen sollten. Außerdem verfasste er das erste slowenische *Abecedarium für die Blinden* („Početnica“, 1923). Er verwendete die Zeichen für die palatalen Laute: *st* (*st*), *št* (*scht*) und *šč* (*tschsch*) und vervollständigte somit die Braillezeile für Blinde in slowenischer Sprache. Seine bedeutende Arbeit war die Herausgabe der Lesebücher für Blinde. Er setzte auch die Grundlagen für die berufliche Qualifizierung der blinden Schüler, indem er einen Lehrplan erstellte, der vollkommen auf die Bedürfnisse der Blinden abgestimmt war.*

Lidija Czwecko Voler*

*Uporaba metode »oral history« pri poučevanju
in prvi koraki k znanstveno-raziskovalnemu delu*

*The use of the oral history method in teaching and the first steps
towards scholarly research*

Izvleček

Uporaba ustne zgodovine prinese kanček detektivskega duha v učilnico ter prve korake k znanstveno-raziskovalnemu delu. Intervju s pripovedovalci je lahko nekajurni ali celoletni projekt. Ko je tematika enkrat izbrana, sledijo konkretni napotki o poteku celotnega projekta, od iskanja pripovedovalcev do izvajanja intervjuja. Rezultati raziskav naj bi predstavili preteklost v luči sedanjosti, prav tako naj predstavitev seže izven šolskih zidov. Lokalno skupnost zanimajo lokalni dogodki, tradicija, vsakodnevno življenje, tradicionalna oblačila itd., zato je pomembno, da v projekt vključimo lokalni muzej/arhiv. Z arhiviranjem projekta je zagotovljen dostop do podatkov tudi za bodoče generacije. Mladostniki aktivno sodelujejo pri zbiranju zgodovinskih dokumentov, raziskujejo lokalno zgodovino in so deležni interdisciplinarnega dela.

Abstract

Using oral history for the teaching purposes brings adventures, detective spirit to the classroom, and also first try-outs in the scientific work. Making interviews with tradition-bearers could be a few hours' project or a project lasting throughout the school-year. Once you have selected the topic, the students should receive concrete directions, from how to find the interviewee till how to lead an interview. The research results should bring the past to the present time, and their presentation should reach beyond the school borders. The community is interested in local events, tradition, everyday life, local clothing, etc., so involving the local museum or archive is almost a must. The project should be archived, in order to preserve the information for the generations to come. Students could be involved in collecting historical documents, in exploring local history, and in the interdisciplinary work, which all lead to their active learning.

Ljudje smo po naravi radovedni, radi sprašujemo in še raje iščemo odgovore na naše *Zakaje*. Predvsem je za otrokovo oz. mladostnikovo naravo značilno, da raziskovalno zaznava in opazuje svojo bližnjo in daljno okolico. Zanj ni postavljenih mejnikov, ne pozna tabu tem, zato so mu zanimive prav vse teme, vse dežele, vsa ljudstva. V vsej množici novejših oblik poučevanja bi bilo za učitelje priporočljivo

* Lidija Czwecko Voler, mag., študentka doktorskega študija, Filozofska fakulteta Zagreb, smer: muzeologija, e-pošta: lidijavoler@hotmail.com

vpeljati metode, po katerih bodo mladostniki spoznali, da so rezultati njihovega dela za skupnost pomembni. Ena izmed teh znanstvenih metod je metoda *oral history*.¹ In zakaj bi izbrali ravno to metodo? V prvi vrsti je intervjuvanje vedno zanimivo, za mladostnike skriva v sebi nekaj detektivskega. V delo lahko vključimo vsakogar, bodisi posameznika bodisi skupino. Lahko jo izvajamo v vseh stopnjah šolskega sistema z izhodiščem, da so mladostniki večji pisanja, govorjenja in obnavljanja. Nadalje je pomembno, da tovrstno delo sega izza šolskih zidov, se širi v okolico, animira v bližini živeče osebe. In nenazadnje, rezultati tega dela ostanejo v trajnem spominu vsem vpletenim oziroma z vključitvijo lokalnega muzeja ali arhiva celo kot del dokumentiranega muzejskega/arhivskega gradiva.

O metodi in njenem razvoju

Definicija metode *oral history* je zelo ohlapna, zato zanjo najdemo različne opise. *Oral history Association* podaja na svoji spletni strani naslednji opis: »Ustna zgodovina se nanaša tako na metodo beleženja in ohranjanja pričevanja, kot tudi na nastali izdelek. Prične se z intervjujem osebe, ki je pripravljena govoriti o svojih izkušnjah in doživetjih. Interakcijo med intervjuvarjem in intervjuvancem (imenovan tudi kot pripovedovalec) se zabeleži v avdio oziroma video obliki. Oba želita zavestno ustvariti stalen zapis in ga prispevati za boljše razumevanje preteklosti.«² Kot je zapisala Shuman,³ se raziskave z metodo ustne zgodovine osredotočijo na običajne in trenutne dogodke v življenju posameznika. Metoda poskuša odkriti posameznikove poglede oziroma osebne izkušnje v njegovi preteklosti. Najpogostejši dokument je posnet intervju, poleg teh pa sem uvrščamo tudi dnevnike, spomine in memorije,⁴ zasebna pisma in druge dokumente zasebne narave, ki nosijo tovrstno sporočilnost.

-
- 1 Avtorica je namenoma obdržala izraz metoda *oral history* v naslovu, v nadaljevanju pa uporabi slovensko različico termina ustna zgodovina.
  - 2 *Oral history Association*. <http://www.oralhistory.org/about/principles-and-practices/>. Dostop 18. 9. 2014.
  - 3 Amy Shuman, *Oral History*, v: *Oral tradition*, Volume 18, N. 1, pp.130–131, Centre for Studies in Oral tradition 2003. Dostop 19. 5. 2014, na <http://muse.jhu.edu/journals/ort/summary/v018/18.1shuman.html>.
  - 4 Pomensko razlikovanje termina spomin in memorija je vpeljala avtorica Taja Kramberger ob prevodu dela Maurica Halbwachsa *Kolektivni spomini*. Memorija je nadpomenka termina spomin, ker le-ta ni vezan zgolj na spominjanje, reproduciranje; je spomin, ki prehaja s področja osebnega v področje družbenega preko odnosa z drugim, drugimi. Je mozaik večih spominov, v strokovnem terminu govorimo o spominskem orientacijskem zemljevidu posameznika oziroma skupine. Ta podana memorija je spominjanje, obogateno z osebnimi izkušnjami ter vplivi socialnega okolja, in se zato pri vsakemu posamezniku lahko povsem razlikuje. Tovrstni zapisi so načini, kako se posamezniki (ali skupina) identificirajo v prostoru in času (Marko Klavara, *Intervju in ustna zgodovina: pričevanje ali pripoved?*, v: *Acta Histriae* /20/ št.1–2/, Koper 2012, p. 124).

Začetki ustne zgodovine segajo v leto 1935, ko je v Združenih državah Amerike nastala iniciativa *U. S. Work Progress Administration Federal Writers' Project*. Nastale so zbirke ustnih izročil, življenjskih zgodb in navad ter običajev v vsakdanjem življenju. Ameriški zgodovinar in novinar Allan Nevins (1890–1971) je poznan kot oče metode ustne zgodovine. Eden izmed njegovih programov je tudi "*Oral Research Office*", ki ga je ustanovil leta 1948. Urad je začel izvajati intervjuje z »moškimi in ženskami, ki so napravili velike prispevke na področjih, s katerimi so se ukvarjali ali pa so bili na položaju, da so spremembe znotraj teh področij opazovali.«⁵ Intervjuval je ljudi, ki so bili kakor koli vpleteni v gradnjo podzemne železnice, saj je želel dokumentirati moment sprejemanja odločitev.⁶ Nevinsovo delo je obsežno; zajema biografije slavnih diplomatov, politikov in generalov, zbirke 8 knjig o državljanski vojni, nadalje se je osredotočil na zgodovino ameriških prebivalcev z afriškimi koreninami ter na zgodovino ameriških staroselcev. V šestdesetih letih 20. stoletja je ustna zgodovina dosegla svoj vrhunec. Na pobudo knjižnic in arhivov je nastala iniciativa za ustanovitev *Oral History Association* (OHA), ki je še vedno aktivna. Znotraj združenja OHA sta bili od začetka prisotni dve temi. Prva je marginalni status *oral history* znotraj zgodovinskega poklica, druga pa je nasprotje med tistimi, ki so dojemali *oral history* kot del nekega določenega socialnega gibanja, in tistimi, ki so jo videli kot historično prakso z vsemi standardi in težnjo po znanstvenosti.⁷

V Veliki Britaniji je metoda prve vrhunce dosegla v sedemdesetih letih 20. stoletja, in sicer v kontekstu raziskovanja socialne zgodovine delavcev. Oče britanske *oral history* je Paul Thompson (1935–), ki je leta 1971 ustanovil *Oral History Society* in izdajal tudi revijo na to temo. Kot pionir na tem področju je izpeljal narodni projekt o družinskem življenju in delovnih izkušnjah pred letom 1918.⁸ Leta 1987 je ustanovil *Story Collection*, ki je danes sestavni del zbirke *National Sound Archive* v londonski Britanski knjižnici. Glavno vodilo je bilo opisati izkušnje posameznikov (iz prve roke) in prikazati, kot je to le mogoče, široki prerez današnje družbe.

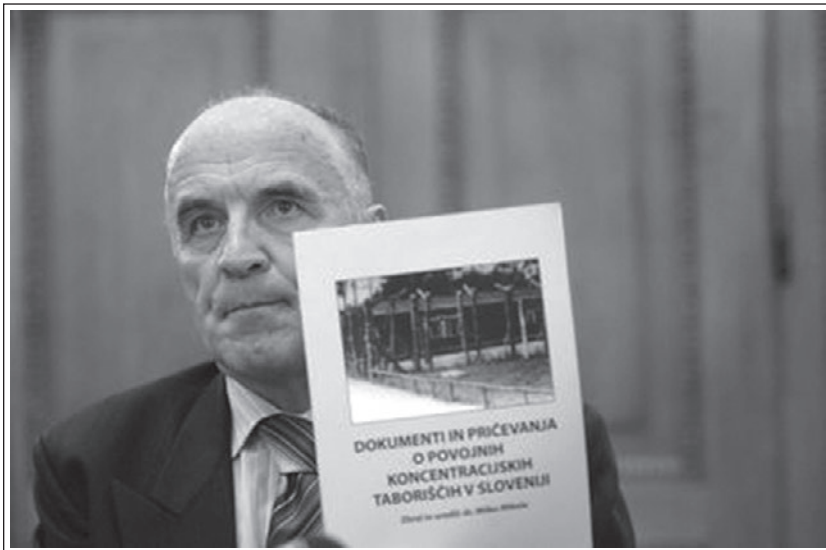
Nova socialna zgodovina in osebna politika t. i. aktivistov sta skupaj postavili zahtevo po zgodovini »od spodaj navzgor« (»bottom up history«, »history from below«), zgodovino etničnih in rasnih manjšin, delavskega razreda, žensk. Po tej novi perspektivi je bila ustna zgodovina eden izmed načinov kako do take zgodovine. Z zapisovanjem zgodovine povsem običajnih ljudi in predstavnikov manjšin se je pripovedovanje (ang. *story-telling*) kot tako emancipiralo. To pripovedovanje je v državah

5 Klavora (2012).

6 Angleški termin je *decision-making moment*, povzeto po: Julia Obertreis, *Oral History*, Stuttgart 2012.

7 Klavora (2012).

8 Prevedeno iz angleščine: Family life and working experience before 1918. Wikipedia. Paul Thompson. [http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Thompson_\(oral_historian\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Thompson_(oral_historian)). Dostop 6. 5. 2014.

*Milko Mikola, Publikacija o koncentracijskih taboriščih OZNE, 2007.
(Vir: delo.si)*

kot sta Italija in Nemčija, ki sta imeli podobno obliko diktature, polno nasprotij in v tem primeru je previdna uporaba *oral history* metode zelo karakteristična.

V Nemčiji je Lutz Niethammer (1939–) vpeljal nove poglede k uporabi ustne zgodovine, katere potencial je po njegovem mnenju predvsem zastaviti takšna vprašanja, kot jih do sedaj ni še nihče.⁹ Niethammer govori o zgodovini izkušenj in o zgodovini vsakodnevnega življenja. Vpelje termin ljudskega doživetja (nem: *Volkserfahrung*) in uporabi termin Ljudje kot subjekt pri pisanju Zgodovine.

Ustni viri so v Sloveniji vse do konca devetdesetih let veljali za manjvredne in dokumentarno nezanesljive vire. Ovrednotenje tovrstnih primarnih virov se je zgodilo zunaj zgodovinopisja, in sicer v novinarskih prispevkih in dokumentarnih filmih.¹⁰ Pozitivnejši odnos do ustne zgodovine so kazali slovenski antropologi, etnologi in sociologi, ki so za svoje študije (socialni in kulturni fenomeni) informacije pridobivali na terenu. Študenti etnologije so se že pri svojih študijskih obveznostih srečali z delom z ustnimi viri, medtem ko pri zgodovini ni bilo posebnih metod, ki bi bile značilne za terensko delo v Sloveniji.¹¹ Danes je v slovenskem prostoru ustna zgodovina postala

9 Njegov prvi prispevek iz leta 1985 nosi naslov „Fragen-Antworten-Fragen“ (v prevodu Vprašanja – Odgovori – Vprašanja).

10 Marta Verginella, Zgodovinopisna in politična raba pričevalca, v: *Acta Histriae* /20/ št. 1–2, Koper 2012.

11 Dr. Branko Šuštar, mag. Marjetka Balkovec Debevec, What was school like? Testimonies on schooling as part of the collector, exhibition, research and publicist activity of the museum (neobjavljen referat), na: „14th International Symposium for School Life and School History Collections“ v Brixnu (Bressanone), Italija, 2011.

kritično in analitično orodje za raziskovanje preteklosti, zasledimo tudi vrsto obravnav na temo metodoloških in teoretičnih problemov ustne zgodovine.¹²

Za zgodovinarje je pomembno, da so zbrani podatki veljavni in da so do svojih pripovedovalcev odgovorni. Kot je napisala avtorica Shuman,¹³ je le malo zgodovinarjev, ki do konca zbiranja podatkov ostanejo popolnoma nevtralni, predvsem v zadnji, predstavitveni fazi. Pridobljeno gradivo pridobi na dokumentacijski vrednosti, ko se zbrane informacije analizirajo in primerjajo z ostalimi zgodovinskimi viri. Le v teh primerih ohranimo primerno distanco med pripovedovalcem in intervjuvarjem. Razlika ustne zgodovine v primerjavi z ostalimi viri, ki pripovedujejo življenjske zgodbe, je v samem jedru njene prakse: v njenih načinih in tehnikah intervjuvanja. Spomin na posamezen dogodek je najbolj živ takoj po tem, ko se je zgodil, nato seveda nastopijo procesi potlačitve, pozabe in priklica spominov. V praksi se je kot uporabna izkazala uporaba prijemov družinske terapije in psihoanalize.¹⁴ Na eni strani je pri tej metodi prisotna narativna metoda, na drugi strani pa pripovedovalec išče povezavo med svojo (avto)biografijo in zgodovino (kolektivna ali zgodovinska memorija), med individualno izkušnjo in transformacijami družbe ali ožje skupnosti.¹⁵ Zgodovinarji opozarjajo, da je narava ustnih virov spremenljiva, podvržena raznim vplivom in tako neprimerna za zgodovinsko delo. Vendar je možno z ustnimi pričevanji in upoštevanimi znanstvenimi kriteriji¹⁶ doseči napredek v zgodovinski stroki ter prispevati k interdisciplinarnemu raziskovanju. Ustni zgodovinarji si pomagajo z dognanji drugih strok, kot so psihologija, sociologija, antropologija in etnologija.¹⁷ Z zgodovinskim pristopom in uporabo ustne zgodovine pa lahko na novih spoznanjih pridobijo jezikoslovci, etnologi in antropologi. In nenazadnje je pomembno, da se je s to metodo zgodovinarjem ponudila možnost, da ustvarijo dokumente, ki jih do tedaj ni bilo.

Metodo ustne zgodovine je možno vpeljati v katero koli drugo znanstveno disciplino. S to metodo so raziskovalci, kot so etnologi, kulturni antropologi in sociologi, dobili informacijo o nesnovni dediščini (ljudska pesem, ples, obrt, pripovedovanje, običaji ipd.) in jo spremenili v obliko, ki jo je mogoče shraniti, dokumentirati, arhivirati.

12 Nekaj avtorjev in njihovih del navajam v literaturi.

13 Shuman (2003).

14 S pomočjo psihoanalitskega pristopa razkrijemo, kaj se je v preteklosti dogajalo, tudi občutke o preteklosti, odnose med ljudmi in razumevanje notranjega jaza. Družinska terapija pokaže, kako se čustveni vzorci prenašajo iz generacije v generacijo, z njeno pomočjo pa spoznamo posameznikove potrebe v družbenem kontekstu. Pogostokrat naletimo na travmatične izkušnje in to so stanja, ki jih mora raziskovalec zaznati in tudi primerno vključiti v intepretacijo preteklosti. Vida Rožac Darovec, Metodološki in teoretični problem ustne zgodovine, v: *Acta Histriae* /14/ št. 2, Koper 2006.

15 Klavora (2012).

16 Raziskovalne standarde in ostale kriterije je zapisala Rožac Darovec (2006).

17 Rožac Darovec (2006).

Knjižica z naslovom Otroci in mladostniki odkrivajo zgodovino, Šolsko tekmovanje iz leta 2013. (Foto: Friedensschule Münster)

Uporaba ustne zgodovine pri poučevanju

Metoda *oral history* se je uveljavila tudi pri pouku, največkrat pri zgodovini oziroma v Nemčiji kot del Šolskega tekmovanja (nem. *Geschichtswettbewerb des Bundespräsidenten*) o poznavanju nemške zgodovine.¹⁸

Kje nemški strokovnjaki opažajo prednosti uporabe *oral history* metode v šolskih klopeh?¹⁹ Udeleženci spoznajo prve korake k znanstvenemu učenju, saj vsak prevzame aktivno vlogo pri projektu. Tako vsak posameznik razvija svoje sposobnosti kreativnega razmišljanja, mentalnega treninga, spontanega razmišljanja in sposobnost sprejemanja odločitev. Uporaba direktnih poti, kot so kontakti z očitvidci/nosilci tradicije/pripovedovalci, so za mladostnike veliko bolj privlačne, kot na primer iskanje informacij v arhivu. Med drugim poudarjajo, da se s praktičnim delom lažje osvoji teoretični del, kar je za marsikaterega mladostnika velik uspeh. Zaradi same narave dela so rezultati popolnoma razumljivi in tako mu ni potrebnega več časa za učenje

18 Tekmovanje poteka vsako drugo leto od leta 1973, za izvedbo je odgovoren sklad Körber-Stiftung. Do leta 2012/13 je bilo izpeljanih 23 tematskih razpisov, na teh razpisih je sodelovalo 130.000 udeležencev. Tema je podana 1. septembra, pol leta kasneje, 28. februarja, morajo udeleženci svoja dela oddati. 150-članska komisija, sestavljena iz strokovnjakov s področja zgodovine ter predstavniki šolstva, arhivov in muzejev, odloči o podelitvi nagrad, med temi se ločijo nagrade na nacionalni ali deželni ravni. (Wikipedia. Geschichtswettbewerb des Bundespräsidenten. http://de.wikipedia.org/wiki/Geschichtswettbewerb_des_Bundespräsidenten. Dostop 20. 9. 2014)

19 Povzeto po: Uwe Kaminsky, *Oral History*, v: Pandel, Schneider, Handbuch Medien im Geschichtsunterricht, Scwalbach/Ts., 2011, p. 483–499.

kot sovrstnikom. Nadalje je *oral history* z uporabo intervjuja edinstvena metoda o pridobivanju »svežih« podatkov in podatkov »iz prve roke«. Kvalitetno izpeljan intervju nam omogoči natančen vpogled v določeno tematiko iz vsakdanjega življenja. V nadaljevanju besedila sledi opisan postopek intervjuvanja, ki opozarja na napačno interpretacijo intervjuja ter na zapeljevanja intervjuvanca. Tretja možnost uporabe *oral history* metode je raziskovanje posameznikove življenjske zgodbe. V ospredju naj bo biografija posameznika ali skupine ljudi oziroma ljudstev, v nadaljevanju pa poskuša kombinirati prikaz osebne in javne zgodovine. S tem načinom lahko pridobimo jasnejšo sliko o dejanskem dogajanju v obdobjih ideološke ali politične cenzure, tako imenovano sliko vzponov in padcev. Četrta možnost uporabe se osredotoči na izkušnje. Le-te je potrebno postaviti v kontekst z dojemanjem preteklosti in pri tem upoštevati pomembnost faktorjev, ki bi morda vplivali na interpretacijo preteklosti. Intervju kot intepretacija »realnosti« pripovedovalcev je prikaz kontekstov, v katerih pripovedovalci bivajo. Izhodišče že omenjenega Šolskega tekmovanja je pridobivanje znanja z znanstvenimi pristopi (nem. *Forschendes Lernen*). Tekmovanje naj bi vzbudilo zanimanje za lokalno zgodovino, vzpodbujanje samostojnosti ter odgovornosti. Delo poteka tako, da mladostniki sami raziskujejo v arhivih, sprašujejo strokovnjake, zastavijo vprašanja lokalnim politikom in oblastem, izvajajo ankete na ulicah in intervjuvajo očitvidce. Rezultati so predstavljeni v brošuri ali v obliki razstave oziroma filmske predstavitve. Učitelji prevzamejo vlogo usmerjevalca v vseh fazah: raziskovanje, evalviranje, prezentacija in dokumentacija/arhiviranje.

V slovenskem prostoru je v letih 2006–2008 potekal projekt z naslovom Vloga lokalne zgodovine v osnovni in srednji šoli. Eden izmed ciljev je, kako učence usposobiti za razumevanje, vrednotenje in preučevanje lokalne zgodovine.²⁰ Rezultati projektne delo so izbrani v 50 nalogah s praktičnimi napotki za učenca, od možnega izbora tematike do vprašanj in navodil za učitelje. V osnovnošolskem učnem načrtu ustna zgodovina ni umeščena med cilje, vendar se nekateri učitelji zavzemajo za uporabo ustne zgodovine.²¹ Kukanja navaja nekaj napotkov o vključevanju ustne zgodovine pri pouku zgodovine: uporaba intervjuja, navajanje na poslušanje zvočnih posnetkov različnih intervjujev, učitelj naj bi pred učenci intervjuval povabljenega gosta ter predvsem uvrstitev večjega števila projektov v kurikulum. V praksi avtorica navaja izvedbo dveh projektov, in sicer o družinski zgodovini in družinskem drevesu (rodoslovje) in projekt »*nona, povej mi ...*«.

---

20 Metoda učenje z odkrivanjem je predstavljena v publikaciji: Danijela Trškan, Lokalna zgodovina – učenje z odkrivanjem/ Naloge malo drugače, Ljubljana 2007. http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/Zgodovin/DANIJELA/DIDAKTIKAZGODOVINE/_private/Narava/Projekt/naloga.pdf. Dostop: 14. 10. 2014.

21 Mojca Kukanja, Ustna zgodovina v osnovni šoli, v: Zgodovinski časopis /60/ št. 3–4/, Ljubljana 2006. <http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?target=pdf&urn=SISTORY:ID:5118>. Dostop: 20. 10. 2014.

Intervju kot znanstvena metoda

Intervju je kot znanstvena metoda pogosto uporabljen v raziskavah s področja sociologije, psihologije, etnologije in tako so se oblikovali standardi in napotki za njegovo izvedbo. V celotnem procesu je priporočljivo pripraviti časovnico na podlagi naslednjih ugotovitev: 35 % časa se nameni za izvedbo intervjuja z osebo, 40 % časa je potrebno nameniti iskanju pripovedovalcev, 15 % časa za pot in 10 % za iskanje podatkov, za administracijo in za zapisovanje. Sociologi priporočajo, da so intervjuvanci izučeni, z namenom, da se minimalizira njihov vpliv na pripovedovalca ter da je pri vsakem intervjuju vedno enak postopek. Za znanstvene namene je potrebno voditi protokol intervjuja. Tehnike intervjuja je moč poiskati v različnih učbenikih, vsak avtor ima odgovor na vprašanje, kakšen naj bo intervju. Vsak projekt je specifičen in verjetno je potrebno splošne napotke vsakič znova modificirati. Eden izmed sistematičnih načinov intervjuvanja je tako imenovani »narativni intervju«, ki ga je razvil Fritz Schütze.²² Njegov intervju temelji na zgodovinsko okvirjeni biografiji.

Izvedba intervjuja v treh fazah:

1. Iniciativna vprašanja in iniciativno pripovedovanje življenjepisa:

V tej prvi fazi intervjuvar razloži, kako bo intervju potekal. Pripovedovalec ima na voljo dovolj časa za pripoved svoje biografije. Na začetku se postavljajo vprašanja odprtega tipa, kako bi pripovedovalec opisal svojo življenjsko zgodbo. Takšna vprašanja preprečijo takojšnji pogovor o raziskovalni temi. Kje bo pripovedovalec pričel s pripovedovanjem življenjske zgodbe, naj bo povsem njegova odločitev. Intervju se lahko prične s povsem običajnimi vprašanji iz vsakdana, kot so na primer o zdravstvenem počutju, in šele nato pripovedovalec pelje svojo zgodbo v preteklost. Med tem delom intervjuja naj intervjuvanec ne zastavlja dodatnih vprašanj, s kimanjem ter kratkimi odgovori naj pokaže svoje zanimanje, vendar ne prekine pripovedovanja. Ko intervjuvanec konča svojo pripoved, intervjuvar zastavi vprašanja, s katerimi preveri, ali bi želel pripovedovalec še kaj dodati in ali je morda kaj izpustil. Nato je potrebno prvo fazo intervjuja zaključiti in napovedati naslednjo fazo.

2. Narativno izpraševanje:

V prvi fazi intervjuja si v povsem enakem vrstnem redu kot jih je omenjal pripovedovalec, intervjuvar zapiše teme. Namen te faze je dodatno pojasniti izbrane teme, z možnostjo pridobivanja detajlov ali pojasnila izbranih dogodkov. V tej fazi zastavimo vprašanja: »Nam lahko poveste še kaj več o ...?«, »Kako ste se počutili po ...?«, »Kaj se je zgodilo po tem ...?«. Prav tako se lahko zastavijo vprašanja o pripovedovalčevem mnenju, na primer: »Prej ste omenili ...«, »Kakšno je vaše mnenje o tem?«. Vprašanj

²² Izbrano tehniko intervjuja priporočajo nemški strokovnjaki za uporabo v šolstvu. Tehnika je pregledna, razumljiva in sistematična.

o natančnem datiranju, lociranju ali poimenovanju drugih oseb naj se v tej fazi izogibajo, saj bi pripovedovalca lahko zmotili pri nadaljnjem pripovedovanju. Intervjuvar ostane povsem nevtralen, tudi če se zgodbi iz prve in druge faze popolnoma ne ujema, intervju naj elegantno spelje naprej. Pod nobenim pogojem ne sme sprejemati *ad hoc* zaključkov o pripovedovalčevi osebnosti. V fazi narativnega izpraševanja se z dodatnimi vprašanji vsebinsko dopolnjujejo izbrane teme. Tako pridobimo informacije o pripovedovalčevem dožemanju preteklosti ter si ustvarimo sliko preteklih dogodkov z njegovega stališča.

3. Zunanje izpraševanje:

V tem delu intervjuja se zastavijo vprašanja o temah, ki jih intervjuvanec ni omenjal, in o temi, ki je pomembna za raziskovalno delo. Intervjuvar zastavi pripovedovalcu precizno formulirana vprašanja. Zakaj se določene teme v intervjuju niso pojavile, je osebna stvar pripovedovalca, vsekakor je potrebno s temi temami ravnati diskretno, predvsem ne vzbujati občutka krivde ali slabe vesti. Do konca mora ostati dobra naveza med intervjuvancem in intervjuvarjem. Za zaključek intervjuja je dobro, da se s pogovorom vrnemo v sedanost, morda poklepetamo o politiki ali lokalnih zadevah. Priporočljivo je intervjuvanca vprašati, kako se počuti po intervjuju, kakšno mnenje ima o intervjuju. Prav tako lahko intervjuvar spregovori o svojem življenju, če to seveda pripovedovalca zanima. Nemudoma je potrebno po koncu intervjuja zapisati naslednje: intervju oštevilčiti z zaporedno številko, zapisati datum in uro, kraj in trajanje intervjuja. Zapisati je potrebno tudi obnašanje med intervjujem, kako se je intervju končal ali zakaj se je predčasno končal.

Z današnjimi snemalnimi pripomočki (kot so MP3 ali MP4 avdio/video kompresijski formati) je olajšano (večkratno) predvajanje in arhiviranje zapisov, zato popolni zapis intervjuja ni potreben. Zapisi, ki nastanejo med intervjujem, naj vsebujejo predvsem oznake, kot so premori ali odmor med pripovedovanjem, glasnost in način govorjenja, smeh, jok ali podobno izrazno vedenje in ali je pripovedovalec kadil ipd. Pri zapisanem intervjuju mora intervjuvar ustvariti dobesedno besedilo v morebitnem dialektu in z napakami (če so bile). Bralcu naj zapis sporoči tudi tempo pripovedovanja, kako je pripovedovalec temo opisoval. Za zgodovinarje nastopi najpomembnejši del po končanem intervjuju. Zgodbo je potrebno kronološko umestiti in jo podkrepiti z arhivsko dokumentacijo. Nadalje se skrbno analizira besedilo, izlušči se jedro pripovedi, nakar se pridobljene informacije primerjajo z zgodovinskimi dejstvi. Vsak pripovedovalec pove resnično zgodbo, kar je sicer čar *oral history*. Potrebno je dopolniti, da se zgodbe o dogodkih, ki so povedani, ne zgodijo v resničnem svetu, pač pa so skonstruirane v človeških glavah.²³ Gre za tako imenovani »*world making*«, kar ni enako izkušnji oziroma zgolj obnavljanju izkušnje.

Učenje pri starejših občanih. (Foto: The Ridgefield Press)

Praktični napotki o izvedbi intervjuja:

- Izbor teme

Vsaka skupnost izvaja ali je nosilka lokalnih običajev, dogodkov, praznovanja praznikov, je poznana po svojih kulinarčni raznolikosti, tradicionalnih oblačilih, glasbi, obrti ali spretnostih. Morda se približuje obletnica posebnih dogodkov in vas zanima, kako so ljudje/okoličani ta dogodek doživeli. Sprva je potrebno izbrati temo, ki posameznika zanima, in takoj nato določiti, kaj natančno želimo izvedeti.

- Iskanje pripovedovalcev

Najboljši vir je vedno družina, sorodniki. Po sorodstvenih poznanstvih iščemo osebe, ki bi več vedele o izbrani temi. V naslednjem koraku je zagotovo dobro stopiti k lokalnim društvom, v dom za upokojence, knjižnico, cerkev, skratka tja, kjer se lokalno prebivalstvo rado druži. Iskanje pripovedovalcev je odvisno tudi od izbrane teme; če je tema posebna igra, ki se jo igrajo otroci v okolici, so oni tisti, ki o tem zagotovo kaj vedo.

- Izbor vprašanj

Pri izboru vprašanj je potrebno poiskati pomoč jezikoslovca in strokovnjaka z izbranega področja. Postavljajo se vprašanja, na katere lahko odgovorimo z več besedami kot le z »da« in »ne«. Če zastavljeno vprašanje ni razumljivo, je dobro, da so na seznamu tudi dodatna vprašanja.²⁴ Pripovedovalec mora razviti svojo zgodbo, kar pomeni,

24 Smithsonian Institute je objavil knjižico *The Smithsonian Folklife and Oral History Interviewing guide*, kjer najdemo tudi seznam začetnih vprašanj. Marjorie Hunt, *The Smithsonian Folklife and Oral History Interviewing guide*, Washington 2003. http://www.folklife.si.edu/education_exhibits/resources/guide/introduction.aspx. Dostop 19. 5. 2014.

da bi kopica zastavljenih vprašanj zablokirala njegov miselni tok. Kot je že zgoraj opisano, je dobro upoštevati navodila pri izvajanju intervjuja po fazah, predvsem kdaj postaviti katera vprašanja. Če se v šolski projekt vključi lokalni muzej ali arhiv, se je priporočljivo o vprašanih pogovoriti tudi z njimi.

- Pred intervjujem

Vsak intervjuvanec naj bo pred intervjujem s tem seznanjen. Neznancem lahko najprej pišete in jih čez nekaj dni pokličete. O tematiki ni potrebno podrobno govoriti, saj bi se intervjuvanec lahko preveč osredotočil na določeno temo.²⁵ Skupaj se dogovorita za dan, uro ter kraj intervjuvanja. Tukaj je dobro prisluhiniti željam intervjuvanca, saj se bo v domačem okolju najboljše počutil. Vnaprej je potrebno vprašati za snemalno dovoljenje in morda poprositi za fotografije ali podobno gradivo.

Vodenje intervjuja zahteva nekaj prakse in govornih spretnosti, morda je za začetek priporočljivo povabiti na intervju dve osebi, tako bi vsak spregovoril o svojih izkušnjah in morda bi se celo v zgodbi dopolnjevala. Vsakemu govorniku je potrebno zagotoviti enak čas in pokazati enako zanimanje za obe zgodbi.

V primeru, da tematiko raziskuje skupina mladostnikov, je dobro pred intervjujem razdeliti vloge. Intervjuvar naj bo tisti, ki ima prijeten glas in razumljivo zastavlja vprašanja. Ostali lahko vodijo protokol/zapisnik intervjuja, urejajo foto gradivo, skrbijo za tonske zapise, pripravo in obdelavo intervjuja, prezentacijo in podobno.

Pri intervjuju uporabljeni pripomočki (diktafon, kamera, fotoaparati) morajo vedno brezhibno delovati, kar pomeni polno baterijo oziroma dodatne baterije, spominsko kartico z dovolj kapacitete ipd. Tisti, ki bodo pripomočke uporabljali, naj bodo večji tudi rokovanja z njimi.

- Intervjuvanje

Praktični napotki o izvedbi intervjuja so bili že predstavljeni. Korektno je, da je intervjuvanec na kraju seznanjen, kje in kdaj bo predstavljen projekt. Po končanem intervjuju se mu dostavi kopijo intervjuja skupaj z zahvalnim pismom.

- Transkripcija in razčlenitev intervjuja

Razčlemba intervjuja je ključnega pomena za nadaljnjo analizo in predstavitev projekta. Pri tem delu naj bodo navzoči vsi vpletni v projekt, prav tako učitelji. Kako umestiti podobne zgodbe in jih sestaviti v celotno sliko, je ponavadi najtežji del, kajti prav tu lahko najpogosteje nastane nesporazum. S pomočjo strokovnjaka ostane pri-poved v ospredju, intervjuvanec pa je predstavljen diskretno.

- Intrepretacija besedila in predstavitev projekta

Ta ključna faza projekta daje celotnemu delu vrednost. Prezentacija zaključkov je pomemben del celotnega znanstvenega dela, brez nje projekt ne pridobi na znanstve-

---

25 Moje osebne izkušnje z intervjuvanjem starejših oseb so takšne, da na začetku raje povedo, da o tem ne vedo veliko, da nimajo tako dobrih izkušenj, vendar se na koncu v večini primerov izkaže ravno nasprotno. Potrebno je pokazati zanimanje za njihove izkušnje, za njihovo doživljanje preteklosti.

nosti. Predstavljeni projekt zajema nekaj več kot izbor osebnih zgodb, tu je pomemben preskok z osebne na splošno raven ter s subjektivne na objektivno. Predstavitev mora vsebovati stališča in poglede na obravnavano tematiko v sedanjem času. Te vzporednice bodo namreč pritegnile mlajšo publiko, saj se s sedanjostjo lažje identificirajo.

- Arhiviranje rezultatov

Z dejanjem prezentacije in arhiviranja seže projekt zunaj šolskih meja in tako nastane možnost ohranitve za prihodnje generacije. V dogovoru z lokalnim muzejem ali arhivom je nastalo gradivo mogoče trajno dokumentirati. Z malo sredstvi pa je projekt lahko hitro dostopen na svetovnem spletu.

Za sklep

Metoda *oral history* ponuja eno pot, kako vzbuditi pri mladih zanimanje za lokalno zgodovino ter hkrati popularizirati zgodovino kot znanstveno disciplino. Pouk zgodovine s pripovedovanjem zgodb, legend in anekdot ter splošnega učenja letnic in dejstev ostaja bolj kot ne pasiven. Na voljo je ogromno možnosti popestritev pouka, kot so predvajanje dokumentarnih filmov, igranje družabnih iger z zgodovinsko temo, ekskurzije/izleti in podobno. Kljub temu, da je ustna zgodovina v šolstvu najpogosteje uporabljena pri pouku zgodovine, jo je možno aplicirati tudi na druga področja. Pomembno je, da z aktivnim delom mladostniki pridobijo stik z raziskovalnim delom ter se pri tem lahko tudi zabavajo. Mladostniki imajo edinstveno priložnost dela s primarnim gradivom, med drugim so oni del procesa pri zapisovanju in nastajanju primarnega gradiva. Pri poučevanju ta metoda ne sme prevladovati, prav tako se naj je ne bi preopogosto uporabljalo. Priprava za izvedbo celotnega projekta namreč zahteva disciplinirano in resno delo, tako mladostnikov kot učiteljev. Tovrstno delo je zaznamovano z veliko mero organizacije pred, med in po izvedbi intervjuja. Prednost ustne zgodovine je tudi v tem, da so mladostniki nenazadnje dobro ocenjeni in dandanes je dobra ocena odlična spodbuda za nadaljnje učenje.

Viri in literatura

Literatura:

- Haralambos, Michael in Holborn, Martin: *Sociology – Themes and Perspectives*, London, 2008.
- Obertreis Julia, *Oral History*, Stuttgart, 2012.
- Pandel, Hans-Jürgen in Schneider, Gerhard: *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht*, Scwalbach/Ts, 2011.
- Voler, Lidija: *Odisejada slovenskih prisilnih delavcev v Nemčiji v letih 1941 in 1945*, Ljubljana, 2001.

Elektronski viri:

- Marjorie Hunt, *The Smithsonian Folklife and Oral History Interviewing Guide*, Washington 2003. Dostop: 19. 5. 2014, na http://www.folklife.si.edu/education_exhibits/resources/guide/introduction.aspx.
- Marko Klavora, Intervju in ustna zgodovina: pričevanje ali pripoved?, v: *Acta Histriae* /20/ št.1–2/, Koper 2012, p. 124. Dostop: 17. 9. 2014.
- Mojca Kukanja, Ustna zgodovina v osnovni šoli, v: *Zgodovinski časopis* /60/ št. 3–4/, Ljubljana 2006. Dostop: 20. 10. 2014.
- Vida Rožac Darovec, Metodološki in teoretični problem ustne zgodovine, v: *Acta Histriae* /14/ št. 2, Koper 2006. Dostop: 14. 10. 2014.
- Amy Shuman, *Oral History*, v: *Oral tradition*, Volume 18, N. 1, pp.130–131, Centre for Studies in Oral tradition 2003. Dostop 19. 5. 2014, na <http://muse.jhu.edu/journals/ort/summary/v018/18.1shuman.html>.
- dr. Branko Šuštar, mag. Marjetka Balkovec Debevec, What was school like? Testimonies on schooling as part of the collector, exhibition, research and publicist activity of the museum (neobjavljen referat), na: „*14th International Symposium for School Life and School History Collections*“ v Brixnu (Bressanone), Italija, 2011. E-pošta prejeta 13. 10. 2014.
- Marta Verginella, Zgodovinopisna in politična raba pričevalca, v: *Acta Histriae* /20/ št. 1–2, Koper 2012. Dostop: 14. 10. 2014.
- Wikipedia. *Oral History*. Dostop: 19. 4. 2014, na http://en.wikipedia.org/wiki/Oral_history.
- Wikipedia. Paul Thompson. Dostop: 6. 5. 2014, na [http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Thompson_\(oral_historian\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Thompson_(oral_historian)).
- Wikipedia. Alan Nevins. Dostop 6.5.2014, na http://en.wikipedia.org/wiki/Allan_Nevins.
- Wikipedia. Geschichtswettbewerb des Bundespräsidenten. Dostop 20. 9. 2014, na http://de.wikipedia.org/wiki/Geschichtswettbewerb_des_Bundespräsidenten.

*Zusammenfassung****Der Gebrauch der Methode oral history beim Unterrichten und die ersten Schritten zur wissenschaftlichen Forschungsarbeit******Lidija Czwecko Voler***

Wenn man Oral History im Klassenzimmer anwendet, erleben die SchülerInnen vor Al-lem Abenteuer, einen Detektiv-Geist und eine Übung zum empirischen und wissenschaftlichen Arbeiten. Für den Unterricht besonders erfreulich ist die Einladung eines Zeitzeugens für ausgewählte Themen im Lehrplan oder für semestrige Projektarbeiten. Die SchülerInnen erarbeiten nicht nur das Thema an sich, mehr noch, sie beginnen bei der Auswahl des Zeitzeugens und formulieren ebenso die Einladung zu den selbsterarbeiteten Interviews. Die verdienten Ergebnisse, durch das führen und erarbeiten der Vergangenheit in der Gegenwart, dürfen über die Grenzen der Schule hinaus präsentiert werden. Die Gesellschaft ist immer an Veranstaltungen, in Verbindung von Tradition und Alltag, regionaler Tracht etc interessiert, so daß die Position eines Museums und Archivs eine besonders präzente Rolle sein sollte. Weiters sollen die Projekte und ihre Ergebnisse archiviert werden, sodass auch nachfolgende Generationen davon profitieren können. Alle SchülerInnen können mit Aktiv-Lernen nicht nur die historischen Quellen sammeln, sondern auch die lokale Geschichte entdecken und interdisziplinäre Zusammenarbeit lernen.

Tatjana Hojan*

Slovenski učitelji za zgodovino šolstva: Odsek za zgodovino šolstva in delo njenih ustanoviteljev

Slovenian teachers for the history of schooling: The section for the history of schooling and the work of its founders

Izveček

Slovenska učiteljska organizacija Udruženje jugoslovanskega učiteljstva, poverjeništvo Ljubljana je na pokrajinski skupščini v Ljubljani leta 1930 sprejela sklep o novem odseku. Ta je bil odsek za zgodovino šolstva, ki bi imel nalogo zbirati zgodovinsko gradivo o slovenskem osnovnem šolstvu. Izvoljeni so bili tudi trije člani tega odseka v Ljubljani in Mariboru. Vendar odsek ni zaživel in že leta 1932 ni več omenjen v poročilih UJU. Član odseka Ciril Petrovec pa je na področju zgodovine šolstva kljub temu opravil ogromno delo, ki je predstavljeno v prispevku. Prav tako sta nekaj del na tem področju pripravila druga dva člana odseka Alojzij Potočnik in Vekoslav Mlekuž.

Abstract

In 1930, at the provincial assembly in Ljubljana, the Slovenian branch of the Association of Yugoslav Teachers passed a resolution about a new section for the history of schooling, whose responsibility would be to collect historical material on Slovenian primary education. Three members of the new section were elected in Ljubljana and Maribor. But the section did not really come alive and in 1932 stopped being mentioned in the Association's annual reports. But one section member, Ciril Petrovec, still managed to carry out a major task, which is presented in this article. The other two members, Alojzij Potočnik and Vekoslav Mlekuž, also did some work in this area.

Slovenska učiteljska organizacija, prvotno imenovana Zaveza, se je leta 1931 preimenovala v Jugoslovansko učiteljsko udruženje, sekcija za Dravsko banovino v Ljubljani. Svoje delo je opravljala v sekcijah oziroma odsekih. Ti so bili vedno znova izvoljeni, nekateri so delovali dalj časa, nekateri manj. Leta 1930 so delovali naslednji: šolsko-upravni, odsek za nadaljevalno šolstvo, za obmejno šolstvo, gospodarski odsek, odsek za stanovski in pedagoški tisk, narodno-izobraževalni in pevski odsek.

Predlog za ustanovitev posebnega odseka za zgodovino šolstva je bil dan na X. pokrajinski skupščini UJU, poverjeništva Ljubljana, ki je bila med 18. in 20. julijem 1930. Ta predlog je sprejel šolsko-upravni odsek, njegov sklep se je glasil: »Osnuje naj se odsek za zbiranje zgodovinskega gradiva osnovnega šolstva za izdajo tozadevne

* Tatjana Hojan, prof. slov. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

publikacije. Poverjeništvu naj po svojem preudarku izbere v ta odsek strokovnjake za Ljubljano in Maribor.«¹

Na prvi seji ožjega sosveta UJU poverjeništvu Ljubljana 28. septembra 1930 so izvolili člane tega odseka. V ljubljanskega so bili izvoljeni: Ciril Petrovec, Alojzij Potočnik in Vekoslav Mlekuž, za Maribor pa naj jih izbere učiteljsko društvo v Mariboru.²

Učiteljsko društvo za Maribor in bližnjo okolico je zborovalo 16. januarja 1931 in izvolilo v odsek za zbiranje zgodovinskega gradiva Jožeta Malenška s tretje deške šole v Mariboru, Elizabeto Lešnik s tretje dekliške osnovne šole v Mariboru, ki je bila tudi vadnica, in Frana Čička z osnovne šole Selnica.³

Tajnik Josip Kobal je na pokrajinski skupščini 3. julija 1931 poročal o delovanju UJU- poverjeništvu Ljubljana. O odseku je poročal naslednje: »Odsek je v letošnjem letu skušal napraviti načrt za organizacijo dela k sestavi šolske zgodovine. In sicer: 1. Sestaviti bibliografijo vseh naših študij, ki obravnavajo zgodovino našega šolstva. 2. Vseh onih v drugih jezikih pisanih, ki se nanašajo na naše šolstvo. 3. Sestaviti in zbirati bibliografijo naše šolske literarne produkcije – t. j. knjig, ki so jih v svojo pomoč rabili otroci in učiteljstvo. 4. Sestavljati monografije vseh naših najznamenitejših pedagogov in zbirati v ta namen potrebno gradivo in pa kar je še važnejše, njih korespondenco. 5. Sestavljati zgodovino razvoja naše stanovske organizacije v občeh in posameznih društev posebej. 6. Opozarjati članstvo tudi na lokalno zgodovino posameznih šol. Zaradi prezaposlenosti članov pri drugih odsekih letos vsega tega ogromnega dela še ni bilo mogoče izvršiti – izvršil pa ga mnogo tov. Petrovec, ki sestavlja bibliografijo za zgodovino našega šolstva in piše življenjepis Andreja Praprotnika. Drugo pride pozneje na vrsto, ko stopi odsek v stik s Pedagoško centralo v Mariboru, ki ima tudi zgodovino šolstva v svojem programu in zbira knjige naše literarne produkcije. Odsek naj deluje tudi nadalje in bo, upam, drugo leto že lahko pokazal večje uspehe.«⁴

Odsek za šolsko zgodovino je omenjen tudi v poročilu upravnega in nadzornega odbora JUU, sekcije Ljubljana z druge seje 5. septembra 1931 in v poročilu o izrednem posvetovanju predsednikov sreskih društev in upravnega ter nadzornega odbora sekcije UJU za Dravsko banovino, ki je bila 9. januarja 1932. Tam sta v odseku za šolsko zgodovino navedena samo še Ciril Petrovec in Alojzij Potočnik.⁵

Na zborovanju učiteljskega društva Maribor mesto so 11. maja 1932 sicer razpravljali o odnosu do Pedagoške centrale, vendar ni bilo omenjenega kakršnokoli sodelovanja na področju zgodovine šolstva.⁶

-
- 1 Sklepi pokrajinske skupščine. Učiteljski tovariš (v nadaljevanju UT) 1930/31, (1. 8.), št. 4, str. 3.
  - 2 Delovanje ožjega sosveta UJU – Pov. Ljubljana. (Poročilo iz 1. seje dne 28. septembra 1930). UT 1930/31, (9. 10.), št. 11, str. 1.
  - 3 Učiteljsko društvo za Maribor in bližnjo okolico. UT 1930/31, (5. 2.), št. 27, str. 3.
  - 4 Josip Kobal: Delovanje UJU – poverjeništvu Ljubljana v poslovnem letu 1930/31. UT 1931/32, (9. 7.), št. 1, str. 1.
  - 5 Izredno posvetovanje predsednikov sreskih društev, upravnega in nadzornega odbora sekcije UJU za Dravsko banovino. UT 1931/32, (14. 1.), št. 23, str. 3.
  - 6 JUU sresko društvo Maribor – mesto ... UT 1931/32, (16. 6.), št. 44, str. 4.

*Vekoslav Mlekuž (1898–1973), predsednik
Učiteljskega društva Ljubljana – mesto.
(Učiteljski tovariš, 1939,
št. 1., 2. in 3. str. 11)*

*Alojzij Potočnik (1876–1954),
raziskovalec zgodovine, učitelj. (dLib)*

V poročilu o delu sekcije za Dravsko banovino v letu 1931/32 odseka za šolsko zgodovino ni in tudi ni pojasnila, zakaj je ukinjen.⁷

Najbolj aktiven pri ustanovitvi odseka za šolsko zgodovino je bil Ciril Petrovec. Rojen je bil 4. julija 1886 v Čemšeniku. Maturiral je 1. julija 1907 na ljubljanskem učiteljišču. Strokovni izpit za učitelja je opravil leta 1910. Od leta 1907 do 1918 je služboval na šoli Sv. Jakob v Trstu, vmes pa v šolskem letu 1908/9 nekaj časa na Muti. Leta 1918 se je izselil v Ljubljano in tam poučeval sprva na prvi mestni deški šoli, nato pa na šesti deški šoli. Umrli je leta 1960.

Bibliografija za zgodovino slovenskega šolstva, ki je omenjena pri poročilu o delu odseka, je ostala v zelo obsežnem rokopisu. Pri njeni sestavi je avtor pregledal vse takratne pedagoške liste, enciklopedije, leksikone, številne zgodovinske in literarne revije ter zbornike. Obsega dela od srednjeveškega šolstva do šolstva po letu 1945. Pregledno navaja na levi polovici strani avtorje, na desni njihova dela, včasih z opombami.

⁷ Druga banovinska skupščina Jugoslovenskega učiteljskega udruženja – sekcije za Dravsko banovino v Ljubljani. Poročilo in sklepi. UT 1931/32, (14. 7.), št. 47, str. 1–4.

V rokopisu je tudi nekaj življenjepisov manj znanih šolnikov: Valentina Burnika, Pavla Koširja, Franca Kranjca, Toma Petrovca, Anice Petrovec, Ivana Robnika in Franca Škulja. Ciril Petrovec je napisal tudi svoj življenjepis in objavil nekaj svojih del.⁸

Rokopis o Praprotniku ima naslov: Andrej Praprotnik, početnik našega učiteljskega tiska in stanovske organizacije ter njegova doba. Delo je Petrovec razdelil na štiri poglavja: Doba njegovega učenja v šolah, ki spada v predmarčno dobo, Doba službovanja na deželi in priznanega delovanja za reorganizacijo šolstva v našo narodno smer in smer njegove samoizobrazbe. Prve kali učiteljske samoizobrazbe, Doba borbe za priznanje eksistence učiteljskega stanu ali doba njegovega najvztrajnejšega ustvarjanja in dela, ki se vrši v zadnjih letih konkordatske dobe, Doba, ko so njegovi nazori in smeri njegovega dela ostarele in je spoznal, da mlajša generacija ne mara več za njih.

Obdelal je le prva tri obdobja, in sicer zelo podrobno. V rokopisu je ostal tudi 60 strani dolg rokopis Ob stoletnici prvega slovenskega učiteljskega časopisa »Šolskega prijatelja« 1852–1952. Napisal ga je pod psevdonimom Ivan Podgorec. Najprej je opisal zgodovino našega šolstva, predvsem na Koroškem, položaj učiteljstva, delo šolnikov, za služnih za izdajo Šolskega prijatelja, predvsem urednika Andrej Einspielerja. Predstavil je tudi vsebino lista med letoma 1852 in 1858, ko je prenehal biti pedagoški časopis.⁹

Že v prvih letih službovanja je Petrovec objavljajl prispevke o zgodovini šolstva. Leta 1910 je v Slovenskem braniku objavil obsežno zgodovino o slovenski šoli v Trstu s statističnimi podatki od šolskega leta 1888/89 do 1909/10.¹⁰

Leta 1913 je objavil statistične podatke o številu učencev v deški in dekliški šoli pri Sv. Jakobu in prav tako na obeh šolah v Acquadottu in sklenil z mislijo, da moč Slovencev v Trstu raste.¹¹

V Koledarju šolske družbe sv. Cirila in Metoda je leta 1917 pisal o otroških prireditvah, ki so jih izvedli otroci ljudskih šol Družbe sv. Cirila in Metoda v Trstu med vojno.¹²

Tudi nekrologe učiteljev je že objavljajl. Tako je 1911 v Slovenskem Braniku objavil zapis ob smrti Andreja Široka, v Koledarjih Družbe sv. Cirila in Metoda pa leta 1919 Vinka Engelmana in Egona Jezerška, v koledarju leta 1920 pa Augusta Vašteta.

V Učiteljskem tovarišu so izšli njegovi številni članki, ki so obravnavali zgodovino šolstva. Že leta 1930 je napisal članek o ustanovitvi Učiteljskega tovariša, v katerem obravnava začetke našega pedagoškega tiska od leta 1848 dalje. Tako se dotakne prvega pedagoškega lista Šolski prijatelj iz leta 1852 in nato nameni posebno pozornost nastajanju nove revije in prvemu uredniku lista Andreju Praprotniku.¹³

8 Slovenski šolski muzej (v nadaljevanju SŠM), arhivska zbirka F 206.

9 SŠM, arhivska zbirka F 201.

10 Slovenska šola v Trstu nekdanj in sedaj. Slovenski Branik (v nadaljevanju SB) 1910, str. 67–69, 91–93, 122–124, 150–152.

11 Naša jesenska setev v Trstu. SB 1913, str. 233–234.

12 Otroci namesto odraslih. Koledar šolske Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1917. V Ljubljani, 1916, str. 72–79.

13 Zgodovinske reminiscence iz ustanovitve Učiteljskega tovariša. UT 1929/30, (9. 1.), št. 21, str. 1–3.

Največ prispevkov je Petrovec imel v letu 1935. V prvem piše o prvih denarnih ustanovah, ki so podpirale učiteljske pripravnike, in o prvih pripravniških semeniščih na Slovenskem. Temelj za denarne ustanove je postavil že Anton Martin Slomšek, ki je v Drobtinadah leta 1846 zapisal, da je čisti dohodek od prodaje publikacije namenjen učiteljski pripravnici v Celju. Omenjal je tudi Slomškovo korespondenco o pripravniškem semenišču z Matijo Voduškom, ravnateljem celjske glavne šole in učiteljske pripravnice. Za naše drugo semenišče za pripravnike je zaslužen Simon Rudmaš in je bilo ustanovljeno v Celovcu. Sklene, da sta ti dve semenišči zametki sedanjih učiteljskih gospodarskih ustanov, predvsem učiteljskih domov v Mariboru in Ljubljani.¹⁴

V letu 1935 je v treh številkah objavil Slike iz naše preteklosti. V prvem delu piše o učiteljstvu v dobi konkordata, o borbi za slovensko šolo in prvem letu izhajanja Učiteljskega tovariša. V drugem delu piše o plačah učiteljev, o pobiranju bere na podeželju in o zahtevah, da naj bo učitelj plačan kot državni uslužbenec in ne kot cerkovnik in organist. Navedel je tudi črtice učitelja Bernarda Tomšiča v Šolskem prijatelju. V tretjem delu piše, kako je bilo ustanovljeno društvo za pomoč učiteljem, njihovim vdovam in sirotam. Zahteve za ustanovitev takega društva so se pojavljale že v Šolskem prijatelju, društvo pa je bilo ustanovljeno s posredovanjem dr. France Močnika in deželnega namestnika Chorinskega leta 1861.¹⁵

V istem letniku Učiteljskega tovariša je Petrovec pisal ob 60-letnici šole na Grabnu v Ljubljani, in sicer predvsem o ozadju imenovanja Leopolda Belarja za ravnatelja. Piše o ustanovitvi učiteljskega društva za Kranjsko leta 1869, v katerem so bili tako slovenski kot nemški učitelji. V naslednjih letih je med učitelji nastal razkol, ker so eni še vedno zagovarjali versko šolo, drugi pa so bili odločno proti. Tako sta začela izhajati dva nova lista, Slovenski učitelj in Laibacher Schulzeitung, ustanovljeno je bilo tudi nemško učiteljsko društvo Krainischer Lehrerverein. V njem je bil včlanjen tudi učitelj Leopold Belar in je zato dobil ravnateljsko mesto na šoli na Grabnu.¹⁶

Pisal je tudi o Primožu Trubarju, njegovih nazorih o šolstvu, šolah v dobi protestantizma in učnih knjigah. Omenjal je tudi Trubarjevo podporo ustanovam za ubožne kranjske dijake višjih protestantskih šol, ki so bile v Ljubljani, Celovcu in Gradcu. Pridobil je tudi kranjske deželne ustanove, da so podpirali dijake na nemških univerzah.¹⁷

V letniku 1938/39 je odgovarjal na članek Miloša Verka Črtice iz zgodovine našega stanu. Ta je napisal, da je odlok o prepovedi dajncice 21. julija 1838 pomenil monopol šolskih knjig. Petrovec se s tem ne strinja in piše, da je ta odlok graškega gubernija pomenil le odpravo šolskih knjig, tiskanih v danjčici. To primerja z abecedno vojno na Kranjskem zaradi metelčice. Podrobno je na Štajerskem razlagal vlogo Antona Murka v jezikovnih vprašanjih.¹⁸

14 Prve denarne ustanove za podporo učiteljskih pripravnikov in prvi pripravniški semenišči na Slovenskem. UT 1934/35, (31. 1.), št. 36, str. 2–3.

15 Slike iz naše preteklosti. UT 1935/36, (26. 9.), št. 9, str. 2; (3. 10.), št. 10, str. 2; (10. 10.), št. 11, str. 2.

16 Nekaj zgodovinskih reminiscenc k 60 letnici šole na Grabnu v Ljubljani. 1935/36, (21. 11.), št. 17, str. 2–3.

17 Ob 350 letnici smrti velikega slovenskega učitelja. UT 1936/37, (20. 8.), št. 6, str. 4–5.

18 V spopolnitev listka »Črtice iz zgodovine našega stanu.«. UT 1938/39, (26. 1.), št. 25, str. 2–3.

V treh nadaljevanjih je pisal tudi o glasbeniku Francu Gerbcu in njegovem sodelovanju pri Učiteljskem tovarišu. V njem je pisal članke in poročila o knjigah že od prvega letnika 1861 do 1868, ko je odšel v Prago.¹⁹

V eni zadnjih številkk pred začetkom druge svetovne vojne je objavil prispevek o prvih slovenskih učiteljskih imenikih in koledarjih. Podrobno piše o nastanku prvih dveh imenikov leta 1871 in 1874.²⁰

Drugi učitelj, ki je bil imenovan v odsek za šolsko zgodovino, je bil Alojzij Potočnik. Rojen je bil 17. junija 1876 v Ljubljani, od 1897 služboval na osnovnih šolah, najdlje v Retečah, Spodnji Šiški, od 1912 pa na drugi deški mestni ljudski šoli, kjer se je 1934 leta upokojil. Umril je 15. aprila 1954. Zanimal se je predvsem za zgodovino Ljubljane in v zvezi s tem objavil številne članke v dnevnem časopisu. V rokopisu je ostal njegov zapis Zgodovina vadbice in učiteljišča v Ljubljani. Obsega 33 tipkanih strani. Poglavlja so: Ozadje ustanovitve normalke v Ljubljani in ustroj novega osnovnega šolstva sploh, Ustanovitev normalke v Ljubljani, Razvoj normalke do Politичne šolske ustave, Od izida »Politične šolske ustave« do francoske zasedbe, V času francoske zasedbe, Po odhodu Francozov do pomladi narodov, V letih od 1848 do 1887, Ustanovitev ljubljanskega učiteljišča in njegova preosnova ter preimenovanje normalke v vadnico, Od ustanovitve ženskega učiteljišča do izdaje organizacijskega statusa za učiteljišča l. 1886, Od l. 1886. do začetka svetovne vojne l. 1914, V času prve svetovne vojne od l. 1914. do l. 1918., V času med I. in II. svetovno vojno. Prispevek je bil napisan 30. januarja 1943.²¹ Druga mestna deška šola je leta 1925 izdala publikacijo ob svoji petdesetletnici. V njej je Alojzij Potočnik objavil razpravo Krakovo in Trnovo v preteklih stoletjih.²²

Vekoslav Mlekuž je bil rojen 29. januarja 1900 v Čepovanu. Poučeval je na Vra-tih, v Lokovcu, Gorenjem Lokovcu, leta 1929 pa odšel v Ljubljano, kjer je poučeval na drugi mestni deški ljudski šoli. Umril je 31. julija 1973.

Od leta 1935 do 1941 je urejal pedagoški list Učiteljski tovariš in v posebni številki, ki je izšla ob 50-letnici slovenske učiteljske organizacije in 80-letnici Učiteljskega tovariša, je objavil tri prispevke. V prvem 80-letniku »Učiteljskega tovariša« je opisal njegov nastanek in delo dosedanjih urednikov, v drugem »Prosveta« pa zgodovino te revije. V zadnjem članku je objavil pogovor s predsednikom učiteljske organizacije, Luko Jelencem, o razvoju te organizacije.²³

Leta 1943 je pripravil Kroniko Učiteljske tiskarne od leta 1906 do 1940, kjer je podrobno opisal delovanje te ustanove.

19 Franc Gerbec in Učiteljski tovariš. UT 1940/41, (6 .2.), št. 22, str. 2–3; (13. 2.), št. 23, str. 2–3; (20. 2.), št. 24, str. 2.

20 Prvi slovenski učiteljski imeniki in koledarji. UT 1940/41, (6. 3.), št. 26, str. 3; (13. 3.), št. 27, str. 3.

21 Slovenski šolski muzej, dokumentacijske zbirka, mapa Učiteljišča v Ljubljani.

22 Letno poročilo II. mestne deške osnovne šole v Ljubljani koncem šolskega leta 1924/25. V Ljubljani, 1925, str. 5–9.

23 50 let skupne slovenske učiteljske organizacije. UT 1939/40, (6. 7.), št. 1, 2, 3, str. 2–3.

Leta 1969 je priredil in uredil zbornik slepih Slovenije Svetloba izpodriva temo ter v njej napisal več člankov iz zgodovine delovanja slepih. Med drugimi je opisal delo Josipa Kobala v Zavodu za slepo mladino in o slepih med narodnoosvobodilno borbo.

Leta 1971 je v dveh knjigah izšla publikacija Osnovna šola na Slovenskem v šolskem letu 1969/70 s popisom vseh osnovnih šol in vzgojnovarstvenih ustanov in vseh zaposlenih v njih. Vekoslav Mlekuž je vse te podatke uredil.

Odsek za zgodovino šolstva pri učiteljski organizaciji je prenehal delovati skoraj takoj po ustanovitvi. Je pa zlasti njegov ustanovitelj Ciril Petrovec opravil na tem področju ogromno dela, ki je večini neznano, vendar bi koristilo marsikateremu raziskovalcu šolske zgodovine.

Viri in literatura

Arhivski viri

Slovenski šolski muzej, arhivska zbirka, F 201 in 206, rokopisno gradivo Cirila Petrovca:

Gradivo za bibliografijo slovenskega šolstva, Šolski prijatelj in Andrej Praprotnik. Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, mapa učiteljišča v Ljubljani.

Časopisni viri

Slovenski Branik 1910, 1913.

Učiteljski tovariš 1929/30, 1930/31, 1932/33, 1933/34, 1934/35, 1935/36, 1936/37, 1937/38, 1938/39, 1939/40, 1940/41.

Literatura

Koledar šolske Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1917, Ljubljana, 1916.

Letno poročilo II. mestne deške osnovne šole v Ljubljani koncem šolskega leta 1924/25, Ljubljana, 1925.

KOLEDAR SŠM 2015

Leto 2015 bo bolj prijazno in naklonjeno
s koledarjem Slovenskega šolskega muzeja.
Letošnja tema je

Pišem, torej sem!

JULIJ 2015							VELIKI SOBOTA - MILITARNI AVGUST 2015							SEPTEMBER 2015																
PON.	TOR.	SRE.	ČET.	PET.	SOB.	NED.	PON.	TOR.	SRE.	ČET.	PET.	SOB.	NED.	PON.	TOR.	SRE.	ČET.	PET.	SOB.	NED.										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31

Naj vas in vaše bližnje lepe podobe iz preteklosti spremljajo iz meseca v mesec.

Naročite koledar po ugodni ceni 8,00 €, za večje količine (nad 10 izvodov) nudimo popust!

Naročila in informacije:
tel.: 01 251 30 24,

e-pošta: solski.muzej@guest.arnes.si

format (odprt): 32 x 62,2 cm

dnevi prazniki svetovni dnevi lunine mene z uro sončni vzhodi in zahodi
godovna imena pomembni dnevi ikone godovnih imen vremenski pregovori
kronološki pregled razvoja pisal predhodni in prihodni mesec zodiakalna
znamenja slovenska imena mesecev začetki letnih časov počitnice

UDK 37:050(497.4)(091)

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 20. 3. 2014

Tatjana Hojan*

Pred 50. leti je izšel prvi Zbornik za zgodovino šolstva, iz katerega izhaja Šolska kronika
50 years ago, the first Zbornik za zgodovino šolstva
(Miscellany for the History of Education) was published,
the predecessor of School Chronicle

Izvleček

Prispevek predstavlja prvi Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, ki je izšel pred 50. leti, in odmeve nanj. Izdajali so ga skupaj vsi trije šolski muzeji v Jugoslaviji: Slovenski šolski muzej v Ljubljani, Hrvatski šolski muzej v Zagrebu in Pedagoški muzej v Beogradu. V njem je sodelovalo 16 avtorjev, rubrike pa so bile naslednje: Članki in razprave, Manjši članki, Iz dela šolskih muzejev, Poročila in kritike in Bibliografija.

Abstract

The article presents the first Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, published 50 years ago, and the responses to it. It was published jointly by all three school museums in Yugoslavia: the Slovenian School Museum in Ljubljana, the Croatian School Museum in Zagreb and the Pedagogical Museum in Belgrade. Sixteen authors participated in the publication that had the following sections: Articles and Theses, Shorter Articles, From the Work of School Museums, Reports and Reviews, and Bibliography.

Letos je petdeset let, kar je začel izhajati Zbornik za historiju školstva i prosvjete, sedaj Šolska kronika. Ker do leta 1977 ni izhajal vsako leto, je sedaj po starem šele 47. letnik. Vse do leta 1983 je izhajal samo pod zgornjim naslovom, šele tedaj pod tremi: Zbornik za povijest školstva i prosvjete, Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete in Zbornik za istoriju školstva i prosvete. Leta 1991 je izšel samo pod prvima naslovoma. Leta 1992 je začela izhajati Šolska kronika, ki izhaja od leta 1999 dvakrat letno in je tako postala revija.

Podrobno delovanje zbornika oziroma revije bo gotovo obdelano ob 50. letniku, zdaj pa bi si ogledali prvo številko, ki je izšla leta 1964. Izšla je v Zagrebu, uredništvo

* Tatjana Hojan, prof. slov. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

je bilo v Hrvatskem školskem muzeju, kjer je bil tudi odgovorni in tehnični urednik, višji kustos Branko Pleše. Skupaj so ga izdajali Hrvatski školski muzej, Pedagoški muzej v Beogradu in Slovenski šolski muzej, glavni urednik je bil dr. Dragutin Franković, direktor Jugoslovanskega zavoda za preučevanje šolskih in prosvetnih vprašanj v Beogradu. V uredniškem odboru so bili poleg njega in odgovornega urednika še dr. Mihajlo Ogrizović, docent na Filozofski fakulteti v Zagrebu, France Ostanek, direktor Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani, in Bora Aksentijević, direktor Pedagoškega muzeja v Beogradu.

Zbornik je imel 312 strani, v njem je sodelovalo 16 avtorjev. Rubrike so bile: »Članci i rasprave, Manji prilogi, Iz rada školskih muzeja, Prikazi i kritike, Bibliografija.«

V uvodu je glavni urednik pojasnil, zakaj so pričeli izdajati zbornik in kakšen namen ima. Zgodovina pedagogike je pri nas slabo razvita, šele v zadnjih letih se je povečalo zanimanje zanjo. V Jugoslaviji sta bili tedaj dve katedri za zgodovino pedagogike in trije šolski muzeji. Ideja za izdajo zbornika je bila sprožena v Zvezi pedagoških društev, sekcija šolskih muzejev pa je na iniciativo Hrvaškega šolskega muzeja omogočila, da vsi trije šolski muzeji začno izdajati zbornik. Naloga zbornika je odkrivati zgodovinsko gradivo in ga obdelovati, dvigati raven prispevkov in pridobivati nove sodelavce. Cilj vsega tega dela pa je izdati zgodovino pedagogike jugoslovanskih narodov. V uvodu urednik optimistično sklene, da bo zbornik sprva izhajal enkrat letno, nato dvakrat ali celo večkrat.

Med članki in razpravami je najdaljši slovenski prispevek dr. Vlada Schmidta, rednega profesorja na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Njegov naslov je Šolstvo na Slovenskem v buržoazno-demokratski revoluciji (1848–1851). V teh letih so nastale v šolstvu številne spremembe. Pedagogi so sestavili Osnutek temeljnih načel javnega pouka v Avstriji. Ta je predvidel enotno osnovno šolo, osemrazredno gimnazijo z maturo, meščanske šole in realke. Za učitelje je bil predpisan pedagoški tečaj, sprva je bil dvoleten, nato trileten. Za tem so bila obdelana še naslednja poglavja: Odnos med državo in cerkvijo pri vodstvu šol, Učiteljstvo, Slovenščina v šolah, Gimnazije in realke in Univerza v Ljubljani. Učitelji so v tem obdobju imeli mesečna zborovanja, na katerih so razpravljali o didaktičnih in vzgojnih vprašanjih. Izhajati je začel tudi prvi slovenski pedagoški časopis Šolski prijatelj. Dobili smo tudi prve slovenske gimnazijske učbenike, univerze v Ljubljani pa kljub prizadevanjem takrat še ni uspelo ustanoviti.

Tomo Žalac, direktor šole za splošno izobrazbo delavcev v Zagrebu, je napisal članek »1943. godina – značajna za razvitak školstva i prosvjete na oslobođenem području Hrvatske.« Že leta 1942 je bil velik del Hrvaške osvobojen, središče je bilo mesto Slunj in že takrat so bile ustanovljene prve šole, ki so delovale v slabih razmerah. V letu 1943 so bile izvedene volitve za narodnoosvobodilne odbore, ustanovljen je bil najvišji politični organ ZAVNOH (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske), kjer je bil tudi prosvetni odbor. Ta je izdal Napotke za kulturno-prosvetno delo, kjer so navedene vrste šol, pravilnik, program in predmetnik teh šol. Uvedeni so bili tudi učiteljski tečaji, na katerih so izobraževali učiteljstvo. Že v letu 1943 je bilo organizirano 24 takih tečajev. Izšle so tudi nekatere pedagoške razprave, od učbenikov pa predvsem začetnice. Po osvoboditvi se je delo na področju šolstva nadaljevalo na tej podlagi.

Zvonko Horvat, direktor Višje tekstilne tehnične šole v Varaždinu, je napisal članek o začetkih pouka kemije v Hrvaški, Sloveniji in Srbiji. Sprva je podal splošen pregled razvoja pouka kemije. Od naših znanstvenikov je opozoril na Ruđerja Boškovića ter na zdravnika in naravoslovca Giovannija Antonia Scopolija in Balthasarja Hacqueta, ki sta službovala v Idriji in napisala nekaj knjig s tega področja. Hacquet je predaval tudi na Mediko-kirurški šoli v Ljubljani. Za tem piše, da je dokumentiran pouk kemije pri nas v Zadru in Ljubljani že na začetku 19. stoletja. V obdobju ilirskih provinc je bila v Ljubljani ustanovljena akademija, kjer je kemijo predaval Janez Kersnik. Po reformi šolstva po letu 1848 so bile ustanovljene realke, na katerih so poučevali kemijo. Omenja profesorje kemije, pri nas je bil posebej znan Mihael Peternel, nato učbenike in članke o kemiji.

Dr. Aleksander Banović, znanstveni sodelavec na Inštitutu za pedagoška raziskovanja SR Srbije v Beogradu, je pisal o vseobsežnosti Jana Amosa Komenskega. Primerjal je človeka in naravo, zavzemal se je za sintezo rezultatov vseh ved, položil temelje sodobni didaktiki in pedagogiki. Zavzemal se je za izobraževanje, ki bi trajalo vse življenje, torej tudi za izobraževanje odraslih ter za mednarodno ustanovo, ki bi skrbela za mir med narodi in za mednarodni jezik, ki bi povezoval ljudi. Tako se je že takrat zavzel za organizacijo, kot je UNESCO.

Dr. Jovan Iskruljev, profesor iz Novega Sada, je opisal delovanje srbskega pedagoga dr. Paje Radosavljevića na Stanfordski univerzi v Kaliforniji. Najprej je opisal njegovo življenje in šolanje. Po končanem učiteljsku je odšel študirat na Dunaj, v Jenó in Zürich, kjer je leta 1904 doktoriral iz pedagogike, psihologije, antropologije in estetike. Študij je nadaljeval na Pedagoški fakulteti v New Yorku in tudi tam postal magister, nato pa 1908 tudi doktor pedagogike. Dobil je mesto asistenta za psihologijo v Stanfordu, hkrati pa se je vpisal na tamkajšnjo medicinsko fakulteto. Tam je ostal eno leto, nato pa je dobil mesto docenta na Pedagoški fakulteti v New Yorku, kjer je postal 1915 redni profesor in tam ostal do upokojitve. Avtor se je posvetil predvsem letu Radosavljevićega medicinskega študija, kjer je navedel seznam predavanj, ki jih je poslušal, njegove profesorje in pozitivni vpliv na njegovo delovanje.

Urednik Zbornika dr. Dragutin Franković je napisal članek o delu Davorina Trstenjaka v Karlovcu. Trstenjak je bil rojen v Sloveniji na Krčevini pri Ormožu. Preparandijo je končal v Zagrebu, bil tam eno leto domači učitelj, od leta 1871 do 1889 pa je deloval v Karlovcu. Tam je bil začasni upravitelj deške šole in ravnatelj Višje deklliške šole. Avtor opisuje njegovo literarno delo v tem obdobju. Napisal je kar nekaj del, na primer knjigo o šolskem vrtu, o pticah in »Dobro kućanico« za žensko mladino. Deloval je v številnih društvih, na šoli uredil prirodoslovno in ornitoliško zbirko in uredil šolski vrt. Politično je deloval v stranki prava. Pedagoške članke je objavljial predvsem v pedagoški reviji Napredak. Ko je prišel na oblast Kuen Hedervary, je Trstenjak aktivno nasprotoval njegovi politiki. Po novem šolskem zakonu iz leta 1888 je vlada lahko premestila učitelje in to se zgodilo tudi Trstenjaku, ki so ga 1. novembra 1889 prestavili v Kostajnico.

Dr. Mihajlo Ogrizović, docent Filozofske fakultet v Zagrebu, je pisal o znani hrvaški učiteljici Mariji Fabković in njeni pedagogiki. Bila je rojena v Pragi, poučevala pa je v Virovitici, Karlovcu in Zagrebu. Dobro je poznala dela dotedanjih svetovnih pe-

dagogov, ki so vplivali nanjo. Zavzemala se je za svobodno šolo, za aktivnost učencev pri pouku, za delovno šolo. Posebno pozornost je namenila telovadbi, posebej ženski, reformi pouka ročnih del, predšolski vzgoji in družinski vzgoji ter zanemarjenim otrokom, za katere je predlagala posebne domove. Poudarjala je tudi pomen izobraževanja deklet in se kot ljubiteljica narave zavzemala za drugačno metodiko in pouk naravoslovnih ved. Mnogo je prevajala, zlasti iz češčine, pisala v takratne revije, delovala v učiteljskih društvih in bila med uredniki Pedagoške enciklopedije.

Slede štiri krajsi članki. Prvega je napisala kustosinja Slovenskega šolskega muzeja Slavica Pavlič, to je Pregled razvoja šolstva v Krškem do leta 1941. Na začetku je opisala nastanek mesta Krško in podatek, da je v njem delovala prva šola že leta 1478. V dobi protestantizma je delovala latinska protestantska šola, ki jo je vodil Adam Bohorič od leta 1551 do 1563. Redno osnovno šolo so ustanovili leta 1786 frančiškani. Avtorica nato opiše razvoj šolstva v Krškem v 19. stoletju, ko so delovale dekliška, kmetijska in obrtno-nadaljevalna in leta 1877 meščanska šola. Na njej sta delovala znana slovenska pedagoga Ivan Lapajne in dr. Tomaž Romih. Na kraju omenja tudi leta 1886 v Krškem ustanovljeno Pedagogičsko društvo, ki je izdajalo knjige in zbornik.

Svetozar Čanović, pedagoški svetnik iz Prištine, je pisal o nadzorovanih srbskih šol pod Turki in objavil dokument iz leta 1895/96 iz prištinskega sandžaka. Nadzorovanja šol so v Prištini potekala že v 80. letih 19. stoletja, čeprav brez dovoljenja turških oblasti. Več podatkov je o nadzorovanih srbskih šol iz leta 1895/96. Šolski nadzornik Štefan Dimitrijević je o ogledu šol poslal poročilo raško-prizenskem metropolitu. Obiskal je 431 šol v Mitrovici, Vučitrnu, Prištini, Gilanu in glavnih krajih v okolici teh krajev. Podrobno je citirano poročilo o ogledu šol v Mitrovici in Vučitrnu.

Jagoš Đilas, pedagoški svetnik iz Prištine, je opisal zgodovino šole v Nerodimlju, ki je leta 1963 praznovala stoletnico. Bila je ena prvih vaških šol na Kosovu in Metohiji. Sprva je bila v zasebnih hišah, šele leta 1906 je dobila svoje poslopje. Avtor je navedel imena učiteljev do leta 1914 in statistiko učencev v letih 1891/92 in 1895/96. Opisal je opremo šole, pouk in učbenike in dodal, da je šele po drugi svetovni vojni postala pravi šolski center s še dvema podružničnima šolama. Sestavek je zaključil tako: » Škola v Nerodimlju danas je kovač i rasadnik osnovne tekovine naše revolucije – bratstva i jedinstva ravnoravnih Srba i Šiptara.«

Gojko Škoro, predavatelj na Višji pedagoški šoli v Titovem Užicu, je pisal o zgodovini osnovnih šol v rujanskem okraju. Ta se je že po letu 1850 preimenoval v zlatiborski okraj.

Avtor je uporabljal predvsem gradivo iz Zgodovinskem arhiva v Titovem Užicu in ugotovil, da so bile leta 1869 v tem okraju le tri šole, in sicer v Bioski, Mačkatu in Dobroselcih, do leta 1899 pa so bile ustanovljene še v Kremnami, Čajetini, Mokri Gori in Šljivovici. Pisal je o ustanavljanju posameznih šol, njihovem vzdrževanju, obiskovanju šol, ki je bilo precej neredno, pouku, učiteljih in njihovih plačah ter o sejah šolskih odborov.

Naslednja rubrika v Zborniku je bila Iz dela šolskih muzejev. V njej so štiri prispevki. Prvi je slovenski: Šolski muzeji – dokumentacijski centri za zgodovino šolstva in vzgoje, ki ga je napisal France Ostanek, direktor Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani. Po kratki zgodovini šolskih muzejev je opisal njihovo delo, kaj je njihova naloga

in kaj vse spada v tak muzej. V Jugoslaviji so le trije šolski muzeji in ti so leta 1962 sprejeli enoten načrt za svoje delo. Postali naj bi dokumentacijski centri za zgodovino šolstva in vzgoje in bi morali imeti posebno dokumentacijsko zbirko. Natančno nato opisuje, kakšna naj bo ta zbirka, kaj vsebuje in katere podatke mora imeti.

Branko Pleše, višji kustos v Hrvaškem šolskem muzeju v Zagrebu, je pisal o tem muzeju, ki je deloval že več kot 60 let. Od nastanka leta 1901 do leta 1953 je deloval v sklopu Hrvaškega pedagoško-književnega zbora, od tega leta dalje pa ga prevzel Ljudski odbor mesta Zagreb. Avtor je opisal naloge in delo tega muzeja ter navedel naslove 34. rokopisnih prispevkov uslužbencev in sodelavcev muzeja, ki jih hrani arhiv, in 60 razstav, ki jih je muzej pripravil od leta 1925 do 1963. Ob 60-letnici muzeja je bilo v Zagrebu strokovno srečanje jugoslovanskih šolskih muzejev, kjer je bil sprejet sklep, da se ustanovi sekcija šolskih muzejev. 6. novembra 1962 je bilo na seji muzejskega sveta v Hrvaškem šolskem muzeju sprejet tudi sklep o izdajanju Zbornika za zgodovino šolstva in prosvete.

Sledita dva prispevka o muzejskih razstavah v Pedagoškem muzeju v Beogradu. Prvega je napisala profesorica Radmila Aćimović, in sicer o razstavi šolskih stavb v Beogradu. Razstava je bila razdeljena na tri dele, in sicer: šolske stavbe od 19. stoletja do prve svetovne vojne, šolske stavbe med obema vojnama in šolske stavbe po osvoboditvi. V prvem obdobju sta bili največji stavbi Velika šola in stara univerza. Načrtna gradnja šol se je pričela šele po letu 1894. Med obema vojnama je razstava razdeljena na tri dele, in sicer Osnovne šole, Srednje šole in Fakultete. Posebej je omenjena osnovna šola Žarko Zrenjanin. Po osvoboditvi pa razstava posebej omenja predšolske ustanove, osnovne šole, srednje šole, dijaške domove, višje in visoke šole in študentske domove. Na razstavi je tudi šolska mreža od leta 1939 do 1963. Na njej je število šol, učencev in učiteljev.

Pedagoški svetnik Srečko Ćunković iz Pedagoškega muzeja v Beogradu je opisal razstavo o srbskih abecednikih in začetnem pouku branja in pisanja. Razstava je bila urejena kronološko in je imela 9 obdobjev od srednjega veka pa do novejši dobe. Razstavljeni so bili abecedniki, literatura o njih, metodike pouka začetnega branja in pisanja in predmeti, ki se uporabljajo pri tem pouku. Posebej so bili razstavljeni tudi učbeniki za pouk gluhonemih in slepih.

Naslednja rubrika je bila poročila in ocene novih knjig. Ferdo Gestrin, izredni profesor na Filozofski fakulteti v Ljubljani, je poročal o knjigi dr. Vlada Schmidta *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. Knjiga je bila prva od načrtovanih treh knjig in je obsegala obdobje do začetka 19. stoletja. Poročevalec je poudaril pomen knjige, v kateri je mnogo novih ugotovitev in je izpolnila vrzel v strokovni pedagoški literaturi. Poleg pedagogike in šolstva obravnava tudi gospodarske, družbene in kulturne razmere v tem obdobju.

Branko Pleše, višji kustos iz Zagreba, je poročal o dveh hrvaških knjigah. Prvo je napisal Tone Crnobori o preporodu hrvaškega šolstva Istre v NOB, ki jo je založila založba Epoha v Zagrebu. Poudaril je pomen knjige, ki je podala mnogo novih podatkov o problematiki šolstva v NOB in njegovi organizaciji v Istri. Pri tem je opisal tudi drugo prosvetno-kulturno delovanje v Istri, predvsem gledališče, dodal številno dokumentacijsko in slikovno gradivo.

Druga knjiga je bila Gozdarski pouk v Hrvaški od 1860 do 1960. Uredila sta jo Nikola Neidhardt in Milan Androić, založila pa Gozdarska fakulteta v Zagrebu. Poročevalec je posebej pohvalil to, da knjiga ne obravnava samo pouka na fakulteti, temveč tudi srednje in nižje gozdarske šole in institute. Izdana je bila ob stoletnici gospodarsko-gozdarske šole v Križevcih leta 1860, ki se je leta 1898 preselila v Zagreb. Knjiga vsebuje poleg zgodovinskega opisa tudi uredbe, statute, učne načrte, popise absolventov in doktoratov.

V zadnji rubriki Bibliografija je Bibliografija za slovensko zgodovino šolstva. (Pregled tiska 1945–1960). Sestavil jo je France Ostanek, direktor Slovenskega šolskega muzeja. Urejena je kronološko in v sklopu vsakega leta po abecedi avtorjev. Zanimiv je porast knjig in člankov s področja zgodovine šolstva, saj jih je v letih med 1945 in 1948 izšlo zelo malo, nato pa jih je vedno več.

O prvi številki Zbornika so pisali vsi večji pedagoški časopisi. V Sloveniji so o njej poročali v Sodobni pedagogiki, Prosvetnem delavcu in v Naših razgledih, na Hrvaškem v Školskih novinah in Pedagoškem radu, v Srbiji v Nastavi i vaspitanju. Vsi poročevalci so se strinjali v tem, da je izid takega zbornika zelo pomemben in so več ali manj tudi pohvalili njegovo vsebino in tehnično ureditev. Ivan Bizjak v Naših razgledih je napisal, da bi bilo v naših šolah in odnosu do njih marsikaj bolje, če bi bolj poznali pedagoško tradicijo, zgodovino šolstva in pedagogike naših narodov. Zelo podrobno je o Zborniku poročal Ivan Andoljšek v Sodobni pedagogiki. Posebej je pohvalil tehnično ureditev in članka dr. Vlada Schmidta in dr. Aleksandra Banovića ter bibliografijo za zgodovino šolstva, ki je prva te vrste pri nas. Oba poročevalca v Sodobni pedagogiki in Naših razgledih pa sta opozorila na številne tiskovne napake, ki jih je bilo pri slovenskih člankih kar precej.

Dr. Ivo Perić je Zbornik v Pedagoškem radu zelo pohvalil, medtem ko je bil dr. Vladeta Tesić v Nastavi i vaspitanju bolj kritičen. Menil je, da so prispevki v Zborniku zelo neizenačeni, tako po velikosti kot po kvaliteti, saj je poleg pravih razprav še nekaj fragmentarnih člankov z nepopolnimi podatki, ki za prvimi zelo zaostajajo. Pogrešal je tudi več ilustracij in pa poročila o novosti pri nas in v svetu na področju zgodovine pedagogike. Poudaril pa je, da so te njegove pripombe spodbuda za delo pri Zborniku v prihodnje.

Viri in literatura

Nastava i vaspitanje, 1965.

Naši razgledi, 1965.

Pedagoški rad, 1965.

Prosvetni delavec, 1965.

Sodobna pedagogika, 1966.

Školske novine, 1965.

Zbornik za historiju školstva i prosvjete, 1964.

In memoriam

UDK 929

Prejeto: 1. 12. 2014

In memoriam Vesna Rapo
1961–2014

*Vesna Rapo predava o pisalih v HŠM na simpoziju
v Slovenskem šolskem muzeju, 13. 11. 2013.*

V minevanju časa se je 18. 1. 2014 v Zagrebu nenadoma končala življenjska pot etnologinje in arheologinje Vesne Rapo, muzejske svetovalke v Hrvaškem šolskem muzeju, rojene v Ivanjski pri Banji Luki. Bila je tudi zavzeta sodelavka našega Slovenskega šolskega muzeja: npr. pri temi čipka v šoli, pri razstavi in publikaciji o šolskih zvezkih (z objavo razprave o lepopisju in zvezkih zanjo na Hrvaškem, objavljeno v Šolski kroniki 2013, 1–2)¹ in pri simpoziju o šolskih pisalih novembra 2013 (Pisala v zbirki Hrvaškega šolskega muzeja).² Srečevali smo se ob mednarodnih in domačih sre-

-
- 1 Rapo, Vesna, Pisanke i krasopisanke iz zbirki Hrvatskoga školskog muzeja u Zagrebu, ŠK 2013, 1–2, str. 330–340.
  - 2 Rapo, Vesna, Pisaljke u zbirci Hrvatskoga školskog muzeja, Simpozij Pišem, torej sem!, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 13–14. 11. 2013.

*Predstavljeni razstavni katalogi in publikacije
Vesne Rapo, SŠM, 22. 1. 2014.*

čanjih in razstavah, se strokovno podpirali z informacijami, gradivom in prijateljskim sodelovanjem. Tako se je Vesna še 14. 1. 2014 prijazno zahvalila za primerek svojega pri nas objavljenega članka, omenila običajno januarsko delo s poročili in malo potožila o zdravju in težavah, ki se z leti večajo. A sklenila optimistično: »Valjda će biti bolja vremena.« Teden dni zatem smo presenečeni prejeli iz Zagreba žalostno vest.

Ko smo v Slovenskem šolskem muzeju na res zimski dan njenega pogreba 22. 1. 2014 ob 13:20 v muzejski čitalnici³ razgrnili kakšnih deset njenih razstavnih katalogov, se nam je odprl svet njenih poglobljenih raziskav bibličnih tem, čipk, ročnih del učencev in učenk, pa etnologije pri pouku, zbirke učil o zdravju v šoli,⁴ obrtne šole v Zagrebu⁵ in zlasti obsežnega dela 'Pariška soba 1900' o bogati predstavitvi nekdanjega hrvaškega šolstva s predmeti, izdelki in slikami na svetovni razstavi.⁶ O nekaterih od teh je poročala tudi naša Šolska kronika, druge hrani tudi knjižnica Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani. Njena zadnja razstava o učnih slikah v obliki koloriranih

3 Vesna Rapo 1961–2014, <http://www.ssolski-muzej.si/slo/news.php?item=238>.

4 Čipka u školi (čipkarske tehnike u nastavnim planovima i programima pučkih, stručnih, obrtnih i učiteljskih škola kontinentalne Hrvatske), 2001.

Ženski ručni rad u školama kontinentalne Hrvatske, 2003.

Etnologija u nastavi, u povodu 80 godina studija etnologije i kulturne antropologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2007.

5 Zdravlje i škola (muzejske i školske zbirke učila, nastavnih pomagala i udžbenika rabljenih u nastavi prirodopisa, zemljopisa, tjelovježbe i higijene u školama kontinentalne Hrvatske), 2007.

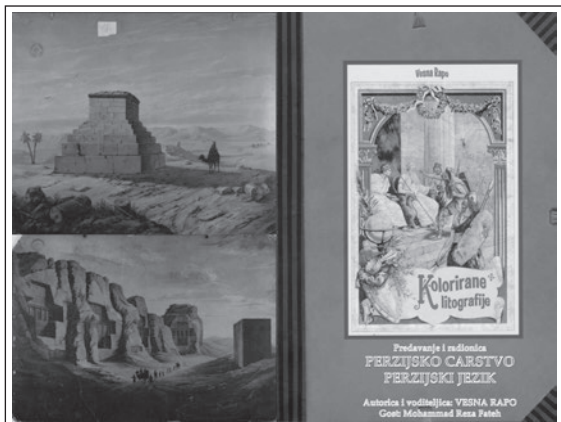
Hermann Bollé i Obrtna škola u Zagrebu. U povodu 120 godina Škole primijenjene umjetnosti i dizajna 1882–2002, 2002.

Ženski ručni rad u školama kontinentalne Hrvatske, 2003.

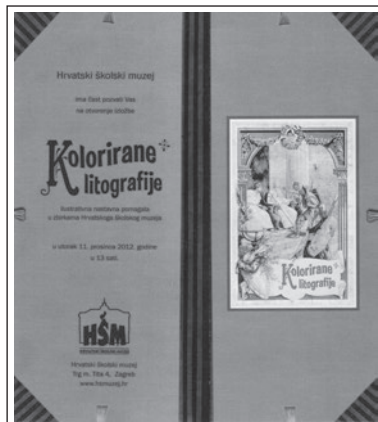
Etnologija u nastavi, u povodu 80 godina studija etnologije i kulturne antropologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2007.

6 Hrvatski školski muzej. Pariška soba. Uspjesi hrvatskoga školstva na izložbama druge polovice 19. stoljeća, 2006.

Ob razstavi Kolorirane litografije je Vesna Rapo pripravila tudi tematske pogovore z gosti.

Vabilo na razstavo Kolorirane litografije v HŠM v Zagrebu, 11. 12. 2012.

litografij,⁷ na ogled je bila 2012/13, je vsebinsko povezovala njeno zanimanje za stare kulture Sredozemlja, potovanja v te dežele in zgodovinski razvoj šolstva.

Z delom v Hrvaškem šolskem muzeju je Vesna Rapo pričela leta 1992, ko je prevzela vodstvo Zbirke učil in šolske opreme, izdelkov učencev in učiteljev in likovnih del. V maloštevilnem kolektivu muzeja se je lotila tudi oblikovanja večine svojih katalogov in razstav, zavzeto pa je sodelovala tudi pri vrsti različnih muzejskih opravil od pedagoške dejavnosti naprej. V računalniškem programu za obdelavo muzejskih zbirk (M++) je imela nad 14.000 vpisov, pred tem pa je inventarizirala in kategorizirala muzejske predmete še klasično. Pri njej so študentje zagrebške univerze tudi spoznavali vzorno hrambo in nadaljnje delo s predmeti v muzeju. Zgodovino šolstva je poglobljeno preučevala prav na osnovi muzejskega gradiva, ki ga je vzorno varovala in prizadevno predstavljala.

Vesna Rapo je bila avtorica in soavtorica vrste razstav v Hrvaškem šolskem muzeju, tudi soavtorica koncepta stalne razstave in sodelavka kataloga te razstave ter simpozija, ki ga je Hrvaški šolski muzej pripravil leta 2001 ob svoji 100-letnici. V muzeju je sodelovala tudi pri upravnem delu, saj je bila med 2000 in 2009 namestnica ravnateljice, hkrati pa tudi predsednica Strokovnega in Upravnega sveta HŠM. Kot je o Vesni Rapo zapisala njena sodelavka in večletna ravnateljica Elizabeta Serdar, s katero sta uspešno sodelovali: »Od zaposlitve se je predano posvetila zahtevnemu delu – strokovni obdelavi obsežnih muzejskih zbirk, sodelovanju z mnogimi šolami, ustanovami in inštitucijami, pripravi razstav in pedagoških projektov, raziskovanju in pisanju.« Zaradi predanosti delu v muzeju je zanemarila svojo znanstveno kariero, ne pa raziskovalne. Pri njenem sodelovanju na znanstvenih srečanjih so izstopale teme, povezane z židovsko kulturo, biblijskimi študijami in versko kulturo nasploh ter s čip-

7 Kolorirane litografije: ilustrativna nastavna pomagala u Zbirkama Hrvatskoga školskog muzeja, 2012.

kami povezana tematika, posvečala pa se je tudi preučevanju osebnosti, ki so delovale na področju etnologije in šolstva. Če lahko le z nekaj primeri njenih objav opozorimo na pestrost raziskovalnega interesa, potem izberimo tri: o ročnem delu, vinogradništvu in o prazničnem prižiganju sveč.⁸

Samo pritrdimo lahko zapisu o Vesni Rapo: »Naredila je veliko za hrvaško etnologijo, muzeologijo, zgodovino pedagogike in posebno za napredek Hrvaškega šolskega muzeja.«⁹ To je pokazala tudi obiskana komemoracija v začetku februarja 2014 v Hrvaškem šolskem muzeju, na kateri so poleg predstavnikov muzeja sodelovali tudi dr. Vitomir Belaj, prof. emeritus z oddelka za etnologijo, predstavniki Hrvaškega muzejskega društva,¹⁰ Hrvaškega etnološkega društva¹¹ in nekdanji ravnatelj HŠM Ivan Vavra, udeležila pa sta se je tudi nekdanja ministra za kulturo Biškupić in za šolstvo Strugar. Dodamo lahko še, da je veliko naredila tudi za sodelovanje šolskih muzejev, posebej strokovnih in prijateljskih stikov Ljubljane in Zagreba. Ko bomo vzeli v roke katero od njenih del in videli znanje ter čutili veselje do raziskovanja, se ob tem spomnimo šarma njene posebne osebnosti in jo ohranimo v toplem spominu.

Branko Šuštar

Summary

In memoriam Vesna Rapo (1961–2014)

This article presents the work of Vesna Rapo, an ethnologist and archaeologist employed at the Croatian School Museum, and her friendship and professional connections with the Slovenian School Museum. The results of her work on the history of schools, to which she dedicated herself and enjoyed for over twenty years, are truly abundant. She was also involved in researching biblical themes, pupils' handiwork, ethnology in school lessons and the presentation of a collection of teaching tools connected with health in school. She presented numerous themes in rich catalogues and in her extensive work "Paris Room 1900", which talks about the glorious presentation of Croatian schools at the World Exhibition. Her last exhibition in 2012/13 about educational pictures in the form of coloured lithographs connected her interest in old Mediterranean cultures, her travels there and the historical development of schooling. During recent years she was committed to cooperation with the Slovene School Museum in the treatment of school notebooks, handwriting and the history of writing utensils.

-
- 8 Rapo, Vesna: Barokni motivi na uzorcima tekstilnog rukotvorstva iz fundusa HŠM, Radovi HDF: Folklor i barok u Hrvatskoj, Zagreb 1995. vol. 2-3; V. Rapo: Građa o vinogradarstvu u HŠM te prinos školstva razvoju vinogradarstva u Hrvatskoj, Vijesti HDF, Zagreb 1997. vol. 4; V. Rapo: Značaj obreda paljenja svijeća u sustavu blagdana hrvatskih Židova. Etnološka istraživanja, 1999.
  - 9 E. Serdar: Vesna Rapo (1961. - 2014.), Školske novine, Zagreb, 28. 1. 2014.
  - 10 Elizabeta Serdar, In memoriam Vesna Rapo, <http://hrmud.hr/in-memoriam-vesna-rapo/>, 20. 1. 2014.
  - 11 Vesna Rapo, <http://www.hrvatskoetnoloskodrustvo.hr/novosti/preminula-etnologinja-vesna-rapo/>, prevzeto 20. 1. 2014.

Spomini na šolo

1.25 Drugi članki in sestavki
Prejeto: 29. 2. 2012

Mira Hiršel*

Učenci v stiski *Pupils in distress*

S staršema, ki sta bila učitelja, smo živeli v stari zgradbi dvorazredne osnovne šole na tržiškem podeželju. Spomin na moje otroštvo v desetletju pred drugo svetovno vojno me spremlja tudi v mojem učiteljskem življenju. Časi so bili zelo resni, predvsem za družine z velikim številom otrok. V našem šolskem okolju se je precejšen del prebivalstva preživljal na srednje velikih kmetijah, ki so se v predvojnem času pogosto morale odpovedovati zadostitvi nujnih potreb, da so zmogle plačevati davke. Draginja je naraščala, delavsko prebivalstvo je živelo skromno. V tovarnah ni bilo delovnih mest, brezposelnost in z njo povezane stavke so prinašale družinam veliko skrbi za preživetje.

Stanovska povezanost in dobrodelnost učiteljstva

Tedanja značilnost učiteljskega poklica je bila velika stanovska povezanost. Učiteljske družine smo se na tržiškem podeželju srečevale v šolskih zgradbah, kjer so prebivali šolski upravitelji. Učitelji in njihovi otroci smo bili gostitelji in gostje obenem, saj smo se obiskovali po vrstnem redu, začeni vsako jesen z meščansko šolo v Trziču. Otroci učiteljev smo bili med seboj povezani in večinoma ostali prijatelji, ko smo odrasli.

Šolski zakon je določal, da je pouk obvezen, otrokom pa je prepovedano prihajati v šolo »v gnusnem stanju« (torej neprimerno oblečeni in umazani). Moj oče je zapisal, da prihaja 15 učencev dnevno k pouku 2–5 km daleč, odsotnih je povprečno 10 otrok, na šoli pa jih je bilo vpisanih 82.¹ Moja starša, Josip in Elizabeta Bertoncelej, sta o tem zakonu veliko razpravljala sama, prav tako tudi ob obiskih pri kolegih učiteljih. Vsi starši na našem podeželju niso mogli izpolniti šolskih zahtev, saj so bili otroci brez primernih oblačil in obutve. Spodnjega perila ponavadi sploh niso poznali. Prehranjevali pa so se tudi zelo slabo.

---

* Mira Hiršel, rojena Bertoncelej, učiteljica v p., Ljubljana.

1 Polletno poročilo 11. februarja 1932 (Josip Bertoncelej, šolski upravitelj, poročila o božičnicah, zasebni arhiv).

Božičnica, zvezek Josipa Bertonclja, šolski upravitelj v Kovorju pri Tržiču, s poročili o božičnicah 1930–1940. (Zasebni arhiv)

Kako naj jim šola pomaga? Kako pa sprejemajo opravičila tako imenovani možje postave, žandarji, ki pri šolskem upravitelju redno poizvedujejo, kateri starši zakona ne izpolnjujejo in jim grozi denarna kazen? Učitelji so govorili, naj se poiščejo dobrotniki, ki bi bili pripravljeni nuditi pomoč. Šolski upravitelji, ki so bili na deželi najbolj vpeti v izvenšolsko delo, so bili glavni nosilci tega človekoljubnega dela. Tako je nastal načrt o prireditvi z obdarovanjem (pred prazničnimi počitnicami od 23. decembra do 6. januarja). V našem delu Gorenjske so se večinoma vse šole odločile za ta način pomoči in začele iskati dobrotnike in jih seznanjati s potrebami staršev.

Božičnice – obdarovanja otrok

Moj oče je najprej Kraljevsko banovinsko upravo Dravske banovine v Ljubljani prosil za pomoč pri obdarovanju. Predlagal je, naj bi pri tem imele prednost šole, ki bi sodelovale z javnim nastopom učencev (z deklamacijami, petjem in igrice).² V mojem

² Poročilo o božičnici. Datum ni naveden, predvidoma pa je bilo to med letoma 1935–1938 (Josip Bertoncelj, šolski upravitelj, poročila o božičnicah, zasebni arhiv).

okolju je obdarovanje postalo vaški šolski praznik, ki smo ga imenovali božičnica. Naša dvorazrednica je v letih 1930–1940 štela povprečno 92 učencev. Leta 1938 je bilo obdarovanih 32 učencev, to je 34,7 %, leta 1940 pa 33 učencev, to je 34,7 %. Podarjeno je bilo blago za oblačilo, perilo in obutev ter nekaj prehranskih izdelkov, za podarjeni denar pa so v odboru krajevnega odbora RK nabavili blago in ga zavili v primerne zavojčke.³ Leta 1940 je pri božičnici nastopilo 24 učencev.⁴

Poleg nastopa šolarjev je imel nagovor tudi šolski upravitelj. Ohranjen je zapis enega od nagovorov, v katerem je med drugim navedeno: »... Božič je tu. Vsa mladina se ga veseli. Božič je praznik Božjega miru in hišnega veselja, praznik otroške radosti ... Danes so vsi ljudje nekam mehkejši, žar oči jim je iskrenejši, smehljaj prisrčnejši; usakdanjost se umakne resnični notranji sreči. Božič nam je vsem postal praznik tihe domačnosti, prispodoba vse premagujoče ljubezni ... Ne vem, če ga letos mnogo ljudi ne pričakuje s skrbjo in boječnostjo. Človek je postal človeku volk, ljubezen se je umaknila sovraštvu. V tem nemirnem in viharnem času mora biti učitelj toliko bolj vodnik mladine. Na tisoče ljudskošolskih otrok širom Slovenije živi v veliki bedi in pomanjkanju. V številkah je dokazano veliko siromaštvo, ki so mu prepuščeni ljudskošolski otroci v nekaterih predelih naše ožje domovine in to ravno v oni nežni dobi svojega telesnega in duševnega razvoja, ki zahteva največje nege.

*Zopet so v sveto noč zvonovi, zopet se je oglasil evangelski klic blagovestja ljudem, ki so dobre volje ... Čemu ne bi bilo več dni v letu, ko bi človek stal nasproti drugemu kot človek ...*⁵

V našem šolskem okolju so starši vse božičnice do okupacije l. 1941 sprejemali z velikim veseljem in spoštovanjem ter hvaležnostjo do učiteljev. Kot v zahvalo ni bilo nič nenavadnega poljubljanje rok.

Učiteljeva naloga na vasi sredi prejšnjega stoletja ni bila le poučevanje in izvenšolska kulturna dejavnost, temveč je bila tudi dobrodelnost, ki je marsikateri družini v stiski prinašala upanje na boljše življenje.

3 KPL (Krajevna protituberkulozna liga) Križe je darovala 1000 din, občina Kovor 200 din, Krajevni šolski odbor 100 din, cerkev sv. Janeza v Kovorju 100 din, Bombažna predilnica in tkalnica Tržič 14,5 m perilnega blaga, tovarnar g. Leon Gassner 15 m finega perilnega blaga, tovarna Peko v Tržiču 3 pare copat, Franck – tovarna cikoriije v Zagrebu 40 map in prav toliko pivnikov, Kolinska tovarna Ljubljana 5 škatlic cikoriije in 5 zavitkov kave Kneipp. Omeniti je potrebno, da je KPL v obdobju šestih let za božičnice poklonila preko 8000 din. Za primerjavo navajam mesečno plačo svojih staršev v letu 1940: oče je kot šolski upravitelj z 28 leti delovne dobe prejemal 2674 din, mama pa kot učiteljica z 20 leti delovne dobe 1729 din (Josip Bertoncelj, šolski upravitelj, poročila o božičnicah, zasebni arhiv).

4 Nastopanje učencev – spored (Josip Bertoncelj, šolski upravitelj, poročila o božičnicah, zasebni arhiv).

5 Josip Bertoncelj, šolski upravitelj, nagovor ob božičnici, verjetno 1938, poročila o božičnicah, zasebni arhiv.

Nova publikacija Slovenskega šolskega muzeja!

Marjetka Balkovec Debevec

Obleka v šoli

Pregled oblačilnega videza
učiteljev in učencev
na Slovenskem skozi čas

Cena: 18,00 € + poština*

NAROČILA IN INFORMACIJE:

tel.: 01 251 30 24,

e-pošta: solski.muzej@guest.arnes.si

* Poština za naročila do 50 € znaša 2,90 €, za naročila nad 50 € pa je brezplačna.

Iz muzejskega dela

UDK 060.016(497.5)»2013«

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 8. 12. 2014

Slovenski šolski muzej v letu 2013

Poročilo o delu

Slovenian School Museum in 2013 – Report on Activities

Izvleček

Obstoj Slovenskega šolskega muzeja je bil ob 115-letnici ustanovitve na veliki preizkušnji. S preureditvijo ministrstev je spomladi leta 2012 prešel pod Direktorat za kulturno dediščino, s ponovno ustanovitvijo Ministrstva za kulturo pa se je leta 2013 vrnil med javne zavode na področju šolstva. Po več mesecih negotovosti je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport predalo Vladi RS predlog sklepa o njegovi združitvi z Muzejem športa in o ustanovitvi novega javnega zavoda. Svet javnega zavoda Slovenski šolski muzej, vsi zaposleni, prijatelji muzeja in vsa šolska strokovna javnost so odločno nasprotovali nejasnemu in nedodelanemu predlogu združitve. Pristojno ministrstvo je zaradi odločnega odpora nazadnje odstopilo od nameravane statusne spremembe muzeja, ki je v polnem obsegu izvajal svoje poslanstvo na področju kulturne dediščine šolstva in raziskovanja šolske preteklosti.

Abstract

The 115th anniversary of the Slovenian School Museum brought a threat to its existence. In 2012, because of changes in the composition of ministries, the museum came under the authority of the Cultural Heritage Directory and then, with the re-establishment of the Ministry of Culture in 2013, the museum once more became a public institution in the field of education. After several months of uncertainty, the Ministry of Education, Science and Sport submitted to the Government of the Republic of Slovenia a proposal to combine our museum with the Sports Museum, thus establishing a new public institution. The Council of the Slovenian School Museum, all of its employees, the friends of the museum and the entire professional school public firmly opposed this unclear and badly thought out proposal. Finally, due to the strong opposition, the ministry withdrew the proposal for the intended change of the museum, which was fully implementing its mission in the field of the cultural heritage of schools and research into the history of schooling.

Uvod

Slovenski šolski muzej je navkljub zapletom, negotovosti in poskusom sprememb v letu 2013 deloval v skladu s sprejetim letnim delovnim načrtom in finančnim načrtom ter po letni pogodbi, ki je bila z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport podpisana šele 21. oktobra 2013. Poslovanje muzeja je bilo v finančno zaostrenih razmerah pozitivno. Na stabilnost poslovanja je v primerjavi s predhodnim letom

zelo blagodejno vplivalo povečanje lastnih sredstev, ki jih je muzej pridobil od vstopnin, prodaje tiskov in replik muzejskih predmetov, prodajnih eksponatov v muzejski trgovini ter od opravljenih storitev, med katerimi prevladuje delež zgodovinskih učnih ur. Prvič v zadnjih letih je za pripravo razstave o pisalih Pišem, torej sem! prejel tudi sponzorska sredstva.

Ker se je pristojnost za spremljanje izvajanja nalog muzejske javne službe za državni javni zavod Slovenski šolski muzej s sklepom ministra za izobraževanje, znanost, kulturo in šport z dnem 2. april 2012 prenesla na Direktorat za kulturno dediščino in so se tudi potrebna proračunska sredstva za izvajanje nalog javne službe v skladu s predpisi prenesla na proračunsko postavko za financiranje javnih zavodov na področju kulture, je muzej svoj letni delovni načrt in finančni načrt za leto 2013 pripravil po predpisih in postopkih, ki jih je za javne zavode s področja kulture vodil Direktorat za kulturno dediščino Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. V tako predelan letni delovni in finančni načrt pa ni bilo mogoče umestiti projektov, za katere se je vodstvo muzeja, kakor vrsto prejšnjih let, vsebinsko in finančno dogovorilo na Uradu za razvoj izobraževanja zdaj istega ministrstva. Za muzej rezervirana sredstva na uradu so do oktobra in podpisa pogodbe z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport ostala nedosegljiva, kar je v muzeju oviralo delo pri izvedbi načrtovanih projektov. Tudi status muzeja je bil s ponovno vzpostavitvijo Ministrstva za kulturo (20. marca 2013) nekaj mesecev nejasen. Po prenosu proračunske postavke Slovenski šolski muzej na Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport v poletnih mesecih je Direktorat za kulturno dediščino Ministrstva za kulturo 5. septembra 2013 muzej obvestil o prenehanju skrbništva Ministrstva za kulturo nad programom dela javnega zavoda Slovenski šolski muzej.

Po ZUJF-u je bila muzeju v prvi polovici leta, tako kot v drugih državnih muzejih, zmanjšana masa sredstev za plače zaposlenih ne glede na dejstvo, da je PP za Slovenski šolski muzej s prehodom na Direktorat za kulturno dediščino ostala nespremenjena. Manjkajoči delež za plače zaposlenih je muzej moral v prvem delu leta zalagati iz lastnih virov. Prva polovica leta je bila nasploh v znamenju priprav na organizacijo 15. mednarodnega simpozija šolskih muzejev in šolskozgodovinskih zbirk, ki je bil v Ljubljani od 26. do 29. junija 2013. Sredi avgusta je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport seznanilo muzej s predlogom ustanovitve Muzeja šolstva in športa Republike Slovenije, ki je bil istočasno poslan v medresorsko usklajevanje. O predlogu ministrstva je na izredni seji v začetku septembra razpravljal svet muzeja. Na podlagi njegovega stališča je muzej o predlogu seznanil strokovno in drugo zainteresirano javnost. 25. septembra 2013 je bila slovesna prireditev ob 115-letnici ustanovitve muzeja, na kateri so zaposleni javnosti predstavili zgodovinsko pot muzeja in njegov pomen za slovensko šolstvo in šolsko zgodovino pisje ter opisali raznovrstnost sedanje muzejske dejavnosti.

Število zaposlenih je v muzeju ostalo nespremenjeno. Brez zunanjih sodelavcev celotnega letnega programa, zlasti pri izvajanju pedagoške dejavnosti, ne bi bilo mogoče izpeljati. Muzej ima sistemiziranih 13 delovnih mest, dejansko zasedenih pa je devet. Pri izpolnjevanju načrtanih nalog je v muzeju prevladoval skupinski duh in občutek za odgovornost.

Muzejske zbirke – javna služba

Priprava in izvajanje letnega delovnega načrta po predpisih, ki so veljali za zavode s področja kulture (direktorat za kulturno dediščino), je potekala vzporedno z uvedbo enotne terminologije muzejskih predmetov in s prerazporeditvijo pristojnosti kustosov nad posameznimi zbirkami muzejskih predmetov. Licenco za uporabo muzejskega programa Galis sta oktobra 2013 dobila tudi kustos arhivske zbirke, dr. Branko Šuštar, in kustodinja Dokumentacijskega centra za zgodovino šolstva in pedagogike, mag. Marjetka Balkovec Debevec, ki sta lahko začela z evidentiranjem in dokumentiranjem muzejskih predmetov iz njune pristojnosti v sistemu Galis v polnem obsegu. Z ozirom na strokovno usmerjenost in dosedanje raziskovalno delovanje je vsak kustos poleg drugih dosedanjih muzejskih nalog prevzel tudi skrb za temeljne zbirke muzejskih predmetov:

- kustos Anton Arko je poleg pomoči v knjižnici zadolžen za zbirke učil za prirodopis, naravo in botaniko; za zbirko učil za risanje/likovni pouk, za zbirko učil za petje, za zbirko letnih poročil in za zbirko drugo/hranilnike,
- kustodinja mag. Marjetka Balkovec vodi Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike ter skrbi za pretežno etnološke zbirke: za zbirko šolska obleka in dodatki, za zbirko zastav, nagrad, priznanj, spominkov, za zbirko tiskovin/šolska dokumentacija, za zbirko igrače kot didaktični pripomoček in za zbirko izdelki učiteljev in učencev,
- bibliotekarka Polona Koželj ob vodenju specialne knjižnice skrbi za zbirko učbenikov, delovnih zvezkov, domačega branja, slovarjev in priročnikov, za zbirko šolska glasila in za zbirko učni načrti,
- kustos Marko Ljubič je poleg finančne in kadrovske službe ter IKT zadolžen za zbirko učil za zemljepis/zgodovino, za zbirko učil za kemijo, za zbirko učil za telovadbo, za zbirko šolskih potrebščin in za zbirko šolske opreme,
- kustodinja Mateja Ribarič je ob skrbi za razvoj muzejske pedagogike zadolžena za zbirko učil za zemljepis in zgodovino ter v fototeki za zbirko razglednic, za zbirko fotografij in za avdiovizualno zbirko,
- kustos dr. Branko Šuštar je ob skrbi za arhivsko zbirko zadolžen za zbirko učil za matematiko, za zbirko šolskih potrebščin/šolskih zvezkov in za šolsko dokumentacijo,
- konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec se ob nadzoru depojev posveča delu v konservatorskem in restavratorskem delu v muzejski delavnici na nekdanji litostrojski šoli, danes Srednji šoli tehniških strok Šiška, in pomaga pri izposoji predvsem večjih muzejskih predmetov – šolske opreme.

Prvi popis predmetov, ki so jih prinesli v muzej, je na sprejemnici čez celo leto opravljala Natalija Žižič, za koordinacijo in vodenje evidence izposoje muzejskih predmetov pa je v tajništvu muzeja skrbela Ksenija Guzej. Preureditev obravnave muzejskih predmetov in prerazporeditev pristojnosti in odgovornosti nad njimi ob vzpostavljenih pogojih izhaja tudi iz prepričanja, da so prav muzejski predmeti in urejenost muzejskih zbirk temelj še bolj strokovnega in uspešnejšega dela v muzeju.

Evidentiranje muzejskih predmetov

Z novim načinom evidentiranja muzejskih predmetov se je pokazala večja skrb za načrtno oblikovanje muzejskih zbirk. Vsak kustos se je na svojem področju usmeril na muzejske predmete, ki jih bolje pozna in lažje obvladuje. K temu so v zadnjem obdobju pripomogle tudi občasne tematske razstave, ki so izvirale prav iz obravnave izbranih muzejskih predmetov (šolska obleka, šolski zvezki, pisala, ...). Prerazdelitev pristojnosti za posamezne zbirke je prispevala tudi k večji preglednosti nad muzejskimi predmeti in odgovornosti kustosov nad njimi. Stopnja zavzetosti za urejenost muzejskih zbirk in predmetov se je ob skrbi za razvoj pedagoške knjižnice, dokumentacijskega centra in arhivske zbirke opazno povečala. Z vzpostavitvijo poenotenega načina evidentiranja muzejskih predmetov in dopolnjevanja muzejskih zbirk v skladu z zbiralno politiko muzeja je vsak kustos že v letnem delovnem načrtu na podlagi dela v preteklem letu predvidel število predmetov, ki jih bo čez leto evidentiral za muzejske zbirke, ki jih najbolj pozna. Poleg tega pa je moral tudi paziti, da je načrtovano število evidentiranih predmetov v muzeju ali na terenu tudi izpolnil (v sistemu Galis, v priročnih evidencah: word, excel).

Tabela: Število evidentiranih predmetov 2013

Kustos/kustodinja	načrt	realizacija	index
Anton Arko, kustos	40	47	1,18
Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica	20	27	1,35
Marko Ljubič, kustos	20	22	1,10
Mateja Ribarič, muzejska svetovalka	20	36	1,80
Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik	25	25	1,00
Skupaj	125	157	1,26

Kustos Anton Arko je med letom v sklopu svojega dela evidentiral 47 predmetov. Izbral jih je iz knjižnega gradiva, ki so ga muzejski obiskovalci podarili knjižnici muzeja iz svojih zasebnih zbirk in so o njem imeli tudi največ podatkov. Tako sta zakonca Bogomir in Anica Troha muzeju podarila knjige, ki sta jih v šoli sama uporabljala, Breda Kroflič pa je knjižnici Slovenskega šolskega muzeja darovala knjižno zapuščino svoje matere. Med darovanimi knjigami prevladujejo učbeniki iz 20. stoletja za osnovne šole.

Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec je pridobila in evidentirala/popisala (v programu Word) 27 predmetov oz. sklopov dokumentacijskega gradiva (tekstil, ročna dela, spominska darila učiteljem, izdelki učencev, šolske priprave, industrijsko šolstvo, šolska dokumentacija, gradivo o maturi in kulturnem delovanju na gimnazijah idr.) Predmete in gradivo šolske dediščine so darovali: OŠ Danile Kumar Ljubljana (izdelki učencev) in zasebniki g. Novak, ga. Petek, ga. Sulič, ga. Kunstelj in ga. Kuclar.

Predmete je prevzela, popisala in evidentirala kustodinja M. Balkovec Debevec, v sistemu Galis pa jih je, zaradi omejenega števila licenc za uporabo sistema, na sprejemnici vnesla N. Žižić. Poleg tega je kustosinja organizirala prevzem podarjenega knjižnega gradiva z OŠ Danile Kumar za specialno knjižnico Slovenskega šolskega muzeja.

Kustos Marko Ljubič, ki preučuje zgodovino pisal in šolskih tabel in je pripravil razstavo Pišem, torej sem!, je vzpostavil stike s šolami in posamezniki, ki hranijo starejša pisala, stare šolske table in tablice. Na POŠ Notranje Gorice, OŠ Poljane (Ljubljana), Zavodu za gluhe in naglušne Ljubljana, Srednji gradbeni, geodetski in okoljevarstveni šoli Ljubljana in pri zasebnikih: g. Andreju Kandaretu, g. Marijanu Palu, g. Stanislavu Kocijanu in pri ge. Marjeti Vodovnik Avsenak iz Ljubljane je evidentiral in prevzel več raznolikih šolskih predmetov, od katerih jih je 22, predvsem šolsko opremo iz POŠ Notranje Gorice in iz OŠ Poljane, vnesel v evidenco v računalniški sistem Galis. Poleg tega je z direktorjem muzeja na terenu evidentiral zapuščeno staro šolo v Zagozdacu na meji med Kočevsko in Belo krajino. Popisal in fotografiral je opremo šole, predvsem značilno veliko stensko šolsko tablo, ki so jo domačini skrbno obnovili in želijo zanjo skrbeti še naprej.

Kustosinja Mateja Ribarič je evidentirala predmete s področja fotografije in razglednic s šolsko tematiko na šolah in pri zasebnikih. Prav tako je evidentirala predmete, ki jih načrtuje postaviti na razstavi Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri, po šolah, pri zasebnikih in ustanovah. To so bile v prvi vrsti fotografije, ustni viri, učne slike, modeli za cepitev dreves. Evidentirala je 8 fotografij s tematiko o šolskem vrtu (Marija Bavdaž – Idrija, Ana Kobal – OŠ Draga Bajca Vipava in Medobčinski muzej Kamnik), 3 razglednice in 24 fotografij s splošno šolsko tematiko (Marko Korenčan, Stanislav Kocjan – OŠ Hinka Smrekarja, OŠ Vič). Za načrtovano razstavo o šolskem vrtu je evidentirala tudi intervju z Marijo Bavdaž v Idriji. V fototečne zbirke je prevzela 223 novih predmetov, med katerimi je največ fotografij z OŠ Danile Kumar (47) in od zasebnikov (95: Eva Žigon, Ivan Sajovic, Marko Šuklje, Miloš Mikolič), zraven njih pa so še razglednice (33), diplome in priznanja (23), risbe (9), skenov fotografij (12), CD (1), DVD (2) in LP plošča (1).

Kustos dr. Branko Šuštar je v Pokrajinskem arhivu v Mariboru evidentiral šolske zvezke, učiteljska društva, šolske kuhinje in igrače. S predstavniki društev medicinskih sester v Novem mestu in v Celju je aprila in maja 2013 evidentiral predmete in drugo gradivo, ki se nanašajo na zdravstveno šolstvo. Na POŠ Muljava je evidentiral predmete na novo odprtega »šolskega muzeja« (šolska oprema, učila, šolski zvezki, učbeniki), na Krki pa staro šolsko stavbo. Pri družini Kranjec, družini Tomažič Cvetko in družini Petek je evidentiral zasebno gradivo o šolstvu. Pri Kongregaciji šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja v Mariboru, ki so imele pred drugo svetovno vojno tudi žensko učiteljišče, danes III. gimnazija, je pregledal gradivo, povezano z zgodovino šolstva, ga odbral in uredil prevoz ter prevzem šolskih knjig in učbenikov v Slovenski šolski muzej.

Dokumentiranje muzejskih predmetov

Z uvedbo enotne terminologije muzejskih predmetov, prerazporeditvijo pristojnosti nad muzejskimi zbirkami in dokončno vpeljavo sistema Galis za obdelavo in evidenco muzejskih predmetov se je tako kot pri evidentiranju postavil tudi enoten način dokumentiranja muzejskih predmetov. Referenca pri izkazu inventariziranih (dokumentiranih) predmetov je postal sistem Galis, ki se je v muzejih dokončno uveljavil v zadnjih nekaj letih. Ker je potrebno inventarizirane predmete v nov sistem vnašati in obdelovati tudi iz starih inventarnih knjig in drugih evidenc muzejskih predmetov, je dokumentiranje muzejskih predmetov razdeljeno na tekoče dokumentiranje (TD) in dokumentiranje za nazaj (DN).

Tabela: Število dokumentiranih predmetov 2013

Kustos/kustodinja	načrt	realizacija	index
Anton Arko, kustos	90 (35 td+55 dn)	95	1,06
Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica	25 (10 td+15 dn)	25	1,00
Marko Ljubič, kustos	35 (15 td+20 dn)	35	1,00
Mateja Ribarič, muzejska svetovalka	250 (100 td+150 dn)	250	1,00
Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik	25 (10 td+15 dn)	25	1,00

Kustos Anton Arko je v inventarno knjigo v muzejskem sistemu Galis inventariziral 95 muzejskih predmetov. Dokumentiral je učbenike, peresa, črnilnike in pripomočke za glasbeni pouk. Od 95 vpisanih muzejskih predmetov jih je 43 vpisal za tekoče leto, 52 pa »za nazaj«. Vsak predmet je tudi fotografiral.

Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec je licenco za Galis pridobila oktobra 2013. Zbirke šolskih predmetov, ki so v njeni prostojnosti, so pretežno etnološke. V delo z novim programom se je vključevala postopoma. Ob koncu leta je inventarizirala in v muzejskem sistemu Galis po predvidenem načrtu dokumentirala 25 muzejskih predmetov, ki spadajo predvsem v tekstilno zbirko, kot npr. razni predmeti iz tekstila, izdelki učencev in učiteljev ter didaktične igrače. Podobno je licenco za uporabo sistema Galis pridobil kustos dr. Branko Šuštar, ki je do konca leta v njem inventariziral načrtovanih 25 šolskih zvezkov.

Kustos Marko Ljubič je ob opravljanju finančne in kadrovske službe inventariziral in ob tem tudi fotografiral 15 predmetov: pisala, črnilniki, šolski stoli in klopi, ki jih je evidentiral v letu 2013, iz evidence iz prejšnjih let pa je inventariziral še 20 predmetov.

Kustosinja Mateja Ribarič je inventarizirala in v muzejski sistem Galis trudoma vpisala načrtovano število fotografij in starih razglednic s šolsko tematiko. Pod njenim vodstvom je študentka Neža Hrovat od 4. do 30. decembra 2013 v Galis vpisala še 240 digitaliziranih fotografij šolskih stavb (inv. št. 2361–inv. št. 2572/1) in tako nadaljevala vpis omenjenih fotografij iz priročne inventarne knjige v muzejski program Galis, ki se je začel leta 2011.

Digitaliziranje muzejskih predmetov in gradiva o zgodovini šolstva

Zunanja sodelavka Maja Hakl je ob koncu leta digitalizirala 215 fotografij šolskih stavb. Izdelano je bilo 215 skenov v višji in prav toliko v nižji resoluciji. Načrt dela za leto 2013 (dva tisoč skenov) ni bil dosežen, ker zaradi varčevanja in pomanjkanja denarja čez večji del leta za delo študentov in drugih muzejskih sodelavcev ni bilo razpoložljivih sredstev. Načrt skeniranja fotografij ni bil realen. Izhajal je iz primerjave opravljenega dela v letu 2012, ki za digitalizacijo muzejskih predmetov in gradiv finančno ni bilo tako zaostreno kot leto 2013. Kustosinja Mateja Ribarič, ki vodi fototečne zbirke muzejskih predmetov, je notranjim uporabnikom (za objave v muzejskih tiskih, razstave itd.) izdelala okrog 50 skenov, zunanjim uporabnikom pa še enkrat toliko. V pedagoški knjižnici je kustos Anton Arko med letom skeniral 13 čitank začetnic: Začetnica, DZS, Ljubljana, 1945. (22), Vinko Modrinjavesčan: Slovenska začetnica, Ljubljana, 1945. (61), Vera Albreht: Mi gradimo, Ljubljana, 1950. (40), Svobodna pota. Čitanka za 3. in 4. leto ljudskih šol v Slovenskem Primorju, Trst, 1945. (41), Rudi Završnik, Josip Ribičič: Prva čitanka, Ljubljana, 1946. (54), Bogomil Gerlanc, Josip Ribičič: Prvo berilo, Ljubljana, 1963. (83), Naša beseda. Začetnica za slovenske šole v Primorju, Trst, 1945. (35), Kristina Hafner, Franc Ločniškar: Tretje slovensko berilo, Ljubljana, 1942. (89), Josip Ribičič: Druga čitanka, Ljubljana, 1947. (55), Bela Horvat, Leona Gerenčer: Első olvasókönyv, Ljubljana, 1960. (91), Bela Horvat, Gizela Horvat, Gizela Kasaš: Drugo berilo. Második olvasókönyv, Ljubljana, 1964. (82), Türkiye Cumhuriyeti, Maarif Vekâleti: Alfabe, Istanbul, 1954. (turška čitanka) (32). Vsega skupaj 685 posnetkov. V arhivski zbirki je kustos dr. Branko Šuštar za skeniranje pripravil 1,4 tm šolskih matičnih listov, ki ga je v sodelovanju z Inštitutom za novejšo zgodovino izvedel spletni portal Sistory. Digitalizirano gradivo je na spletu tudi dosegljivo. V Dokumentacijskem centru je študent Tomaž Gorenc pod vodstvom kustodinje mag. Marjetke Balkovec Debevec ob koncu leta digitaliziral dragocene podatke o zgodovini šol na Slovenskem iz 69 map šol (imena šol na črko Š in T), kar je 2600 skeniranih datotek. Projekt digitalizacije celotne zbirke map šol se s tem postopoma zaključuje.

Odkup muzejskih predmetov

Velika večina prevzetih muzejskih predmetov je bila darovanih. Poleg mnogih zasebnikov so jih muzeju v večjem številu, kakor tudi v prejšnjih letih, podarile tudi šole. Največje število novih predmetov je podarila osnovna šola Danile Kumar iz Ljubljane. Muzej je v izjemnih primerih, ko gre za ponudbo dragocenih in za dopolnjevanje muzejskih zbirk iz posebej utemeljenih razlogov, v preteklih letih nekatere ponujene predmete v precej omejenem obsegu tudi odkupil. Konec leta 2013 je za etnološko zbirko predmetov kupil že več let evidentirano staro pohištvo in opremo podeželskega učitelja, več raznovrstnih šolskih torb, dve peresnici in posmrtno masko Ivana Cankarja ter dnevnik učiteljice Vide J. Schott iz šolskega leta 1938/39.

Izposoja muzejskih predmetov

Pri izposoji muzejskih predmetov so sodelovali kustosi, ki skrbе za izbrane predmete, samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec, ki jih je pripravil za transport, in Ksenija Guzej, ki je v tajništvu izdajala reverze in po veljavnem ceniku izdajala račune za izposojevalnino. V letu 2013 so si muzejske predmete iz zbirk Slovenskega šolskega muzeja izposodili: Akademija GRFT (Juš A. Zidar), OŠ Cvetka Golarja Škofja Loka (Andrej Novljan), Narodni muzej (Gojka Pajagič Bregar), Notranjski muzej Postojna (Magda Peršič), Muzej za arhitekturo in oblikovanje (Špela Šubic), Misijonsko središče Slovenije (Tomaž Gorenc), OŠ XIV. divizije Senovo (Robi Požun), Gimnazija Šentvid (Vida Šifrer), OŠ XIV. divizije Senovo (Uroš Brezavšček) in Kulturni dom Krško (Alenka Černelič Krošelj).

Restavriranje in konzerviranje muzejskih predmetov

Samostojni konservatorsko restavratorski tehnik Franci Kadivec je opravil dela in naloge na muzejskih predmetih v dislocirani muzejski delavnici na Srednji šoli tehniških strok Šiška, Litostrojska c. 51. Konservatorsko-restavratorski posegi so bili najprej izdelani za potrebe muzeja pri postavitvi razstav, za izvajanje pedagoške dejavnosti (oprema učilnice in šolski pripomočki) kakor tudi za izposajo predmetov, za muzejski depo ter za muzejske zbirke. Delo je bilo namenjeno tudi preventivni zaščiti in čiščenju pridobljenih predmetov v dislociranem muzejskem depolu v Zavodu RS za blagovne rezerve v Zalogu. Poleg čiščenja muzejskih predmetov (121) konserviranja (147) in restavriranja (21) muzejskih predmetov je kot samostojni restavratorsko-konservatorski tehnik izdelal tudi posebne replike muzejskih predmetov (41) za izvajanje programov pedagoških dejavnosti pri novih učnih urah in delavnicah (voščene tablice, stolčki, mizice, klečalnik na koruzi) in za izposajo (zemljevid). Izdelal je posebne podstavke za medmuzejsko razstavo inkunabul, pri kateri je v Narodnem muzeju sodeloval tudi Slovenski šolski muzej. Na gostujoči stalni razstavi na gradu Turjak je opravil potrebno čiščenje ter konservatorsko delo, za gostujoče razstave pa pomagal pri pripravi gradiva, transportu in postavitvi. Na stalni razstavi je postavil nove vitrine z osvetlitvijo (učiteljske uniforme iz obdobja pred prvo svetovno vojno), restavriral je nožnice za sabljo s paradnimi meči, izdelal je vitrino in podstavek za nagačenega medveda (OŠ Ig), ki je leta 2013 po njegovem prizadevanju našel svoje mesto v muzeju. Opravil je preventivno ter kurativno delo pred insekti, plesnijo ter drugimi škodljivci (usnjeni predmeti, tekstil). Sodeloval je s sorodnimi muzeji, kot so Slovenski etnografski muzej, Prirodoslovni muzej, Tehnični muzej. Sodeloval je pri popisu in inventarizaciji stalne razstave. S kustosi je delal na terenu (zbiranje predmetov, prevoz, ...). Za vnaprej je pripravil prevzem predmetov iz nekdanje šole v Karlovcih pri Velikih Laščah. Sodeloval je pri začetku priprav na 70-letnico Srednje šole tehniških strok Šiška in tehniškega izobraževanja v Sloveniji. Spremljal in uravnaval je vlago in temperaturo v depojih ter v

razstavnih prostorih, pomagal je pri izposoji predmetov, vzdrževanju muzeja, požarni varnosti, varstvu pri delu in prevozi predmetov. Sodeloval je tudi pri prenovi električne napeljave in razsvetljave. Pomagal je na muzejskem sejmu konec decembra pri prenosu gradiva, pripravi in postavitvi razstavnega prostora. S prispevkom o pripravi muzejskih predmetov za razstavo je aktivno sodeloval na simpoziju o pisalih »Pišem torej sem«, udeležil se je tudi strokovnega posvetovanja Društva restavradorjev Slovenije in imel vrsto posvetovanj z drugimi restavratorsko-konservatorskimi delavnicami ter dopolni muzejev.

Tabela: Konservatorsko restavratorski posegi 2013

Vrsta posega	Muzejski predmeti	Načrt	Real.	Ind.
Konserviranje: čiščenje, impregnacija, politura	črnilniki iz rogov, kovinski jedilni pribor, makete, slike, učni pripomočki, etuiji, nagačeni medved, sablje, računalna, ...	73	147	2,01
Restavriranje: utrjevanje, dodelava, kitanje, barvanje, lepljenje	šolske mize, leseni šolski stoli, stoječe računalno, maketa učila, nožnice sabelj, usnjena šolska torba, kip J. B. Tita, noge šolskih miz	11	21	1,91
Izdelava replik: kopija predmeta	črnilniki, voščene tablice, mize, stolčki, zemljevid, klečalnik	30	41	1,37

Preučevanje in interpretacija premične kulturne dediščine ter sodelovanje z znanstveno-izobraževalnimi ustanovami

Preučevanje in interpretacija premične dediščine šolstva temeljita na poglobljenem vedenju o muzejskih predmetih in o zbirkah muzejskih predmetov ter na strokovnem muzeološkem znanju in na poznavanju šolske preteklosti. Na omenjenih izhodiščih je slonelo tudi celokupno muzejsko delo Slovenskega šolskega muzeja.

Kustos Anton Arko, prof. zgodovine in ruskega jezika, je bil soavtor razstave Slikanica – moja prva knjiga in kataloga z istim imenom. Sodeloval je pri pripravi in izvedbi pedagoških programov ob razstavi in pri pripravi muzejskega koledarja za leto 2014. Pomagal je pri strokovnem delu v knjižnici in po potrebi pri izvajanju pedagoških učnih ur Nedeljska in Vodnikova šola. Kot član glasbene skupine Muzealije se je leta 2013 udeležil vseh njenih nastopov na muzejskih prireditvah. Prav tako je, kot drugi zaposleni, sodeloval in pomagal pri drugih muzejskih projektih. Njegov prispevek s simpozija Zvezek kot zgodovinski vir, ki je bil v Slovenskem šolskem muzeju jeseni 2012, je pod naslovom *Šolski zvezki v slovenskem pedagoškem časopisju v prvem desetletju po drugi svetovni vojni* objavil v Šolski kroniki – reviji za zgodovino šolstva in vzgoje 22/XLVI, 2013, št. 1–2, str. 238–243. Na simpoziju o pisalih, ki je potekal 13.

in 14. novembra 2013 v Slovenskem šolskem muzeju ob razstavi Pišem, torej sem, je pripravil sestavek o čitankah za začetne razrede osnovne šole do konca druge svetovne vojne. V sklopu načrtovanih preučevanj je pri projektu Ideologizacija v učbenikih v 20. stoletju zbral več primerov ideoloških vplivov v čitankah in berilih neposredno po koncu druge svetovne vojne pri predmetih slovenski jezik, zgodovina in zemljepis. Našel je besedila, ob katerih se učenci učijo pravega branja in razumevanja, ter besedila, kjer spoznavajo ljudske šege in navade in ki so ideološko obarvana. Pri tem izstopa povečevanje predsednika Josipa Broza Tita, socialistične ureditve in partizanskega boja proti okupatorju in proti nasprotnikom komunističnega režima. Pri projektu Najdbe v starih knjigah je našel šest zanimivih predmetov, ki jih bo uporabil za načrtovano razstavo. V knjižnih darovih ali ob evidentiranju starejših knjig je nepričakovano našel vrsto vstavljenih predmetov. Zaradi njihove raznolikosti in zanimivosti ugotavlja, da bi jih bilo potrebno razstaviti. Pri pregledu starih knjig je v letu 2013 v znanstveni reviji Čas, letnik XIX, 1924/25 našel obrtniški račun mariborskega čevljarja iz leta 1896; v Zgodovini vsezvezne komunistične partije boljševikov je našel vstopnico za dve osebi za ogled sovjetskega filma Maksim Gorki, v Ruskem domu v Beogradu leta 1946; v učbeniku Zgodovina 1 iz leta 1969 (avtor Leopold Petaver) je našel Navodilo o uporabi diafragme – zdravniški recept; v vezanem letniku revije Ciciban (1948–1949) risbo nemškega vojaka, med čiščenjem še nerazporejenega gradiva pa tudi odposlano dopisnico iz leta 1951 in na roko spisan listek šolskega upravitelja o premestitvi brez datuma. Kustos Anton Arko je v jeseni 2013 sodeloval pri postavitvi razstave *Skrito znanje : razstava slovenskih inkunabul*, ki jo je pripravilo sedem ljubljanskih specialnih knjižnic. Za specialno knjižnico Slovenskega šolskega muzeja je za razstavo izbral in pripravil štiri primerne knjige, jih opremil s komentarji ter napisal prispevek za razstavni katalog. V katalogu *Skrito znanje : knjižne dragocenosti iz zbirke ljubljanskih specialnih knjižnic*, ki sta ga uredili Maja Vavtar in Marjeta Oven, izdala pa ga je Zveza bibliotekarskih društev Slovenije v Ljubljani 2013, je na kratko predstavil knjižnico Slovenskega šolskega muzeja (str. 15) ter razstavljeno inkunabulo Perottus, Nicolaus: *Rudimenta grammatices* (str. 76, 77) in druge stare knjige: Cicero, Marcus Tullius: *De officiis lib. III.* (str. 72, 73), Becker, Rudolf Zacharias: *Noth- und Hülfsbüchelein für Bauersleute: oder lehrreiche Freuden- und Trauer-geschichte des Dorfs Midelheim* (str. 74, 75) in Melanchtonus, Philippus: *Libellus graecae grammaticae* (str. 78, 79).

Muzejska svetnica, mag. Marjetka Balkovec Debevec, diplomirana etnologinja in prof. zgodovine, je v sklopu projekta **Oblačilna kultura v šolstvu** leta 2010 pripravila razstavo *Kaj naj oblečem za v šolo? – razstavo o oblačilnem videzu učencev in učiteljev skozi čas*. Razstava od 17. maja 2012 gostuje v Medobčinskem muzeju Kamnik. Zaradi zanimanja je gostovanje razstave od maja 2013 podaljšano še za eno leto. Kustosinja je med letom koordinirala sodelovanje z Medobčinskim muzejem Kamnik. 29. junija 2013 je imela strokovno vodstvo po razstavi za udeležence 15. mednarodnega simpozija šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirke. Med letom 2013 je zbirala podatke in predmete, povezane s tematiko oblačilne kulture. Pripravila je besedilo, slikovno gradivo in dve recenziji mnenji za publikacijo o oblačilni kulturi v šolstvu skozi čas. Z udeleženci simpozija šolskih muzejev je izmenjala podatke, fotografije idr. o oblačil-

ni kulturi v šolstvu. Na pobudo revije Didakta je pripravila članek »Učitelj, prihajaj kolikor mogoče čedno oblečen v šolo!« : o obleki učiteljev in učiteljic skozi čas, Didakta 22, št. 162, april 2013, str. 26–29. Informacije o oblačilni kulturi v šolstvu je 19. septembra 2013 dala za časopis Žurnal, 26. septembra 2013 pa za TV oddajo Infodrom. Sodelovala je pri aktualni problematiki o uvedbi šolskih uniform, ki je nastala ob poslanskem vprašanju na to temo: izjava za Planet TV. Na razstavi v Kamniku je 2. septembra 2013 dala izjavo za dnevno-informativno oddajo Danes na Planet TV o zgodovini oblačenja in uniformah v šolstvu. V sklopu razstave o oblačilni kulturi v šolstvu je 3. decembra 2013 pripravila novo delavnico Vezenje voščilnic po starih motivih. Pri pripravi delavnice je sodelovala M. Hakl, ki je njene izvedbe tudi vodila. Pri projektu **Šolska kuhinja in prehrana** je kustosinja zbirala in preučevala literaturo in različne vire o šolski kuhinji in šolskem prehranjevanju skozi čas. Med drugim je pregledala osnovno literaturo, zbornike šol idr. Napisala je povzetek članka za Zborovanje zgodovinarjev v letu 2014 in navezala kontakte za morebitno pridobitev gradiva in predmetov za pripravo prihodnje razstave. Pri projektu **Zgodovinska in etnološka podoba šolskega vsakdana skozi čas** je zbirala in preučevala različne vire in predmete z zgodovinsko in etnološko podobo šolskega vsakdana v preteklosti. V sklopu tega preučevanja je koordinirala in aktivno sodelovala pri organizaciji in izvedbi prireditve ob predstavitvi knjige o žirovskem šolstvu *Odsev generacije*, ki jo je Slovenski šolski muzej v svojih prostorih 21. marca 2013 pripravil skupaj z žirovsko generacijo 61. Ob predstavitvi je bila v prireditvenem prostoru v muzejski čitalnici postavljena tudi priložnostna razstava izdelkov učencev iz generacije, ki je sodelovala pri nastanku knjige. Mag. Marjetka Balkovec Debevec je o tem dogodku objavila članek *Šolski spomini Žirovcev napolnili Slovenski šolski muzej*, v: *Žirovske stopinje*: glasilo občine Žiri l. 3, št. 2 (2013), str. 18. Organizirala je snemanje spominov na šolstvo g. Marka Račiča, najstarejšega še živečega olimpijca. Obenem je delala tudi pri načrtovani prenovi stalne razstave. Aprila 2013 je pripravila osnovna izhodišča in cilje prenove in sodelovala na strokovnih sestankih za prenavo stalne razstave. Navzoča je bila pri obisku arhitektke in pri pripravi načrtov prostorske umestitve razstave. S sodelavci iz muzeja se je 17. aprila 2013 udeležila ogleda razstave Vitez, dama in zmaj v Narodnem muzeju. V zvezi s preučevanjem podobe šolskega vsakdana se je 21. marca 2013 v Črnomlju udeležila tudi znanstvenega posveta Med cesarstvom in kraljestvom, 1. junija 2013 strokovnega posveta Šolstvo v zamejstvu v Benečiji in 23. in 24. aprila 2013 v Ljubljani konference Slep in slabovidni v družbi. O šolstvu skozi čas je imela pred začetkom počitnic intervju, ki je bil objavljen v članku Hura, počitnice! Šolanje še nikoli ni bilo poceni, v: *Živa*, priloga Dolenjskega lista, št. 6, leto 12, junij 2013, str. 6–7. Za Radio SLO 1 je 27. oktobra 2013 novinarju Bojanu Leskovcu posredovala izjavo o dnevnikih v šolstvu. V projektu **Učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja** je preučila pedagoško delovanje učiteljstva, posebej s primeri v izbranih izdajah pedagoških člankov v letnih poročilih šol. Pripravila je referat s slikovno računalniško projekcijo. Z njim je 28. junija 2013 nastopila na 15. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk. Povzetek referata Learning about the connections teachers had with their school environment from annual scho-

ol reports/Povezovanje učiteljstva s šolskim okoljem preko letnih poročil šol je bil objavljen v zborniku povzetkov 15th International Symposium on School Life and School History Museums Creating links in education. Teacher's and their associations as promoters of pedagogic development (historical and museum aspects). Ljubljana 2013, str. 29–30. Pri pripravi simpozija je bila mag. Marjetka Balkovec Debevec članica programskega in organizacijskega odbora in moderatorka na eni od sekcij simpozija. Poročilo o simpoziju je pod naslovom Dediščina šolstva na 15. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev, Ljubljana 26.–29. junij 2013, objavila v: Glasnik SED, 53/2013, št. 3,4, str. 83–84. Kustosinja je preučevala tudi delovanje učiteljstva v Krškem in aktivno sodelovala z Mestnim muzejem Krško pri pripravi občasne razstave, pri kateri je bil Slovenski šolski muzej soorganizator, in kolokvija o učitelju in ravnatelju meščanske šole v Krškem, Ivanu Lapajnetu. Odprtje razstave in kolokvij sta bila 4. oktobra 2013 v Krškem. Mag. Marjetka Balkovec Debevec je imela na kolokviju prispevek Poslanstvo učiteljskega poklica na prelomu iz 19. v 20. stoletje in vloga Ivana Lapajnetu. Povzetek referata je objavljen v zvezku povzetkov. V sklopu projekta **»Spomin na učitelja – vzgojitelja« Iz listov šolskih zvezkov na pedagoškem tečaju v Beli krajini med drugo svetovno vojno** je kustosinja pripravila članek za revijo Šolska kronika, ki je razširjen referat z mednarodnega simpozija o šolskih zvezkih v Slovenskem šolskem muzeju leta 2012. Članek pod zgornjim naslovom je bil objavljen v: Šolska kronika 22/2013, št. 1–2, str. 224–237. Podobno je bilo tudi poročilo o razstavi in o mednarodnem simpoziju o šolskih zvezkih v Slovenskem šolskem muzeju objavljeno v: Glasnik SED, 53/2013, št. 1, 2, str. 185–160. V programu **sodelovanja z znanstvenoizobraževalnimi ustanovami** je kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec nadaljevala delo v Komisiji za delovanje zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije. Sodelovala je pri ocenjevanju raziskovalnih nalog in na sklepni predstavitvi in ocenjevanju zagovorov nalog na 44. državnem srečanju mladih zgodovinarjev 31. maja 2013 na OŠ Draga Bajca v Vipavi. Kot članica IO Slovenskega etnološkega društva je aktivno sodelovala pri delovanju društva. Udeležila se je slovesnosti ob postavitvi spominske plošče Stanku Vrazu. Njegov oče Jožef Vraz je bil šolski nadzornik in pobudnik za ustanovitev šole v Svetinjah (1819). 21. septembra 2013 je obiskala etnološko zbirko v stari šoli na Stari Gori (zgrajena 1901), ki ima spominsko ploščo tamkajšnji učiteljici in pesnici Kristini Šuler (1866–1959). Na posvetu o interpretaciji kulturne dediščine v Slovenskem etnografskem muzeju, 18. in 19. oktobra 2013, je bila moderatorka tematskega sklopa. 5. oktobra 2013 se je udeležila strokovne ekskurzije v Baško grapo. Aktivno je sodelovala pri pripravi in izvedbi prireditve ob podelitvi Murkovih nagrad 2013 in strokovni ekskurziji v Škocjan pri Grosupljem in na Turjak 11. novembra 2013. V Belokranjskem muzeju Metlika se je 20. marca 2013 udeležila slovesnega odprtja prenovljenih podstrešnih prostorov in razstave, 4. julija 2013 pa v Črnomlju nove muzejske zbirke. Ob Dnevih evropske kulturne dediščine je bila 28. septembra 2013 na odprtju stalne razstave Sodstvo v Kozjem, kjer je tudi stara šolska učilnica, v kateri je pokojni zbiratelj Marjan Marinšek postavil zajetno število dragocenih šolskih predmetov. Med zborovanjem Slovenskega muzejskega društva, ki je bilo 11.–12. oktobra 2013 v Kranju, je bila na občnem zbo-

Prireditev ob 115-letnici SŠM. (SŠM, fototeka)

ru društva izvoljena v Komisijo za podeljevanje Valvasorjevih nagrad. Na znanstvenem posvetu ob 90-letnici Slovenskega etnografskega muzeja, 16. in 17. oktobra 2013, ki so ga pripravili pod naslovom Praznovanja med tradicijo in sodobnostjo, je imela prispevek Šolski prazniki in praznovanja, čigar povzetek je bil objavljen v zborniku povzetkov na str. 11. V programu izobraževanja Tretja življenjska univerza je v imela v SEM predavanje o šolskih praznikih 22. maja in 25. oktobra 2013. V Kroniki – časopisu za slovensko krajevno zgodovino 61, št. 1 (2013), str. 161–162, je objavila poročilo o knjigi: Valentin Pivk, Gimnazija Kranj, 1810–2010, dvesto let od začetka gimnazijskega izobraževanja v Kranju. Kranj : Gimnazija, 2010, 200 strani. Na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport je bila imenovana v delovno skupino za obravnavo problematike o uvedbi šolskih uniform v šole in se od oktobra 2013 udeleževala njihovih sej. Na simpoziju o pisalih Pišem, torej sem! je imela 14. novembra 2013 prispevek »Leva roka je grda roka!« O sprejemanju levičnosti v šoli skozi čas. V Slovenskem šolskem muzeju je 7. februarja 2013 povezovala program predstavitve Šolske kronike in muzejskih tiskov v letu 2012. Sodelovala je pri pripravi scenarija ob 115-letnici ustanovitve muzeja. Ob muzejskem jubileju je imela intervju Od tablice k tablici in od učitelja k učiteljici. Njen članek Stopetnajst let Slovenskega šolskega muzeja je bil objavljen v Delu 25. septembra 2013 na str. 19. Ob 115-letnici ustanovitve muzeja je v Glasniku SED, 53/2013, št. 3–4, str. 81–82 objavila tudi članek: Slovenski šolski muzej – že 115 let zrcalo slovenskemu šolstvu.

Bibliotekarka Polona Koželj, prof. likovne vzgoje, se je poleg vodenja muzejske knjižnice redno vključevala tudi v druge muzejske dejavnosti: po potrebi je izvajala tudi učno uro ročnih del ter po razstavih z lutko sovico Zofi vodila najmlajše. V prvi polovici leta 2013 je preučevala zlasti gradivo v zvezi s pripravo razstave o slikanicah.

Zbirala in preučevala je vire, dostopne v muzejski knjižnici ter v drugih sorodnih ustanovah. Rezultati preučevanja so strjeni v razstavi, ki je bila odprta 27. maja in nosi naslov Slikanica – moja prva knjiga: razstava o slovenski slikanici, ter v katalogu z istoimenskim naslovom, ki je bil izdan ob odprtju. Pri delu je sodelovala s soavtorjem razstave Antonom Arkom. Sodelovala je v uredništvu muzejske revije Šolska kronika. V redni številki Šolske kronike – reviji za zgodovino šolstva in vzgoje 22/XLVI, 2013, št. 3 je objavila poročilo o razstavi Slikanica, moja prva knjiga – Razstava o slovenski slikanici (str. 682–685) in recenzijo Zbornika prvih maturantov učiteljska v Celju 1948–1952 (str. 707–709), za objavo v isti reviji je pripravila tudi prispevek z naslovom »Šolski muzej je odprt«, ki predstavlja slavnostni govor Luke Jelenca, predsednika Zaveze slovenskih učiteljskih društev, ob odprtju Šolskega muzeja slovenskega in istrsko-hrvatskega učiteljstva 2. avgusta 1898 v Ljubljani (str. 705–706). V poletnih mesecih julij in avgust je bila v raziskovalni skupini, ki je sodelovala pri projektu raziskave šolskih zgradb na področju Slovenije in je v sklopu ESS potekalo pod vodstvom Geodetskega inštituta Slovenije v njihovem projektu Infrastrukturni in tehnološki potencial za vključevanje oseb s posebnimi potrebami v sistem vzgoje in izobraževanja. Nadaljevala je s preučevanjem razvoja uporabe likovnih tehnik na slovenskih šolah skozi čas. Svoje raziskovanje je predstavila na simpoziju Pišem, torej sem: šolska pisala in opismenjevanje skozi čas, ki je potekal v čitalnici Slovenskega šolskega muzeja 13. in 14. novembra. Poleg dogodkov, ki so povezani z delom in izobraževanjem za bibliotekarje, se je Polona Koželj udeleževala tudi dogodkov, ki so povezani z drugim muzejskim delom, in sicer: 13. maja je bila na delavnici o avtorskih pravicah, ki jo je vodila dr. Maja Bogataj Jančič v atriju ZRC SAZU, 3. julija je bila na informativnem dnevu novega študijskega programa Muzejske pedagogike, 9. januarja je obiskala 10. bienale slovenske ilustracije, 22. oktobra se je udeležila prireditve ob Dnevu izvirne slovenske slikanice, 4. decembra pa se je na Filozofski fakulteti udeležila delavnice Vključitev slovenskih znanstvenih revij v mednarodne baze citiranja – Scopus. Od 26. do 29. junija je sodelovala pri izvedbi mednarodnega simpozija. 25. septembra 2013 je koordinirala pripravo prireditve ob 115-letnici Slovenskega šolskega muzeja. Na sejah sveta muzeja (26. 2., 21. 11.) je pisala zapisnik. Aktivno je sodelovala tudi pri pripravi muzejskega koledarja za leto 2014. Delovala je tudi v muzejski glasbeni skupini Muzealije, ki je v letu 2013 popestrila odprtje razstave Šola – ključ za razvoj na gostovanju na Fakulteti za družbene vede, na odprtju razstave Slikanica – moja prva knjiga, na uvodni slovesnosti 15. mednarodnega simpozija šolskih muzejev, na prireditvi ob 115-letnici ustanovitve Slovenskega šolskega muzeja in na odprtju muzejske trgovine v Medobčinskem muzeju Kamnik. Kot strokovna delavka muzeja je sodelovala v radijskih in televizijskih oddajah: RTV SLO Radio Slovenija 1, Kulturomat, Slikanica, 19. 10. 2013, <http://ava.rtv slo.si/>; Radio Ognjišče, Sobotna iskrica, Pedagoška dejavnost v času jesenskih počitnic v muzeju, 26. 10. 2013; RTV SLO, Radio Slovenija 1, Kulturni fokus, Skrito znanje, 19. 11. 2013; RTV SLO, TV Slovenija 1, Infodrom, Strip – delavnica v Slovenskem šolskem muzeju, 29. 10. 2013. V časopisu Šolski razgledi, letnik LXIV, 8. november 2013, številka 17, je na str. 12

predstavila razstavo Slikanica – moja prva knjiga v članku pod naslovom: *Nihče ne ostaja ravnodušen : sprehod med 12 panoji nas popelje v druge svet.*

Kustos Marko Ljubič, prof. zgodovine in dipl. pedagog, ki v muzeju opravlja tudi finančno – računovodsko in kadrovsko službo in skrbi za IKT in nove računalniške programe, se je v letu 2013, ko je bila ves čas v razstavni sobi muzeja na ogled razstava o pisalih »Pišem, torej sem!«, posvetil pripravi in izvajanju pedagoških in andragoških programov na razstavno temo. Pod njegovim strokovnim vodstvom in v sodelovanju z drugimi strokovnjaki je za otroke pripravil nove delavnice, za odrasle pa je organiziral dvodnevni simpozij. V delovnem programu muzeja se je večkrat izvedla delavnica kaligrafije in rimska ter sumerska delavnica pisanja. Pri preučevanju muzejskih predmetov se je kustos osredotočil na šolska pisala, table in tablice. Na simpoziju o pisalih je 14. novembra 2014 predstavil razvoj nastajanja in uporabe šolskih tabel pri pouku na Slovenskem. Prispevke s simpozija je uredil za naslednjo tematsko številko Šolske kronike. Pri preučevanju šolskih pisal in tabel se je seznanil tudi z redkimi strokovnjaki s tega področja. V Hrvaškem šolskem muzeju se je seznanil z zdaj že pokojno muzejsko svetovalko Vesno Rapo, ki je prav tako sodelovala na novembrskem simpoziju o pisalih. Pisala med 2. svetovno vojno in po njej je na zanimiv način predstavil Valt Jurečič. Sredi leta 2013 je kustos sodeloval tudi z g. Vidom Gregoračem, univ. dipl. ing. geol. in prof. nizkih zgradb in praktičnega pouka na Srednji gradbeni, geodetski in okoljevarstveni šoli Ljubljana. Skupaj sta rešila precej gradiva in predmetov dediščine tehniškega izobraževanja, g. Gregorač pa se je obenem predstavil s svojo poklicno potjo in delom. Kustos Marko Ljubič se je 15. oktobra 2013 v Slovenskem gledališkem muzeju udeležil tudi izobraževalnega tečaja o novostih v muzejskem sistemu Galis, 31. januarja 2013 pa na ZRC SAZU predavanja mag. Ive Gobič Vitolović o zaščiti arhivskih knjig. Obiskovalcem šolskega muzeja je nudil pomoč, informacije in jim svetoval: g. Francu Hitiju o šolskih zemljevidih med letoma 1820–1850, g. Stanislavu Sivcu o šolskih tablicah, gdč. Šega Damjani o šolskih torbah in učiteljici ge. Simoni Merljak o jeziku učne ure lepega vedenja in uporabe elektrike pri osvetljevanju učilnic v začetku 20. stoletja. Na Poletno muzejsko noč 15. junija 2013 je bil intervjuiran za televizijo POP TV, ki je prispevek še isti dan objavila med osrednjo informativno oddajo. Za POP TV je pripravil tudi več šolskih tablic, ki jih je televizija 2. julija 2013 posnela v prostorih razstave Pišem, torej sem!.

Kustosinja Mateja Ribarič, prof. zgodovine in sociologije, je v sklopu projekta **Fotografija in razglednica kot zgodovinski vir** preučevala zgodovino fotografije in razglednic (tehnike izdelave fotografij, različni fotografi in ateljeji) za lažje in bolj strokovno urejanje in dokumentiranje zbirk fotografij in razglednic. Dr. Božič ji je posredoval koristne podatke o fotografu stereoskopskih slik Benediktu Lergetporerju, ki jih hranimo v muzeju. Zbrala je članke o zgodovini stereoskopskih fotografij in o tehnikah njihove izdelave. 4. decembra 2013 je sodelovala na predstavitvenemu dnevu Sekcije za avdiovizualno pri Skupnosti muzejev Slovenije. Pripravila je kratko predstavitev zbirke v Slovenskem šolskem muzeju v zloženci Muzeji in avdiovizualno, izd. Sekcija za avdiovizualno pri SMS, december 2013, str. 10, imela pa je tudi pre-

davanje o Zbirki avdiovizualnega gradiva v Slovenskem šolskem muzeju in pripravila predvajanje filma Boštjana Hladnika, Matura 1956 in Od mature do mature 1998. Kustosinja je v sklopu **projekta Delovanje učiteljstva in učiteljskih društev** preučevala temo Društveno povezovanje učiteljic kot del ženskega gibanja na Slovenskem. Izsledke je 28. junija 2013 predstavila v predavanju na 15. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev v Ljubljani. Sinopsis predavanja je bil objavljen v zborniku simpozija. Priprave na načrtovano **razstavo Učilnica v naravi: šolski vrt nekoč, danes, jutri** so potekale čez vse leto. Preučevala je vsebino razstave in zanjo evidentirala predmete. Zgodovino šolskih vrtov je preučevala ob uporabi arhivskega in fotografskega gradiva, pedagoškega časopisja in literature. Obdelala je revijo Moj mali svet, pregledala je več spletnih strani šol po Sloveniji, ki imajo šolski vrt, iskala je informacije o projektu Šolski eko-vrt in drugih projektih s tega področja preko spleta. V stikih s strokovnjaki in avtorji člankov na razstavno temo (dr. Leopoldino Plut Pregelj iz ZDA, Marijo Bavdaž, Tatjano Hojan) je dobila prve strokovne članke za načrtovani katalog in tematsko številko Šolske kronike, ki bosta izšli ob razstavi. Prizadevala si je, da bi za sodelovanje pri navedeni razstavi pridobila še druge raziskovalce, strokovnjake in informatorje. Z nekaterimi, tako z gospo Marijo Bavdaž iz Idrije, je opravila intervjuje. Navezala je stike z Inštitutom za trajnostni razvoj v Ljubljani in se udeležila konference za medije o programu Šolski eko-vrtovi. V **Komisiji za delovanje zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije** je delovala kot članica komisije in ocenjevalka raziskovalnih nalog. Raziskovalna tema za leto 2012/13 je bila Povedane, napisane in prebrane zgodbe. Kustosinja se je udeležila več sestankov komisije, skupaj s sodelavci iz muzeja je pregledala in ocenila 10 raziskovalnih nalog ter sodelovala na zaključnem srečanju mladih zgodovinarjev z zagovorom nalog na OŠ Draga Bajca v Vipavi 31. maja 2013. V **Pedagoški sekciji pri Skupnosti muzejev Slovenije** je zastopala Slovenski šolski muzej, se v njegovem imenu udeleževala sestankov, izobraževanja ter sodelovala pri organizaciji in izvedbi različnih projektov, ki so organizirani v sklopu Pedagoške sekcije. Tako je 12. marca 2013 na Kulturnem bazarju v Cankarjevem domu organizirala in oblikovala program Slovenskega šolskega muzeja na stojnici: pedagoški delavnici: pisanje po voščeni tablici in klesanje v kamen ter muzejski učni uri Fizika in Nedeljska šola. Pripravila je besedilo za katalog in organizirala kulturno pot za strokovne delavce in otroke, objavljeno v Kulturni bazar 2013 – katalog ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje 2013/14, marec 2013, str. 358–360. 12. oktobra 2013 je v projektu Pedagoške sekcije Z igro do dediščine organizirala Rimsko in Sumersko delavnico in pedagoško učno uro Ročna dela. V brošuri Z igro do dediščine, ki je izšla ob izvedbi projekta v oktobru 2013, je predstavila program Slovenskega šolskega muzeja (str. 15). Na sejmu Narava zdravje na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani je muzej pod njenim vodstvom sodeloval z Rimsko delavnico. Za mesec kulture ŠOUL je imel muzej prost vstop za študente, omenjen pa je bil v študentski zloženki. Pod okriljem pedagoške sekcije se je udeležila njihovih strokovnih sestankov. V Pokrajinskem muzeju v Celju si je 14. februarja 2013 s poudarkom na pedagoških programih ogledala razstavo o Celjskih grofih in razstavo Od gotike do historicizma, ki je prilago-

jena za slepe in slabovidne. V Slovenskem etnografskem muzeju se je po sestanku 23. septembra 2013 udeležila več-čutnega vodenja po razstavi, ki je bilo pod strokovnim vodstvom Katrin Modic prav tako prilagojeno za slepe in slabovidne osebe. V sklopu Pedagoške sekcije se je udeležila tudi izobraževalnega seminarja, ki ga je o delu z najstniki imel Janez Juhant v Mestnem muzeju Ljubljana, in 29. oktobra 2013 predavanja istega avtorja v Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana o Axmanovi tehniki modeliranja. Pod okriljem Skupnosti muzejev Slovenije je nadaljevala svoje sodelovanje tudi v sekciji za dokumentacijo in v prej omenjeni sekciji za audiovizualno, pod okriljem Službe za premično kulturno dediščino pa v delovni skupini za pripravo enotne terminologije. Ob članstvu v Slovenskem muzejskem društvu je pri pripravi razstave Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem sodelovala z Muzejem za arhitekturo in oblikovanje s snemanjem zvoka na muzejski učni uri za razstavni zvočni posnetek, pri pripravi razstave o učitelju Ivanu Lapajnetu z Mestnim muzejem Krško z izposojajo stereoskopskih slik in pri pripravi razstave Obrazi Afrike z Notranjskim muzejem Postojna z gostovanjem razstave Šola – ključ za razvoj : šolarji Angole, Malavija in Gane in predavanjem na afriške teme. Kustosinja je bila urednica brošure Pedagoške dejavnosti v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2013/14. Sodelovala je na vseh prireditvah muzeja. Na predstavitvi Šolske kronike in muzejskih tiskov 7. februarja 2013 je predstavila Pedagoške dejavnosti v Slovenskem šolskem muzeju v predhodnem šolskem letu in razstavni katalog Šola iz zemlje : učenje visokih Andov. V reviji Didakta (februar 2013) je na str. 57–58 predstavila razstavo Šola iz zemlje, na Radiu Val 202 pa je v jutranjem programu 16. in 18. februarja predstavljala šolske počitnice.

Muzejski svetnik, dr. Branko Šuštar, prof. zgodovine in dipl. umetnostni zgodovinar, je v sklopu projekta **Učiteljska društva in šolski muzeji v mednarodni perspektivi** v sodelovanju Slovenskega šolskega muzeja, Zveze zgodovinskih društev in ICOM Slovenija ter pod okriljem mednarodnega odbora pripravil, koordiniral in vodil 15. simpozij šolskih muzejev, ki je pod naslovom »Creating links in Education« potekal v Ljubljani od 26. do 29. junija 2013. Na simpoziju je sodelovalo 115 udeležencev in predavateljev iz vseh držav in kontinentov. Poleg udeležencev iz vrste evropskih držav so na simpoziju sodelovali tudi udeleženci iz Avstralije, Turčije, Brazilije, Nigerije in Japonske. Na plenarnih zasedanjih in v paralelnih sekcijah so predstavili večino od 68 prijavljenih prispevkov, ki jih je pripravilo 78 avtorjev iz 29 držav in so bili predstavljeni v knjigi povzetkov. Tema simpozija je obsegala tako učiteljska društva kot tudi dejavnost šolskih muzejev. *Muzejski svetnik, dr. Branko Šuštar*, je imel v publikaciji simpozija (ŠUŠTAR, Branko (ur.), HAKL, Maja (ur.). *Creating links in education : teachers and their associations as promoters of pedagogic development (historical and museum aspects) = učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja (zgodovinski in muzejski pogledi) : book of abstracts*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej; ZZDS Zveza zgodovinskih društev Slovenije: ICOM – Slovenia, 2013) na str. 5–7 objavljen uvodni nagovor *Welcome to the 15th Symposium : How do school / education museums and our Symposium forge links among us?*, na str. 76–77 pa strokovni prispevek *Professional teachers associations in*

multinational countries – Slovenian experiences during national and international orientation prior to and after WW1/ Poklicno povezovanje učiteljstva v večnacionalnih državah – slovenske izkušnje med nacionalno in internacionalno usmeritvijo pred in po 1. svetovni vojni. V sklopu projekta **Pogledi na šolske zvezke kot zgodovinski vir** je med 15. mednarodnim simpozijem šolskih muzejev v prostorih Srednje zdravstvene šole predstavil tudi del razstave o šolskih zvezkih iz leta 2011 s spremljevalnim gradivom v treh jezikih. Do jeseni 2013 je zbral in uredil 30 člankov z mednarodne konference/simpozija **Pogledi na šolske zvezke kot zgodovinski vir**, ki je bila v Ljubljani 2012, za objavo v tematski številki muzejske revije *Šolska kronika* 22/XLVI, 2013, št. 1–2, ki je konec leta izšla kot dvojna številka na 400 straneh. Objavljeni so prispevki tridesetih avtorjev. Dragocene so obravnave šolskih zvezkov posebej z vidika arhivistov in posebej z vidika muzealcev, ki so v svojih prispevkih predstavili in analizirali gradivo iz svojih zbirk. Prispevki avtorjev iz drugih slovanskih držav so objavljeni v srbsčini (iz Srbije in Bolgarije), v hrvaščini (iz Hrvaške) in v slovenščini (prevedena prispevka iz Prage in Bratislave). Uredniško delo je zaradi obsega, raznovrstnosti člankov in prevodov zahtevalo še več zavzetosti in požrtvovalnosti urednika, ki je za tematsko številko revije napisal uvodni pregledni članek o dosedanjih raziskavah šolskih zvezkov v mednarodnem prostoru pod naslovom *Od Macerate do Ljubljane – tuje in domače spodbude in raziskovanja šolskih zvezkov kot zgodovinskega vira* (str. 11–30), predstavil razstavo *Razstava – Zgodbe šolskih zvezkov: Pogledi na razvoj šolskih zvezkov na Slovenskem od srede 19. stoletja naprej*, Slovenski šolski muzej, Ljubljana 2011–2012 (str. 31–64) in dodal še članek o šolskih zvezkih zanimivih posameznikov, En župan, en zdravnik, en škof: šolski zvezki razkrivajo osebnosti in sledi časa (str. 190–203). V sklopu projekta **Gradivo o šolstvu okoli 1900** je dr. Šuštar preučeval šolanje izobražencev in njihov vpliv na narodnostni razvoj. Na konferenci ISCHE 2013, ki je pod naslovom »Power and Education : historical perspectives« potekala na univerzi v Rigi, je 22. avgusta 2013 imel nastopno predstavitev *Schooling of intellectual classes in the south of Habsburg Empire and Slovenian national development before WW1*. Povzete predstavitev je bil objavljen v: ISCHE 35, *Education and power : historical perspectives : abstracts*. Riga: University of Latvia: Baltic Association of Historians of Pedagogy, 2013, str. 157–158. Na 9. kongresu zdravstvene nege, ki ga je Srednja zdravstvena šola 10. maja 2013 pripravila na Brdu pri Kranju, je sodeloval z vabljenim predavanjem »Zgodovinski izviri razvoja zdravstvenega šolstva na Slovenskem ali o šolanju babic in medicinskih sester skozi čas 1753–1960«, ki je bilo objavljeno med štirimi uvodnimi besedili konference v: Klemenc, Darinka (ur.), Majcen Dvoršak, Suzana (ur.), Štemberger Kolnik, Tamara (ur.), *Moč za spremembe – medicinske sestre in babice smo v prvih vrstah zdravstvenega sistema : zbornik prispevkov z recenzijo*. Ljubljana: Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zveza strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije, Nacionalni center za strokovni, karierni in osebni razvoj medicinskih sester in babic, 2013, str. 10–22. Tema ni bila nova, saj je muzej o izobraževanju babic v letih 1992 in 1993 že pripravil razstavo in natisnil razstavni katalog. Z raziskavo še ne uporabljenih virov in literature

je vsebino dopolnil novimi podatki, tako npr. s šolanjem usmiljenih bratov, ki so mdr. delovali v Ljubljani in Novem mestu. S predstavitvijo slovenskega raziskovanja zgodovine žensk in posebej tematike zgodovine poklica učiteljic in njihovega kulturnega delovanja je konec avgusta 2013 sodeloval na konferenci IFRWH (International federation for research in Women History), ki je pod naslovom 'Women's Histories: the Local and the Global' potekala v Angliji na Sheffield Hallam University. Na konferenci je bilo okoli 200 udeležencev iz 33 držav in 4 celin, ki so svoje prispevke predstavili v posameznih panelih. Dr. Šuštar je 30. avgusta 2013 pripravil prispevek »Local actions for global orientation. Slovene women teachers and their activities in the south of the Habsburg Empire before WW1 and in its successor states in the 1920s.«Prispevek je bil objavljen v: IFRWH/WHN conference Women's Histories: The Local and the Global, Sheffield Hallam University: International federation for research in women's history & women's history network, str. 90. V prispevku je poudaril prizadevanja slovenskih učiteljic za kulturni razvoj Slovencev in opozoril na zadnje raziskave v Sloveniji na obravnavano temo. Dr. Branko Šuštar je imel v sklopu preučevanja in interpretacije premične kulturne dediščine ter sodelovanja z znanstveno izobraževalnimi ustanovami doma in v tujini tudi druga predavanja. Na Madžarskem inštitutu za mednarodne zadeve v Budimpešti je 22. februarja 2013, med madžarskim predsednikovanjem Centralno evropski pobudi, na konferenci Multi-centered Central Europe: Cultural Relations in Central Europe 2013 predstavil prispevek o mednarodnem sodelovanju šolskih muzejev pod naslovom Creating links in the history of education in Europe and the role of school/education museums. Na konferenci Slepi in slabovidni v družbi : med zgodovinsko perspektivo in sodobnimi vprašanji, na kateri so obravnavali položaj slepih in slabovidnih od začetka 19. stoletja do danes, je imel 23. aprila 2013 na ZRC SAZU v Ljubljani predavanje Učitelji, učiteljice in šolanje slepih in slabovidnih v prvi polovici 20. stoletja : vpogled v pedagoški tisk in arhivsko gradivo. Povzetek predavanja je bil objavljen v: Poljak Istenič, Saša (ur.). Slepi in slabovidni v družbi: med zgodovinsko perspektivo in sodobnimi vprašanji : konferenca o položaju slepih in slabovidnih od začetka 19. stoletja do danes, Ljubljana, 23. in 24. april 2013 : povzetki. Ljubljana: Znanstveno-raziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2013, str. 57. V Duhovnem središču pri sv. Jožefu v Ljubljani je 21. maja 2013 s predavanjem Zgodbe šolske zgodovine v zgodovini šolstva sodeloval na okrogli mizi revije Vzgoja, ki je potekala pod naslovom V šoli spomina – pomen in vloga zgodovine. Na Gimnaziji Brežice se je 14. decembra 2013 udeležil predstavitve 4. zvezka brežiških študij S patri smo si bili dobri: tri stoletja brežiških frančiškanov, v katerem je njegova objava Prispevek frančiškanov k osnovnemu šolstvu v Brežicah. (Škofljanec, Jože (ur.) S patri smo si bili dobri : tri stoletja brežiških frančiškanov : [zbornik znanstvenih razprav], (Zbirka Brežiške študije, 4). Krško: Zavod Neviodunum; Ljubljana: Brat Frančišek, 2013, str. 321–352. Na seminarju za mentorje zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije je imel 17. decembra 2013 v dvorani Zveze svobodnih sindikatov

Slovenije na Dalmatinovi predavanje Se kdo še spomni na šolo in šolnike? Učiteljski nagrobni spomeniki med spominom, pozabo in zgodovinskim virom, ki je bilo objavljeno v: Bezljaj Krevelj, Ljudmila (ur.), Ohranjanje spomina : zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov, Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, Komisija za delo zgodovinskih krožkov, 2013, str. 45–58. V redni številki muzejske revije Šolska kronika 22/XLVI 2013, št. 3, str. 425–446, je objavil članek »Zgodovinski razvoj poučevanja s slikami: slovenske izkušnje«, ki predstavlja pregled začetkov postopnega uvajanja slik v šolski pouk od srede 19. stoletja naprej. S soavtorico Majo Hakl je v isti številki objavil tudi poročilo o poteku 15. simpozija šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk, Ljubljana 2013, Povezovanje v šolstvu: učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja (zgodovinski in muzejski pogledi), str. 668–681. V knjigi 'How »the teacher« is presented in literature, history, religion, and the arts : cross-cultural analyses of a stereotype', ki je izšla pri založbi E. Mellen v Lewistonu, N.Y.; Queenston, Canada, je na str. [157]–167 (Chapter 14.) objavil članek From sexton to soldier of the revolution : images of the teacher in historical sources in Slovenia between 1850 and 1980. Objava je rezultat predhodnega sodelovanja z Univerzo v Glasgowu. V reviji Vzgoja 15, 2013, št. 57 je na str. 9–11 objavil Zgodbe šolske zgodovine v zgodovini šolstva. V Muzejskih novicah mnz. si 9, 2013, št. 1 pa je na str. 10–11 predstavil Danski zdravstveni muzej v Koldingu – Dansk sygeplejehistorisk museum. Sodeloval je pri izdajateljski dejavnosti muzeja in njegovi mednarodni dejavnosti ter opravil potrebno uredniško delo za tematsko številko Šolske kronike 22/XLVI, 2013, št. 1–2, 400 str. ter v so-uredništvu z Majo Hakl publikacijo 15. mednarodnega simpozija šolskih muzejev: Creating links in education = Povezovanje v izobraževanju = Conexiones en la educación = Vernetzung im Bereich Bildung : teachers and their associations as promoters of pedagogic development (historical and museum aspects) = učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja (zgodovinski in muzejski pogledi): book of abstracts. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, ICOM – Slovenia, 2013. 120 str., ilustr.

Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike

Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike s svojim gradivom v Slovenskem šolskem muzeju zavzema posebej pomembno mesto. Za poznavanje zgodovine šol v Republiki Sloveniji in slovenskih šol v zamejstvu in po svetu je temeljna zbirka podatkov, ki jih je muzej na različne načine pridobil od druge ustanovitve leta 1938 naprej. S posredovanjem gradiva, različnih informacij in podatkov o zgodovini šolstva je delo v Dokumentacijskem centru povezano tudi s spoznavanjem sodobnega šolstva in navezovanjem stikov, tako s šolami kot s posameznimi raziskovalci šolske zgodovine. Ob večjem vedenju o šolski preteklosti tovrstno sodelovanje pomeni tudi širjenje poznavanja pomena kulturne dediščine šolstva in zavedanja do odgovornega

odnosa pri ohranjanju šolskoizgodovinskega gradiva. To pomeni, da uporabniki gradiva muzeju podarijo knjige, predmete, fotografije in drugo gradivo bodisi iz zasebne zbirke ali iz zbirk, ki jih hrani posamezna šola.

Največ dela s strankami pri posredovanju gradiva in informacij iz Dokumentacijskega centra je tudi v letu 2013 opravila mag. Marjetka Balkovec Debevec, muzejska svetnica, ki skrbi tudi za tekstilno zbirko ter za druge zbirke predmetov: šolsko dokumentacijo in tiskovine, igrače kot didaktične pripomočke, izdelke učiteljev in učencev, zastave, nagrade in priznanja. Poleg strokovnega dela v sklopu javne službe pri preučevanju in interpretaciji kulturne dediščine šolstva je leta 2013 opravila tudi delo urednice Šolske kronike 22/ XLVI, št. 3. Ker se delo v Dokumentacijskem centru za zgodovino šolstva in pedagogike pri posredovanju podatkov o zgodovini šol prepleta in dopolnjuje z delom v drugih oddelkih muzeja: v knjižnici, fototeki, arhivu in drugih zbirkah, je delo kustosinje M. B. Debevec tudi v letu 2013 potekalo v tesnem sodelovanju z drugimi strokovnimi delavci, med drugimi predvsem z bibliotekarjema.

V letu 2013 so bili iz Dokumentacijskega centra posredovani raznovrstni podatki in gradivo šolam in drugim organizacijam v šolstvu ter zasebnim raziskovalcem. Način dela se je v zadnjem obdobju predvsem glede na izposojeno gradivo iz šolskih map nekoliko spremenil. V skladu s finančnimi možnostmi se je bogato gradivo iz šolskih map že skoraj v celoti digitaliziralo. Do konca leta 2013 so bile po imeniku šol digitalizirane šolske mape osnovnih šol do črke T. Digitalizacija gradiva omogoča lažji in hitrejši dostop do gradiva. Podatke iz te baze podatkov poslej lahko zelo enostavno in brez posebnega napora posredujejo tudi drugi zaposleni, ki imajo dostop do skupne digitalizirane baze podatkov na serverju.

V Dokumentacijskem centru je bil leta 2013 popis in shranjen drobn tisk šol, ki smo ga v muzeju prejeli v zadnjem obdobju. Pet arhivskih škatel gradiva je pod mentorstvom mag. Marjetke Balkovec Debevec popisala študentka Tjaša Cvetko med opravljanjem obvezne študentske prakse v muzeju. Popis gradiva je dostopen na muzejskem serverju.

V letu 2013 je bilo skupaj iz Dokumentacijskega centra, v povezavi z aktualnimi razstavnimi/raziskovalnimi temami in splošnimi podatki o muzeju, muzejskih prireditvah ter v zvezi z uredniškim delom pri Šolski kroniki posredovanih 567 različnih podatkov. Kustosinja je nadaljevala z zbiranjem podatkov o lastnikih gradiva, prevzemala in popisovala gradivo in predmete za Dokumentacijski center in za muzejske zbirke. Poseben pomen podatkov iz Dokumentacijskega centra se je v letu 2013 pokazal pri projektu Evropskega strukturnega sklada »Infrastrukturni in tehnološki potencial za vključevanje oseb s posebnimi potrebami v sistemu vzgoje in izobraževanja«, ki ga vodi Geodetski inštitut Slovenije. Ob projektu, ki je potekal julija in avgusta 2013 in je zahteval veliko natančnega raziskovalnega dela in preverjanja podatkov, je kustosinja M. Balkovec Debevec zbirala tudi podatke za nadaljevanje dela pri dopolnjevanju zbirke historiata šol v Dokumentacijskem centru.

V letu 2013 se je nadaljevalo delo pri izdelavi hemeroteke lokalnega časopisja za Gorenjski glas, Dolenjski list in Primorske novice. Delo je opravljal muzejska

animatorka Nuša Dolinšek. Samo iz Dokumentacijskega centra o zgodovini šolstva in pedagogike je bilo strankam v letu 2013 posredovano 211 različnih podatkov in gradiv. Z upoštevanjem projekta Infrastrukturni potencial pri GIS je bilo teh podatkov 998. Skupaj z drugimi podatki, ki jih je o muzeju posredovala kustosinja v Dokumentacijskem centru, je število še precej večje. Glavni viri podatkov iz centra so: mape šol, register šol, letna poročila, šematizmi in učiteljski koledarčki, pri iskanju podatkov o učiteljih pa tudi seznam personalnih map Arhiva Republike Slovenije, biografije učiteljstva in drugi sezname, objavljeni v literaturi.

Tabela: Posredovani podatki iz Dokumentacijskega centra

Posredovani podatki	2012	2013	2013 GIS	2013 skupaj	Index	Index skup.
- osnovne šole	140	112	787		80,0	641,4
- gimnazije	18	14			77,7	
- srednje strokovne šole in učiteljišča	12	8			66,6	
- obrtne in poklicne šole	10	7			70,0	
- druge šole in vzgojno izobraževalni zavodi	5	3			60,0	
- učitelji/profesorji, posamezni učenci	39	21			53,8	
- druga vprašanja s področja šolske preteklosti	48	42			87,5	
- glasbene šole	1	1			100,0	
- vrtci	2	3			150,0	
Podatki iz Dokumentacijskega centra – skupaj	275	211	787	998	76,7	362,9
- drugi podatki o muzeju, razstavah, prireditvah	233	348			149,3	
- podatki posredovani medijem	10	8			80,0	
Vsi posredovani podatki in obvestila kustosinje	518	567		1.354	109,4	261,3

Število rednih uporabnikov podatkov in gradiv iz Dokumentacijskega centra se po statističnih pokazateljih nekoliko zmanjšuje. Pri tem moramo poudariti, da je za raziskovalno delo na voljo manj sredstev, spreminja pa tudi način raziskovanja, saj mnogi raziskovalci uporabljajo predvsem podatke, ki so dostopni na spletu. Šole so v preteklosti ob svojih jubilejih pogosto izdajale različne zbornike, kjer so bili podatki,

kot jih hrani Dokumentacijski center Slovenskega šolskega muzeja, nujno potrebni. V zadnjem času se je tudi način praznovanj na šolah nekoliko spremenil. Več je raznovrstnih delavnic, pri katerih vse pogosteje sodeluje tudi muzej s svojimi pedagoškimi programi. V letu 2013 se je pri delu kustosinje Marjetke Balkovec Debevec v Dokumentacijskem centru povečalo zanimanje za delovanje muzeja in prireditve ter za podatke v zvezi z uredništvom Šolske kronike.

“Infrastrukturni in tehnološki potencial za vključevanje oseb s posebnimi potrebami v sistemu vzgoje in izobraževanja.” Velik pomen Dokumentacijskega centra za delovanje muzeja se je pokazal ob posebnih nalogah in projektih, kot je bil projekt ESS “Infrastrukturni in tehnološki potencial za vključevanje oseb s posebnimi potrebami v sistemu vzgoje in izobraževanja”, v katerega se je muzej s svojo raziskovalno skupino vključil v sodelovanju z Geodetskim inštitutom Slovenije. Gradivo, ki je shranjeno v Dokumentacijskem centru, je bilo temelj raziskovalnega dela pri projektu. Slovenski šolski muzej je bil v projekt ESS uvrščen z namenom pridobitve strokovnih podlag za pripravo politike pri odločanju za nadaljnji razvoj infrastrukture vzgoje in izobraževanja – investiranje/deinvestiranje, politiko (možnosti) zaposlovanja in vključevanja oseb s posebnimi potrebami na državni in lokalni ravni. Raziskovalna skupina Slovenskega šolskega muzeja je pod vodstvom mag. Marjetke Balkovec Debevec v sklopu tega projekta pripravila popis šolskih objektov s pomembnimi podatki, kot so ustanovitev šole, leto izgradnje šolske stavbe, prenove šolskih stavb, preimenovanja šol idr. Podatki so bili zbrani za 787 osnovnih in podružničnih šol, ki so bile po nastanku razvrščene v šest obdobj: pred 1900, med 1900 in 1918, 1918–1940, 1940–1960, 1960–1991, 1991–2013. Sledila je analiza izbranih primerov šolskih stavb. Delo pri projektu so opravili zaposleni v muzeju: mag. Marjetka Balkovec Debevec, Anton Arko in Polona Koželj ter zunanji sodelavki Neža Hrovat in Aleksandra Šuštar. Kontakti s šolami so bili nekoliko oteženi, saj je projekt potekal ravno med poletnimi počitnicami, med 15. julijem in 15. avgustom 2013. GIS je vse stroške dela kril v obliki avtorskih izplačil neposredno izvajalcem projekta: zaposlenim in zunanjim izvajalcem. Delo je zahtevalo veliko preverjanja in usklajevanja različnih podatkov, ki bodo podlaga za nadaljnje analize.

Arhivska zbirka

Poleg knjižnice, razstavne zbirke (zbirke muzejskih predmetov) in dokumentacijske zbirke je tudi arhivska zbirka spadala med temelje, na katerih so v 19. stoletju ustanavljali prve šolske muzeje. Po tem zgledu je v začetku petdesetih let dvajsetega stoletja takratni ravnatelj France Ostanek zasnoval delo tudi v Slovenskem šolskem muzeju. V arhivski zbirki se je zbralo veliko dokumentov o zgodovini šolstva na slovenskih tleh predvsem iz zasebnih fondov ter veliko različnega arhivskega in drugega zgodovinskega gradiva o šolski preteklosti. Kustos arhivske zbirke, dr. Branko Šuštar, ki se je v letu 2013 posvetil predvsem pripravi in izvedbi 15. mednarodnega simpozija

šolskih muzejev v Ljubljani in uredništvu dvojne številke Šolske kronike 2013/1–2, je opravil prevzem arhivskega gradiva učitelja Mihaela Petka iz Tržiča. Gradivo v obsegu 0,4 tm je povezano z njegovo dejavnostjo na področju izobraževanja, muzeju ga je izročila njegova žena, ga. Marija Petek. Prevzel je tudi raziskovalne naloge, ki so nastale v šolskem letu 2012/13 pri Komisiji za delo zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije na razpisano raziskovalno temo »Knjige, branje in bralna kultura« in so bile 31. maja 2013 predstavljene na 44. državnem srečanju mladih raziskovalcev zgodovine pri ZPMS v Vipavi v obsegu 0,4 tm.

Muzejska specialna knjižnica

Knjižnično dejavnost v specialni knjižnici Slovenskega šolskega muzeja je v preteklem letu 2013 opravljala bibliotekarka Polona Koželj, ki knjižnico tudi vodi. Pri delu ji je v prvi vrsti pomagal kustos Anton Arko, ki pa je s 15. novembrom odšel na 9-mesečni dopust za nego in varstvo otroka. Poleg bibliotekarke in kustosa je bila v muzejski čitalnici ves čas navzoča tudi upokojena bibliotekarka Tatjana Hojan, ki je po potrebi prostovoljno opravljala določena knjižničarska dela. Po dogovoru je v knjižnico prihajala tudi upokojena višja knjižničarka Darja Tavčar, ki je nadaljevala s projektom vpisovanja starega knjižničnega fonda v spletni knjižnični sistem Cobiss. Bibliotekarka Polona Koželj je 7. februarja pridobila dovoljenje A za vzajemno katalogizacijo monografskih publikacij in prevzela vpisovanje novoprispelih monografij v vzajemno bazo sistema Cobiss. V jeseni se je udeležila še dveh tečajev za razširitev dovoljenj za delo v sistemu Cobiss: 26. septembra se je udeležila tečaja za redaktorje baze podatkov CONOR, 7. oktobra pa tečaja Uporaba programske opreme COBISS3/ Katalogizacija – ažuriranje CONOR. 30. maja sta se s kustosom Antonom Arkom udeležila Dneva specialnih knjižnic, ki ga je organizirala Sekcija za specialne knjižnice pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije, z naslovom Strateški načrt knjižnice. Skupaj sta sodelovala tudi pri postavitvi razstave *Skrito znanje: knjižne dragocenosti iz zbirke ljubljanskih specialnih knjižnic*, ki jo je organizirala Sekcija za specialne knjižnice in je bila odprta od 6. novembra do 9. decembra v Narodnem muzeju Slovenije. 22. novembra je bibliotekarka z namenom pridobitve novih knjižnih publikacij obiskala 29. slovenski knjižni sejem. Na 3. muzejskem knjižnem sejmu, ki je potekal od 9. do 11. decembra v atriju Narodnega muzeja Slovenije, se je predstavila tudi Knjižnica Slovenskega šolskega muzeja.

Bibliotekarka in kustos sta poleg rednega dela z uporabniki knjižnice pregledala, popisala in razporedila v knjižno zbirko 284 enot darovanega gradiva. Obsežnejši dar je predstavljalo gradivo iz knjižnice Osnovne šole Danile Kumar, ki je knjižnico obogatilo predvsem s slikanicami in drugimi mladinskimi knjižnimi izdajami. Skrbela sta tudi za nakup knjig – tako je knjižnica pridobila 26 novih enot gradiva, z zamenjavo publikacij s sorodnimi ustanovami pa 43 enot. Pridobljeno gradivo se najprej evidentira, nato pa po predpisanih kriterijih uvrsti v muzejsko knjižnično zbirko ali določi

Slikanica - moja prva knjiga, razstava o slovenski slikanici. (SŠM, fototeka)

za hrambo v muzejskem depozu. V letu 2013 je bilo 661 enot gradiva popisanih za hrambo v depozu, predvsem nerazporejeno staro gradivo ter nekaj darov, ki niso bili uvrščeni v knjižnično zbirko. V letu 2013 je knjižnica začela z restavriranjem zbirke revij *Učiteljski tovariš*, ki je dotrajana in je v muzejski čitalnici redno v uporabi. Zaposleni se trudijo z ozaveščanjem uporabnikov o digitalno dostopnih verzijah revije. Po letnem delovnem načrtu so bili restavrirani 4 letniki *Učiteljskega tovariša* za leta 1861, 1862, 1863, 1864.

Bibliotekarka je čez celo leto sproti pisala statistiko knjižnice, marca je pripravila statistično letno poročilo za Center za razvoj knjižnic v NUK. Decembra je s predstavitvijo digitalizacije v muzeju sodelovala tudi v mednarodni raziskavi ENUMERATE.

STATISTIKA 2013

	2012	2013	index
Pregledane monografske publikacije (z. in n. uporabniki)	15.300	14.500	94,8
Pregledane serijske publikacije (z. in n. uporabniki)	17.400	16.700	96,0
Popis različnih publikacij za depo v Zalogu	1.233	661	53,6

Število pregledanih monografskih publikacij se je leta 2013 v primerjavi z letom 2012 zmanjšalo za dobrih 5 %, število pregledanih serijskih publikacij pa za 4 %. Popisanih publikacij za depo v Zalogu je bilo za polovico manj kot leta 2012 tudi zato, ker je bilo več knjižnih darov, ki so bili uvrščeni v muzejsko knjižnično zbirko.

Uporabniki knjižničnega gradiva	2012	2013	index
Zunanji uporabniki	103	92	89,3
Notranji uporabniki	9	9	100
Vsakodnevni zunanji uporabniki	554	469	84,7
Starejši zunanji uporabniki	498	374	75,1
Mlajši zunanji uporabniki (študenti)	56	95	170,7
Vsakodnevni notranji uporabniki	1.620	1.620	100
Število informacij po telefonu	51	59	115,7
Število informacij po e-mailu	20	27	135
Število posnetkov fotokopiranega gradiva	839	872	104
Število posnetkov fotografirane/skeniranega gradiva	99	143	144,5

Število uporabnikov knjižničnega gradiva in drugih storitev muzejske knjižnice je bilo v letu 2013 nekoliko manjše kot v letu 2012, vendar pri tem ne zaznavamo tolikšnega upada kot prejšnje leto. Naraslo je število študentov.

Gradivo specialne knjižnice	
Število enot knjižničnega gradiva v specialni knjižnici (do 31. 12. 2013)	51.181
Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z nakupom	26
Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z izmenjavo	43
Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z darovi	284
Skupaj	353
Število strokovnih delavcev v knjižnici	1
Število zunanjih uporabnikov v knjižnici	469
Dostopnost do elektronskih publikacij	da
Površina prostorov, ki so namenjeni specialni knjižnici	166,00 m ²

Z darovi, nakupi in zamenjavami je knjižnica v letu 2013 pridobila 353 enot gradiva in tako izpolnila letni delovni načrt. Z nakupom je pridobila 26 monografij in 144 serijskih publikacij. Število nakupov in zamenjav se je v primerjavi z letom 2012 povečalo, pri celotnem seštevku novo pridobljenega gradiva pa je opazen precejšen upad darov. Večino delovnega časa knjižnica nameni preučevanju in posredovanju podatkov, literature in virov zainteresiranim uporabnikom. Kustos Anton Arko se je tudi v letu 2013 posvetil zbiranju in urejanju posebne zbirke šolskih učbenikov.

Z računalniško katalogizacijo je bilo v sistem Cobiss inventariziranega 2192 enot gradiva, od tega 768 enot novoprispelega gradiva in 1424 enot gradiva starega fonda. Po letnem delovnem načrtu je število inventariziranih enot gradiva močno presegle število načrtovanih. Na novo je bilo kreiranih 227 imen v bazi CONOR (norma-

tivna baza osebnih in korporativnih imen v sistemu COBISS.SI). Od tega jih je upokojena sodelavka Darja Tavčar kreirala 210, bibliotekarka Polona Koželj pa 17.

Tabela: Vnos na novopridobljenega knjižničnega gradiva v sistem Cobiss, primerjava 2012 in 2013.

Leto	2012	2013	index
Kreirani zapisi	29	65	244,1
Prevzeti zapisi	233	655	281,1
Inventarizirani zapisi	103	48	46,6
Vse skupaj	365	768	210,4

V knjižničnem sistemu Cobiss je bilo na novo katalogizirano bistveno več gradiva kot v letu 2012, saj je bibliotekarka Polona Koželj v letu 2013 pridobila dovoljenje za delo v sistemu Cobiss. Število kreiranih, prevzetih in inventariziranih zapisov skupaj se je v enem letu skoraj podvojilo.

Tabela: Vnos knjižničnega gradiva iz starega fonda v spletni sistem Cobiss, primerjava 2012 in 2013.

Leto	2012	2013	index
Kreirani zapisi	428	343	80,0
Prevzeti zapisi	1.429	761	53,3
Inventarizirani zapisi	300	320	106,0
Vse skupaj	2.157	1424	66,0

Po načrtu se je nadaljeval projekt vpisovanja starega knjižničnega fonda v spletni sistem Cobiss, ki ga je izvajala zunanja sodelavka, upokojena višja knjižničarka, Darja Tavčar. Ker je delo zunanje sodelavke honorirano, finančne možnosti muzeja v letu 2013 pa v primerjavi s prejšnjimi leti precej manjše, je tudi vnos knjižničnih enot iz starega fonda manjši od lanskega. Razlika bi bila še večja, če večjega dela, 16 % (inventariziranih 195 monografij, ažuriranih 176 enot serijskih publikacij, manjše število bibliografij) zunanja sodelavka ne bi opravila prostovoljno oz. brezplačno.

Število obiskovalcev na prireditvah v čitalnici 2013

V čitalnici knjižnice, ki je tudi osrednji prireditveni prostor, so se med letom vrstile tudi razne prireditve. Obisk prireditev v knjižnici se je leta 2013 v primerjavi s predhodnim letom zmanjšal. Predvsem zaradi varčevanja je bilo tudi prireditev manj.

Največ obiskovalcev se v preteklosti privabila odprta razstava, ta pa je bila leta 2013 ob razstavi Slikanica – moja prva knjiga tudi edina.

Datum	Prireditev	Št. obisk.
24.01. 2013	Potopisno predavanje – Obrazi Bolivije	76
07.02. 2013	Predstavitve Šolske kronike in tiskov	22
21. 03. 2013	Odsev generacije 1961	90
27. 05. 2013	Odprta razstava Slikanica – moja prva knjiga	96
25. 09. 2013	Prireditev ob 115-letnici Slovenskega šolskega muzeja	83
28. 10. 2013	Jesenske počitnice, delavnica »Za devetimi gorami«	4
29. 10. 2013	Jesenske počitnice, delavnica »Strip«	4
13. 11. 2013	Simpozij o pisalih, 1. dan	18
14. 11. 2013	Simpozij o pisalih, 2. dan	12
03. 12. 2013	Ta veseli dan kulture, delavnica Strip	6
2013	Skupaj obiskovalcev	411
2012	Skupaj obiskovalcev	462
	index	89

Razstavna dejavnost

V razstavnih sobah muzeja je bila med letom na ogled razstava Pišem, torej sem!, odprta konec leta 2012, ob njej pa je na razstavno vsebino čez celo leto potekal raznovrsten pedagoško -andragoški program: delavnice, simpozij, medijski dan itd. Z nazorno predstavitvijo zgodovinskega razvoja pisal je smiselno dopolnjevala stalno razstavo Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja. Ker je bila uvrščena v program vodenih obiskov po muzeju, si je razstavo ogledala velika večina obiskovalcev muzeja v letu 2013. Podobno je čez celo leto v spodnjem hodniku muzeja vse leto na ogled vabila tudi manjša razstava J. J. Rousseau – vznemirljivi meščan Ženeve 300 (1712–1778), ki je bila ob 300-letnici rojstva vplivnega pedagoga posvečena 250-letnici izida njegovega najpomembnejšega pedagoškega dela Emilè. Do 1. maja 2013 si je bilo mogoče v muzeju ogledati tudi razstavo Šola iz zemlje : učenje visokih Andov, ki je bila prav tako postavljena v predhodnem letu. V letu 2013 je muzej pripravil osrednjo razstavo:

Slikanica – moja prva knjiga: razstava o slovenski slikanici, ki je bila v Slovenskem šolskem muzeju odprta 27. maja 2013. Avtorja razstave in kataloga sta Polona Koželj in Anton Arko. Za oblikovanje in postavitev razstave v muzejski avli so poskrbeli Marijan Javoršek, Matjaž Kavar in Laura Bolčina. Pri pripravi razstave so

pomagali tudi drugi sodelavci muzeja ter zaposleni iz sodelujočih ustanov: Narodne in univerzitetne knjižnice, Mestne knjižnice Ljubljana, Knjižnice Logatec, Občinske knjižnice Jesenice ter Trubarjevega antikvariata. Na odprtju razstave je sodeloval slovenski ilustrator mlajše generacije Damijan Stepančič, ki je v svojem govoru vstopil v miselni svet ustvarjalca slikanic. S svojo navzočnostjo in krajšim nagovorom je navzoče počastil nepozabni ustvarjalec slikanic in stripov Miki Muster, s prijaznim nagovorom pa je razstavo svečano odprl gospod Matija Vilfan, direktor Urada za razvoj izobraževanja na MIZŠ. Glasbena skupina Muzealije je ob tej priložnosti poskrbela za pravljlično glasbeno spremljavo. Razstavljeni vsebina je predstavljena na dvanajstih panojih, ki jih obkrožajo pravljlični junaki iz znanih in manj znanih otroških knjižnih izdaj. Obiskovalec se najprej seznani z zgodovinskim razvojem slovenske slikaniške zvrsti, nato spozna različne vrste in oblike slikanic, ki zadovoljujejo različne potrebe uporabnikov, zadnji pano razstave pa osvetli še pedagoški pomen slikanic za otrokov celostni razvoj. Piko na i so postavili znani Slovenci, ki so bili pripravljeni podeliti svoje spomine na njihove prve in najljubše slikanice. Ob razstavi je izšel tudi razstavni katalog, ki vsebino razstave dodatno poglobi in poskrbi, da bo vsebina razstave ostala živa tudi po njenem zaprtju. Avtorja razstave Polona Koželj in Anton Arko sta v sklopu pedagoških programov ob razstavi pripravila likovne delavnice. Na temo slovenske slikanice je bil proti koncu leta pripravljen tudi koledar Slovenskega šolskega muzeja za leto 2014.

Razstavo **Skrito znanje: knjižne dragocenosti iz zbirk ljubljanskih specialnih knjižnic** je v prostorih Narodnega muzeja Slovenije na Metelkovi v Ljubljani od 6. novembra do 9. decembra 2013 postavila Sekcija za specialne knjižnice Zveze bibliotekarskih društev Slovenije. Poleg Knjižnice Slovenskega šolskega muzeja je pri postavitvi in organizaciji razstave sodelovalo še šest ljubljanskih specialnih knjižnic: Knjižnica Narodnega muzeja Slovenije, Centralna pravosodna knjižnica pri Vrhovnem sodišču RS, Biblioteka slovenske akademije znanosti in umetnosti, Knjižnica Prirodoslovnega muzeja, Knjižnica Inštituta za zgodovino medicine in Knjižnica Inštituta za novejšo zgodovino. Zaradi specializiranih tematskih področij, ki jih omenjene knjižnice pokrivajo, ostajajo tako knjižnice kot njihovo gradivo poznani le ozkim krogom. Razstava Skrito znanje je na ogled postavila nekaj najdragocenejših knjig iz 15. do 18. stoletja: knjige so prave dragocenosti zaradi svoje starosti, izdelave ter vsebine, ki je neprecenljiv vir raziskovanja različnih področij. Knjižnica Slovenskega šolskega muzeja je pri razstavi sodelovala s predstavitvijo štirih knjig. Kustos Anton Arko je ob pomoči bibliotekarke Polone Koželj za razstavo pripravil: 1. Cicero, Marcus Tullius: De officiis lib. III, 1556. (O dolžnostih); 2. Becker, Rudolf Zacharias: Noth- und Hülfsbüchlein für Bauersleute: oder lehrreiche Freuden- und Trauer-Geschichte des Dorfs Midelheim, 1789. (Priročnik za kmete); 3. Perottus, Nicolaus: Rudimenta grammatices, 1468. (Osnovne latinske slovnice); 4. Melanctonus, Philippus: Libellus graece grammaticae, 1548. (Grška slovnica) Ob razstavi je izšel tudi katalog razstavljenih knjig. Kustos Anton Arko je za omenjen katalog pripravil opis štirih razstavljenih knjig ter predstavitev knjižnice Slovenskega šolskega muzeja. Pomagal je pri fizični postavitvi razstave ter sodeloval na odprtju. Bibliotekarka Polona Koželj je izvedla vodstvo po razstavi

na Ta veseli dan kulture (3. 12. 2013), sodelovala je tudi v oddaji Kulturni fokus na Radiu Slovenija 1, Skrito znanje, kjer je bila razstava predstavljena (19. 11. 2013) ter pomagala pri zaprtju razstave. Oba sta sodelovala pri pripravi razstave in kataloga.

Stalna razstava Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja – dopolnjevanje. Ob iskanju primernih prostorskih in vsebinskih rešitev prenove starega dela (do leta 1848) je bilo dopolnjevanje stalne razstave v letu 2013 usmerjeno k povečanju dostopnosti njenih vsebin za obiskovalce s sodobnimi digitalnimi mediji, posredno pa tudi za nekatere obiskovalce s posebnimi potrebami (slabovidne in slepe). Prav za slednje je bil pod vodstvom kustosa Marka Ljubiča izpeljan projekt avdiovodič v slovenskem in za tujce v angleškem jeziku. Vsebine stalne razstave so z izvedbo tega projekta postale dostopne na pametnih mobilnih telefonih s signalom internetnega Wi-fi sistema. Avdiovodič je bil v letu 2013 pripravljen za delovanje, vendar tehnično zaradi šibkosti signala Wi-fi še ni mogel delovati. Mobilna aplikacija za avdiovodič je bila odkupljena, a še ni bila aktivirana zaradi nedokončane postavitve Wi-fi omrežja. Z dokupom dodatnih Wi-fi točk, ki bodo ojačale signal in ga pripeljale v vse dele muzeja, bo projekt dokončan. Koordinatorja projekta avdiovodič sta bila kustosa Marko Ljubič in Anton Arko, pri izvedbi pa so sodelovali še zunanji sodelavci muzeja Nuša Dolinšek (ang.) in Mateja Subotičanec, Matjaž Merljak, Marjan Bunič (slov). Pri snemanju besedil in montaži zvoka je muzej sodeloval z AC PLUS AKUSTIKA Andrej Černetič s. p. in Radiem Ognjišče. Z nakupom dveh računalniških iPad3 tablic je bila v sklopu dopolnitve stalne razstave postavljena tudi elektronska verzija občasne razstave Slikanica – moja prva knjiga, ki bo z nadaljnjim dodajanjem novih vsebin, predvsem z e-predstavitvami muzejskih predmetov, postala del stalne razstave. Dopolnjevanje stalne razstave je potekalo z vidika njene prenove, saj v mnogih pogledih več ne ustreza modernim pogledom na muzeologijo.

Razstave na gostovanju:

Šola – ključ za razvoj : šolarji Angole, Malavija in Gane. Razstava je že konec leta 2012 gostovala v prostorih Društva za združene narode za Slovenijo. 3. marca 2013 je bila s kulturnim programom odprta na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, kjer je gostovala do začetka maja. Med zasedanjem 14. Foruma za Evropo z naslovom: Europe for Africa & Africa for World je od 7. do 15. maja gostovala v ljubljanskem Centru afriških kultur. Na Mednarodni dan muzejev, 18. maja 2013, je bila odprta v Notranjskem muzeju v Postojni, kjer je ostala do 15. oktobra. Nazadnje je 18. in 19. oktobra 2013 na Škofijski klasični gimnaziji v Šentvidu popestrila dvodnevno prireditev Misijonska vas. Avtorji razstave, bibliotekarka Polona Koželj in zunanja sodelavca – vodiča Tomaž Gorenc in Tina Palaić so organizirali gostovanja, pri odprtjih je sodelovalo tudi muzejsko vodstvo, pri postavitvah razstav pa poleg avtorjev tudi oblikovalec razstave, zunanji sodelavec Marjan Javoršek. Ob razstavi Šolstvo v Ilirskih provincah je muzej z njo največkrat gostoval.

»**Kaj naj oblečem za v šolo?**« Razstava je bila odprta 17. 5. 2012 v Medobčin-skem muzeju Kamnik in je bila tam na prošnjo tamkajšnjega muzeja na ogled tudi

vse leto 2013. Ob razstavi je potekal interaktivni pedagoški program Piši s kreda po tablici. Obiskovalci razstave so v starih šolskih klopeh pisali s kreda po tablici in se učili iz starih šolskih učbenikov.

Pedagoško – andragoški programi občasnih razstav

Ob razstavi **Šola iz zemlje: učenje visokih Andov** je kustosinja Mateja Ribarič med zimskimi počitnicami od 25. februarja do 1. marca 2013 pripravila delavnici **Učna ura intuicije**, pri kateri so bile predstavljene glavne značilnosti izobraževanja med Indijanci v Boliviji. Delovni list je kustosinja pripravila v sodelovanju z muzejskimi vodiči in poznavalcem Bolivije Igorjem Štruceljem. Pri izvedbi delavnice je sodelovala Zveza prijateljev mladine Slovenije Moste Polje. Za odrasle je bilo ob razstavi v muzejski čitalnici organizirano **potopisno predavanje Obrazi Bolivije**, ki sta ga pripravila Igor Štrucelj in Ira Zorko. Ob ogledu razstave sta bili na njeno vsebino prirejani **delavnici Stereotipi**, ki sta se ju udeležili dve skupini študentov Pedagoške fakultete iz Ljubljane. Kustosinja Mateja Ribarič je med februarjem in aprilom 2013 na temo razstave za šole pripravila tudi **literarni natečaj**: Kako spreminjam svet in Kaj je zame dobro življenje. Na razpisani natečaj je prispelo 19 literarnih del ter 4 pesmi iz 11 osnovnih in srednjih šol. Strokovna komisija v sestavi mag. Marije Lesjak Reichenberg, mag. Marjetke Balkovec Debevec in Mateje Ribarič je nagradila 10 mladih ustvarjalcev. Sklepno srečanje je bilo 20. junija 2013 v Slovenskem šolskem muzeju, ki so si ga nagrajenci z mentorji za nagrado pod strokovnim vodstvom prosto ogledali, sodelovali na delavnici Stereotipi, se udeležili učne ure lepomisja, na koncu pa so bili obdarjeni tudi s knjigami in izdelki iz muzejske trgovine. Predhodno so vsi nagrajenci po pošti prejeli priznanje za sodelovanje. Nagrajena dela so bila objavljena v muzejski strokovnoznanstveni reviji Šolska kronika, XLVI/22, 2013 št. 3, str. 591–618.

Ob razstavi **Slikanica – moja prva knjiga**, ki je bila v drugi polovici leta v istem razstavnem prostoru muzejske avle kot pred njo razstava o indijanskem šolstvu, sta avtorja razstave in razstavnega kataloga bibliotekarka Polona Koželj in kustos Anton Arko pripravila **likovne delavnice**, ki sta jih pripravila za tri starostne stopnje. Za uvod v vsako delavnico so si udeleženci pod vodstvom obeh avtorjev ogledali razstavo, nato pa so se otroci do 8. leta ukvarjali z izdelovanjem preprostih papirnatih lutk, ki predstavljajo pravljične junake, otroci od 9. do 12. leta so spoznavali lastnosti in značilnosti stripa ter se spoprijeli z njegovim ustvarjanjem, udeleženci od 13. leta naprej pa so se preizkusili v izdelovanju oglasov. Delavnice so bile izvedene med jesenskimi počitnicami, in sicer 28. oktobra za najmlajše, 29. oktobra za srednjo starostno stopnjo, delavnica, predvidena 30. oktobra, pa je žal odpadla zaradi premajhnega števila udeležencev. Stripovska delavnica je bila izvedena še na Ta veseli dan kulture 3. decembra 2013.

Ob razstavi **Pišem, torej sem!** je njen avtor, kustos Marko Ljubič, med letom ob različnih priložnostih, ob dnevih odprtih vrat itd. vodil raznovrsten pedagoško-andragoški program, s katerim je želel predstaviti stara pisala, njihovo zgodovino

in zgodovinski razvoj nastajanja pisal. Poskušal je ovrednotiti njihovo zgodovinsko vrednost ter si prizadeval udeležence programov vpeljati v skrivnosti lepega pisanja – kaligrafije. Pod vodstvom Marka Drpiča je potekal pedagoški program v **Delavnici kaligrafije**. Ta je kot izkušen kamnosek udeležencem delavnic podrobno predstavil klesanje črk in različne lepopsne stile. Akademsko kiparka Alenka Vidergar je izvedla izobraževalni tečaj za muzejske vodiče in izvajalce muzejskih učnih ur za »**Sumersko delavnico** in »**Rimsko delavnico** za pisanje s stilusi po voščeni tablicah. Muzejski vodiči so obe delavnici dobro osvojili in ju ob različnih priložnostih začeli samostojno izvajati. Kustos Marko Ljubič je 6. junija 2013 organiziral tudi t. i. **medijski dan**, na katerem je javnosti predstavil sponzorje razstave. Hkrati je bil v muzeju dan odprtih vrat, ko so si obiskovalci lahko brezplačno ogledali obe občasni razstavi Pišem, torej sem! in Slikanico – mojo prvo knjigo. Radio Ognjišče je o dogodku pripravil posebno reportažo, z avtorjema razstav Markom Ljubičem in Antonom Arkom pa je bil izveden tudi intervju. Kustos Marko Ljubič je ob razstavi organiziral tudi ugodno nabavo pisal pri proizvajalcih, ki so sodelovali na razstavi (Vivapen, Noj, Smartpen), in pri drugih dobaviteljih, s katerimi se je občutno povečala **ponudba v muzejski trgovini**. Muzej v njej omogoča obiskovalcem dober nakup kvalitetnih Ring Pen pisal, Vivapen pisal roler in črnilnih bombic. Kustos Marko Ljubič je sodeloval tudi pri oblikovanju pisalnega pripomočka Ring Pen Ultra s podatki iz muzeja. Ker so šolska pisala in pisala na sploh v slovenski strokovni javnosti slabo raziskana, pri laikih pa je vedenje o pisalih, njihovem razvoju in vplivu na človekov spoznavni proces še toliko manjše, je v prizadevanju za boljše poznavanje pisal, pisanja in opismenjevanja v zgodovini in za njihov širši pomen za kulturno zgodovino 13. in 14. novembra 2013 pripravil **dvodnevni strokovno-znanstveni simpozij**. Razstava o pisalih je spodbudila več zapisov v medijih, njen avtor pa je ob razstavi za sodelovanje na simpoziju zbral več strokovnjakov, s katerimi je sodeloval pri pripravi razstave. Na simpoziju so obravnavane teme osvetlili z različnih strani in svoja spoznanja strnili v krajšo celoto. Udeleženci na simpoziju (Vesna Rapo, Borut Pogačnik, Marko Ljubič, Marko Drpič, Petra Melanšek, dr. Janez Mlinar, Mojca Vomer Gojkovič, Natalija Žižić, Tatjana Hojan, Polona Koželj, Anton Arko, mag. Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, dr. Vinko Škafar, dr. Jedert Vodopivec, mag. Stane Okoliš in Franci Kadivec) so tudi avtorji prispevkov za tematsko številko muzejske revije Šolska kronika za leto 2014. Raziskovalci so v krajših prispevkih predstavili rezultate svojega raziskovanja na področju pisal in opismenjevanja, pri tem pa so svoje ugotovitve pokazali tudi na praktičnih primerih. Simpozij je obogatil znanje in vedenje o pisalih tako zaposlenim v muzeju kakor tudi drugim obiskovalcem simpozija.

Pedagoška dejavnost

Zaposleni v Slovenskem šolskem muzeju si prizadevajo, da bi bil muzej čim bolj prijazen in odprt, da bi obiskovalci iz njega odšli bogatejši za novo izkušnjo in vedenje o šolski zgodovini. Naloga kustosov pedagogov je, da zgodbe posameznih muzejskih

predmetov na razstavah z različnimi metodami in oblikami dela približajo različnim starostnim skupinam obiskovalcev, saj vsaka od njih (vrtci, osnovnošolci – 1., 2., 3. triada, srednješolci, študenti, odrasli) zahteva drugačen pristop, primeren njihovi starosti in zmožnosti dožemanja. Slovenski šolski muzej med zaposlenimi sicer nima samostojnega kustosa pedagoga, zato pa se s to tako pomembno nalogo ob drugih muzejskih nalogah ukvarjajo vsi zaposleni. V ožji skupini, ki se ukvarja s pedagoško dejavnostjo v muzeju, sodelujejo Mateja Ribarič, mag. Marjetka Balkovec Debevec, Natalija Žižić in Ksenija Guzej, ob občasnih razstavah pa tudi njihovi avtorji. Vseh nalog pa zagotovo ne bi mogli izvesti brez mladih zunanjih sodelavcev, vodičev in animatorjev učnih ur, ki so pogosto najpomembnejši stik obiskovalcev z muzejem. Svoje delo so tudi v letu 2013 zelo uspešno opravili, kar dokazujejo številni izrazi zadovoljstva med obiskovalci: zapisi v knjigi vtisov, ustne čestitke in pohvale, pa tudi pisni in likovni odzivi otrok, ki jih pošiljajo po obisku muzeja.

Prva informacijska točka v muzeju je bila kot vrsto prejšnjih let sprejemnica z muzejsko trgovino. Na sprejemnici so se spletli prvi stiki z obiskovalci in pogosto je bila od njih odvisna tudi zunanja podoba Slovenskega šolskega muzeja v javnosti. Zunanja sodelavka Natalija Žižić je na sprejemnici sprejemala prijave organiziranih skupin obiskovalcev, razporejala vodiče in animatorje učnih ur, sprejemala individualne obiskovalce in nudila potrebne informacije. Na sprejemnici se je koordiniralo tudi delo med muzejskimi oddelki, med zaposlenimi in zunanjimi sodelavci.

Kustosinja Mateja Ribarič je bila zadolžena za vsebinski in organizacijski razvoj ter uvajanje novih pedagoških programov. Je članica Pedagoške sekcije pri Skupnosti muzejev Slovenije in v njej zastopa Slovenski šolski muzej. V letu 2013 se je udeležila sestankov Pedagoške sekcije v Pokrajinskem muzeju Celje in v Slovenskem etnografskem muzeju ter izobraževanje v Mestnem muzeju Ljubljana (Janez Juhant: Delo z najstniki, seminar) ter v Zavodu za slepe in slabovidne v Ljubljani (Axmanova tehnika modeliranja, predavanje). Sodelovala je pri organizaciji in izvedbi različnih projektov, ki so bili organizirani v sklopu Pedagoške sekcije: Kulturni bazar, Z igro do dediščine, Sejem Narava zdravje na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani, Mesec kulture ŠOU Ljubljana. Na Festivalu Igraj se z mano na Kongresnem trgu v Ljubljani, ki ga je organiziral Zavod za usposabljanje Janeza Levca, je muzej 25. maja 2013 sodeloval z lutkovno igrico Sovica Zofi odkriva muzej.

Kakor prejšnja leta je muzej tudi leta 2013 natisnil brošuro o pedagoških programih za tekoče šolsko leto, s katero se je v zadnjih letih izboljšala obveščенost o muzejskih dejavnostih in novostih pedagoškega programa v Slovenskem šolskem muzeju med učiteljicami in učitelji, ki na ta način lažje načrtujejo obisk v muzeju. Brošura o pedagoških programih je bila poslana na naslove učiteljev po osnovnih in srednjih šolah v Republiki Sloveniji, z njo pa se je muzej predstavljal na vseh sejmsko informativnih prireditvah. Poleg Mateje Ribarič, ki je bila urednica brošure, so pri pripravi in oblikovanju sodelovali Ksenija Guzej, Marijan Javoršek, Matjaž Kavar in Natalija Žižić.

Mag. Marjetka Balkovec Debevec je tudi v letu 2013 skrbela za izobraževanje vodičev, posodabljala vsakoletna navodila za njihovo delo in za delo animatorjev uč-

nih ur ter sodelovala na rednih sestankih z vodiči in animatorji učnih ur. Skrbela je za oblačilni videz učiteljev in učiteljic zgodovinskih učnih ur. Bila je tudi mentorica študentki etnologije in kulturne antropologije na FF Ljubljana, Tjaši Cvetko, ki je v Slovenskem šolskem muzeju opravljala študentsko prakso (april 2013). Ksenija Guzej je v tajništvu muzeja opravljala naloge muzejskega komuniciranja z javnostjo (urejanje facebook strani, spletne strani muzeja, urejanje hemeroteke o muzejski pedagogiki) ter sodelovala pri oblikovanju posameznih publikacij muzeja.

Muzej je zadnja leta daleč najbolj prepoznan po projektu zgodovinskih učnih ur. Leta 2013 je preteklo 14 let od začetka tega več kot uspešnega pedagoškega programa. V letu 2013 so obiskovalci izbirali med desetimi različnimi vsebinami. Za najmlajše od 1. do 3. razreda devetletke je bila na voljo učna ura Nedeljska šola branja, pisanja, računanja in petja iz leta 1865, ki sta jo izvajala učenik Felician Srečko Smolnik (Marko Novak) in učenik Anton Lokovšek (Anton Arko). Pri učni uri so spoznavali, kaj so se učili učenci na začetnih in ponavljalnih nedeljskih šolah, ki jih je uvajal Anton Martin Slomšek. V prvi polovici leta je Jože Rupnik za isto starostno skupino izvajal učno uro Začetna šola. Za starejše (od 4. razreda naprej) je bila na voljo Učna ura računstva iz leta 1905, ki jo je izvajala gospodična učiteljica Josipina Korenova (Natalija Žižić). Udeleženci te učne ure so spoznavali metodiko poučevanja matematike nekoč, vključno s številčenjem na ruski številni stroj. Prav tako je bila zanimiva učna ura prirodopisa o domači mački, ki jo je interpretirala gospodična učiteljica Taja J. Gubenšek. Pri učni uri lepopisa iz leta 1930, ki sta jo izvajali Josipina Korenova in Amalija Cvirn (Maja Hakl), so se učenci seznanili s pomenom in vlogo lepopisja v šoli, osnove lepopisne pisave pa so pridobili s pisanjem lepopisnih črk s peresnikom in »tinto« na učne liste. V šoli so se nekoč urili tudi v ročnih delih. Pri učni uri ročna dela iz leta 1926 so učenci dobili koristna znanja za vsakodnevno življenje ter se naučili prišiti gumb. Učno uro sta izvajali gospodični učiteljici: Amalija Cvirn in Apolonija Škarja (Polona Koželj). Kako se lepo vesti doma, na poti v šolo in iz nje, predvsem pa v šoli, je pokazala učna ura lepega vedenja, ki jo je izvajala Taja Gubenšek. Med učno uro Vodnikove šole iz leta 1811, namenjena je bila tretji triadi OŠ in srednješolcem, sta gospod »vučenik« Jožef Šolmajer (Jože Rupnik) in gospod »vučenik« Anton Lokovšek učence seznanila z osnovnim besediščem starejše slovenščine, jim predstavila tedanji črkopis bohoričico, jih podučila o opredelitvi gramatike ter nekaj besed skupaj z učenci prevedla v francoščino in v slovenščino. Prav tako je bila za učence od 7. razreda naprej, za srednješolce in odrasle na voljo tudi učna ura Fizike iz leta 1900. Izvajal jo je prav tako gospod učenik Jožef Šolmajer, ki je učence s pomočjo starih učnih pripomočkov in učil seznanil z osnovami fizike. Za skupine obiskovalcev iz tujine je bila prvič na voljo tudi stara učna ura za tujce iz leta 1900, ki jo je izvajal Jože Rupnik, v učno uro pa je obiskovalce v angleščini uvedla muzejska sodelavka Nuša Dolinšek. Pod vodstvom kustosinje Mateje Ribarič sta oba sodelovala tudi pri pripravi učnega lista.

Učne ure pritegnejo največ zanimanja zato, ker obiskovalci na njih postanejo aktivni udeleženci dogajanja, ki se odvija po starih učnih načrtih. Učne ure ponujajo izjemno priložnost spoznavanja in doživljanja zgodovine šolstva ob aktivnem, sponta-

nem prepletu igre in učenja. Sedeti v starih šolskih klopeh pred gospodično učiteljico ali gospodom učenikom s strogim glasom, oblečenim po stari šolski modi ter s šibo v roki, je svojevrstno doživetje. Obiskovalci se nenadoma pojavijo v učilnici, kjer veljajo drugačna pravila, saj tam ni dovoljeno klepetati, hkrati pa je treba odgovarjati stoje in v celih stavkih. Drugače je treba klečati v kotu na koruzi ali si oprtati lesenega osla na hrbet. Mladim je zanimivo primerjati pouk in učitelje v nekdanji in sedanji šoli, starejše pa zajame nostalgija po šoli in se radi spominjajo svojih šolskih doživetij.

Ker učne ure največ obiskujejo šolske skupine, je bil posebej zanje poleg udeležbe na učnih urah izdelan program spoznavanja šolske preteklosti s sprehodom po stalni razstavi in sočasnimi tematskimi razstavami ter z ogledom filmske projekcije iz zgodovine šolstva. Ob vodstvu po razstavi so učenci lahko reševali učne liste in s tem svoje znanje poglobljali. Da pa bi bilo vodstvo privlačno tudi za najmlajše, jih je po razstavi vodila lutka sovica Zofi. Poleg muzejskih vodičev (Neža Hrovat, Tomaž Gorenc, Nuša Dolinšek, Matej Hrastar), ki so obiskovalce uvajali v učne ure, in animatorjev učnih ur (Maja Hakl, Jože Rupnik, Marko Novak, Taja Gubenšek, Natalija Žižić) sta učne ure po potrebi vodila tudi kustos Anton Arko (Nedeljska šola) in bibliotekarka Polona Koželj (Ročna dela). Za najmlajše obiskovalce muzeja je bila že drugo leto na programu lutkovna igrica Sovica Zofi odkriva muzej. S pomočjo lutke Zofi (Marko Novak) in vodiča Jožeta (Jože Rupnik) se je pod vodstvom mentorja Braneta Vižintina najmlajšim na igriv, privlačen in njim prilagojen način približalo različne muzejske vsebine.

V letu 2013 je bilo več pedagoških programov pripravljenih v obliki muzejskih delavnic ob občasnih razstavah. Marko Ljubič, avtor razstave Pišem, torej sem!, je vsebinsko pripravil Sumersko in Rimsko delavnico, ki so jo izvajali muzejski animatorji: Maja Hakl, Neža Hrovat in Tomaž Gorenc. Na sumerski delavnici so se udeleženci lahko preizkusili v pisanju s trstično paličico: najprej so iz glin oblikovali okroglo tablico, v katero so pod vodstvom animatorja vtisnili posebej oblikovane znake naše abecede. Na Rimski delavnici so udeleženci spoznavali pisalo stilus, voščeno tablico in črke, ki so jih uporabljali stari Rimljani. Pod vodstvom animatorja so na koncu na voščeno tablico s stilusom zapisali latinski izrek. Avtor razstave je k sodelovanju pritegnil tudi znanega kaligrafa Marka Drpića, ki je izvedel delavnici kaligrafije in klesanja v kamen. Ob razstavi Slikanica – moja prva knjiga sta avtorja razstave Polona Koželj in Anton Arko pripravila in vodila niz likovnih delavnic. Za najmlajše je bila primerna delavnica z naslovom Za devetimi gorami in devetimi vodami, kjer so si izbrali najljubše pravljice in pravljичne junake ter jih z likovnim ustvarjanjem oživili v preproste lutke. Udeleženci delavnice Strip – deveta umetnost ni deveta briga so podrobneje spoznali umetnost stripa in najpomembnejše slovenske stripovske izvajalce. V nadaljevanju delavnice so si zamislili izvirno šalo in jo nato v obliki stripa zarisali in zapisali. Učenci tretje triade so v delavnici Dober oglas seže v deveto vas spoznavali vizualno in verbalno informacijo in kako med seboj sodelujeta. S pomočjo izrezkov iz starih časopisov in revij so izdelali lastno reklamo za določen dogodek, produkt ali oddajo. Vztrajni in zahtevni obiskovalci so lahko svoj rokopis urili na muzejski delavnici lepopisja. Najmlajši obiskovalci so lahko v delavnici Izdelovanje šolskih zvončkov naredili

svoj zvonček, s katerim so odšli tudi domov. Učenci višjih razredov OŠ in srednješolci so se na delavnici o stereotipih, ki je nastala ob razstavi Šola – ključ za razvoj: šolarji Angole, Malavija in Gane, seznanili s pojmom stereotipa in njegove funkcije, nato pa razmišljali o stereotipih, ki veljajo za različne narode ali starostnike. Delavnico sta izvajali zunanji sodelavki Tina Palaić in Simona Jazbinšek. Na Učni uri intuicije, ki je nastala ob občasni razstavi Šola iz zemlje: učenje visokih Andov, so udeleženci razvijali intuicijo s pomočjo simbolov in kart. V sklopu razstave o oblačilni kulturi v šolstvu in pripravi tematskih delavnic je bila 3. decembra 2013 prvič izvedena delavnica Vezenje voščilnic po starih motivih, ki jo je skupaj z izvajalko Majo Hakl pripravila mag. Marjetka Balkovec Debevec. Namen delavnice je, da udeleženci spoznajo osnove vezenja, kot so se ga učili v nekdanji šoli. Slovenski šolski muzej hrani zanimive vzorce, ki služijo kot podlaga za izdelavo prazničnih voščilnic. Programi delavnic, ki so bili v letu 2013 v primerjavi s prejšnjimi leti izpeljani v večjem številu, so bili v prvi vrsti pripravljene za obdobje spomladanskih in jesenskih šolskih počitnic in za dneve odprtih vrat.

Za vodiče in animatorje so bili redni sestanki ob koncu in začetku šolskega in kolesarskega leta, ki so se jih poleg vodstva muzeja udeležili tudi vsi strokovni delavci, ki sodelujejo pri pedagoški dejavnosti muzeja. Svoje pedagoške dejavnosti muzej ni opravljal samo v matičnih muzejskih prostorih, ampak v sodelovanju s šolami, muzeji in knjižnicami tudi zunaj matične stavbe. Ker je bilo individualnih ogledov neprimerno manj kot skupinskih, je delovanje muzeja prilagojeno šolskim skupinam. Vodenje po muzeju, zlasti po stalni in občasnih razstavah, so poleg muzejskih vodičev za posebne priložnosti in za posebne skupine obiskovalcev izvajali tudi muzejski kustosi. Njihovo sodelovanje je bilo potrebno zlasti ob uvedbi novih razstav v pedagoški program.

Za odrasle je bil namenjen andragoški program, ki je potekal predvsem v sklopu občasnih razstav. V prvi vrsti so bili odraslim namenjeni kulturni programi na odprtih razstav (Slikanica – moja prva knjiga) in raznovrstna predavanja (Obrazi Bolivije), predstavitev knjig, okrogle mize ter simpoziji na razstavne teme. Najvidnejši je bil večdnevni 15. mednarodni simpozij šolskih muzejev, pomemben pa je bil tudi novembrski dvodnevni simpozij Pišem, torej sem! Predvsem za starejše obiskovalce je bila v februarju namenjena predstavitev Šolske kronike in muzejskih tiskov v letu 2012. Glasbeno nesnovno šolsko dediščino je na muzejskih prireditvah v kulturnih programih odkrivala glasbena skupina Muzealije, v kateri so sodelovali Polona Koželj, Anton Arko, Marko Novak in Jože Rupnik.

Decembra 2013 je bila med obiskovalci muzeja izvedena evalvacija programov. Njen cilj je bilo ugotoviti splošno zadovoljstvo obiskovalcev, ugotoviti namero o ponovnem obisku in ugotoviti, če si želijo, da bi bili o dogodkih v muzeju v prihodnje obveščeni. Ker je v anketi sodelovalo samo 15 ljudi, se bo evalvacija nadaljevala v leto 2014. Sodelujoči so bili iz vseh starostnih skupin izbrani naključno, anketo pa so izpolnjevali individualno po končanem obisku. Večina je bila popolnoma zadovoljna z obiskom, skoraj polovica (46,7 %) jih namerava muzej ponovno obiskati, 20 % pa jih je želelo prejemati obvestila o muzejskih dogodkih.

Obisk muzeja

Število obiskovalcev Slovenskega šolskega muzeja se je v letu 2013 v primerjavi s predhodnim letom zmanjšalo za 2,1 % in navkljub temu ohranilo visoko raven obiska zadnjih let. V muzeju je bilo 343 obiskovalcev manj kot leta 2012. Po obdobju zaporedne hitre rasti se obisk v zadnjih letih postopoma še nekoliko zmanjšuje in se umirja nad mejo 16 tisoč. V primerjavi z letom 2012 je bil obisk večji januarja, februarja, maja in predvsem oktobra, manjši pa v vseh drugih mesecih. Opazno slabši so bili zlasti marec, september, november in december, predvsem pa avgust, ko je bil muzej zaradi varčevanja večinoma zaprt. Spremembe pri obisku v posameznih mesecih so deloma odvisne tudi od sprememb šolskega koledarja. S precej manjšim obiskom, podobno kot vsa predhodna leta, izstopata poletna meseca julij in avgust, ko ni niti šolskih niti drugih organiziranih skupin, temveč so le posamezni individualni obiski predvsem odraslih obiskovalcev, med katerimi je tudi več tujcev. Nenavadno je bilo zmanjšanje obiska v septembru.

*Tabela: Obisk muzeja 2013 po mesecih glede na starost obiskovalcev
Primerjava z letom 2012*

	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AVG	SEP	OKT	NOV	DEC	Skup.
Vrtec	1	33	0	23	17	17	5	2	0	7	0	0	105
OŠ	1140	1147	1028	1189	1776	1484	42	6	376	1977	896	787	11848
SŠ	145	12	2	82	0	70	0	0	0	29	60	39	439
Študenti	63	21	114	39	63	58	3	3	2	232	99	68	765
Odrasli	278	452	251	160	367	684	53	66	174	342	132	189	3148
2013	1627	1665	1395	1493	2223	2313	103	77	552	2587	1187	1083	16305
2012	1520	1649	1704	1556	2001	2498	113	155	812	1803	1515	1322	16648
INDEX	107	101	81,9	95,9	111,1	92,6	91,2	49,7	68	143,5	78,3	81,9	97,9

Po starostni strukturi je bilo med obiskovalci daleč največ osnovnošolcev. Njihov delež je 72,7% in je za 3,7 % višji kot leta 2012. Trend iz preteklih let se nadaljuje, sledi pa tudi usmeritvi muzeja, ki največ dela in pozornosti namenja prav tej ciljni skupini. Predšolski otroci komaj dosegajo 0,5 %. Boljše rezultate pri tej starostni skupini se pričakuje v naslednjih letih, ko bodo zaživel programi, ki jih je muzej za najmlajše začel razvijati leta 2012. Delež srednješolcev je iz nepolnih 6 % padel pod 3 %, delež študentov pa se je z nepolnih 4 % povzpел na 4,7 %. Za dober odstotek se je v primerjavi s predhodnim letom zmanjšal delež starejših/odraslih. Njihov delež je padel pod 20 %. Poleg obiska knjižnice pri strokovnoraziskovalnem delu je njihov delež bolj opazen v udeležbi na simpozijih in drugih prireditvah, kot so odprtja razstav, predavanja in na dnevih odprtih vrat.

Tabela: Primerjava števila obiskovalcev v letu 2013 in 2012

a) po starosti obiskovalcev

	predšolski otroci	osnovnošolci	srednješolci	študenti	odrasli	skupaj
2012	82	11.472	949	585	3.560	16.648
2013	105	11.848	439	765	3.148	16.305
index	128,1	103,2	46,3	130,8	88,4	97,9

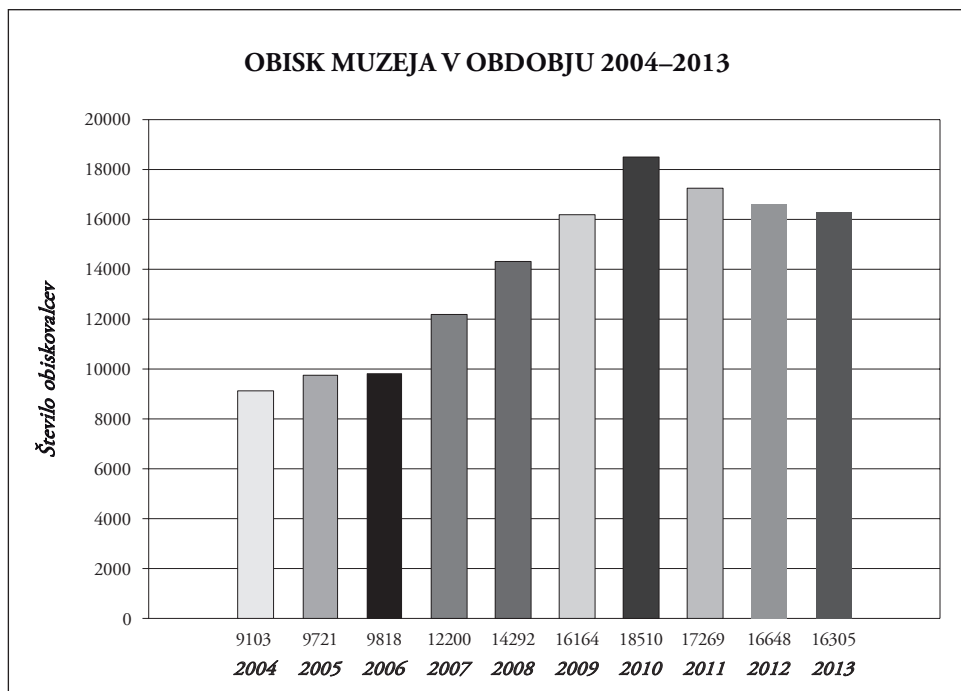
V primerjavi z letom 2012 je največje povečanje obiska med študenti, največji padec pa med srednješolci. Število srednješolcev se je več kot prepolovilo. Čeprav so srednješolske skupine v muzeju najbolj neobvladljive in jih učitelji večkrat pripeljejo v muzej, da bi med njimi dosegli tudi primerne vzgojne učinke, so vzroki za takšno nazadovanje še precej nejasni. Zmerno je povečanje obiska med osnovnošolci, bolj opazno pa zmanjšanje med odraslimi. Povečanje števila predšolskih otrok nima večjega vpliva na celoto, ker je njihov delež premajhen. Povečanje števila osnovnošolcev na eni in zmanjšanje števila srednješolcev in odraslih na drugi strani se odraža v opaznem povečanju deleža osnovnošolcev, ki je presegel mejo 70 %.

b) po namenu

	Razstave posebej	Učne ure posebej	Izdane vstopnice	Prireditve	Knjižnica	Obisk SKUPAJ
2012	12.971	13.296	14.008	2.086	554	16.648
2013	12.889	13.492	14.106	1.767	432	16.305
index	99,4	101,5	100,7	84,7	78,0	97,9

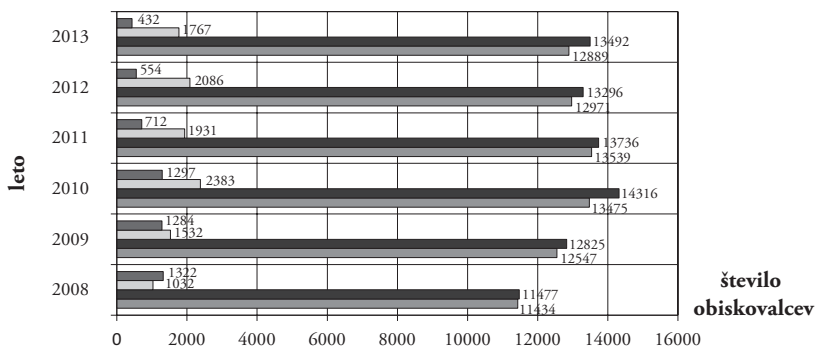
Izdelan program vodenega obiska, ki poleg udeležbe na izbrani zgodovinski učni uri zajema tudi ogled razstav in evalvacijo znanja iz zgodovine šolstva na Slovenskem (delovni listi), je v prevladujočem obisku osnovnošolskih skupin daleč najpogostejši razlog za obisk muzeja. Obiski samo zaradi razstav ali samo zaradi udeležbe na učnih urah so manjši. Učne ure in razstave so vsebinsko povezane in tega se zlasti (šolske) skupine skoraj dosledno držijo. Povečanje števila osnovnošolcev v primerjavi z letom 2012 kaže na povečanje udeležbe na učnih urah. Delež obiska po namenu za ogled razstav in za udeležbo na učnih urah je kar 86,5%. Zaradi povečanja obiska osnovnošolcev, ki v muzej prihajajo predvsem zaradi učnih ur, in občutnega zmanjšanja udeležbe na prireditvah ter uporabe muzejske knjižnice, se je delež učnih ur in razstav kot razlog za obisk muzeja v primerjavi s predhodnim letom povečal za več kot 2 %. V primerjavi s prejšnjimi leti se je ponovno zmanjšalo število obiskovalcev v knjižnici, v zadnjem letu pa, predvsem zaradi zmanjšanja števila razstav, tudi na prireditvah. Leta 2013 se je delež osnovnošolcev med obiskovalci učnih ur in razstav (izdane vstopnice)

povečal na 81 %, sledil je delež odraslih z 12 %, študentov, ki se je z 2 povečal na 4 %, srednješolcev, ki se je s 6 zmanjšal na 3 %. Knjižnico so obiskovali odrasli (78 %) in študenti (22 %), na prireditve pa je prišlo največ odraslih (67 %), osnovnošolcev (27 %), študentov (4 %), predšolskih otrok (2 %) in srednješolcev (0 %).

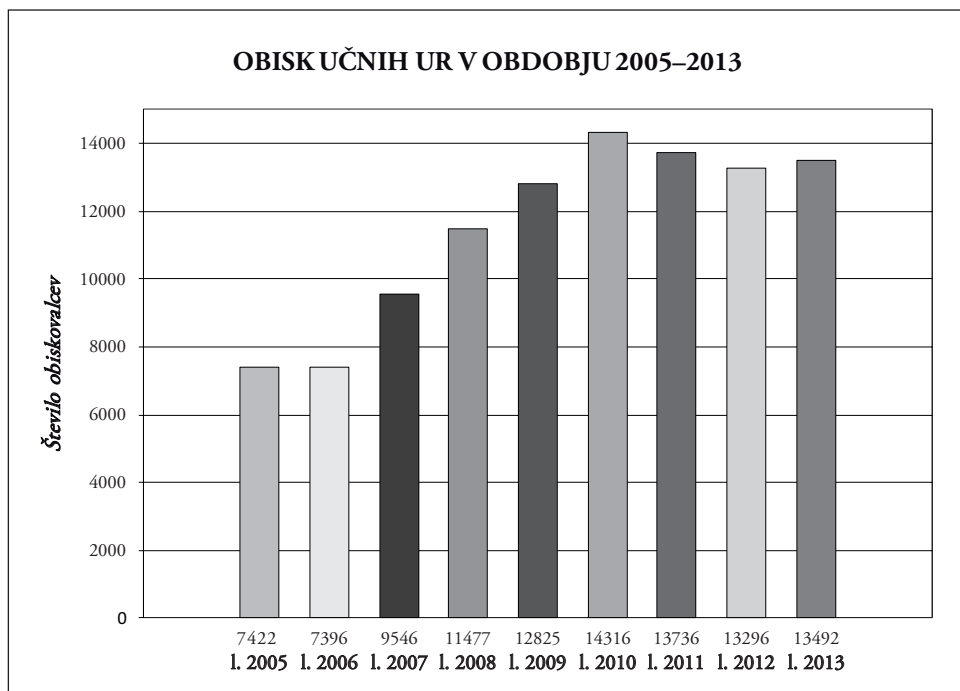
V obdobju zadnjih desetih let se padec krivulje obiska po obdobju nagle rasti umirja. Krivulja je obstala na meji med letoma 2009 in 2012. Trend padanja se je nadaljeval, vendar za delovanje muzeja in razvoj novih muzejskih programov, zlasti ob dejstvu, da se je število osnovnošolcev povečalo, ne predstavlja posebne zaskrbljenosti. Prej je razlog za še bolj zavzeto delo in za zbuditev več zanimanja za dejavnosti muzeja med vsemi starostnimi skupinami obiskovalcev, posebej med srednješolci, prav tako pa tudi med predšolskimi otroki. Poleg večje promocije dejavnosti muzeja je potrebno še naprej razvijati nove inovativne programe, ki bodo razlog, da bo več ljudi želelo stopiti v muzejske prostore. Obisk muzeja ne sme biti samo vzrok za sprehod v preteklost in nostalgичno obujanje starih časov, ampak mora poživiti pogled na današnji šolski vsakdanjik in dati več optimizma za prihodnost. Na obisk muzeja v vse bolj kriznih ekonomskih razmerah v Republiki Sloveniji so zagotovo vplivale tudi zunanje razmere, ki obiskom muzeja, kakor tudi šolstvu na splošno, niso bile naklonjene. Izkoristek muzejskih zmogljivosti je bil kljub vsemu dober, saj je muzej izpeljal vse načrtovane razstave in pedagoško-andragoške projekte in tako tudi obisk ohranil na visoki ravni.

ŠTEVILO OBISKOVALCEV GLEDE NA NAMEN OBISKA V OBDOBJU 2008–2013

leto	2008	2009	2010	2011	2012	2013
■ Obisk knjižnice	1322	1284	1297	712	554	432
□ Obisk prireditiv	1032	1532	2383	1931	2086	1767
■ Obisk učnih ur	11477	12825	14316	13736	13296	13492
■ Obisk razstav	11434	12547	13475	13539	12971	12889

V zadnjih šestih letih se je opazno zmanjšalo predvsem število obiskovalcev v knjižnici. Po eni strani to nesporno ugotovitev lahko upravičeno povežemo z večjo dostopnostjo knjižnega gradiva s pomočjo novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij in vedno novimi vnosi knjižnega gradiva v spletni program cobiss, na drugi pa tudi s strožjim načinom zapisovanja obiska. Obisk muzejskih prireditiv je nedvomno povezan s številom posameznih dogodkov v muzeju, ki so zopet odvisni od sredstev, s katerimi muzej razpolaga in ki so bili predvsem v zadnjem letu za te namene precej skromnejši kot prejšnja leta. Obisk učnih ur, ki je merilo utripa v muzeju, se je v primerjavi z letom 2012 povečal, to pa je spodbuda za prizadevno delo tudi v prihodnje. Navkljub skromnejšim sredstvom za pripravo razstav in številčno manj postavljenih razstav v letu 2013 je obisk razstav ostal na ravni iz leta 2012. Leto 2013 je v tem pogledu nekoliko slabše kot v letih 2012, 2011 in 2010, pa še vedno precej boljše kot leto 2009 in vsa predhodna leta. Obisk v knjižnici in na prireditivih na trend obiska v muzeju bistveno ne vpliva. Največji vpliv na obisk muzeja imajo zgodovinske učne ure, pri katerih se je trend v letu 2013 obrnil navzgor.

Pričujoči graf Obisk učnih ur v obdobju 2005–2013 nazorno pokaže, da se je krivulja obiska učnih ur v letu 2013 obrnila navzgor. V prejšnjih letih je dosledno sledila trendu celotnega obiska v muzeju. V letu 2013 se krivulji celotnega obiska v muzeju in krivulja obiska učnih ur prvič križata. Z ozirom na finančno stanje muzeja je povečanje deleža obiska učnih ur na račun obiska prireditelj in knjižnice bolj ugodno.

Tabela: Učne ure 2013 (izdane vstopnice)

Učna ura	Izvedbe 2013	Obisk 2013	O/UU 2013
Lepopis, 1930	224	6106	27,3
Lepo vedenje, 1907	85	1975	23,3
Nedeljska šola, 1865	84	2243	27,2
Ročna dela, 1926	52	1351	26,0
Fizika, 1900	7	235	33,6
Začetna šola, 1888	12	317	29,0
Računstvo, 1905	24	661	27,5
Vodnikova šola, 1810	3	73	41,0
Prirodopis, 1907	13	331	25,5
Učna ura za tujce	4	125	31,2
Lutkovna igrica Sovica Zofi	3	75	25,0
Učne ure skupaj	511	13492	26,4

Učna ura Ročna dela. (SŠM, fototeka)

Leta 2013 je bilo izpeljanih 511 učnih ur, ki so imele 11 raznovrstnih vsebin, vsem udeležencem pa so bile na njih izdane vstopnice. Poleg tega so bile tri učne ure (Začetna šola, Lepo vedenje in Lepopis) za Prešernov dan in dve (Nedeljska šola in Vodnikova šola) na muzejsko poletno noč izvedene brez izdanih vstopnic. Nekatere učne vsebine so se bolj prilegale določenim starostnim skupinam. Nedeljska in začetna šola sta bili v prvi vrsti namenjeni za prve razrede osnovne šole, Fizika in Vodnikova šola pa za starejše. Druge učne ure so primerne za vse starostne skupine. Na 511 učnih urah in treh lutkovnih predstavah je v muzeju sodelovalo 13.492 udeležencev ali 26,4 oseb na eno učno uro. Daleč največje je bilo zanimanje za učne ure Lepopisa, precej tudi za Lepo vedenje in Nedeljsko šolo. Učne ure Fizike in Začetne šole, ki jih je izvajal gospod učenik Jože Rupnik, so bile na urniku samo prvo polovico leta, ker je po počitnicah dobil zaposlitev v drugem zavodu. V primerjavi s predhodnim letom je bilo teh ur precej manj, prav tako se je zmanjšalo število učnih ur Lepega vedenja in Ročnih del, za spoznanje manj je bilo tudi Računstva in Vodnikove šole. Najbolj se je povečalo število učnih ur Lepopisa, precej manj tudi Prirodopisa in Nedeljske šole. Prvič so bile izvedene tudi štiri učne ure za tujce. Na skupinski obisk so bile poleg učnih ur vezane tudi delavnice in lutkovna igrica Sovica Zofi odkriva muzej. V primerjavi s prejšnjimi leti se je njihovo število, tako tudi udeležencev na njih, precej povečalo. Povečanje števila delavnic se navezuje predvsem na pedagoške dejavnosti ob občasnih razstavah. Individualnih obiskov je bilo primerjalno malo. Posamezni obiskovalci so si lahko ogledovali razstave, iskali informacije o zgodovini šolstva, se udeleževali prireditev ali pa uporabljali knjižnico za svoje študijske in druge raziskovalne namene.

Tabela: Delavnice 2013

Delavnice	Izvedbe	Obisk	Obisk / Delavnica
Zvončki	3	90	30
Lepopisanje	1	2	2
Stereotipi	3	47	15,7
Sumerska delavnica	2	16	8
Rimska delavnica	3	32	10,7
Vezenje	1	15	15
Kaligrafija	3	29	9,7
Lutkovna igrica	4	122	30,5
Likovne delavnice	3	14	4,7
Učna ura intuicije	2	47	23,5
Delavnice skupaj	25	414	16,6

Dnevi odprtih vrat

Dnevi odprtih vrat so odprli možnost širšemu krogu ljudi, da se seznanijo z delovanjem muzeja. Hkrati so bili tudi enkratna priložnost, da so se individualni obiskovalci vključili v skupine, v katerih je mogoče izkusiti posebnost učnih ur. Samo v skupinah je bilo mogoče neposredno podoživeti staro šolo. Obisk muzeja na dneve odprtih vrat, ki je za vse obiskovalce brezplačen, je leta 2013 v primerjavi z predhodnim letom precej upadel. Nekoliko večji obisk je bil samo na mednarodni dan muzejev. Na obisk ob dnevih odprtih vrat vpliva veliko dejavnikov, med njimi v veliki meri tudi vreme. Več obiska je bilo podobno kot prejšnja leta na Prešernov dan in na Poletno muzejsko noč. Individualni ogledi muzeja in skupinsko sodelovanje na učnih urah so bili enakomerno zastopani.

Tabela: Primerjava obiska ob dnevih odprtih vrat 2012 in 2013

		2012	2013	index
8. februar	Kulturni praznik – Prešernov dan	743	511	68,8
18. maj	Mednarodni dan muzejev	58	62	106,9
18. junij	Poletna muzejska noč	568	471	82,9
3. december	Ta veseli dan kulture	226	110	48,7
	Skupaj	1595	1154	72,4

Regionalni izvor osnovnošolskih skupin

Od takrat, ko se je muzej začel odpirati navzven, še posebej pa od uvedbe pedagoškega programa zgodovinskih učnih ur, med obiskovalci vseskozi prevladujejo osnovnošolci. Njim so se najbolj približali tudi muzejski programi. S področja osnovnega šolstva je v muzeju tudi največ muzejskih predmetov in gradiva. To področje je deležno tudi največ strokovne obravnave. Muzej obiskujejo učenci iz cele Slovenije, pokritost po regijah pa je zelo različna. Na obisk vpliva več dejavnikov, precej opazna je že oddaljenost.

Tabela: Obisk osnovnih šol po statističnih regijah

Regija	Štev. šol	Obisk v muzeju	Delež šol v regiji	Delež šol v muzeju
OSREDNJSLOVENSKA	96	62	64,60 %	29,5 %
PODRAVSKA	76	28	36,80 %	13,3 %
SAVINJSKA	59	25	42,40 %	11,9 %
POMURSKA	38	8	21,10 %	3,8 %
JUGOVZHODNA SLOVENIJA	37	21	56,80 %	10,0 %
GORENJSKA	37	27	73,00 %	12,8 %
GORIŠKA	28	12	42,90 %	5,7 %
OBALNO-KRAŠKA	23	6	26,10 %	2,8 %
SPODNJEPOSavska	22	10	45,50 %	4,8 %
KOROŠKA	17	5	29,40 %	2,4 %
NOTRANJSKO-KRAŠKA	16	6	37,50 %	2,8 %
ZASAVSKA	7	0	0,00 %	0,0 %
SKUPAJ	456	210	46 %	100,0 %

Pokritost šol, katerih učenci so v letu 2013 obiskali muzej, je 46%. Od 456 osnovnih šol, ki jih imamo v Republiki Sloveniji, so bili v muzeju učenci iz 210 šol. Glede na absolutno zastopanost je bilo v muzeju največ osnovnih šol iz Ljubljane in okolice, odstotkovno glede na število šol in pokritost v regiji pa so v ospredju Gorenjska (73 %), sledijo Osrednjeslovenska regija (64,6 %), Jugovzhodna Slovenija (56,8 %) in Spodnjeposavska regija (45,5 %) ter Goriška (42,9 %). Najslabša je pokritost šol iz Pomurske regije (21,1 %). Za šole Zasavske regije (0 %) je muzej v dogovoru z Zasavskim muzejem Trbovlje zgodovinske učne ure pripravil v muzejski zbirki v Hrastniku.

Zamejske osnovne šole iz Italije. Poleg osnovnih šol iz Republike Slovenije so se zgodovinskih učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju v letu 2013 udeležile tudi skupine otrok od 1. do 5. razreda osnovnih šol iz slovenskega zamejstva v Italiji, in sicer: iz OŠ Karel Destovnik Kajuh in OŠ Primož Trubar iz Bazovice, iz OŠ Albin Bubnič Dolina pri Trstu in iz OŠ France Bevk Opčine.

Vrtci. Najmlajša starostna skupina je bila v muzeju v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami slabše zastopana. Čeprav je bilo najmlajših obiskovalcev v letu 2013 nekoliko več kot prejšnje leto, je njihov delež še vedno zelo majhen in ne dosega niti enega odstotka. Z obiskom vrtcev je v muzeju povezanih vrsta težav, vsekakor pa je delo z najmlajšimi ena bolj pomembnih nalog muzeja v prihodnjih letih. Leta 2013 so muzej obiskali javni Vrtec Kurirček iz Logatca in zasebna vrtca Moje sanje iz Grosuplja in Angelin vrtec pri uršulinkah iz Ljubljane.

Srednje šole. V zadnjih dveh letih je obisk srednješolcev močno padel. Srednješolci so muzej obiskali iz 10-ih srednjih šol/centrov, pretežno iz Ljubljane, in sicer: iz Ekonomske šole Ljubljana, Šolskega centra Postojna, Srednje vzgojiteljske šole in gimnazije Ljubljana, Srednje trgovske šole Ljubljana, Gimnazije Jožeta Plečnika Ljubljana, Gimnazije Ormož, Srednje šole za oblikovanje in fotografijo Ljubljana, Srednje šole za farmacijo, kozmetiko in zdravstvo Ljubljana, Šolskega centra Velenje in iz Biotehniškega izobraževalnega centra Ljubljana

Visoke šole – fakultete. Obisk študentskih skupin se je povečal. Leta 2013 so muzej obiskali študenti iz šestih fakultet Univerze v Ljubljani in Mariboru: Pedagoška fakulteta Ljubljana, Filozofska fakulteta Ljubljana (oddelek za geografijo, oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, oddelek za pedagogiko in andragogiko, oddelek za romanske jezike in književnost), Fakulteta za matematiko in fiziko (pedagoška smer pri predmetu Pedagogika z andragogiko), Biotehniška fakulteta (pedagoška smer pri predmetu Pedagogika z andragogiko), Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo (pedagoška smer pri predmetu Pedagogika z andragogiko) in Filozofska fakulteta Maribor (oddelek za slovanske jezike in književnost).

Druge skupine obiskovalcev. Med preostalimi skupinami obiskovalcev v letu 2013 je potrebno omeniti predvsem udeležence 15. mednarodnega simpozija šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk, nič manj pa niso izstopale niti druge skupine: inovatorji podjetja pital Vivapen iz Savinjske doline, Zavod RS za šolstvo z učitelji slovenskega jezika iz Argentine, ZDA, Kanade in Avstralije, nagrajenci literarnega natečaja ob razstavi Šola iz zemlje, Univerza za tretje življenjsko obdobje, maturanti učiteljišča v Ljubljani ob 50-letnici, Muzej za arhitekturo in oblikovanje in Francoski kulturni center. Med mladinskimi organizacijami in zavodi so muzej obiskali: Zveza prijateljev mladine Slovenije Vič, Cona Fužine in Mladinski center Vič, ter med zavodi, ki se ukvarjajo o otroki s posebnimi potrebami, Varstveno delovni center Ajdovščina, Center za usposabljanje Elvira Vatovec Strunjan, Center za korekcijo sluha in govora Portorož, Zavod Janeza Levca Ljubljana, OŠ Ivana Cankarja Vrhnika, oddelki s posebnim programom in Dnevni center (za starejše) Ljubljana. Manjši del obiskovalcev je v muzej prišel tudi po turistični agenciji Klas.

Dostopnost za gibalno ovirane. Ker je muzejska stavba stara in spomeniško zaščitena, ni bila predvidena za sprejem gibalno in kako drugače oviranih oseb. Muzej ni posebej opremljen za sprejem oseb s posebnimi potrebami. S predhodnimi najavami skupinskih obiskov je bilo preventivno poskrbljeno za varnost senzorno in gibalno oviranih oseb s tem, da so morale prijavljene skupine take osebe predhodno napovedati. Z dodelitvijo dodatnega pomočnika in z opozoritvijo vodičev ter voditeljev učnih ur je bila takšnim osebam zagotovljena potrebna pozornost ob spremljanju in potrebni pomoči. Poleg skupin obiskovalcev iz zavodov, ki se ukvarjajo z otroki s posebnimi potrebami, je bilo za posebno varstvo poskrbljeno v primerih obiskov otrok na invalidskem vozičku pri OŠ Simona Jenka Smlednik in OŠ Rada Robiča Limbuš.

Evidenca obiskovalcev. Leta 2013 je bilo 13.791 domačih obiskovalcev z izdanimi vstopnicami. Poleg njih je muzej predvsem v poletnih mesecih individualno obiskalo še 217 tujcev. Brez vstopnic je v muzejsko knjižnico, na odprtja razstav, na muzejske prireditve, na dneve odprtih vrat itd. prišlo še 2.795 obiskovalcev.

Število obiskovalcev razstav. Ob razvejani pedagoški dejavnosti je bil obisk razstav nekoliko v ozadju. Za organizirane skupine, ki so muzej obiskale z najavo, je bilo ob udeležbi na učnih urah poskrbljeno tudi za strokovno vodstvo z ogledom razstav. Ogled stalne razstave Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja je vseskozi na programu. Za šolske skupine so izdelani tudi delovni listi.

Tabela: Obisk razstav 2014

Ime razstave	Trajanje	Št. obisk.
Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja – stalna razstava	1. 1.–31. 12. 2013	13.153
Pišem, torej sem!	1. 1.–31. 12. 2013	13.355
Jean Jacques Russeau 300	1. 1.–31. 12. 2013	13.153
Šola iz zemlje : učenje visokih Andov	do 1. maja 2013	6.381
Slikanica – moja prva knjiga	od 27. maja 2013	6.202
Kaj naj oblečem za v šolo? (gostovanje v Kamniku)	1. 1.–31. 12. 2013	1.672

Pedagoški programi Slovenskega šolskega muzeja zunaj matične stavbe

Muzejska zbirka Hrastnik. Po dogovoru z Zasavskim muzejem Trbovlje so bile učne ure lepopisa za učence zasavskih osnovnih šol tudi v letu 2013 izvedene v muzejski zbirki v Hrastniku. Vodila jih je gospodična učiteljica Maja Hakl.

Datum	Udeleženci	Št. izvedb	Št. otrok
30.01.2013	2 x 4. r OŠ Ivan Skvarča, Zagorje	1	49
11.03.2013	2 x 4. r OŠ Ivan Kavčič, Izlake in POŠ Mlinše	1	44
11.04.2013	2 x 4. r OŠ Trbovlje, Trbovlje	1	46
16.04.2013	2 x 4. r POŠ Heroja Rajka Hrastnik Dol pri Hrastniku	1	25
18.04.2013	2 x 4. r OŠ Heroja Rajka Hrastnik, Hrastnik	1	46
06.05.2013	1 x 4. r OŠ Ivan Cankar in 4. r POŠ Alojz Hohkraut, Trbovlje	1	32
21.05.2013	2 x 4. r OŠ Tončka Čeč, Trbovlje	1	39
21.10.2013	2 x 4. r OŠ Primož Trubar Laško	1	32
24.10.2013	3 x 4. r OŠ Primož Trubar Laško /Debro, Rečica, Vrh nad Laškim/	1	36
Skupaj		9	349

Število izvedenih zgodovinskih učnih ur se je v letu 2013 v primerjavi s predhodnim letom povečalo za dve učni uri. Primerno se je povečalo tudi število učencev. Leta 2012 je na sedmih učnih urah sodelovalo 275 učencev, leta 2013 pa na devetih učnih urah 349 učencev. Povečanje udeležbe učencev v letu 2013 je tako kar 21,21%.

Druge pedagoške dejavnosti zunaj muzeja

Datum	Kraj	Vrsta pedagoške dejavnosti	Št.
12.03.2013	Cankarjev dom – kulturni bazar	Učna ura: Fizika	1
12.03.2013	Cankarjev dom – kulturni bazar	Učne ura: Nedeljska šola	1
28.05.2013	Kongresni trg- festival Igraj se z mano	Lutkovna igrlica	1
17.10.2013	Gospodarsko razstavišče	Rimska delavnica	1

Promocija/oglaševanje

Leta 2013 je spletno stran Slovenskega šolskega muzeja obiskalo 64.885 posameznikov, vsega skupaj pa je bilo na njej 280.799 ogledov. Na vhodni spletni strani museums.si, kjer je med drugimi slovenskimi muzeji navzoč tudi Slovenski šolski muzej, je bilo 128.000 obiskovalcev in skupno 438.000 ogledov. Poleg tega je muzej v

letu 2013 na novo začel oglaševati še na spletnih straneh Google+ Slovenski šolski muzej in na LinkedIn, kakor v prejšnjih letih pa še na spletnih mestih Facebook, v Napovedniku, v KIC-u in na MMC prireditve info.

Tekoče urejanje muzejske spletne strani, oglaševanje na drugih spletnih straneh in v raznovrstnih sodobnih medijih ter obveščanje po e-naslovih je v tajništvu muzeja na službenem mestu organizator/informator opravljala Ksenija Guzej, prof. likovne vzgoje. Oglaševanje prek spleta je bilo brezplačno; neplačane objave muzejskih podatkov so bile še v Bizi.si poslovni imenik, Planet Siol.net in v VisitLjubljana – Ljubljana Tourism. Plačane so bile objave muzejskih predstavitev s povezavo na muzejsko spletno stran za TIS Telefonski imenik RS, za PIRS, Rumene strani in za Najdi.si. V tiskanih medijih se razen objave oglasa za muzejski koledar v Šolskih razgledih zaradi pomanjkanja denarnih sredstev ni oglaševalo. Brezplačno je dogodke v muzeju objavljala ljubljanski informativni bilten KAM.

Najpomembnejša oglaševalska akcija muzeja v letu 2013 je bila, tako kot več zadnjih let, izdaja brošure Pedagoški programi Slovenskega šolskega muzeja – Radosti v šolskih klopeh za tekoče šolsko leto 2013/2014, ki jo je muzej razposlal na naslove vseh osnovnih in srednjih šol v Republiki Sloveniji. Publikacija je bila v elektronski obliki dosegljiva tudi na muzejski spletni strani. Promocijsko-oglaševalske narave so bile tudi izdaje drugih muzejskih tiskov. Med temi je bil pomemben tisk muzejskega koledarja, na katerem so slikovne priloge iz razstave Slikanica – moja prva knjiga, ki je bila v muzeju odprta poleti 2013.

Po drugi strani se je muzej promoviral s svojo redno dejavnostjo in poslanstvom, ki ga opravlja vse od svoje ustanovitve naprej. 25. septembra 2013 je bila slavnostna prireditev ob 115-letnici ustanovitve. Muzej se je z proslavitvijo visoke obletnice delovanja, ki ni zahtevala dodatnih finančnih sredstev, predstavil občinstvu v popolnoma lastni izvedbi. Na prireditvi so z nastopi aktivno sodelovali vsi zaposleni v muzeju. V raznovrstnem kulturnem programu so opozorili na širši pomen delovanja muzeja za šolsko področje in za področje zgodovine šolstva in pedagogike v Republiki Sloveniji v preteklosti in sedanjosti.

Poleg izdajanja promocijskega materiala in drugih muzejski tiskov je muzej za posebne priložnosti izdal tudi letake in plakate. V promocijske namene je delovala tudi muzejska trgovina. V številnih akcijah se je prepoznavnost muzeja v letu 2013 z navzočnostjo v medijih nedvomno povečala.

Na muzejski spletni strani je bilo v letu 2013 objavljenih 25 dogodkov, na Facebooku: poslovne strani 14 dogodkov, na Facebooku: strani prijateljev 162 dogodkov, na Facebooku: Šolska kronika 14 dogodkov, na Museums.si 8 dogodkov, na KIC Ljubljana 10 dogodkov, na Napovedniku, kjer je povprečno 169.000 obiskov na mesec, 17 dogodkov, v KAM-u 12 dogodkov in na Prireditve info 12 dogodkov.

Muzejska trgovina

Muzejska trgovina je delovala na muzejski sprejemnici, kjer je za obiskovalce zbrana vsa muzejska prodajna ponudba. V prodaji so bile replike muzejskih predmetov in drugih artiklov ter različne publikacije, ki jih z novimi programi vsako leto sproti dopolnjujemo. Poleg muzejskih publikacij so bile v muzejski trgovini po zelo dostopni ceni v ponudbi tudi knjige iz projekta Knjiga za vsakogar. V letu 2013 je bila ponudba v muzejski trgovini povečana z več novimi artikli, med njimi predvsem s pisali. Za dodatno prodajno ponudbo pisal ima največ zaslug kustos Marko Ljubič, avtor razstave o pisalih: »Pišem, torej sem!«, ki je med pripravo razstave navezal tudi številne stike s proizvajalci in prodajalci pisal. Poleg Ring-pena, roler pisala in nalivnega peresa so med novimi artikli tudi zvezki, ki jih je muzej po starih vzorcih pripravil in založil po razstavi »Zgodbe šolskih zvezkov«, pa notesnik, voščenke, barvice v peresnici, obesek za ključe, ovratni trak in knjižne kazalke. Najbolj priljubljeni prodajni artikli so bili še naprej peresniki, črnila, magneti in šolske tablice. Več zanimanja je bilo tudi za velike šolske tablice. Med novimi artikli se je najbolj prodajal Ring-pen, ki je posebno oblikovan izdelek, Slovenski šolski muzej pa je bil v Sloveniji edini, ki ga je imel v prodajni ponudbi.

Prodaja muzejskih publikacij je bila v primerjavi s prodajo replik muzejskih predmetov neprimerljiva. Razlika je še toliko večja, ker rednih naročnikov muzejskih publikacij (Šolske kronike) ne vodimo v muzejski trgovini, ampak v tajništvu. Število naročnikov Šolske kronike je zaradi splošnega varčevanja v VIZ tudi v letu 2013 upadlo. Ob obeh občasni razstavah sta v letu 2013 izšla dva nova razstavna kataloga: »Slikanica – moja prva knjiga« in »Pišem, torej sem!« Katalog o slikanicah je bil poleg Koledarja Slovenskega šolskega muzeja 2014 v letu 2013 najbolj prodana muzejska publikacija. Že več let zapored so dobro prodane Lepopisne vaje – delovni zvezek za učenje lepopisja, ki se kot Lepopisni komplet največ proda skupaj s peresnikom in črnilom. V letu 2013 se je dobro prodal tudi katalog razstave »Šola iz zemlje – učenje visokih Andov«. Prodaja drugih muzejskih publikacij je precej manjša.

Pomembna novost in pridobitev za muzejsko trgovino v letu 2013 je dokončen prehod na nov računalniški program poslovanja, ki bo v prihodnosti omogočil predvsem bolj pregleden in povezljiv način delovanja, pomembno pa se bodo zmanjšali tudi stroški poslovanja. Za nemoteno delovanje muzejske trgovine je skupaj z delom na sprejemnici in ob izvajanju učnih ur skrbela Natalija Žižić, ki sta jo občasno nadomeščali Maja Hakl in Neža Hrovat.

Tabela: Prosta prodaja replik muzejskih predmetov in tiskov

REPLIKE MUZEJSKIH PREDMETOV	2012	2013	index
Šolska tablica – majhna	312	235	75,3
Šolska tablica – velika	88	142	161,4
Peresnik	680	564	82,9
Vrtavka	148	30	20,3
Svinčnik	31	19	61,3
Svinčnik z radirko	84	85	101,2
Lesena peresnica	13	9	69,2
Magnet	453	312	68,9
Radirka	49	30	61,2
Šilček	18	19	105,6
Črnilo	451	434	96,2
Barvice (v svinčniku, v peresnici)	/	19	/
Mali lepopsni komplet	5	2	40,0
Veliki lepopsni komplet	15	16	106,7
Lepopsni komplet (Lepopisne vaje, držalo s peresom, črnilo)	55	53	96,4

KOLENDARJI SLOVENSKEGA ŠOLSKEGA MUZEJA

Koledar 2013	290	27	9,3
Koledar 2014	/	349	/

KATALOGI RAZSTAV

Šolstvo na Slovenskem I. (1988)	0	1	/
Šolstvo na Slovenskem II. (1999)	1	2	200,0
Šolstvo na Slovenskem III. (2002)	0	1	/
Pišem, torej sem!	/	3	/
Slikanica, moja prva knjiga (2013)	/	88	/
Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah (2006)	2	2	100,0
Zgodbe šolskih zvezkov	4	3	75,0
Šola iz zemlje – učenje visokih Andov	21	33	157,1

ŠOLSKA KRONIKA – REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE

Šolska kronika 2010/2	0	2	/
Šolska kronika 2011/3	2	2	100,0
Šolska kronika 2012/1–2	0	1	/

DRUGE KNJIGE / PUBLIKACIJE MUZEJA

Lepopisne vaje (Žižić, 2010)	59	25	42,4
Zgodovina šolstva na Slovenskem (Okoliš, 2009)	9	11	122,2
The History of Education in Slovenia (Okoliš, 2008)	2	8	400,0
Plakat Abeceda	1	3	300,0

Med replikami muzejskih predmetov se je občutno zmanjšala prodaja vrtavk, nekoliko manj pa tudi svinčnikov, radirk, lesenih peresnic, manjših šolskih tablic in peresnikov. Manjšo prodajo navedenih replik je nadomestila prodaja novih replik muzejskih predmetov. Leta 2013 je bilo prvič prodanih 102 primerkov ring-pena, 39 nalivnih peres, 25 notesnikov, 40 roler pisal, 37 voščenk, 9 obeskov za ključce, 12 ovratnih trakov in 149 A5 črtnih zvezkov.

Z nakupi replik muzejskih predmetov so bile popolnjene zaloge: večjih vrečk – rdečih (50+200), Plakatov »Abeceda« (5), zvezkov A5 črtnih (2000), ovratnih trakov (50), obeskov za ključce (50), notesnikov (50), voščenk (100), barvic v svinčniku (250), barvic v peresnici (50, svinčnikov z radirko (500), nalivnih peres (50+60), vrtavk (200), knjižnih kazalk (6000), roler pisal (50+50), črnilnih vložkov (100), šilčkov (283), svinčnikov (300), radirk (310), ring-penov (100).

Natalija Žižić je na muzejski sprejemnici poleg del v muzejski trgovini (vodenje blagajne, urejanje zalog, nabava in prodaja) izvajala še muzejske učne ure Računstvo in Lepopisje ter delavnice Lepopisanja. S pomočjo kustosa in strokovnega sodelavca Marka Ljubiča je prešla na nov elektronski sistem Poslovanje, ki ga je za muzej razvilo podjetje DataStudio. Urejala je baze naslovov in imen prodajnih artiklov za nov sistem. Med prehodom je tri mesece istočasno opravljala delo v sistemu Siti3 (Dragon ticketing) in Poslovanje (Data Studio). Vodila je organizacijo prijav obiska najavljenih skupin obiskovalcev. Koordinirala je delo muzejskih vodičev in animatorjev oz. izvajalcev muzejskih učnih ur. Popisala je raznoliko muzejsko gradivo, ki ga je muzeju neposredno podarilo 43 posameznikov, eden pa ga je ponudil v odkup. Muzejsko gradivo je tudi evidentirala v programu Galis. Prav tako ga je za evidenco skenirala in fotografirala. Opravljala je mesečno in letno statistiko. Na simpoziju o pisalih je imela tudi svoj prispevek. Zbirala je podatke za šolsko namizno igro in pripravljala gradiva za nov katalog stalne razstave. Prvo polovico leta je urejala objave na spletni strani museums.si. Sodelovala je pri organizaciji in izvedbi prireditev ob dnevih odprtih vrat. Oblikovala in vodila je baze obiska osnovnih šol v Slovenskem šolskem muzeju od leta 2007. Zbirala in digitalizirala je odzive otrok osnovnih šol, ki so obiskali muzej.

Muzejski tiski

Publikacije, ki jih je muzej izdal v letu 2013:

1. Anton Arko, Polona Koželj. Slikanica – moja prva knjiga: razstava o slovenski slikanici. Publikacija muzeja (razstavni katalog) št. 119, 50 str.
2. Radosti v starih šolskih klopreh. Pedagoški programi 2013/14. Publikacija muzeja (brošura) št. 120, 24. str. (ur. Mateja Ribarič)
3. Koledar 2014. Slikanica – moja prva knjiga. Publikacija muzeja (koledar) št. 121, 28. str. (ur. Polona Koželj, Anton Arko, Ksenija Guzej)
4. Ljubič, Marko. Pišem, torej sem!: šolska pisala in opismenjevanje skozi čas. Publikacija muzeja (razstavni katalog) št. 122, 42 str.

Brošura Pišem, torej sem!

5. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 1–2/2013, 22/XLVI, 1–400 str. (ur. dr. Branko Šuštar)
6. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 3/2013, 22/XLVI, 401–720 str. (ur. mag. Marjetka Balkovec Debevec)
7. Povezovanje v izobraževanju/Creating links in education: učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja (zgodovinski in muzejski pogledi), povzetki prispevkov in drugo gradivo 15. mednarodnega simpozija šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk, Ljubljana 26.–29. junij 2013, Slovenski šolski muzej v sodelovanju z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije in ICOM – Slovenija, 2013, 120 str. (ur. dr. Branko Šuštar in Maja Hakl)

Ponatis učnega gradiva:

8. Računstvo. Učna ura naših babic in dedkov iz leta 1905. Učni list. Dopolnjena izdaja 2013.

Letaki (tiskani):

- 8. februar : Prešernov dan, slovenski kulturni praznik
- Za simpozij Pišem, torej sem! Program dvodnevne prireditve
- Jesenske počitnice v Slovenskem šolskem muzeju od 28. do 30. oktobra 2013
- Poletna muzejska noč, 15. junij 2013, (SMS, delna finančna soudeležba)
- Literarni natečaj »Šola iz zemlje«
- Zimske počitnice v Slovenskem šolskem muzeju od 25. februarja do 1. marca 2013

Brošure

- Poletna muzejska noč (skupaj s SMS, delna finančna soudeležba)
- Z igro do dediščine, 7.–13. oktober 2013 (skupaj s Pedagoško sekcijo pri SMS)

Plakati

- 8. februar – Prešernov dan
- Slikanica, moja prva knjiga, 27. maj 2013
- Muzejski medijski dan, 6. junij 2013
- Poletna muzejska noč, 15. junij 2013 (SMS, delna finančna soudeležba)
- Simpozij, Pišem torej sem, 13. november 2013
- 15th international Symposium on School Life and School History Museums & Collections, 26.–29. junij 2013
- Lutkovna igrlica Sovica Zofi odkriva muzej, na obisku v šoli, vrtcu in knjižnici

Poleg razstavnih katalogov dveh občasnih razstav (o slikanicah in pisalih) sta bila natisnjena zdaj že nepogrešljivi vsakoletni muzejski koledar in brošura o pedagoški dejavnosti muzeja za tekoče šolsko leto. Za posebne priložnosti, kot je slovenski kulturni praznik, in za simpozij o pisalih in zgodovini opismenjevanja, so bili za večjo prepoznavnost poleg obveščanja po elektronskih medijih v nekaj izvodih natisnjeni tudi letaki. Ponatisnjeno je bilo tudi učno gradivo za pouk Računstva. Največ vloženega dela in sredstev sta zahtevala priprava in tisk muzejske strokovno-znanstvene revije Šolska kronika, ki je edina revija na tako visoki ravni na področju zgodovine šolstva in pedagogike v Republiki Sloveniji. V letu 2013 je izšla v dveh zvezkih na kar 720 straneh. Prvi zvezek je dvojna številka, ki je tematska in vsebuje prispevke, vezane na muzejsko razstavo Zgodbe šolskih zvezkov in na mednarodni simpozij Zvezki kot zgodovinski vir, ki je bil leta 2012 v Slovenskem šolskem muzeju. Urednik dvojne številke Šolske kronike je dr. Branko Šuštar, ki je bil tako avtor razstave kot tudi vodja simpozija. Tretja številka Šolske kronike je redna, po ustaljenih sklopih jo je uredila mag. Marjetka Balkovec Debevec. Za 15. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk v Ljubljani je muzej v sodelovanju z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije in ICOM – Slovenija pod naslovom Povezovanje v izobraževanju izdal tudi publikacijo simpozija, v kateri so objavljeni povzetki prijavljenih prispevkov in drugo konferenčno gradivo.

Mednarodno medmuzejsko sodelovanje

Mednarodno medmuzejsko sodelovanje se je v zadnjem obdobju močno razširilo in je bilo v letu 2013 še posebej pestro. **15. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk** je nedvomno največje mednarodno muzejsko srečanje, ki ga je do zdaj soorganiziral Slovenski šolski muzej. Srečanje je potekalo od 26. do 29. junija 2013 na Srednji zdravstveni šoli v Ljubljani v soorganizaciji z Zvezo zgo-

dovinskih društev Slovenije in ICOM – Slovenije. Na simpoziju je sodelovalo 115 udeležencev iz 24 držav po vsem svetu. Največ jih je bilo iz Evrope, precej pa tudi iz bolj oddaljenih držav: Avstralije, Japonske in Brazilije. Koordinator srečanja je bil dr. Branko Šuštar, ki se je s podporo muzeja in s sofinanciranjem Skupnosti muzejev Slovenije in drugih ustanov v zadnjih letih mednarodnih srečanj največ udeleževal in ima spletenih tudi največ mednarodnih stikov. Večji del mednarodne in domače korespondence je v letu 2013 posvetil pripravi simpozija. Pripravljalna dela so intenzivno potekala od novembra 2012 do začetka simpozija tudi zunaj delovnega časa. Poleg koordinatorskega simpozija je zlasti pri pošiljanju vabil in informacij ter pri obveščanju, predvsem po e-pošti, zavzeto in odgovorno pomagala tajnica simpozija, zunanja sodelavka muzeja, univ. dipl. zgodovinarica Maja Hakl. Na muzejski spletni strani je za objavo potrebnih gradiv in informacij o simpoziju na službenem mestu organizator/informator skrbela Ksenija Guzej, po potrebi pa so pri pripravi simpozija pomagali tudi drugi muzejski sodelavci. Koordinator simpozija dr. Branko Šuštar je usklajeval priprave s tujimi in domačimi člani znanstvenega odbora simpozija, ki so ga sestavljali predstavniki univerz, muzejev in drugih ustanov. Z veliko mero zavzetosti je ob pomoči Maje Hakl tik pred začetkom simpozija uspel urediti večjezično publikacijo simpozija, ki je izšla v tiskani obliki (120 str.) in je bila v elektronski obliki dostopna na spletni strani muzeja. Finančno poslovanje simpozija je potekalo prek računovodstva Zveze zgodovinskih društev Slovenije. Večji del neposrednih stroškov simpozija je bil pokrit iz kotizacije udeležencev, nekaj pa tudi s sofinanciranjem soorganizatorjev in prispevki podpornikov, ki so sodelovali predvsem z gradivom. Slovenski šolski muzej je poleg razpolaganja z vso svojo infrastrukturo za potrebe simpozija in delom svojih zaposlenih pokrival večji del stroškov za publikacijo simpozija, za glasbeni nastop skupine Muzealije na odprtju simpozija, za postavitev priložnostne razstave o šolskih zvezkih na Srednji zdravstveni šoli in za izvedbo andragoškega programa v muzeju. V sodelovanju s portalom Sistory pri Inštitutu za novejšo zgodovino je bil celoten potek simpozija posnet, pri snemanju sta pomagala tudi kustos Marko Ljubič in konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec. Vsa predavanja na simpoziju so na portalu Sistory javno dostopna. Muzejske zunanje sodelavke so udeležencem simpozija nudile vso informativno in tehnično podporo. Za vsakega udeleženca je bilo pripravljeno tudi konferenčno gradivo s potrebnimi informacijami. Za vse udeležence simpozija je bil pripravljen tudi spremljevalni program. Koordinator dr. Branko Šuštar je organiziral sprejem v ljubljanski mestni hiši, vožnjo po Ljubljani, obisk na ljubljanskem gradu, ekskurzijo v Kamnik in seveda obisk Slovenskega šolskega muzeja, kjer so udeleženci 27. junija 2013 po sprejemu v mestni hiši izmenično v dveh skupinah sodelovali na učni uri za tujce in si ogledali razstave. Publikacija simpozija je bila ob objavi povzetkov prijavljenih prispevkov zasnovana in pripravljena tudi kot kratka informacija o razstavnih dejavnosti Slovenskega šolskega muzeja, posebej tisti, ki so si jo udeleženci med simpozijem lahko ogledali v prostorih Srednje zdravstvene šole, kjer so potekala predavanja (zdravstveno šolstvo, šolski zvezki), v prostorih muzeja (stalna razstava in razstavi o slovenskih slikaricah in pisalih) in v Medobčinskem muzeju Kamnik (gostujoča razstava o oblačilni kulturi v šoli), ki so ga udeleženci

obiskali na ekskurziji 29. junija 2013. Pri izvedbi in poteku simpozija so na različne načine in v različnih vlogah sodelovali vsi zaposleni v muzeju, poleg njih pa tudi večji del zunanjih sodelavcev. Z uspešno izpeljanim simpozijem se je Slovenski šolski muzej vidno umestil v vrsto mednarodnih srečanj in povezav šolskih muzejev, ki bilateralno potekajo od konca osemdesetih let 20. stoletja. Simpozij je udeležencem približal Republiko Slovenijo in mesto Ljubljana, prav tako pa tudi slovensko muzejstvo in zgodovino ter Slovenski šolski muzej. Slovenski udeleženci mednarodnih simpozijev šolskih muzejev, predstavniki muzeja na njih sodelujejo že od leta 1988, smo z izvedbo simpozija v Ljubljani izpolnili dolgoletno pričakovanje mednarodne družine šolskih muzejev, da srečanje pripravimo v Sloveniji.

Slovenski šolski muzej je v letu 2013 poleg soorganizacije mednarodnega simpozija šolskih muzejev nadaljeval mednarodne stike tudi z izmenjavo strokovno-znanstvene literature (Šolske kronike 22/2013, št. 1–3) in z udeležbo dr. Branka Šuštarja na mednarodnih srečanjih in konferencah (glej poglavje: preučevanje in interpretacija premične dediščine). Tesnejše stike s Hrvaškim šolskim muzejem iz Zagreba je muzej izkazal na simpoziju o pisalih v Slovenskem šolskem muzeju 14. novembra 2013, ki se ga je udeležila tudi kustodinja Vesna Rapo, ki je v tamkajšnjem muzeju zadolžena za muzejske predmete. Organizator simpozija, kustos Marko Ljubič, je za strokovno primerjavo med muzejema na področju zbirk muzejskih predmetov pred koncem leta obiskal sorodni muzej v Zagrebu. Več uslužbencev Hrvaškega šolskega muzeja se je 25. septembra 2013 v Slovenskem šolskem muzeju udeležilo slovesnosti ob 115-letnici ustanovitve in nam pri tem zaželelo nadaljnjo uspešno pot.

Investicije in vzdrževanje

Za celotno informacijsko komunikacijsko tehnologijo, od uvedbe novih računalniških programov, sodelovanja pri vzpostavitvi in vzdrževanju računalniške mreže, Wi-fi sistema, nakupa novih računalnikov, inštalacije programov, odpravljanja napak pri tiskanju nalepk v sistemu Cobiss v knjižnici, do dokončne uvedbe progama Poslovanje na muzejski sprejemnici in pomoči pri odpravljanju težav pri e-poslovanju je skrbel kustos Marko Ljubič. Sredstva za investicije so muzeju omogočila najnujnejše zamenjave izrabljene računalniške in druge opreme in predvsem tiste posodobitve, ki zmanjšujejo stroške poslovanja. Poleg tega se je zagotovila manjkajoča oprema za izvajanje muzejskih dejavnosti v zbirkah, v konservatorsko-restavratorski delavnici in v depojih. Po letnem načrtu investicij je bilo v letu 2013 nabavljeno 11 enot, ki se uvrščajo med osnovna sredstva: dve tablici Apple Ipad 4 (razstavna dejavnost), računalnik Imac (računovodstvo, kustodiat za muzejske predmete), računalnik Mac mini (sprejemnica in muzejska trgovina), računalnik Lenovo TC E72 (knjižnica – kustodiat za muzejske predmete), računalnik Lenovo TC E72 (tajništvo), prenosni mikropeskalnik (restavratorska delavnica), čitalnik Epson GT-1500 (uprava – kustodiat), polični regali 13000*500*2500 (depo Zalog), polični regali 3000*800*2500 (depo Zalog), računalniški server Fujitsu (serverska omara) in zamenjava izrabljene računalniške

opreme – server, računalnik in tiskalnik. Poleg osnovnih sredstev je bilo v letu 2013 nabavljeno še 10 enot drobnega inventarja: zunanji trdi disk, 2,5, 1TB USB 3.0, WD Passport, črn (uprava), mobilni UTMS telefon Samsung Galaxy S3 mini, bel (uprava), mobilni telefon Prestigio Multiph. PAP 3540 DUO, črn (sprejemnica, tajništvo), 2x Wi-Fi oddajnika Air Port Express Base Station (razstavna in pedagoška dejavnost), zunanji trdi disk 2,5 Seagate Back Up Plus 500 GB, črn (tajništvo), zunanji trdi disk 3,5 Seagate Back Up Plus 4 TB, črn (serverska omara), laserski tiskalnik HP LaserJet P1102 (tajništvo), DVD predvajalnik Sony DVP-SR170B (knjižnica – čitalnica), aparat za toplotno vezavo UNIBIND XU 138 (uprava). Med odpisanim materialom je bila izrabljena računalniška oprema. Za vzdrževanje hiše je skrbel samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec. Večjih posegov ni bilo. Zaradi varnosti so bila izvedena nujna dela pri zamenjavi električne napeljave. Zamenjana so bila izrabljena svetlobna sredstva, prečiščen pa je bil tudi del toplotne napeljave.

Objave v tiskanih medijih

1. Bernarda Pintar, Gosposdična učiteljica je bila zelo stroga, v Podblegoške novice – glasilo občine Gorenja vas-Poljane, letnik 17, št. 1, januar 2013, str. 22,
2. Tanja Tomažič, Pišem, torej sem! I. del, o razstavi pisal v Slovenskem šolskem muzeju, v: Naša žena, Dediščina, št. 1, januar 2013, str. 56, 57,
3. Tanja Tomažič, Pišem, torej sem! II. del, o razstavi pisal v Slovenskem šolskem muzeju, v: Naša žena, Dediščina, št. 2, januar 2013, str. 44, 45,
4. Tina Zgonik, Mateja Ribarič, Slovenski šolski muzej, Šola iz zemlje, v: Didakta, št. 160, letnik XXII, februar 2013, str. 57, 58,
5. TU, Razstava Šola iz zemlje, v: Viva, št. 231, februar 2013, str. 11,
6. Tara Novak, Šola z naravno metodologijo, v: Aura, Izkušnje, ki so spremenile življenje, št. 282, marec 2013, str. 22, 23,
7. Mag. Marjetka Balkovec Debevec, »Učitelj, prihajaj kolikor mogoče čedno oblečen v šolo!« O obleki učiteljev in učiteljic skozi čas, v: Didakta, št. 162, letnik XXII, april 2013, str. 26–29,
8. Dr. Branko Šuštar, Zgodbe šolske zgodovine v zgodovini šolstva, v: Revija Vzgoja, št. 57, april 2013, str. 9–11,
9. Mag. Marjetka Balkovec Debevec, Šolski spomini Žirovcev napolnili Slovenski šolski muzej, v: Žirovske stopinje, št. 2, letnik 3, april 2013, str. 18,
10. J. Ambrožič, Hura počitnice!, Šolanje še nikoli ni bilo poceni, v: Živa, priloga Dolenjskega lista, aktualno, št. 6, letnik 12, junij 2013, str. 6, 7,
11. Oglasno sporočilo, Dobrodošli v Slovenskem šolskem muzeju, v: Didakta, Komunikacija v šoli, št. 164, letnik XXII, junij–julij 2013, str. 73,
12. Alenka Veber, Slovenski šolski muzej, v: Revija Ognjišče, št. 6, junij 2013, str. 44–46,
13. Damjana Šmid, Uniforme v šolah, v: Gorenjski glas, moj pogled, 23. 8. 2013, str. 18,

14. Vane D. Forič, Šolarji še brez uniform, v: Nedeljske novice, 1. 9. 2013, str. 7,
15. Denis Vičič, Racionalizacija, v: Mladina, št. 37, 13. 9. 2013, str. 12,
16. T. L., Sindikat: Ministrstvo naj umakne sklep in odpre resno razpravo, v: Slovenske novice, 14. 9. 2013,
17. Franja Žist, Združena šolski in muzej športa, v: Večer, Znanje, št. 214, letnik LXIX, 16. 9. 2013, str. 16,
18. Mojca Pišek, Združevanje muzejev na horuk, v: Dnevnik, V ospredju, 20. 9. 2013, str. 4,
19. Mag. Stane Okoliš, List iz dnevnika, v: Šolski razgledi, Odprta šola, št. 14, letnik LXIV, 20. 9. 2013, str. 7,
20. Tatjana Hojan, Ob 115-letnici, v: Šolski razgledi dogodki/novosti, š. 14, letnik LXIV, 20. 9. 2013, str. 2,
21. Mag. Ivan Vogrič, mag. Ludvik Mihelič, prof. um. zgod. in zgod. Janez Bregar, dr. Vojko Pavlin, izr. prof. dr. Boris Golec, doc. dr. Lilijana Žnidaršič Golec, prof. zgod. in fil. Mihael Šorl, Odprto pismo ministru za izobraževanje, v: Dnevnik, pisma bralcev, 23. 9. 2013, str. 15,
22. Simona Bandur, Od tablice k tablici in od učitelja k učiteljici, v: Delo, Panorama, št. 222, letnik 55, 25. 9. 2013, str. 19,
23. Mag. Stane Okoliš, Prva slovenska matura, v: Revija Vzgoja, september 2013, str. 46, 47,
24. Mojca Pišek, Neme žrtve nezainteresiranega režima, v: Dnevnik, 1. 10. 2013, str. 21,
25. Darko Štrajn, Post-tradicija in šolski muzej, v: Šolski razgledi, št. 15, letnik LXIV, 4. 10. 2013, str. 3,
26. Dr. Branko Šuštar, Nikar praznih besed o muzejih ne razdirajte!, v Dnevnik, 9. 10. 2013, str. 13,
27. Leopoldina Plut Pregelj, Spoštovani Jernej Pikalo, minister za izobraževanje, znanost in šport, V: Delo, Sobotna priloga, PP Poštni predal 29, 12. 10. 2013, str. 31,
28. Dr. Branko Šuštar, Povezovanje v izobraževanju, v: Šolski razgledi, Osvetlitev, št. 16, letnik LXIV, 18. 10. 2013, str. 14,
29. Mag. Stane Okoliš, Neme žrtve nezainteresiranega režima, v: Dnevnik, pisma bralcev, 19. 10. 2013, str. 15,
30. Polona Koželj, Slikanica – moja prva knjiga, Nihče ne ostaja ravnodušen, v: Šolski razgledi, Mozaik, št. 17, letnik LXIV, 8. 11. 2013, str. 12,
31. Mag. Marjetka Balkovec Debevec, Slovenski šolski muzej – že 115 let zrcalo slovenskemu šolstvu, v: Glasnik SED, št. 3–4, letnik 53/2013, str. 81, 82,
32. Mag. Marjetka Balkovec Debevec, Dediščina šolstva na 15. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev, Ljubljana, 26.–29. junij 2013, v: Glasnik SED, št. 3–4, letnik 53/2013, str. 83, 84,
33. Uredništvo, reklama za koledar 2014, v: Šolski razgledi, št. 18, letnik LXIV, 22. 11. 2013, cela številka,
34. ark., Pišem, torej sem! v: Šolski razgledi št. 18, letnik LXIV, 22. 11. 2013, str. 2.

Sklep

Slovenski šolski muzej je v precej negotovih razmerah v letu 2013 uspel izpeljati letni delovni načrt v celoti, pa četudi so bili nekateri projekti zaradi vezanosti na dogovorjena finančna sredstva, ki dolgo časa niso bila dosegljiva, opravljeni v nekoliko omejenem obsegu. Muzej je z opravljenim delov izpolnil svoje poslanstvo na področju dediščine šolstva in zgodovine šolstva in pedagogike, zato so ga učitelji pred več kot sto leti tudi ustanovili. Pri nalogah, ki niso bile neposredno vezane na potrebna večja denarna sredstva, je muzej izvedel tudi dejavnosti in projekte, ki so pomembni pri izpolnjevanju poslanstva, niso pa bili načrtovani v Letnem delovnem načrtu. V glavnem se te naloge nanašajo na sodelovanje muzeja pri izpeljavi skupnih projektov z drugimi muzeji, šolami, organizacijami in ustanovami. Slovenski šolski muzej je tako sodeloval pri postavitvi razstave Skrito znanje, ki so jo v jeseni organizirale ljubljanske specialne knjižnice. Kot soorganizator je z Mestnim muzejem Krško septembra in oktobra 2013 sodeloval pri postavitvi razstave o šolniku Ivanu Lapajnetu. V muzejski čitalnici je 21. marca 2013 soorganiziral predstavitev knjige o šolstvu v Žireh in postavitev priložnostne razstave Odsev generacije. Za prihodnje delo in vključevanje v ESS projekte je bilo izjemno pomembno sodelovanje z Geodetskim inštitutom Slovenije pri projektu Infrastrukturni potencial.

Eden glavnih dosežkov muzeja v letu 2013 je nedvomno soorganizacija 15. mednarodnega simpozija šolskih muzejev v Ljubljani, nič manj pomembni pa niso dosežki muzeja pri dokončnem prehodu na poenoten način evidentiranja in dokumentiranja muzejskih predmetov in pri pripravi ter tisku dveh obsežnih zvezkov Šolske kronike. Navkljub skoraj neopaznemu zmanjšanju obiska v muzeju se je v primerjavi s predhodnim letom povečal obisk osnovnošolcev in izdanih vstopnic ter izpeljanih pedagoških projektov (učnih ur) zunaj matičnega muzeja. Povečala se je izbira programov muzejskih delavnic in samo število izpeljanih delavnic in udeležencev na njih. Z novimi prodajnimi eksponati se je povečala tudi prodaja v muzejski trgovini. Za nagrade, ki jih podeljuje Andrgoški center Slovenije, je muzej prispeval več prodajnih artiklov in muzejskih tiskov. Za teden otroka je družinam omogočil prost obisk muzeja. Muzej se je pri Skupnosti muzejev Slovenije prijavil na razpis za mednarodno sodelovanje, skupaj z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije pa tudi za sofinanciranje strokovne in znanstvene literature pri Javni agenciji Republike Slovenije za raziskovalno dejavnost. Celotni prihodki muzeja v letu 2013 so bili 540.526 EUR in so za 0,12 % višji kot leta 2012. Odhodki so bili 538.705 EUR in so za 0,11 % nižji od odhodkov iz leta 2012. Končni poslovni izid muzeja v letu 2013 je 1.604 EUR.

*mag. Stane Okoliš,
direktor muzeja*

Branko Šuštar*

Pedagoški muzej v Santiagu de Composteli (MUPEGA – Museo Pedagógico de Galicia)

– kot svetilnik in povezava ob Atlantiku

Museo Pedagógico de Galicia – MUPEGA:

El faro y el conector del finisterre Atlántico

Izveček

Prispevek predstavlja konec leta 2000 ustanovljen Pedagoški muzej Galicije, ki je začel zavzeto delovati že pred odprtjem moderne muzejske stavbe 21. 10. 2004 v Santiagu de Composteli, v prestolnici Galicije na severozahodu Iberskega polotoka. Muzej se je uveljavil leta 2001 s pripravo konference pedagoških muzejev Španije in Portugalske (*I Foro Ibérico de Museísmo Pedagógico*) in z izdajo knjige o razširjenosti šolskih muzejev po svetu (*Os Museos da Educación en Internet*, 2004). Muzej MUPEGA ima tudi z novo stavbo z različnimi sodobno zasnovanimi muzejskimi prostori, mdr. 1200m² namenjenih razstavam, ter z nad 40.000 kosi zbranih muzejskih predmetov, pedagoških in raziskovalnim delom opazno mesto med šolskimi in pedagoškimi muzeji. Njihova stalna razstava o šolstvu predstavlja s preišljenim izborom gradiva, ambientalnimi postavitvami in različnimi muzejskimi pristopi razvoj izobraževalne dejavnosti v Galiciji in izseljenstvu v čezmorskih deželah od šolskih stavb, učil, razredov do galerije pedagoških idej in učiteljstva ter sveta otrok.

Abstract

The article presents the Pedagogical Museum of Galicia, founded in late 2000, which began its activities even prior to the opening of the modern museum building on 21 October 2004 in Santiago de Compostela, the capital of Galicia in the north-western part of the Iberian Peninsula. The museum made a name for itself in 2001 with the organisation of a conference of the pedagogical museums of Spain and Portugal (*I Foro Ibérico de Museísmo Pedagógico*) and with the publication of a book about school museums around the world (*Os Museos da Educación en Internet*, 2004). MUPEGA, with its new building of modern museum spaces, 1200 sq. m. dedicated to exhibitions, and with over 40,000 museum objects, as well as through its educational and research work, occupies a prominent place among school and pedagogical museums. Its permanent exhibition about schools presents through a well thought out selection of material, exhibited in an imaginary way, and through different approaches the development of educational activities in Galicia and emigrant communities overseas by showing school buildings, teaching tools, classes, a gallery of teaching ideas, teachers and the world of children.

* Branko Šuštar, dr. zgod., muzejski svetnik, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, e-pošta: branko.sustar@guest.arnes.si

*Pedagoški muzej Galicije (MUPEGA) je v predmestju Santiaga de Compostela leta 2004 slavnostno odprl svojo moderno muzejsko poslopje.
(Foto B. Š.)*

Je res minilo že desetletje od uradnega začetka delovanja novega pedagoškega muzeja v Santiagu de Compostela, v nam daljni Galiciji, tam blizu »konca zemlje« (Finis terra)? Šolski/pedagoški muzeji imajo bogato tradicijo od srede 19. stoletja naprej, a v številni družini zelo različnih pedagoških muzejev je nastanek novega muzeja, ki začne delovati v prav zanj zgrajeni stavbi, vesel in komaj verjeten dogodek. Muzej MUPEGA (Museo Pedagógico de Galicia) se je že po slovesnem uradnem odprtju svojih vrat 21. oktobra 2004 v prestolnici Galicije hitro postavil v središče muzejskega in širšega kulturnega dogajanja. Predstavil se je neverjetno sodobno – z moderno muzejsko zgradbo, premišljeno in vsebinsko bogato razstavo ter zavzeto s kulturno vlogo, ki je že leta 2004 preseгла regionalni pomen.¹ Na področju muzejev zgodovine izobraževanja je na Santiago in Jakobovo pot do tega že stoletja mednarodno pomembnega romarskega cilja, zanimivega tudi današnjemu času, opozoril prav MUPEGA z začetkom delovanja v tem mestu in rezultati svojega dela.

Številne poti v Santiago de Compostela simbolično povezujejo evropske dežele že od srednjeveških romanj naprej. Tako je npr. iz naših krajev leta 1430 tja s številnim spremstvom kar 60 konjenikov poromal zadnji grof Ulrik II. Celjski, kakor poroča v

1 Vicente Peña Saavedra (ur.), Mupega. Memoria Inaugural, Santiago de Compostela 2005.

Muzej tako z ambientalnimi celotami kot modernimi tehničnimi pripomočki predstavlja zgodovino izobraževanja v španski Galiciji. Skromne šole na podeželju so ponekod še v začetku 20. stol. vzdrževali starši s plačilom učitelju v pridelkih; od tod tudi njihovo ime: »Escola de ferrado«. Predstavitev šolskega prostora v muzeju MUPEGA, Santiago de Compostela.

XIII. poglavju *Crónicas de los reyes de Castilla*.² Na pomen teh romanj kažejo tudi krajevna poimenovanja pri nas: slovenska vas Galicija pri Celju – pa tudi Galicija/Gallizien na avstrijskem Koroškem – imata svoji imeni prav zaradi romarskih poti v špansko Galicijo. Tako pravi tudi naša ljudska pesem v »daljno lepo Galicijo, notri k svetemu Jakobu«. ³ Na priljubljenost sv. Jakoba opozarja tudi več kot 60 cerkva z njegovim imenom, postavljenih le na 20.000 km², kolikor je površina Slovenije. Sedanje zanimanje za te tradicije pa na nov način predstavlja tudi živahno gibanje Jakobova pot, ki teče pri nas po 300 km dolgi smeri.

S povsem drugačno povezavo je ob začetku delovanja presenetil muzej MUPEGA iz Santiaga, ki je mednarodno skupnost šolskih/pedagoških muzejev obogatil s publikacijo *Os museos da educación en Internet*, ki so jo 2004 pripravili Vicente Peña Saavedra (Dirección), Manuel Fernández González in Óscar Montero Feijoo.⁴

2 Ignacij Voje, *Romanje Ulrika II. Celjskega v Kompostelo k sv. Jakobu / Pilgrimage of Ulrich II of Celeia (Celje) to Compostela to Saint Jacob*, In: *Zgodovinski časopis / Historical Review*, 1984, No. 3, pp. 225–230.

3 Ivan Grafenauer, *Slovenska narodna romanca o Romarju sv. Jakoba Kompostelskega*, Dom in svet (Ljubljana), 1937/1938, št. 7, 338–348, posebej 341.

4 Vicente Peña Saavedra (Dirección), Manuel Fernández González in Óscar Montero Feijoo, *Os museos da educación en Internet*, Santiago 2004.

*Iz galerije pedagogov Galicije na razstavi v muzeju MUPEGA.
Predstavljeni so s fotografijo, kratko biografijo, odlomkom iz svojega dela
in predmetov, povezanih z njihovim delom.*

Vicente Peña Saavedra, prvi »coordinator científico do MUPEGA«, je s predstavitvi-
jo knjige o šolskih muzejih, kot jih lahko najdemo na internetu, vzbudil upravičen
interes na 11. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev v Švici (Ittingen, 2005)⁵ in
o knjigi so pohvalno pisali marsikje, tudi pri nas v Sloveniji v muzejski reviji Argo.⁶
Predvsem pa smo jo lahko koristno uporabljali, saj so izdajatelji poskrbeli tudi za pri-
loženo zgoščenko. Po predstavitev šolskih muzejev, ki jih je na začetku 20. stoletja, še
pred 1. svetovno vojno oskrbel prizadevni Max Hübner, vodja Schulmuseum Breslau
(Šolski muzej v današnjem poljskem Wrocławu),⁷ ter poznejše analitične obravnave
vrste šolskih muzejev (npr. v delih G. Jensena 1990,⁸ Ulle M. Nitsch 2001⁹ in dru-

5 11th International Symposium 2005 (Ittingen, Switzerland). The Role of School Museum in 21. Century; <http://www.schulmuseum.ch/de/index.php?go=symposium2005Home>; http://www.schulmuseum.ch/pdf/medienmitteilungen/20050617_symp_release.pdf

6 B. Šuštar, Šolski muzeji na internetu / School museums on internet, In: Argo : časopis slovenskih muzejev : = journal of the Slovene museums ISSN: 0570-8869.- 48, No. 2 (2005), str. 199–200.

7 Max Hübner, Die deutschen Schulmuseen / Nemški šolski muzeji, Breslau: Schulmuseum, 1904; Max Hübner, Die ausländischen Schulmuseen / Šolski muzeji v tujini, Breslau: Schulmuseum 1906.

8 Gotthard Jensen: Idee, Konzeption und Nutzung von Schulmuseen, Regensburg: Roderer Verlag 1990.

9 Nitsch, Ulla M.: Schule wandert ins Museum. Eine kritische Rekonstruktion der Musealisierung von Schul- und Pädagogikgeschichte 1977–1997, Berlin: Weidler, 2001.

*Muzejski prostori v pritličju predstavljajo nekatere poudarke zgodovine šolstva.
(<http://www.edu.xunta.es/mupegga>)*

gih) je tako po 100 letih spet prišel do nas celovit pregled šolskih muzejev! Priročnost pregleda, ki ga odlikuje tudi uvodna analiza, v kateri smo zvedeli za kar 683 šolskih/pedagoških muzejev po vsem svetu, s podatki o imenu, vsebini delovanja, spletnem in poštnem naslovu ter spletni strani muzeja, je olajšala povezovanje šolskih muzejev in njihove medsebojne stike. Ob tem je knjiga, ki je pisana v galicijsčini, tudi zaradi shematskega prikaza muzejev po celinah in posameznih državah uporabna kot pregledna strokovna informacija tudi za širšo publiko in to skoraj ne glede na jezik.

Tako je regionalni šolski muzej v Galiciji ob možnostih, ki jih je prinašala regionalizacija moderne španske države s kulturno avtonomijo regij in avtonomnimi deželnimi vladami, z omenjeno knjigo postal kar povezovalc šolskih muzejev, s svojim delovanjem pa tudi povezovalc na področju raziskovanja zgodovine šolstva. Ta ideja povezovanja in zgodovinskega raziskovanja se je s podporo avtonomne regionalne vlade (Xunta de Galicia) posebej pokazala v Santiagu že leta 2003 s srečanjem in objavo prispevkov o pedagoških muzejih na Iberskem polotoku (*I Foro Ibérico de Museísmo Pedagógico: o museísmo pedagógico en España e Portugal : itinerarios, experiencias e perspectivas; actas, dirección Vicente Peña Saavedra*). Po oblikovanju muzeja MUPEGA pa se je maja 2005 to delo nadaljevalo s prvim španskim znanstvenim srečanjem o zgodovinski dediščini izobraževanja (*I Jornadas Científicas de la Sociedad Española para el Estudio del Patrimonio Histórico Educativo. El museísmo pedagógico en España:*

*Historična učilnica iz časov restavracije Burbonov po 1874.
(Aula da Restauración borbónica)*

actualidad y perspectivas, luces y sombras)¹⁰ in nato februarja 2008 še s I. srečanjem ibero-ameriških pedagoških muzejev in muzeologov izobraževanja (*I Encontro Iberoamericano de Museos Pedagógicos e Museólogos da Educación, 2008*). Še v letu konference so uspeli izdati 586 str. obsegajoč zbornik prispevkov. Tedaj je medcelinsko sodelovanje zajelo sicer obsežni španski in portugalski jezikovni prostor v Evropi in Ameriki,¹¹ ne pa širšega mednarodnega sodelovanja. Tudi srednja Evropa poleg bienalnih mednarodnih simpozijev šolskih muzejev ob neparnih letih ohranja še posebna srečanja šolskih muzejev v nemško govorečih državah (ob parnih letih), več sodelovanja pa je zaradi jezikovne sorodnosti tudi med šolskimi muzeji v slovanskih državah (npr. pri posvetu o šolskih zvezkih jeseni 2012, objavljeno v Šolski kroniki 2013, št. 1–2).

Prav babilonska različnost jezikov velikokrat določa okvir delovanja in povezovanja tudi šolskim/pedagoškim muzejem, ki se v zadnjih letih mednarodno povezujemo na bienalnih simpozijih s pomočjo uporabe vedno bolj mednarodne angleščine. Ob

10 Vicente Peña Saavedra, I Jornadas científicas de la Sociedad Española para el Estudio del Patrimonio Histórico-Educativo. El museísmo pedagógico en España: actualidad y perspectivas, luces y sombras (Santiago de Compostela, 11 al 13 de mayo de 2005), Boletín Informativo SEPHE (La Sociedad Española para el Estudio del Patrimonio Histórico-Educativo), 2006, no. 1, str. 16–21. <http://institucional.us.es/paginasephe/cosaspdf/montajefinalboletin1conportada.pdf>; <http://institucional.us.es/paginasephe/cosaspdf/31.1%20Jornadas%20SEPHE.pdf>

11 I Encontro Iberoamericano de Museos Pedagógicos e Museólogos da Educación, 2008, <http://www.edu.xunta.es/mupegua/node/83>;

*Historična učilnica iz časa druge republike v 30. letih 20. stoletja.
(Aula da República)*

tem pa spoštujemo vsak svojo materinščino, tako pomembno za začetni šolski pouk, marsikje pa tudi za narodnostno oblikovanje! V zavedanju tega smo 15. mednarodni simpozij šolskih muzejev v Ljubljani junija 2013 pripravili sicer v angleščini, ki je postala »lingua franca«, a tudi z možnostjo predavanja v treh jezikovnih skupinah (na t. i. babilonski sekciji) in z objavo povzetkov predavanj v angleščini in materinščini (celo materinščinah!) predavateljev. Sodelavci simpozija iz Španije imajo tako objavljene povzetke predavanj tudi v španščini in baskovščini oz. galicijščini.¹²

Slovenski stiki z muzejem MUPEGA in nekdanjim znanstvenim koodinatorjem Vicente Peña Saavedra, prof. na univerzi v Santiagu, ki so se že pred leti pričeli ob simpoziju šolskih muzejev v Švici, so leta 2009 obrodili sad tudi z lepo predstavitvijo šolskih muzejev na Iberskem polotoku¹³ v naši Šolski kroniki. Tedaj smo zvedeli za 36 muzejskih ustanov v Španiji in za pet na Portugalskem, kateri imajo za svojo glavno temo vzgojo in izobraževanje. Naša revija pa je predstavila tudi lep pogled na muzejsko poslopje in na notranjščino podeželske šole »ferrado«. Obisk v muzeju MUPEGA spomladi 2010 mi je

12 15th Symposium 2013, <http://www.ssolski-muzej.si/slo/symposium2013.php>; Symposium Book 2013, <http://www.ssolski-muzej.si/files/Symposium/symposiumbook2013.pdf>

13 Vicente Peña Saavedra, Kratki zapiski o pedagoških muzejih na Iberskem polotoku/Some brief notes on educational museums on the Iberian Peninsula/Breves notas acerca del museísmo de la educación en el mundo ibérico, Šolska kronika 2009, št. 1, str. 211–222. Fotografiji muzeja MUPEGA in notranjščine šole »ferrado« sta na str. 212–213.

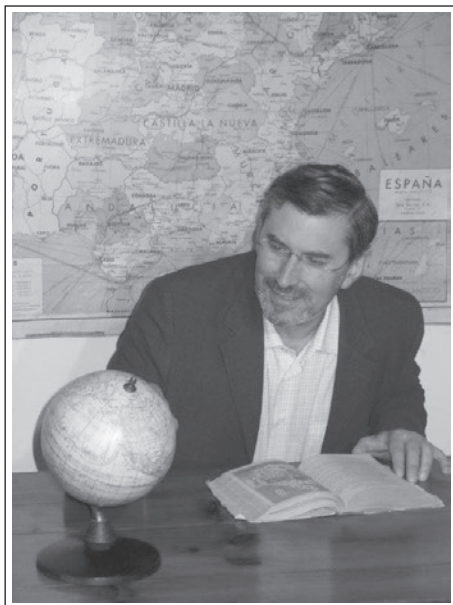
Historična učilnica iz časa frankizma. (Aula do franquismo)

omogočil še osebno navdušujoče srečanje z moderno zastavljenim pedagoškim muzejem v Santiagu, ki mu ob praznovanju 10-letnice delovanja v novi stavbi želimo le bogato nadaljevanje impresivno začete kulturne in znanstvene poti domačega in mednarodnega povezovanja na področju muzejev in zgodovine izobraževanja.

Muzej MUPEGA,¹⁴ ki je bil uradno ustanovljen v Santiagu de Compostela z dekretom avtonomne vlade za Galicijo konec leta 2000, se je do svečanega odprtja namensko zidane stavbe leta 2004 že razvil v živahno in aktivno ustanovo. Njegovo domovanje na ulici San Lázaro 107 je impresivna, vsaj 3000 m² velika dvonadstropna razgibana muzejska stavba v predmestju, prav ob vedno bolj znani evropski kulturni in romarski poti *Camino* k sv. Jakobu – zadnjih 3,2 km ali tri četrt ure pred katedralo sv. Jakoba. In muzej je zasnovan res svojemu namenu primerno: vhodna avla, premišljeno razporejeni prostori za stalno razstavo in za občasno razstavljene teme, dobri študijski prostori, odlični muzejski depoji in impresivna konferenčna soba za nad 80 udeležencev. Samo razstavnih prostorov je 1200 m². Le drobna primerjava. Prav v letu, ko je v Španiji avtonomna regionalna vlada za Galicijo odprla novo muzejsko stavbo za zgodovino svojega šolstva in za promocijo svojega jezika (galicijščina – Galego), smo v Ljubljani, v prestolnici samostojne republike Slovenije, ki se je tedaj vključevala v Evropsko unijo, do jeseni 2004 z veliko naporji uspeli izpeljati obnovo kakšnih 300 m² knjižnice, razstavnega hodnika pred več kot stoletjem ustanovljenega Slovenskega šolske muzeja, ki predstavlja prav

14 <http://museos.xunta.es/en/mupega>; <http://www.edu.xunta.es/mupega/museo>

Poseben prostor v muzeju, za katedrom in pred zemljevidom, namenjen prav fotografiranju obiskovalcev. Na fotografiji je dr. Vicente Peña Saavedra, prof. na Univerzi v Santiagu, prvi znanstveni koordinator muzeja.

Muzej MUPEGA upošteva tudi usmeritev k obravnavi otroštva in s tem tudi k razstavi predstavitvi igrač na stalni razstavi (na fotografiji je velika vrtavka) in na občasnih razstavah, kot je bila 2010/11.

kulturni in državotvorni pomen slovenskega šolstva in slovenskega jezika.

Pedagoški muzej Galicije (MUPEGA) se vključuje v bogato tradicijo pedagoškega muzealstva v Španiji (od 1882 naprej), pa tudi v Galiciji, kjer so po začetkih 1897 v mestu Pontevedra imeli že leta 1903 pedagoški muzej na eni od šol v Santiagu (Museo Pedagógico – Escuela Superior Normal de Santiago). Prav izobraževanju v tem severozahodnem delu Iberskega polotoka je posvečen muzej MUPEGA, ki s tematiko tudi pri njih poznanega izseljenstva sega še onstran Atlantika. Do sedaj urejeni muzejski prostori obsegajo tri etaže: v pritličju je poleg posebnih prostorov za obiskovalce (dvorana za zborovanja, knjižnica in avdiovizualni arhiv, študijska soba, bogato založena muzejska trgovina ipd.) razstava štirih pokrajin Galicije, galerija štirinajstih eminentnih osebosti galicijskega šolstva in predstavitev tiskarstva. Pri spletni predstavitvi vhoda v muzej najdemo tudi kratek 3-minutni informativni video o muzeju (<http://www.edu.xunta.es/mupega/entrada>).

V prvem nadstropju je najprej predstavljena Galicija v šoli (pedagoške publikacije o Galiciji), razvoj šolskega sistema in šolskih stavb skozi zgodovino ter vplivi Amerike, posebej galicijskih izseljencev kot donatorjev, na šolstvo v Galiciji. Sledi prikaz šolske uprave s pisarno ravnatelja. Posebej pa je zanimiva predstavitev otroškega sveta – vstop

Prav dopolnjevanje predstavitev zgodovine izobraževanja z moderno tehniko in s tradicionalno govorico muzejskih predmetov je odlika Pedagoškega muzeja Galicije.

v svet otroštva z igračami in igrami. Drugo nadstropje predstavlja razstavo o osnovnem šolstvu (razvoj šolstva med okoli 1870 in 1970) s pogledi na tipične učilnice. Štiri historične šolske sobe si lahko ogledamo tudi virtualno: <http://www.edu.xunta.es/mupega/aulashistoricas>. Tu so učilnice časa t. i. restavracije Burbonov (1874–1931), druge republike in nato frankizma (*aula do franquismo*). Muzej predstavlja tudi šolski razred šol, ki so jih tudi s šolsko opremo v 19. stoletju ter tudi prej vzdrževali bogati ameriški izseljenci (*escuelas de indianos*), kaže pa tudi delovanje privatnih šol v podeželskem okolju, ki so jih podpirali starši s prispevki v naturi (t. i. šola »ferrado«).¹⁵

Temu sledijo razstavne predstavitve srednješolskega in poklicnega izobraževanja, med drugim je predstavljen znanstveni laboratorij in obeleženi so začetki tehničnih srednjih šol. Na širšo družbeno občutljivost muzeja (in njihovega šolstva) opozarja tudi del razstave, ki predstavlja razvoj specialnega šolstva (gluhih, nemih in slepih). Muzej razvija tudi pedagoške projekte in omogoča ogled z avdio-vodiči v petih jezikih (špansko, angleško, nemško, francosko in italijansko). Muzej je že ob odprtju stavbe 2004 poleg poudarka na predmetih in njihovi predstavitvi odlikovala tudi tehnična oprema, dostop do spleta in elektronskih informacij o gradivu in tematiki zgodovine

¹⁵ »Escuela de ferrado« je predstavljena tudi med šolskimi prostori v muzeju: <http://www.edu.xunta.es/mupega/outrosespazos>

Pestro založena muzejska trgovina v muzeju MUPEGA sledi sodobnim usmeritvam muzejev.

šolstva. To ni nič čudnega, če se spomnimo njihove pionirske raziskave o šolskih muzejih na internetu! Vključevanje modernih tehničnih možnosti je že 2004 pomenila tudi trijezična predstavitev zgodovine šolstva na DVD-ju (naslovljeno kot Potovanje skozi čas).¹⁶ Hkrati pa se – o tem priča tudi Mupega net – (Rede MUPEGA) kot del stalne razstave – od začetkov delovanja zavedajo svoje povezovalne vloge pri varovanju in promociji kulturne dediščine šolstva v vsej Galiciji. Tudi z razstavljanjem povezujejo druga tamkajšnja središča in predstavljajo njihovo dediščino izobraževanja (Lugo, Ourense, Pontevedra, Coruña).¹⁷ Eden od načinov povezovanja na področju zgodovine šolstva je tudi potujoča razstava šolskega prostora, šolske opreme in didaktičnih pripomočkov iz časa 1940–1970 (Ezpazo Mupega).¹⁸

Razstavljene občasne razstave so vsebinsko zelo različne. Prav širši pogled na šolstvo, ki obsega tudi obravnavo otroštva vključno z igrami in igračkami v Galiciji med

16 O ensino unha viaxe no tempo/A voyage through time, Xunta de Galicia, Consellería de Educación, 2004.

17 Rede MUPEGA, <http://www.edu.xunta.es/mupega/redemupega>

18 Rial Sánchez, Antonio: El Museo Pedagógico de Galicia (MUPEGA). CEE Participación educativa, Revista del Consejo Escolar del Estado, 10. marzo 2009, Número 10, str. 141–151, <http://www.mecd.gob.es/revista-cee/pdf/n10-rial-sanchez.pdf>; Vicente Peña Saavedra, Museo Pedagógico de Galicia (MUPEGA), Boletín Informativo SEPHE (La Sociedad Española para el Estudio del Patrimonio Histórico-Educativo), 2009, no. 1, str. 57–69. <http://institucional.us.es/paginasephe/cosaspdf/montajefinalboletin1conportada.pdf>

tradicijo in modernostjo, je bil vsebina zanimive občasne razstave v letu 2009/10. Pozneje se je s šolskimi zvezki in raziskavami o njih predstavil Pedagoški muzej Univerze Salamanca (Dª Isabel Ramos, D. Bienvenido Martín). Ena od občasnih razstav je predstavljala Malega princa po vsem svetu (iz zbirke Carlosa Casaresa) s predstavitevijo prevodov leta 1943 objavljene poetične pripovedi, ki navdušuje še danes. Mali princ je preveden v 180 jezikov, v galicijskega ga je prevedel pisatelj Carlos Casares, ki je tudi zbral nad 100 prevodov. Druga občasna razstava je predstavila otroško mirovno literaturo v galicijščini. Med 21. oktobrom 2014 in marcem 2015 je seveda na ogled razstava o desetih letih muzeja.

Muzej živi tudi kot prostor srečanj, obiskov, predstavitev in konferenc na različne šolske in šolsko-zgodovinske teme, saj v ta namen dobro služi konferenčna dvorana, ki jo uporablja tudi njihov šolski svet. Ni nobene potrebe, da bi nam bilo geografsko sicer oddaljeno šolsko muzealstvo na Iberskem polotoku »španska vas« – kar »palco romar-sko« v roke in pot pod noge! Vsaj na virtualni način se lahko sprehodimo po muzeju MUPEGA tudi od doma (<http://www.edu.xunta.es/mupega/>). Tudi tam daleč, blizu atlantskih obal, se najde veliko muzejskih, etnoloških in zgodovinopisnih spodbud tudi za nas. Santiago de Compostela ima že takšen muzej.

Resumen

Museo Pedagógico de Galicia – MUPEGA: El faro y el conector del finisterre Atlántico

Branko Šuštar

¿Será verdad que ya han pasado diez años desde el inicio del nuevo Museo Pedagógico de Santiago de Compostela, allí en Galicia, tierra tan lejana para nosotros, cerca del 'fin del mundo' (Finisterre)? No es menor lo sostenido anteriormente si consideramos que hoy en día los museos pedagógicos contemporáneos cuentan con una rica tradición en trabajos, archivos y fuentes históricas –en promedio– desde la segunda mitad del siglo XIX. No obstante para el ámbito de la investigación histórica relacionada con el mundo escolar, el nacimiento de un museo nuevo representa un hecho que no pasa desapercibido y por tanto, resulta digno de atención, MUPEGA, el cual se ha desarrollado rápidamente como un centro de la actividad cultural y museológica galiciana gracias a su eficiente organización: desde contar con un edificio moderno hasta exposiciones para el público y visitantes en general, sin dejar de lado su rol de difusor cultural, que desde el año 2004 ha destacado por trascender la esfera regional.

Algunos aspectos básicos que sirven para contextualizar el emplazamiento de este Museo: Santiago de Compostela, lugar al que concurren distintos caminos prácticamente de toda Europa, evocando recuerdos vinculantes a aspectos religiosos y culturales entre diferentes estados europeos ya desde las peregrinaciones medievales: sin ir más lejos, se puede citar una de las más importante de Eslovenia, la de Ulrik II de Celje, conforme a las Crónicas de los Reyes de Castilla, Capítulo XIII, como así también el impacto de Galicia en topónimos (ej.: un pueblo en Eslovenia llamado Galicia al lado de Celje; un pueblo en Austria nombrado Gallizien; y más de 60 iglesias en Eslovenia dedicadas a San Jacobo).

El Museo pedagógico de Santiago se encuentra localizado en un moderno edificio con 1200m², cuya infraestructura posee varias salas equipadas apropiadamente para recibir conferencias y albergar diversos objetos museológicos que actualmente llegan a una cifra no menor de 45.000. Este Museo abrió sus puertas en el año 2004 y goza un lugar destacado entre los museos escolares y pedagógicos. Cuenta con una exposición permanente, evidenciando una gran organización, tanto en su contenido como en el diseño. Dicha exposición nos lleva por la historia de la educación en Galicia y la de los inmigrantes transatlánticos, presentada tal como se refleja en los edificios, salas y útiles escolares, diversas ideas pedagógicas e inclusive, juegos lúdicos y didácticos a base de juguetes. El Museo asimismo sirve como el punto de encuentro para diferente tipo de reuniones, conferencias y exposiciones abordando los temas relacionados con la historia de la educación.

El Museo MUPEGA ya desde su propio inicio dotó a la comunidad internacional de la posibilidad de potenciar y fomentar las relaciones con otros museos pedagógicos de nuestro continente. Así lo hizo, concreto, por medio de la publicación «Os Museos da Educación en Internet» (dirigida por Vicente Peña Saavedra con la colaboración de Manuel Fernández González y Óscar Montero Feijoo). La obra de Peña Saavedra, primer coordinador científico del MUPEGA, ha logrado despertar el interés a partir de la presentación realizada en el 11° Simposio internacional Bienal de Museos Pedagógicos en Suiza (Ittingen, 2005). Asimismo, se ha publicado una reseña señalando la importancia de dicha contribución en la revista museológica eslovena Argo. La citada aportación posee gran relevancia pues nos proporciona un repaso completo por los museos pedagógicos ya existentes, lo que representa una información de extraordinario valor puesto que la última vez que ha llegado a nosotros una descripción de tales características de los museos pedagógicos fue a través de Max Hübner, antes de la Primera Guerra Mundial, exceptuando los análisis más recientes de varios museos escolares en los trabajos de G. Jensen, 1990; de Ulla M Nitsch, 2001 y algunos otros. La utilidad de este repertorio –que se enriquece con el análisis inicial y que nos proporciona la información básica de los distintos centros, como el nombre del museo, el contenido que abarca, el lugar de ubicación, la dirección online y su página web oficial, todo ello de 683 museos pedagógicos existentes en todo el mundo– reside en la posibilidad de establecer relaciones y conexiones entre distintos museos de todo el planeta. Con una presentación esquemática de los museos pedagógicos diseminados por todo el mundo, la publicación resulta muy práctica también para el público en general que tiene interés en conocer y visitar este tipo de centros de la memoria escolar.

Con todo lo mencionado, cabe señalar que el MUPEGA se ha vuelto un verdadero interconector entre los diferentes museos de educación y, considerando su especialidad, también en el campo de la investigación histórico-pedagógica. La idea de investigar y fomentar las conexiones –apoyada por la Xunta de Galicia desde el primer momento– se presentó en Santiago de Compostela ya en el año 2001 con motivo de la reunión en torno a los museos pedagógicos de la Península Ibérica, cuyos trabajos se publicaron en un extenso libro de actas dos años después (I Foro Ibérico de Museísmo Pedagógico: o museísmo pedagógico en España e Portugal: itinerarios, experiencias e perspectivas, dirección Vicente Peña Saavedra). Una vez inaugurado el MUPEGA, este siguió desarrollándose y dio sus frutos en las Primeras Jornadas Científicas de la Sociedad Española para el Estudio del Patrimonio Histórico Educativo (El museísmo pedagógico en España: actualidad y perspectivas, luces y sombras) y en febrero de 2008 en el Primer Encuentro Iberoamericano de Museos Pedagógicos y Museólogos de Educación.

Cabe destacar que, por las mismas fechas, en la Europa Central se organizan simposios internacionales de museos pedagógicos, reuniones de museólogos de museos escolares de países de habla alemana, y colaboraciones de diferente alcance entre los museos pedagógicos de países eslavos que se vieron favorecidos por la cercanía lingüística.

Justo, la diversidad de idiomas es lo que mayoritariamente define el marco de las relaciones entre distintos museos de educación. Por lo mismo, en los últimos tiempos se viene

utilizando el inglés en los simposios bienales, sin menospreciar la importancia y el valor de las lenguas maternas y autóctonas que en el pasado jugaron un rol importantísimo en los primeros años de escolarización y en varios casos también en los procesos de formación de una nación. Teniendo en cuenta lo dicho anteriormente, se organizó el 15º Simposio internacional de museos de educación que tuvo lugar en Ljubljana en junio de 2013. La lengua del Simposio era el inglés, pero se les proporcionó a los participantes la oportunidad de exponer sus presentaciones en las así llamadas secciones de Babel, destinadas a acoger las ponencias en lenguas pertenecientes a uno de los siguientes tres grupos lingüísticos: el germánico, el romance o el eslavo. También se les concedió a los congresistas la posibilidad de publicar los resúmenes tanto en inglés como en su lengua materna. Los participantes del Simposio provenientes de España cuentan así con la publicación de sus trabajos escritos en español, en vasco o en gallego .

Los contactos eslovenos con el MUPEGA y su antiguo coordinador científico, el profesor en la Universidad de Santiago de Compostela Vicente Peña Saavedra, dieron sus frutos en 2009 en el artículo sobre los museos pedagógicos de la Península Ibérica, que apareció en la revista científica *La crónica escolar* (Šolska kronika) - la publicación periódica del Museo escolar esloveno (el museo nacional de la educación).

Por otro lado, estos mismos contactos me facilitaron la inolvidable experiencia de visitar el MUPEGA en persona en mayo de 2010. En esa visita me encontré con un fascinante y moderno museo pedagógico, al que en su décimo aniversario, desde el museo con una tradición proveniente del siglo XIX, deseo una fructífera continuidad de su excelente trabajo, tanto en el ámbito museológico como en el de la historia de la educación.

Traducción: Tjaša Šuštar

Drobtinice iz šolske preteklosti

1.25 Drugi članki ali sestavki

Prejeto: 12. 2. 2014

Slovensko učiteljstvo in vojna (Popotnik 1914)

Slovenian teachers and the war (Popotnik 1914)

Izveleček

Sto let je minilo, kar se je pričela prva svetovna vojna. Avstrijski cesar Franc Jožef je 26. julija razglasil mobilizacijo, vpoklicani so bili moški med 21. in 42. letom starosti. Slovenski pedagoški časopisi so vzneseo pisali o vdanosti in zvestobi slovenskega učiteljstva, ki je odšlo z orožjem branit domovino: »Nihče se ne obotavlja, ampak vsak gre navdušeno v boj za čast in slavo naše habsburške monarhije.« Tudi Zaveza slovenskih učiteljskih društev je zapisala slovenskemu učiteljstvu naslednjo poslanico:

Abstract

One hundred years have passed since the beginning of World War One. On 26 July 1914, the Austrian Emperor Franz Joseph announced the mobilisation of men between the ages of 21 and 42. The Slovenian pedagogical press wrote enthusiastically about the devotion and loyalty of the Slovenian teachers who took up arms and went to defend their country: "Nobody is hesitating, everyone is enthusiastically going to fight for the glory of our Habsburg monarchy." The Association of Slovenian Teachers' Organisations wrote a missive to the teachers, presented in this article.

»Poslanica vsemu v »Zavezi« organizovanemu učiteljstvu. Težki časi, ki vladajo sedaj v naši državi, zahtevajo od nas največje požrtvovalnosti. Tudi slovensko učiteljstvo je poklicano, da stori v polni meri svojo dolžnost. – Slovensko učiteljstvo, ki je prešinjeno patriotičnega duha ter iskrene ljubezni do domovine in cesarja, se dobro zaveda te dolžnosti. Saj je ravno slovensko učiteljstvo tisti vzgojni faktor, ki seje kali ljubezni do očetnjave in vladarja v tisoče src slovenske mladine – tiste ljubezni, ki se je v resnih časih zlila v nepremagljivo silo, kljubujoč vsem sovražnim navalom, zagotavljajoč orožju avstrijske vojske slavno zmago! – Z zadoščanjem konstatujemo, da je ta ljubezen, ki se kaže sedaj v živem delovanju, v obrambi časti in pravice širne naše monarhije, plod požrtvovalnega, vztrajnega, neumornega vzgojnega delovanja slovenskega učiteljstva, kakor mu ukazuje državni šolski zakon in kakor mu ga narekuje lastno srce! – Kar je naših tovarišev pod orožjem – vsi so pripravljeni dati cesarju, kar je cesarjevega; kar je ostalo slovenskega učiteljstva doma, temu velja naš poziv, naj z ljubeznijo in dejanjem služi vsemu in vsakemu, kdorkoli in karkoli deluje v prospah zmagovite vojne, v tolažbo in podporo žalostnim, obupajočim, ostavljenim in trpečim! Vse te bolesti naj gredo skozi naša srca, da živo in iskreno čutimo z brati in sestrami, delimo z njimi njihovo bol, delimo med nje, kar imamo in premoremo ter v skupnem nestrpnem hrepenenju s svojim ljudstvom pričakujemo končne slavne zmage!

Mnogo je očetov-učiteljev in naših žen-mater, ki so njih sinovi pod prapori cesarjeve vojske. Na pot smo jim dali žarko ljubezen do doma in cesarja, naše molitve jih spremljajo, naj jih čuvajo blagoslovi očetnih in materinskih, v skrbeh trepetajočih src! Mnogo je učiteljskih skromnih darov, ki so kakor mračna svetišča, koder sijejo nevidni plameni ljubezni do svojcev in upanja na zmagovalni povratek. Tovariši, tovarišice! Očetje, matere! Skrbi in bolesti tešimo z dobrimi deli! Pomagajmo tistim, ki so še ubožnejši; tolažimo tiste, ki so še tožnejši! Pridružimo se vsaki pomožni akciji, kakor so predvsem pomožne komisije po kmetih in delo »Rdečega križa«! Resnost časa in naše prepričanje zahtevata, da se popolnoma posvetimo – službi domovine! – Posebno pozivljamo vsa okrajna učiteljska društva, naj pritegnejo vse svoje članstvo k dobrim delom usmiljenja in nagle pomoči. Živi cesar, živi domovina!

Vodstvo Zaveze avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva:

Predsednik: L. Jelenc. II. tajnica: Ivana Sabadinova. Blagajnik: Fran Luznar.«¹

Pripravila Tatjana Hojan

---

1 Popotnik. Pedagoški in znanstven list 1914, str. 212.

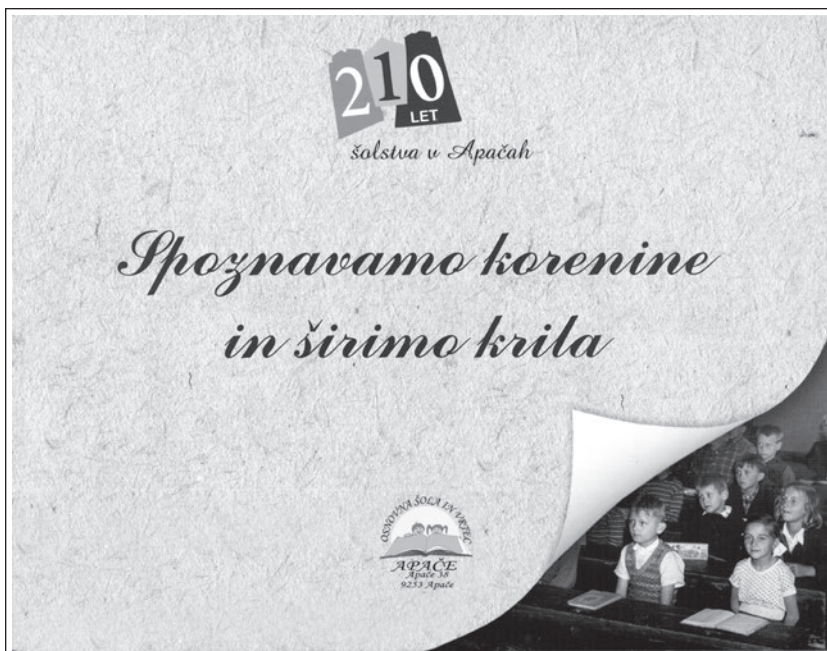
Poročila in ocene

1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika

Spoznavamo korenine in širimo krila: zbornik ob 210-letnici šolstva v Apačah, Apače, Osnovna šola in vrtec Apače, 2014

Zgodovina je učiteljica življenja, na kar opozarja tudi OŠ Apače (polni naziv Osnovna šola in vrtec Apače), ki je v letu 2014 pripravila zbornik »*Spoznavamo korenine in širimo krila*«, s katerim je zaznamovala 210-letnico šolstva v Apačah.

Zbornik, ki ga spremlja bogato slikovno gradivo, je razdeljen na šest poglavij. Prvo poglavje, naslovljeno ravno »*Historia est magistra vitae*« (Zgodovina je učiteljica življenja), na strnjen in hkrati pregleden način predstavlja zgodovinski oris šolstva v Apačah. Čeprav so se določene oblike izobraževanja najverjetneje izvajale že veliko prej, pa tako ustni kot večina pisnih virov postavljajo začetke pouka v Apačah v leto 1804, torej trideset let po podpisu Splošne šolske naredbe (1774), s katero je Marija Terezija uvedla splošno šolsko obveznost za vse otroke od 6. do 12. leta. Prvotno so bili za pouk namenjeni prostori v hiši cerkovnika, ki pa je bila leta 1834 skupaj z župniščem in z arhivom uničena v požaru. Kmalu zatem najdemo v zgodovini šolstva v Apačah prvo znano učiteljsko ime. To je bil Jožef Štibler, ki je ob pomoči podučitelja otroke poučeval kar v svoji hiši. Dve leti po požaru (1836.) so v Apačah pričeli z gradnjo prvega

zidanega šolskega poslopja. Nova šola, ki jo je takrat obiskovalo približno 40 otrok, je bila enorazrednica. Sčasoma je pričelo število učencev naraščati, zato je bil leta 1862 učitelju v pomoč dodeljen podučitelj, leta 1870 pa so dozidali še en razred in šolo preoblikovali v dvorazrednico. Ker je število še naprej naraščalo, so začeli razmišljati o razširitvi šole v trirazrednico, toda leta 1879, ko je število šoloobveznih otrok naraslo na 400, je šolstvo v Apačah doživelo zanimiv preobrat. Izobraževalna pot fantov in deklet se je ločila, kajti medtem ko so fante še naprej poučevali na prej omenjeni šoli, ki je postala sedaj deška šola, so od leta 1879 naprej dekleta obiskovala pouk na zasebni dekliški šoli. To je bil vsekakor zanimiv način reševanja prostorske stiske, ki je deloval vse do 2. svetovne vojne in vnovične okupacije, ko je bila zasebna dekliška šola ukinjena, fantje in dekleta pa so ponovno skupaj sedli za šolske klopi v deški šoli. Kot drugod so se tudi v Apaški kotlini po letu 1945 soočali z nekaterimi povojnimi težavami, toda vztrajno učiteljstvo je nadaljevalo s svojim delom in pouk se je na stari šoli (zgrajeni leta 1836) izvajal vse do 60-ih let, medtem ko je na nekdanji zasebni dekliški šoli od leta 1950 delovala nižja gimnazija. Kot zanimivost je omenjena uvedba šolske kuhinje (»mlečna kuhinja«), ki je na stari šoli pričela delovati leta 1949, vendar pa so zaradi pomanjkanja prostorov vse do šolskega leta 1959/60 kuhali v učiteljevem stanovanju. V 60-ih letih so zaradi dotrajanosti šolskega poslopja pričeli razmišljati o gradnji nove šole. Slednja je doživela slavnostno odprtje 31. avgusta 1969. Vse do adaptacije šole v letu 2000 je pouk od 1. do 4. razreda potekal v dveh izmenah. Danes ima Osnovna šola Apače v svoji sestavi poleg matične še podružnično šolo s sedežem v Stogovcih (od šolskega leta 2002/03) ter enoto vrtca Apače-Stogovci (od leta 2007). Šolski okoliš zajema poleg Apač še Črnce, Lešane, Lutverce, Mahovce, Nasovo, Plitvico, Segovce, Žepovce ter PŠ Stogovci, Drobotince, Grabe, Janhovo, Novi Vrh, Podgorje, Pogled, Spodnje Konjišče, Stogovce, Vratjo vas, Vratji Vrh, Zgornje Konjišče in Žiberce.

Zgodovinskemu orisu sledi predstavitev posameznikov, ki so bili in so še danes povezani z delovanjem šole. Tako so poimensko navedeni pedagoški delavci (od leta 1930 naprej), učitelji, ki so oziroma še dopolnjujejo obveznost na OŠ Apače, ravnateljji (od konca 1. svetovne vojne naprej) ter administrativno-tehnični delavci (od leta 1957 naprej).

OŠ Apače in kraj sam so zaznamovali številni pomembni ljudje, zato je tretji del zbornika namenjen slednjim. Med njimi so posebej omenjeni veterinar in strokovni pisec Ivan Zemljič, zdravnik in veliki športni organizator dr. Lojze Toplak, ki je v Apačah deloval 25 let kot ljudski zdravnik, ter slavist in balkanolog Josef Matl.

Četrto poglavje prikazuje zanimive drobtinice iz šolskih kronik, ki so se ohranile od leta 1945 naprej in ki kot izjemno dragocen vir poleg šolske preteklosti razkrivajo tudi preteklost celotnega kraja. Tako med drugim izvemo, da je v mlečni kuhinji (šolska kuhinja), ki je pričela delovati 3. januarja 1949, dobivalo na začetku 105, kasneje 179 otrok kakav, kruh, mleko, sir in konzerve, da so v šolskem letu 1959/60 v Apaško dolino prišli prvi televizorji, da je v šolskem letu 1961/62 skrčenju predmetnika v 1., 2., 3., 4. in 5. razredu botrovalo pomanjkanje učiteljskega kadra, da je v šolskem letu 1972/73 prvi sneg zapadel že 7. novembra ter še mnogo drugih zanimivosti.

Bralca zbornika še posebej pritegne peto poglavje, ki razkriva preteklost šole iz prve roke. V njem so namreč zbrani spomini nekdanjih pedagoških delavcev, nekdanjih učencev ter učiteljev, ki so bili nekoč učenci te šole. Posebej zanimivi so tudi zapisi tretješolcev, ki so jih januarja 2014 v šoli obiskali babice in dedki ter jim pripovedovali o svojih šolskih dneh, ter zapisi četrto- in petošolcev, ki so zbirali spomine svojih staršev in starih staršev.

Z zadnjim poglavjem, ki je namenjeno predstavitvi OŠ Apače danes, se bogata zgodba sklene. Šolstvo v Apačah je bilo priča vzponom in padcem, prestalo je vojne, številne vladavine, oblasti in sisteme. Toda naj so bili še tako hudi časi, so se vedno našli posamezniki, ki so zavihali rokave ter delali po svojih najboljših močeh. In trud slednjih nadaljujejo učitelji na OŠ Apače še danes.

Maja Hakl Saje

Sonja Pečjak, **Medvrstniško nasilje v šoli**, Ljubljana, Oddelek za psihologijo FF, 2014

Prve raziskave o medvrstniškem nasilju so se pojavile v 70. letih prejšnjega stoletja v Skandinaviji. Seveda to ne pomeni, da prej tega pojava ni bilo, le institucije se zanj niso zanimale tako podrobno. Začetnik tovrstnih raziskav je švedski psiholog Dan Olweus. V zadnjega pol stoletja so to področje raziskali precej podrobno, sintezo raziskav pa prinaša knjiga Sonje Pečjak, ki je v prvi vrsti namenjena študentom psihologije in pedagoških smeri, poučne ugotovitve pa lahko iz nje potegnemo praktično vsi, ki tako ali drugače delujemo v vzgojno-izobraževalnem sistemu.

Publikacija je zasnovana kot učbenik, vsebuje tudi precej primerov za praktično delo in pogovor po skupinah, na voljo je celo nekaj navodil za poglobljeno projektno delo. Zavidljivo število raziskav, na katere se avtorica sklicuje, daje knjigi dodatno težo, konkretni primeri iz slovenskega časopisja pa temo približajo tudi po aktualnosti.

Knjiga je razdeljena na pet sklopov. V prvem avtorica opredeli izhodiščne pojme, razloži, kaj sploh pojmuje kot medvrstniško nasilje (naprej MVN), kakšne oblike MVN obstajajo, kdo so nasilneži, kdo žrtve in razloži, katere pojave bi lahko pomotoma zamenjali z MVN. Ob koncu poda tudi nekaj mitov o MVN in opredeli, katera od teh pogostih prepričanj držijo in katera ne. Tako na primer ovrže mit, da se MVN dogaja predvsem na poti v šolo in iz nje, ne pa v šoli, potrdi pa trditev, da nadzor učiteljev med skupnimi obroki znižuje pogostost MVN.

V drugem poglavju spoznamo, kako pogosto je MVN. Pri tem avtorica navaja veliko število raziskav, s katerimi podkrepi trditve. Tako izvemo, da je nasilja med fanti sicer več, a dekleta, posebej v nižjih razredih osnovne šole, bistveno ne zaostajajo. Razmerje se opazno spremeni po 5. razredu, ko je delež žrtev med dekleti manjši od 5 %, delež fantov pa ostaja bolj ali manj stabilen. Res pa je tudi, da se nasilje pri dekletih izraža drugače. Manj je lažje opaznega fizičnega nasilja, zato pa več odnosnega in verbalnega nasilja. Tehnike deklic so kompleksnejše, saj zelo zgodaj razvijejo bolj zakrit pristop izolacije in širjenja neresnic. V tem delu se mi zdi zanimiva še misel, da se MVN pogosteje pojavlja v revnejšem okolju in da imajo šole z zahtevnejšim programom manj težav z nasiljem učencev. Ne preseneča podatek, da večina učiteljev in drugih odgovornih krepko podcenjuje razširjenost MVN na šoli.

Za vsak konflikt sta potrebna (najmanj) dva, zato v tretjem delu avtorica predstavi vse vpletene v MVN. Storilec in žrtev sta le dva izmed množice udeleženih oseb, poleg njiju so še preostali, ki so tako ali drugače povezani z njima; od posnemovalca do različnih vrst podpornikov storilca ter od nevpletenega opazovalca do edinega, ki aktivno stopi v bran žrtvi – branilca. Ista oseba lahko v različnih položajih in okoljih zamenja več vlog. Če je nekdo v razredu nasilnež, je lahko popoldne na igrišču pred blokom žrtev, v taborniški skupini pa nevpleten opazovalec ali celo branilec. Sonja Pečjak podrobno razloži, kakšen je profil posameznih vlog in kako jih lahko prepoznamo glede na vedenje. Poglavje sklene s teoretičnimi podlagami za razumevanje MVN in z razlago, kako ta dinamika vpliva na širšo skupnost.

Četrty del je teoretična podlaga za raziskovanje MVN. Avtorica tu navaja različne metode raziskovanja, njihovo pogostost uporabe in zanesljivost: opazovanje, intervju, vprašalnik in ocenjevalna lestvica. Seveda je uporaba vsake od njih odvisna tudi od tega, od koga in kakšne informacije želimo pridobiti.

Zadnji del je namenjen praktičnemu spoprijemanju z medvrstniškim nasiljem. Sonja Pečjak podrobno predstavi Sullivanov celostni program iz leta 2011, ki se MVN loteva v šestih korakih, pri čemer je najprej treba oblikovati pobudo proti MVN, zadnjega pa predstavlja evalviranje in vzdrževanje programov proti MVN. V tem poglavju avtorica predstavi tudi preventivne in intervencijske programe, ki jih trenutno uporabljajo slovenske šole.

Knjiga *Medvrstniško nasilje v šoli* je z več vidikov zanimivo in poučno branje. Avtoričine trditve so podkrepjene z več aktualnimi primeri ter raziskavami tujih in domačih raziskovalcev. Nekatera odkritja so presenetljiva in nadvse uporabna, celo za površnega opazovalca šolskega okolja. Delo bi lahko bilo z oblikovnega vidika bolj pregledno in prijaznejše do bralca, vendar učbeniki ne slovijo nujno po tem, da so paša za oči. Iz objektivnih razlogov jo bodo največkrat v roke vzeli študenti, zelo bo koristila tudi vsem drugim zainteresiranim bralcem. Naša družba postaja vse bolj pozorna na MVN in udeležence v njem obravnava z vse večjo skrbjo. Ne smemo pa pozabiti tudi na druge sive lise nasilja v izobraževalnem sistemu, o katerih še nismo spregovorili v zadostni meri.

Matej Hrastar

100 let šole v Bukovščici (1912–2012), Bukovščica, Osnovna šola Ivana Groharja Škofja Loka, 2013

*»V dolin'ci prijetni ta šola stoji,
100 let nam možgane in dušo krepi.
Učenci, krajani, učit'li prav vsi,
ponosni smo nanjo, da tukaj stoji.«*

Spomladi leta 2013 je Osnovna šola Bukovščica izdala zbornik ob 100. obletnici šolske stavbe in ob tej priložnosti so učenci in učitelji sestavili himno, katere delček smo ravnokar prebrali. Šola, ki je danes podružnica Osnovne šole Ivana Groharja v Škofji Loki, je svoje prve lastne prostore dobila novembra 1912.

Zbornik nam na začetku predstavi zgodovino šolstva in šolske stavbe v Bukovščici. Redni pouk se je v kraju začel leta 1909, same začetke poučevanja pa lahko zasledimo v letu 1871 – takrat sta delovali zasilna in nedeljska šola, svoje prostore pa sta imeli v župnišču. Z leti je število šolarjev vztrajno naraščalo in prostori v pritličju župnišča so postali pretesni. Deželni šolski svet v Kranju je leta 1907 uradno ustanovil ljudsko šolo v Bukovščici, okrajni šolski svet pa se je posvetil gradnji objekta. V začetku je bilo nekaj težav pri odkupu primerne parcele, vendar so maja leta 1911 pričeli izkopavati temelje za novo šolsko stavbo. Ta je bila oktobra 1912 končana in slovesno

odprta. Sčasoma je bila stavba večkrat popravljena, posebej pa gre izpostaviti pridobitev vodovodne napeljave v letu 1928 in elektrifikacijo v šolskem letu 1953/54. Zadnja večja prenova je bila končana leta 2003.

V predstavitvi šolskega okoliša izvemo, da je le-ta v letu 1912 obsegal Bukovščico z zaselki Plano, Laško, Hrib, Kras in Dunaj, vas Pozirno z zaselkom Potok, Knape z zaselkom Hudi Laz ter vasi Strmico, Planico, Lavtarski Vrh in Čepulje. Vsaka vas ima svoj opis s podatki o številu hiš, hišnih imenih, o zgodovini in ostalih značilnostih vasi in prebivalcev, vmes pa so tudi spomini vaščanov. Zbornik dalje predstavlja zanimivosti iz šolske kronike od leta 1908 do 2012. Pisci kronike so zaznamovali različne podatke: število učencev, razsajanje nalezljivih bolezni, imena učiteljev, dobrodelne akcije učencev in ostale prireditve, popravila šolske stavbe, šolske izlete ... Za današnje šolarje je eden izmed zanimivejših vpisov zagotovo tisti, ki navaja, da so januarja 1963 podaljšali zimske počitnice za kar tri tedne (razlog pa je bil primanjkovalje kurjave). Za tem imamo še seznam vseh učiteljev, ki so bili zaposleni na šoli, grafični prikaz števila učencev skozi čas, spomine učiteljev in učencev. Zbornik lepo dopolnjuje bogato slikovno gradivo – fotografije šolske stavbe, všolanih krajev, učiteljev in učencev, starih šolskih pripomočkov, risbe učencev in starih spričeval.

Neža Trdin

1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika

Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta. Vodnik po stalni razstavi Slovenskega etnografskega muzeja. Avtorji besedil: Andrej Dular ... [et al.], urednica Janja Žagar. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2013

Še v začetku 90-ih let smo si hodili ogledovati razstave Slovenskega etnografskega muzeja (SEM) v dva večja prostora Narodnega muzeja na Prešernovi ulici v Ljubljani. Potem je sredi 90-ih let SEM pogumno in predano stopil na pot velike preobrazbe muzeja v prostore nekdanjih vojašnic na Metelkovi ulici v Ljubljani. V letu 2007 so kustosi muzeja postavili prvi del stalne razstave Med naravo in kulturo (Valvasorjeva nagrada 2007), leta 2009 pa drugi del stalne razstave Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta (Murkovo priznanje 2010).

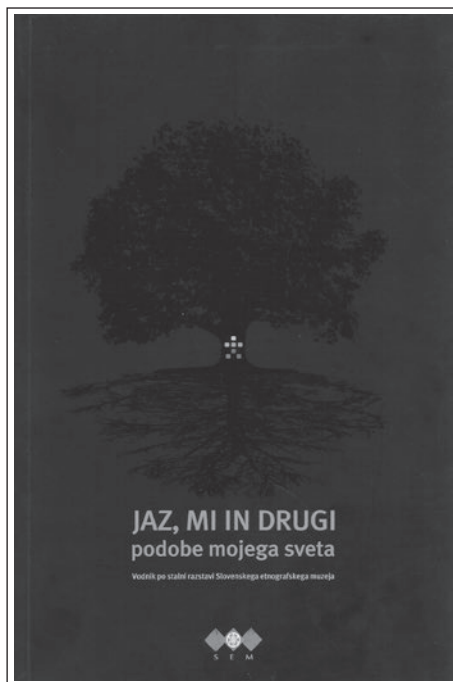
Etnologi, muzealci in druga zainteresirana javnost smo z velikim zanimanjem spremljali odprtje obeh razstav, posebej drugi del stalne razstave je ponudil nove iz-zive, nove razmisleke, nova vprašanja. Poleg pohval o delu ustvarjalcev razstave so se porajala tudi različna mnenja o načinih razstavne postavitve, tako je po mnenju nekaterih razstava morda nekoliko historično preohlapna, morda nekateri pogršajo bolj podrobne podatke pri razstavljenih predmetih, nekateri bi si želeli večje povečave fotografij, nekdo pogrša to, drugi ono, gotovo pa obiskovalci razstave ne ostanejo ravnodušni. Razmisleki ob razstavi pustijo močan vtis, ki je neizbrisen predvsem po-tem, ko se obiskovalec seznanj z osnovnimi idejami razstave, ki je »razstava o človeku in njegovem umeščanju v svet«. Kot poudarjajo avtorji, skozi razmerja med sabo in drugimi vsakdo išče odgovore na vprašanja in si oblikuje predstavo o svetu. Razstava se posveča razmerju med osebnim, skupnim in zgodovinskim spominom ter razmerju med osebno, skupno in univerzalno dediščino. Zato SEM razstavo ponuja kot prostor postanka med vsakdanjimi obveznostmi ter premisleka o sebi in drugih ljudeh, o svetu in življenju, ki ga živimo. Z razstavo želijo oživljati čudenje in radost nad živopisanimi podobami mnogoterih svetov. Ne ponujajo enoznačnih odgovorov; raje spodbujajo spraševanje in iskanje lastnih odgovorov, izmenjavo mnenj in izkušenj.

Konec leta 2013 je izšel še vodnik razstave z naslovom *Jaz, mi in drugi: podo-be mojega sveta*, ki čudovito zaokroži razstavno govorico in dodaja vizualni muzejski predstavitvi tisto, kar to govorico nadgrajuje, dopolnjuje, pogloblja, dodaja trajnost. Ideja Vodnika je trajna oblika razlage zamisli avtorjev razstave, njihovih vodil, izbir in ciljev. Tako uvodna besedila vodnika govorijo o pomenu in vlogi razstave in muzeja v sodobni družbi. Predstavljena je večdelna zasnova stalne muzejske razstave in teoretski okviri razstavne ideje. Besedila v nadaljevanju sledijo razstavnim poglavjem. Vsako od njih ponuja pahljačo informacij, zanimivih idej in vzvodov, ki to pahljačo pri bralcu še razširijo v brezmejne možnosti razmislekov, pomislekov, komentarjev, idej. Razstavnih poglavij je sedem: *Jaz – posameznik; Moja družina – moj dom; Moja skupnost – moj domači kraj; Moja odhajanja – čez meje domačega kraja; Moj narod – moja država; Moja ali tuja drugačnost – širni svet; Jaz – moj osebni svet*. O razstavnih poglavjih

avtorji (Janja Žagar, Polona Sketelj, Nena Židov, Inja Smerdel, Andrej Dular, Marko Frelih, Daša Koprivec, Tjaša Zidarič in Nadja Valentinčič Furlan) bralcem predstavijo vsebinska sporočila skupaj s simbolno govorico prostorske zasnove, scenskih elementov, mozaične razporeditve slikovnega gradiva in besedil, govornice barv, svetlobe, zvokov in ekranskih vsebin. Razlagalna besedila so opremljena s fotografijami izbranih predmetov, razstavnih elementov in pogledi v prostor. Dodani so sezname izbrane literature, ki lahko bralce usmerijo k iskanju poglobljenih informacij. Razstavna poglavja so kustosi želeli povezati z rdečo nitjo, ki so ji dali naslov Pot Enega. Ta temelji na (avto)biografskem romanu pisatelja (in tudi velikega muzealca) Jožeta Dularja, *Krka pa teče naprej* (Lj., 1983) in družinskih fotografijah pisateljeve družine. Ob tem je pot posameznika prepletena z zgodovinskimi tokovi, s kraji, z ljudmi. Podobno pa sodobni mozaični video portret Vesna predstavlja vprašanja mladega dekleta o svojih identitetah in življenjskih poteh.

Če Vodnik ni izšel ob odprtju razstave in je nekaj časa zorel, ima tudi to svojo dobro plat; predvsem to, da so predstavljene refleksije obiskovalcev, ki ob mentorstvu muzealcev ob razstavi rastejo kot Galerija portretov in Galerija pripovedovalcev.

Vodnik *Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta*, ki je bil vsekakor lepo in pomembno darilo ob obeleževanju in praznovanju 90. obletnice Slovenskega etnografskega muzeja, ima vsaj tri širne razsežnosti. Na eni strani je namenjen prav vsakemu posamezniku, ki se sprašuje o smislu (smislih) bivanja, o pomenu in vplivu dediščine, o večnih življenjskih dilemah. Na drugi strani je izvrsten priročnik za vse muzealce, ki pripravljajo občasne in predvsem stalne razstave – ne le v smislu povzemanja ugotovitev ustvarjalcev Slovenskega etnografskega muzeja, pač pa kot delo, ki spodbuja konstruktivne razmisleke in vodila k nadaljnji rasti muzejske stroke. Nenazadnje je Vodnik tudi pokazatelj širši javnosti, kaj vse pomeni muzejsko delo, koliko poglobljenih raziskav in razmišljanj je namenjenih pripravi razstave, kaže na to, da je kustos veliko več kot »čuvar zbirke« in da je muzej – da s(m)o muzeji (lahko) pomembni elementi v izobraževanju, poznavanju in prepoznavanju kulturnega bogastva, spodbujevalci plemenitenja in širine razmišljanja vsakega posameznika in družbe.

Marjetka Balkovec Debevec

Avtorji prispevkov Šolske kronike št. 1–2, 23/XLVII, 2014

- Anton Arko**, prof. zgod. in ruskega jezika, kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM) Ljubljana.
- Jurij Auer**, univ. dipl. zgod. in hispanist, Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana.
- Marjetka Balkovec Debevec**, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svétnica, SŠM Ljubljana.
- Lidija Czwecko Voler**, mag. zgodovinskih znanosti, študentka doktorskega študija, Filozofska fakulteta Zagreb.
- Boris Golec**, izr. prof., dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni svétnik, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Ljubljana.
- Monika Govekar - Okoliš**, doc., dr. pedagoških znanosti, Filozofska fakulteta univerze v Ljubljani.
- Maja Hakl Saje**, univ. dipl. zgod., sodelavka SŠM Ljubljana.
- Mira Hiršel**, učiteljica v p., Ljubljana.
- Tatjana Hojan**, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka v p., SŠM Ljubljana.
- Matej Hrastar**, študent zgodovine in ruskega jezika, vodič, SŠM Ljubljana.
- Stane Okoliš**, mag. zgodovinskih znanosti, direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.
- Edvard Protner**, izr. prof., dr. pedagoških znanosti, Filozofska fakulteta univerze v Mariboru.
- Branko Šuštar**, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svétnik, SŠM Ljubljana.
- Neža Trdin**, univ. dipl. zgod. in soc. kult., bibliotekarka, SŠM Ljubljana.
- Ivanka Zajc Cizelj**, dr. zgodovinskih znanosti, svétnica v pokoju, Blanca.

Sodelavci Šolske kronike št. 1–2, 23/XLVII, 2014

- Anton Arko**, prof. zgod. in ruskega jezika, kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM) Ljubljana.
- Marjetka Balkovec Debevec**, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svétnica, SŠM Ljubljana.
- Laura Bolčina**, dipl. kult. (UN), računalniško oblikovanje, RAORA d.o.o., Kropa.
- Boris Golec**, izr. prof., dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni svétnik, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Ljubljana.
- Marin Grum**, prof., samostojni strokovni sodelavec specialist v humanistiki, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU Ljubljana.
- Ksenija Guzej**, prof. likovne umetnosti, organizator/informator, SŠM Ljubljana.
- Maja Hakl Saje**, univ. dipl. zgod., sodelavka SŠM Ljubljana.
- Tatjana Hojan**, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.
- Marijan Javoršek**, oblikovalec, zunanji sodelavec SŠM Ljubljana.
- Matjaž Kavar**, računalniško oblikovanje, RAORA d.o.o., Kropa.
- Marinka Krenker**, prof. nem. jezika, Ljubljana.
- Marija Lesjak Reichenberg**, mag. socioloških znanosti, svétnica, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, vodja Založbe, Ljubljana.
- Marko Ljubič**, prof. zgod. in univ. dipl. ped., strokovni sodelavec, SŠM Ljubljana.
- Stane Okoliš**, mag. zgodovinskih znanosti, direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.
- Leopoldina Plut Pregelj**, doc. za didaktiko, dr. pedagoških znanosti, ZDA, Univerza v Ljubljani.
- Edvard Protner**, izr. prof., dr. pedagoških znanosti, Filozofska fakulteta univerze v Mariboru.
- Mateja Ribarič**, prof. zgod. in sociologije, muzejska svetovalka, SŠM Ljubljana.
- Branko Šuštar**, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svétnik, SŠM Ljubljana.
- Valentina Tominec**, prof. slovenskega jezika in književnosti, Idrija.
- Neža Trdin**, univ. dipl. zgod. in soc. kult., bibliotekarka, SŠM Ljubljana.
- Mojca Uran**, univ. dipl. dramaturginja, bibliotekarka, Biblioteka SAZU, Ljubljana.
- Maja Visenjaka - Limon**, prof. angleškega jezika, prevajalka, Ljubljana.
- Andrej Vovko**, izr. prof., dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni in muzejski svétnik, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU Ljubljana in FF Univerze v Mariboru, v p.
- Natalija Žižič**, univ. dipl. zgod. in soc. kult., sodelavka SŠM Ljubljana.

Navodila avtorjem in avtoricam / Instructions to contributors

Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva, ki jo izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani, **objavlja izvirne prispevke** s področja zgodovine šolstva in pedagogike pa tudi poročila in ocene posvetovanj, razstav in publikacij s to tematiko.

Prispevke preberejo uredniki oziroma recenzenti, ki se odločijo, ali je prispevek primeren za objavo, oziroma ga po potrebi s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzijski postopek je anonimen. Za trditve v prispevku odgovarjajo avtorji.

Oblika prispevka

- vsa za objavo oddana besedila naj bodo v elektronski obliki (na zgoščenki), napisana v programu Word ter natisnjena tudi na papirju. Velikost pisave naj bo 12 pik z enojnim razmikom. Slikovnih prilog ne vstavljajte v besedilo! Po dogovoru z uredništvom lahko pošljete prispevke tudi po elektronski pošti na naslov: solski.muzej@guest.arnes.si.
- Znanstveni in strokovni članki naj bodo v obsegu do ene avtorske pole (do 16 strani običajnega tipkopisa) ali okoli 5.500 besed oz. okoli 35.000 znakov s presledki. Avtorji morajo svoje v objavo oddane prispevke posredovati jezikovno ustrezne. Članek naj vsebuje tudi:
  - **izvleček** (v obsegu od 5 do 10 vrstic) z opisom prispevka in
  - **povzetek** (v obsegu od 20 do 25 vrstic) z glavnimi ugotovitvami.

Slikovne priloge (3–4 na članek)

- fotografije, skice in risbe naj bodo poskenirane (vsaj 300 dpi) in dodane z besedilom prispevka v elektronski obliki na priloženem elektronskem mediju, označene z zaporedno številko. K slikovnim prilogam v elektronski obliki priložite tudi print na papirju. V tipkopisu mora biti določeno zaporedje razporeditve slikovnih prilog oz. jasno razvidno kam slikovne priloge sodijo. Podnapisi slik naj bodo dodani že v tipkopisu glavnega besedila (na koncu) in s točno navedenim virom.

Navajanje literature

- Citiranje literature in virov mora biti v skladu z uveljavljenimi pravopisnimi normami. Opombe naj bodo pisane enotno, na dnu vsake strani. Celoten naslov citata naj bo le ob prvi navedbi, nato okrajšano.
- *Primer navedbe:* Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*, II., 1805–1848, Ljubljana 1964, str. 20–21 in Tatjana Hojan, *Šolski koledar med 1929 in 1945*, v: *Šolska kronika 10/XXXIV/*, št. 1, Ljubljana 2001, str. 7–12.
- Poročila in ocene: navedemo avtorja publikacije, naslov (tudi podnaslov), kraj in leto izida in obseg. *Primer navedbe:* Slavica Pavlič: *Sto znamenitih osebnosti v šolstvu na Slovenskem*. Prešernova koledarska zbirka 2001, Prešernova družba, Ljubljana 2000, 239 str.

Viri in literatura

- V tem sklepnem poglavju morajo biti urejeno navedeni vsi viri in vsa literatura, ki je v prispevku citirana v opombah. Seznam virov in literature mora biti v skladu z uveljavljenimi normami v humanistiki.

Podatki o avtorju

Vsak prispevek mora vsebovati ime in priimek, točen naslov avtorja, znanstveni in strokovni naziv, poklic in ustanovo, kjer je zaposlen. Dodana naj bo telefonska številka in elektronski naslov avtorja. Prosimo, da avtor navedene podatke posreduje skupaj s soglasjem za uporabo pri uredniškem delu in objavo določenih podatkov v reviji.

Ob oddaji besedila prispevka naj **avtor posreduje izjavo**, da pošilja svoj izviren, še neobjavljen prispevek, ki ga ni poslal v objavo še kakšni drugi publikaciji. Poleg tiskane objave v Šolski kroniki se avtor strinja tudi s spletno objavo članka.